

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ SİYASETÇİLERİNDEN VÂSİF ÇINAR
VE FAALİYETLERİ

120 656

MASTER TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hazırlayan
Serkan AKCA

120656

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Ankara-2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Serkan AKCA'ya ait, Cumhuriyet Dönemi Siyasetçilerinden Vâsıf Çınar ve Faaliyetleri, adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkiye Cumhuriyeti Tarihî Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

30 Mayıs 1935 akşamı aniden bağırsaklarından rahatsızlanan Vâsîf Çınar, tüm çabalara rağmen iyileştirilememiş ve 2 Haziran sabahı geçirdiği ameliyat neticesinde kalp ve nefes durmasından dolayı vefat etmiştir. Onun ölümü ile Türk milleti modern Türkiye'nin kuruluşunda ve onun gelişmesinde önemli roller üstlenen önemli bir neferini kaybetmiştir.

Kurtuluş Savaşında Batı Cephesinin kurulmasında, halkın düşmana karşı örgütlenmesinde, yeni kurulan Türk devletinin eğitim alanında önemli adımlar atmasında, gerçekleştirilen inkılapların korunup geliştirilmesinde, yeni Türk Devletinin Prag, Budapeşte, Roma ve Moskova'daki elçilik ve büyükelçiliklerinde önemli görevler üstlenen Vâsîf Çınar'ın hayatı ve faaliyetleri hakkında yapılan çalışmalar çok azdır. Ben bu tezimle Vâsîf Çınar ile ilgili çalışmalara bir nebze olsun katkıda bulunmak istedim.

Burada yüksek lisans tezi çalışmamın her safhasında rehberliğini esirgemeyen, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü, öğretim üyelerinden saygı değer hocam Doç. Dr. Mehmet Şahingöz'e, tezimi hazırlamam sırasında beni sürekli çalışmalarımda motive eden değerli arkadaşım Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi Alper Alp'e, Milli kütüphanedeki çalışmalarım sırasında göstermiş oldukları ilgi ve alakadan dolayı Milli Kütüphane süreli yayınlar bölümünde görev yapan Songül Hanım'a, Cem Özören ve Köksal Koçak Beylere en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir görev bilirim.

Serkan AKCA

Ankara – 2002

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Önsöz	i
İçindekiler	ii
Kısaltmalar	v
Giriş	1

I. BÖLÜM

1. Doğumundan Milli Mücadelenin Sonuna Kadar Vâsıf Çınar'ın Hayatı ve Faaliyetleri	4
1.a) Milli Mücadele Dönemine Kadar Vâsıf Çınar'ın Hayatı	4
1.b) Mütarekeden İzmir'in İşgaline Kadar ki faaliyetleri	5
1.c) İzmir'in İşgalinden İkinci Balıkesir Kongresine Kadar ki Faaliyetleri	14
1.d) İkinci Balıkesir kongresinden Üçüncü Balıkesir Kongresine Kadar Vâsıf Bey'in Faaliyetleri	18
1.e) Üçüncü Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey	23
1.f) Vâsıf Bey İstanbul'da	27
1.g) Heyet-i Merkeziye ile Temsil Heyeti Arasındaki İlişkiler	29
1.h) Anzavur'a Karşı Balıkesir'de Alınan Tedbirler ve Vâsıf Bey	30
1.ı) Vâsıf Çınar'ın Basın Alanındaki Faaliyetleri ve İzmir'e Doğru Gazetesi	31
1.i) Dördüncü Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey	41
1.j) Balıkesir'de Miting ve Vâsıf Bey	43
1.k) İzmir'in Yunanistan'a İlhakı Düşünceleri karşısında Alınan Tedbirler	47
1.l) Akbaş Deposuna Baskın ve Silah ve Cephanelerin Anadolu Yakasına Taşınması	48
1.m) İngilizlerin Bandırmaya Asker Çıkarmaları ve Tepkiler	51
1.n) Biga Baskını ve Hamdi Bey'in Şehit Edilmesi	54
1.o) Beşinci Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey	57

1.ö) İstanbul'un İşgali Üzerine Balıkesir'de Yapılan Miting ve Vâsıf Bey	58
1.p) Beşinci Balıkesir Kongresi'nin Kapanışı	61
1.r) Anzavur'un Tekrar Faaliyete Geçmesi ve Alınan Tedbirler	62
1.s) T.B.M.M.'nin Açılmasının Yarattığı Sevinç	66
1.ş) Yunan Taarruzun Başlaması ve Balıkesir'in İşgali	66
1.t) Balıkesir'in İşgalinden Milletvekili Seçilinceye Kadar Vâsıf Çınar'ın Faaliyetleri	68
II. BÖLÜM	
1. Vâsıf Çınar'ın Siyaset ve Bürokrasi Hayatı	70
1.a) Vâsıf Çınar'ın Milletvekili Seçilmesinden Mili Eğitim Bakanı Olduğu Döneme Kadar ki Faaliyetleri	70
1.b) Vâsıf Çınar'ın 1. Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Faaliyetleri	78
b.a) Okullarda Lâiklik İlkesinin Uygulanması	78
b.b) Öğretmenlerin Durumu ve Öğretmen Yetiştirme Politikası	80
b.c) Vâsıf Bey'in Türkiye'deki Eğitimin Yönü ve Şekli Üzerindeki Görüşleri	83
b.d) Okul Programları ve Ders Kitapları	84
b.e) Karma Eğitim	84
b.f) John Dewey Türkiye'de	85
b.g) Vâsıf Bey'in Darülfünun ile İlgili Görüşleri	86
b.h) İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı ve Muallimler Kongresi	87
b.i) Macar Darülfünun Profesörü Mösyö Berula'nın Vâsıf Bey'i Ziyareti	88
b.i) Vâsıf Beyefendi'nin Başkanlığında Müdürler Encümenince Hazırlanan Milli Eğitim Bakanlığının 1925 Senesi Bütçesi	89
b.j) Vâsıf Bey'in 8 Eylül 1924 Tarihli Genelgesinde Eğitim ve Öğretimin Temel Araçları	90

b.k) Vâsıf Bey'in 4 Kasım 1924'te Maarif Müdürlüklerine ve Mekteplere Gönderdiği Tamim	91
b.l) Vâsıf Bey'in 1. Mili Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Diğer Faaliyetleri	91
b.m) Vâsıf Bey'in Milli Eğitim Bakanlığından Ayrılışı	93
1.c) Vâsıf Bey'in Milli Eğitim Bakanlığından Ayrılmasından Prag Elçiliğine Atanmasına Kadar ki Faaliyetleri	93
1.d) Vâsıf Bey'in Prag ve Budapeşte Elçiliği Görevleri	95
1.e) Vâsıf Bey Moskova Büyükelçisi	96
1.f) Vâsıf Bey'in Tekrar Milletvekili Seçilmesi ve 2. Milli Eğitim Bakanlığı Dönemi	98
1.g) Vâsıf Bey Roma Büyükelçisi	101
1.h) Vâsıf Bey 2. Defa Moskova Büyükelçisi	101
III. BÖLÜM	
1. Vâsıf Çınar'ın Vefatı	105
1.a) Vâsıf Çınar Nasıl Vefat Etti?	105
1.b) Vâsıf Çınar'ın Vefatının Yarattığı Tepkiler	106
1.c) Vâsıf Çınar İçin Rusya'da Yapılan Tören	107
1.d) Vâsıf Çınar'ın Cenazesi Türkiye'de	108
1.e) Ankara'da Vâsıf Çınar İçin Yapılan Tören	110
1.f) İstanbul ve İzmir'de Yapılan Törenler	113
1.g) Vâsıf Çınar'ın Vefatının Ardından Basında Çıkan Yazılarda ve İzmir Halkevinde Yapılan Konuşmalarda Vâsıf Çınar	115
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	131
EKLER	135
ÖZET	216
ABSTRACT	217

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.d.	: Adı Geçen Dergi
b.k.z.	: Bakınız
B.M.M.	: Büyük Millet Meclisi
c.	: Cilt
Gös. Yer	: Gösterilen Yer
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.E.D.	: Türk Eğitim Derneği
t.y.	: Tarihi Yok

GİRİŞ

Türk milletinin yetiştirdiği büyük devlet adamlarından birisi de Vâsıf Çınar'dır. Onun büyüklüğü Kurtuluş Savaşı'nda Türk milletiyle beraber düşmana karşı yaptığı mücadeleye, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni Türk devletinin yapmış olduğu inkılapların en önemli savunucusu ve uygulayıcısı olmasında ve Türk devletini dış ülkelerde almış olduğu elçilik ve büyükelçilik görevlerinde en iyi bir şekilde temsil etmesinde saklıdır.

Vâsıf Çınar hayatını, Türk milletinin kurtuluşu, yeni Türk devletinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün belirttiği hedef olan "çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarılması" yolunda en önemli uygulayıcılarından biri olarak geçirmiştir.

Vâsıf Çınar, milliyet ve mefkure önünde daima aynı ruha sadık kalmış, onu yalnız sözlerinde değil, fiil ve icraatı ile de isbat etmiş bir devlet adamı idi. Denilebilir ki, o kurtuluş ve erginlik savaşlarından doğan, Kemalizm okulunda olgunlaşan her zaman ateşli, heyecanlı, feragâtkâr, temiz bir devrim çocuğu idi.

Bu çalışmamın birinci bölümünde Modern Türk devletinin gelişip güçlenmesinde önemli roller üstlenen Vâsıf Çınar'ın doğumundan Mondros Ateşkes antlaşmasına kadar geçen hayatına, Vâsıf Bey'in Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İzmir'in işgaline kadar halkı işgale karşı uyarmak ve bilinçlendirmek için yaptığı çalışmalara, İzmir'in işgalinin ardından Hacim Muhiddin Çarıklı ile birlikte batı cephesinin oluşturulmasında oynadığı role, Balıkesir kongrelerindeki faaliyetlerine, Vâsıf Bey'in İstanbul'da İstanbul Hükümeti ile yaptığı görüşmelere, Türk halkının manevi gücünü ve düşmana karşı mücadele azmini artırmak, düşman tarafından İzmir'in işgalinin protesto edilmesi ve Türk'ün haklı sesini dünyaya duyurmak için çıkarılan İzmir'e Doğru gazetesine ve Vâsıf Bey'in bu gazetede rolü ve

bazı yazılarına, Vâsıf Bey'in Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgalinden milletvekili seçilinceye kadar ki faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu bölümün amacı Vâsıf Bey'in hayatının ilk safhasının ve Kurtuluş Savaşı'nda gerçekleştirdiği önemli çalışmaları ortaya koymaktır.

İkinci bölümde Vâsıf Bey'in Milletvekili seçilmesinden Milli Eğitim Bakanı olduğu döneme kadar ki faaliyetleri, özellikle mecliste yapmış olduğu önemli konuşmalara, Vâsıf Bey'in 1. Milli Eğitim Bakanlığı dönemindeki faaliyetlerine, Vâsıf Bey'in Milli Eğitim Bakanlığından ayrılmasından Prag elçiliğine atanmasına kadar ki faaliyetlerine, Prag ve Budapeşte'deki elçilik ve Moskova'daki büyükelçilik görevlerine, Vâsıf Bey'in ikinci defa Milli Eğitim Bakanı olmasına ve bu dönemdeki çalışmalarına, ardından Roma ve Moskova'daki büyükelçilik görevlerine ait bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümün amacı ise Vâsıf Bey'in siyaset ve bürokrasi hayatını ortaya koyarak onun yeni Türk devletinde gerçekleştirilen inkılaplardaki, tevhid-i tedrisat kanununun uygulanmasındaki ve modern Türk eğitiminin oluşturulmasındaki rolünü ve Türk devletini yapmış olduğu elçilik ve büyükelçilik görevlerinde ne kadar iyi bir şekilde temsil ettiğini ortaya koymaktır.

Üçüncü bölümde ise Vâsıf Çınar'ın vefatı, Moskova ve Ankara'da Vâsıf Çınar için yapılan törenlere, Türk ve Sovyet basınında Vâsıf Bey'in ölümünün ardından çıkan haberlere ve yazılara yer verilmiştir. Bu bölümün amacı ise bu büyük devlet adamının nasıl öldüğünü, ölümünün ardından Türk Milletinde ve görev yaptığı diğer ülkelerde bıraktığı derin üzüntü ve acıyı ortaya koymaktır.

Ekler kısmında ise Vâsıf Çınar'ın Milletvekilliği mazbataları, Tercüme-i Hâl varakası, 23 Şubat 1929 tarihinde İzmir Milletvekilliğine atandığına dair belge, Roma Büyükelçiliğine atanması dolayısıyla TBMM Başkanlığına gönderdiği İzmir Milletvekilliğinden istifasına dair telgrafın sureti ve telgrafın metni, T.B.M.M.'de yaptığı bazı konuşmalara, 8 Eylül 1924 tarihli ve 4 Kasım

1924 tarihli tamimlerine, 11 eylül 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 1925 Maarif Vekâleti bütçe haberi ve Vâsıf Bey'in çeşitli resimleri yer almaktadır.

Tezimi hazırlarken İzmir'e Doğru Gazetesi, T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Ulus Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi, Fikirler Dergisi, Vâsıf Çınar'ın Milletvekilliği mazbatası ve tercüme-i hal varakası gibi I. Elden kaynakların yanı sıra tedkik eserlerden de istifade ettim.

Vâsıf Çınar Kurtuluş Savaşında batı cephesinin örgütlenmesinde, yeni Türk devletinin modernleşmesinde ve dış ülkelerde en iyi bir şekilde temsilinde önemli görevler yerine getirdikten sonra vakitsiz bir şekilde aramızdan ayrılmıştır.

I. BÖLÜM

1. DOĞUMUNDAN MİLLİ MÜCADELENİN SONUNA KADAR VÂSİF ÇINAR'IN HAYATI VE FAALİYETLERİ

1.a) Milli Mücadele Dönemine Kadar Vâsif Çınar'ın Hayatı

Hüseyin Vâsif Çınar 1308 (1892) yılında Girit'te doğmuştur¹. Vâsif eski Söke kaymakamı Abdullah Hulusi Bey'in oğludur. Annesi Sıdika Hanımdır². Meşhur Bedirhan Bey'in büyük kardeşi Salih Bey'in torunudur³. Vâsif Bey 4 çocuklu bir ailenin 3. çocuğu olup, bu ailenin en büyük çocuğu sırasıyla gidersek Saadet Hanım, Mehmet Esat Bey, Hüseyin Vâsif ve İsmet Hanımdır⁴.

1910'da İzmir idadisinden mezun oldu. 1916'da İstanbul Hukuk Mektebinden diploma aldı. 1915-1918 arasında yakın arkadaşı Mustafa Necati ile birlikte kurduğu Özel Şark İdadisinin yönetiminde ve öğretmenliğinde bulundu⁵.

Yine Vâsif Çınar, Necati Bey, Hasan Tahsin gibi Altay Spor kulübünün kurucuları arasındadır⁶.

1912'de İstanbul'da Türk Ocağı kurulmuştur ve birkaç ay sonra İzmir'de bunun bir şubesi açılmak istenir. Çünkü o zamanlara kadar İzmir'in

¹ Vâsif Çınar'ın 11.1.1929 Tarihli Milletvekilliği Mazbatası, TBMM Arşivi, Saruhan II. Dönem Milletvekili Sicil ve Özlük Dosyası, Dosya: 61, Vâsif Bey Sicil No: 613, Ayrıca bkz. Vâsif Çınar'ın 27.4.1931 Tarihli Milletvekilliği Mazbatası, TBMM Arşivi, İzmir IV. Dönem, Milletvekili Sicil Ve Özlük Dosyası, Dosya :32/1, Vâsif Bey Sicil No: 613

² Vâsif Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.36.

³ İbrahim Alâattin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Fasikül 1, Ekicigil Matbaası 1960, s.336.

⁴ Vâsif Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.41.

⁵ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. II. Dönem 1923-1927, III.c., Ankara 1995, s.671.

⁶ <http://www.büyükaltay.com/Atatürk4.html>.s.1.

tam anlamıyla bir ticaret, bir levantan şehri ve levantan kültürünün egemen olduğu belirtmemiz gerekiyor. Fakat bu pek kolay olmadı. Özellikle karşı çıkanların gayrimüslimler değil de Müslümanlar olduğu görülüyor. Neden İzmir’de Türk Ocağının kurulması, İslam arasına nifak sokmak şeklinde yorumlanıyor; aynı zamanda bu ocağa katılanlara lanet okunuyor. Ama bütün bu engellere rağmen İzmir’de Türk Ocağı açıldı ve Vâsıf Çınar, Mustafa Necati bu ocağın en etkili üyeleri arasında yer aldılar. İzmir’in Türkleşmesinde bu ocağın son derece önemli bir rol oynadığını belirtmemiz gerekiyor. Vâsıf Çınar da sadece üye olmakla kalmamış, aynı zamanda müdür ve sorumlu Murahhas olarak bu ocakta yerini almıştır⁷.

1.b) Mütarekeden İzmir’in İşgaline Kadar ki Faaliyetleri

İzmir’de mütarekeden sonra Rumların ilk büyük gövde gösterisi ve taşkınlığı, İngiliz Monitor Kumandanı Dixon’ın İzmir limanına ayak bastığı gün yani 6 Kasım 1918 tarihinde başladı. Ufukta görülen bir siyah duman lekesi Kordon ve çevresinde büyük bir hareket yaratmaya yetti. Herkes gülerек, sevinerek koşuyor, birbirinin elini sıkıyor ve kucaklaşıyordu. “Anlaşıldı ki bir İngiliz monitörü geliyormuş. Bu haberi beşaret karşısında şimdiye kadar bu memleketin sinesinde en asil nimetler, himayeler içinde yaşamış bir sürü vatandaş cuş u huruşa gelerek ilân-ı şadümaniye lüzum görmüş”. Sonunda monitor geldi. Rum vatandaşlar kutsal bir tapınak çevresinde toplanır gibi binlerce grup oluşturarak gemiyi çepeçevre sardılar. “Bu vatandaşlar başlarında papazları olduğu halde Yunan bandırasının hayal-i şevketini ilana başladılar. Bütün İngiliz zabıt ve neferleri ulvi bir nezaket hissi ile vakur duruyorlar ve bu suretle kahramanlığını asaletini taktir ettikleri milletimizin izzeti nefsinı kırmak istemiyorlardı”. Oysa, “diğer zavallılar serbest bir halde

⁷ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 8-9.

mütemadiyen bağırıyorlardı. Ellerinde, göğüslerinde, kollarında mavi beyaz bandıralar...⁸

Kordon'daki kalabalık saatlerce gemiyi "tavaf" papazlar da takdis etti. Sevinçlerinden denize atılanlar, küçük yük arabalarının merkeplerine, köpeklerin kuyruğuna bile Yunan bandıraları takarak zafer şenlikleri yaptılar. Bazı evlerin önünde Yunan bandırası, her bakkal çırağının, her çocuğun elinde Yunan Bandırası...arabanın beygirinde Yunan bandırası... İzmir'in bütün aşağı mahalleleri mavi beyaz renge boyanmıştı bunların önünde Rum vatandaşlar Türklere olan kinlerini düşmanlıklarını açığa vuruyorlardı. Çünkü "Yunan emellerinin ateşin timsali olan ve dün resmi göğüslerde, başlarda tebci ile taşınan Venizelos öyle istiyordu". Bütün bu taşkınlıklar karşısında serinkanlılığın korunmasının gerekli olduğunu dile getiren Vâsıf (Çınar) şöyle diyordu: "Türk ve İslam saltanatının enkazı mağlubiyeti üzerinde mavi beyaz renklerle ilan-ı şadümani etmek isteyen gafilere isbat etmeliyiz ki pek kutsi bir vedia-i ecdat olan İzmir'in ufuklarında albayrağın temiz nurları ebediyen sönmeyecektir.

İzmir'in abide-i hakimiyeti Türk ve İslam'dır. Bunun karşısında bütün yabancı ve şeni emeller mahva mahkum olmalıdır. Şu dakikalarda her Türk ve İslam'ın hakimiyetine vurulmak istenilen darbelere karşı müttehid ve yekvücut olarak durmak ve bunu alem-i medeniyet huzurunda ispat-ı hak etmektir⁹.

23 Şubat 1919 Pazar günü Rumlar Çayırılıbahçe'nin Hacı İstelyo Sokağında polis memuru Hamza Efendi'yi öldürdüler.

Ertesi gün, şehit düşen Polis Hamza Efendi için İzmir'de eşine rastlanmayan bir cenaze töreni düzenlendi.

⁸ Zeki Arıkan, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922), Ankara 1989, s. 17.

⁹ a.g.e., s.17-18.

“... Mübarek cenaze saat 2’de Gureba Hastanesinden kaldırıldı. Türk Ocağı’nın tertip ettiği muazzam bir ihtifal cenazeyi huşu ve teessürle takibe başladı.

En önde dedegan ve müezzinan alam-ı milliyeye makes olan müessir ilahilerle önde yürüyorlardı. Arkada Türk Ocağı, Muallimin Cemiyeti, Demiryolları İslam Taavvün Cemiyeti, Halka Doğru Mecmuası Heyeti, Milli Kütüphane Heyeti, bütün matbuat mümessilleri, Hürriyet ve İtilaf ve Teceddüt Fırkaları heyet-i murahasaları amik bir hüzünle ilerliyorlardı.

Bu tertip ile cenaze Basmane’de musalla taşına getirildi... Türk Ocağı namına müdür ve murahas-ı mes’ul Vâsıf (Çınar) Bey tarafından, milli teessürleri mübellağ müessir bir hitabe irad olundu. Vâsıf Bey nutkunda, ahalimize sükun ve itidal ile, şu mübarek şehidin kanlarını unutmamaklığımızı ihtar etti¹⁰.

Kemeraltındaki Hacı Hasan hanının ferhanesi işgalden takriben iki ay kadar evvel İzmir Türk Ocağı ittihaz edilmişti. O zamana kadar müstakil bir binaya malik olmayan Ocaklılar, ancak o anlarda kendilerinin emrinde bulunan bir ictimaya yerine sahip bulunmuş oluyorlardı. Bir müddet İttihat ve terakki kulübünün bir odasında, bir zamanlar köylü gazetesinin 1 idarehanesinden kiralanan büyükçe bir salonda toplanan ocaklı gençler bu yeni mecma’da sabah, akşam toplanıp dertleşiyorlardı. Ocağın heyet-i idaresinde Vâsıf, Necati, Ragıp, Nurettin, Haydar Rüşdü ve Doktor Hacı Hasanzade Edhem bey vardı.

Ocak, günlerin ve gecelerin her saatinde boş kalmıyordu. Vatanın havasında dolaşan tehlike bulutları hassas İzmirliğin enzar-ı dikkatini celp eylediğinden ocak kendisinden ümitler bekleyen aziz bir makam telakki ediliyor ve bundan dolayı ocaklılarda muhabbet-i umumiyenin ağıuş-ı

¹⁰ Nurdoğan Taçalan, Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul 1970, s. 175-176.

harrında yer buluyor, mensup ve gayr-i mensup pek çok zevat-ı muhtereme ocağın daimi müdavimleri arasında görölüyordu. O anlara kadar sekiz on gencin ara sıra toplanıp gençliğe mahsus münakaşalarla vakit öldürdükleri bir mahal diye tanınan ocağın, şimdi memleketi tehdit eden kanlı bir sergüzeşte karşı müdafaa kalesi mahiyetini arz ettiğini ocaklıların asariyle, harekât-ı vakıa ile anlayan İzmir halkı nazarlarını ocağa tevcih eylemişlerdi. Filhakika Ocak kemal-i azm ve şiddetle faaliyete geçmiş ve Rumların Frenk mahallesinde yaptıkları taşkınlıklara karşı:

Biz de varız ve yaşıyoruz!

Diyen bir mevcudiyet irae eylemeğe koyulmuş idi. Ocaklılardan mürekkep heyetler neşriyat yapıyor, ecanip ile temasta bulunuyor, muhtıralar tertip ederek ecnebi mümessillerine veriyor, ahval ve vukuat-ı siyasiyeyi takib ederek malumat istihsal ediyor, Rumların hareketini tetkik ve bunlardan neticeler istihrac eyliyordu. Nihayet İzmir Tiyatrosu binasında bir kapalı miting akdine ocak heyeti kararını verdi. Ve zamanın valisi İzzet Beyden buna muvafakat istihsal edilinceye kadar akla karayı seçti.

Bu mitinge İzmir'deki bütün ecanip ve ecnebi mümessilleri davet edildi¹¹. 13 Mart 1919 Perşembe günü düzenlenen toplantı, Türk Ocağı Murahhası Vâsıf Bey'in okuduğu uzun ve belîğ bir nutukla başlamıştır. Bu nutukta, bu vatan üzerinde âlemin ve hukukun bütün teyidatıyla sabit olan hakkımızın deşilmiş olduğunu söylemiş ve hatip sürekli surette alkışlanmıştır.

Nutuktan sonra, büyük devletlerin İzmir'deki muhterem mümessillerine verilmek üzere ittihaz olunan 3 maddelik mukarrerat umumen tasvib edilmiş ve binlerce halk geldikleri gibi sükun ve vekarı bile hürmete mecbur edecek bir asalet-i milliye ile dağılmıştır..."

İzmir'deki İtilaf Devletleri mümessillerine verilen mukarreratın metni şöyledir:

¹¹ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* (Hazırlayan Zeki Arıkan), Ankara 1991, s. 59-60.

- 1- İzmir ve Aydın vilayetinde Türkler gerek nüfus ve gerek emlak ve arazi itibarıyla ekseriyet teşkil ettiklerinden Wilson Prensiplerinin 12. Maddesi mucibince vilayetime ecnebi hakimiyeti giremez.
- 2- Cemiyet-i Akvam'ı teşkil eden Düvel-i Muazzamanın adaletkâr siyasetlerinden, İzmir ve Aydın vilayetlerindeki Türk hakimiyetinin ref'inin kabul edilmeyeceğine muntazır ve kaniiz.
- 3- İstikbalde insani ve medeni mefkurelerle mücehhez ve hakiki bir heyet-i medeniye meydana getirmek isteyen Türkler, memleketlerinde başka bir hakimiyetin hükümlerine olmasını katiyyen kabul etmemeye bütün kuvvetleriyle azmetmişlerdir¹²."

Haydar Rüştü Öktem anılarında bu sıradaki gelişmeleri şöyle anlatıyordu:

"Bütün bu faaliyetler bir taraftan İzmir halkının ve İzmir'deki ecanibin nazar-ı dikkatini celp ederken diğer cihetten de İzmir'deki Hükümet heyulasının endişelerini tahrik etmekten hali kalmıyordu. Ocak manen, maddeten tazyik ve tecessüs altında bulunuyordu. Hükümetle olan işlerimiz adeta "bıçağımızın hakkı" olarak intaç ediliyordu. Vali İzzet Bey ocaktan çok şüpheleniyor, ocaklıların faaliyetine karşı adeta sinirleniyordu. Fakat biz aldırmıyorduk. İçtimalarımızı daha sıklaştırıyor, gayretlerimizi daha ziyadeleştiriyor ve muhitinden aldığımız kudret ve feyz ile her sahada bütün kudretimizle ve vüsatimizle çalışıyorduk.

Bir gün umumi bir ictimada ederek mesaimizin heyet-i umumiyesine göz gezdirdik ve ileride yapacağı gayretin ana hatlarını çizmeyi kararlaştırdık. Belki yüze yakın ocaklı kardeşler toplandık, heyet-i idaremiz yaptıklarını anlattı ve yapacaklarımız için de arkadaşlardan mütalaa sordu. İşte işgalden takriben on beş yirmi gün evvele tesadüf eden bu ictimada idi ki Mustafa

¹² Taçalan, a.g.e., s. 190-191.

Necati Bey ilk defa olarak bir mukavemet-i müselleha lazım geldiği hakikatini ortaya attı. Âteşin Necati diyordu ki:

“Tehlike yaklaştı. Rumlar harıl harıl silahlanıyor ve bir şeyler bekliyorlar. Biz ise kalemle, muhtıra ve nutuklarla nümayiş ve âlayişle iş görmeğe çalışıyoruz. Bu doğru değildir. Her ihtimale karşı bütün Türklüğün silahlanması icap eder. Ona göre teşkilat yapmalıyız.”

Bu teklif bazı arkadaşları ürküttü. Lehinde aleyhinde söz söylendi. Neticede Necati Bey: teklifin ekseriyetle kabul edilmeyeceğini hissettiğini dermeyan ederek heyet-i idare azalığından istifa etti. Bir gün sonra Vâsıf Bey matbaaya gelerek benim de heyet-i idare azalığından istifamın muvafık olacağını söyledi. Çünkü hükümet benden şüpheleniyordu. Bazı arkadaşlar da ocağın faaliyetine hükümetin engel olmasına sebebiyet verdiğim için heyet-i idareden ayrılmamın muvafık olacağını Vâsıf Bey’e söylemişlerdi. Tabii Vâsıf’ın bu teklifine muvafakat eyledim. Zan ve şüphe tevlid eden vücudumun ocağın kudsi ve mübarek faaliyetini bir an bile sektedar etmesi caiz değildi. Bir aza sıfatıyla da çalışmağı cana minnet bilir olduğumu Vâsıf’a söyledim. Ve ocağın heyet-i idaresi azalığından çekildim.

Heyet-i idareye Necati Bey ile benim yerime iki arkadaş intihab edildi. Ocak faaliyetlerine devam eyledi. Ve en heyecanlı ictimainı da Mayıs’ın 14’ncü günü yani Yunan işgalinden bir gün evvel ikindi vakti gerçekleştirdi. Bu ictima heybetli, hazin ve müessir idi, tarihi ve azametli idi. Ocağa mensup olmayanların da iştirak ettiği bu ictimada Yunan işgalinin tahakkuk ettiği ifade edildi. Ertesi gün İzmir’i Yunan kuvveleri işgal edecekti. Buna karşılık ne yapılmak icap ederdi. Bu mevzu üzerinde heyecanlı nutuklar irad ediliyordu. Herkes bir fikir söyledi ve ağladı. Fakat hiçbir karar ittihaz edilemedi. Neticede heyet-i idare ile, benim de dahil olduğum beş arkadaşın bir karar vermesi tahakkuk eyledi ve içtimaa nihayet verildi. Ocaktan dağılırken oradan çıkan gençlere birisi hitap ediyordu:

- Arkadaşlar Sultani Mektebine...¹³

Son umut, Sultani binasında yapılacak toplantıdaydı. Halk akın akın Sultani binasına gidiyordu, meydandaki gençler ve yedek subaylar da başka çıkar yol kalmayınca toplantıya katıldılar.

Toplantının başladığı saatlerde, İzmir istihkamlarının İngiliz, Fransız ve Yunan müfrezeleri tarafından işgali çoktan tamamlanmıştı.

Mustafa Necati'nin çağrısı üzerine Sultani Mektebi binasının salonunda başlayan toplantı, kısa zamanda bütün İzmir'de duyulmuş, şehrin tanınmış kişileri, genç aydınlar, yedek subaylar, direnmeden yana olan muvazzaf subaylar koşup gelmişlerdi. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti üyeleriyle, Türk Ocağı mensupları da toplantı salonundaydılar.

İlk konuşmayı yapan Mustafa Necati Bey, Yunanlılara karşı koymak için bir direnme örgütü kurulması gerektiğini söyledi. Birkaç kişinin daha konuşmasından sonra, oracıkta Müdafaa-i Vatan Komitesinin adı, "İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi" olarak değiştirildi¹⁴. Vâsıf Çınar da bu cemiyetin kuruluşunda faaliyet gösterdi¹⁵. Komitenin başkanlığına Moralızade Halit Bey, sekreterliğine Ragıp Nurettin (Ege) Bey getirildiler.

Sultani binasında konuşmalar devam ederken, İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi, Vali İzzet Bey'e bir kurul gönderdi. Yunan işgali karşısında, Hükümetin takınacağı tutum öğrenilmek isteniyordu.

Heyet, gereksiz tartışmalarla artık yozlaşmaya yüz tutmuş olan toplantının yapıldığı Sultani Mektebine geldi. Direnmeye taraftar olanlar, Heyetin Vali ile olan konuşmasını öğrendikten sonra, kısır tartışmaların yersizliğini anlayarak Sultani Mektebinden ayrılıp, Kemeraltındaki Türk Ocağında görüşmeye devam ettiler. Ortalık yavaş yavaş kararmaya

¹³ Öktem., a.g.e., s.61, 63, 64.

¹⁴ Taçalan, a.g.e., s. 227-228.

¹⁵ Mücteba İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, İstanbul 1999, s.150.

başlıyordu. Ne yapılacaksa bir an önce yapılmalıydı. Acele olarak şu kararlar alındı:

- 1- O gece İzmir halkının işgale karşı olduğunu göstermek amacıyla bir miting düzenlemek.
- 2- İtilaf Devletleri'nin İzmir'de bulunan temsilcilerine bir heyet göndererek, işgalin Yunanlılar dışındaki birlikler tarafından yapılmasını sağlamak.
- 3- Anadolu'nun öteki illerine ve İtilaf Devletlerine telgraflar çekmek.
- 4- İzmir içinde silahlı bir direnme. Yunanlıların katliama girişmesine yol açacağından, eli silah tutan gençlerin Ege'nin iç kesimlerinde kuracakları, örgütlerle, düşmana karşı koymak.
- 5- Hapishanedeki mahkumları serbest bırakarak, onlara ve halka depolardaki silah ve cephaneleri vermek.

Miting yeri olarak, İzmir Körfezine kuşbakışı bakan ve halk arasında Maşatlık adıyla anılan eski Musevi mezarlığı seçildi. Burada yapılacak bir miting, limanda bulunan İtilaf Donanması tarafından da görülebilecekti¹⁶.

Bu mitingin, özellikle deniz kıyısındaki bir tepe üzerinde yapılmasında güdülen tek amaç, Venizelos'un söylediklerinin aksine, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini halkın sevinçle karşılamadığını, İtilaf Donanmasına göstermekti.

Bir süre önce Milli Kütüphane binası yandığından, Vali Rahmi Bey tarafından Maşatlık'ın Millet Hastanesi yönünde, yeni Milli Kütüphane binasının temeli atılmıştı. Sayıları 10 bini aşan kalabalık, bu inşaatı çevreleyen tahta perdeleri ve kalasları söküp yer yer meydan ateşleri yakmıştı. Yamaçta yükselen bu çoban ateşleri, gecenin karanlığında çok

¹⁶ Taçalan, a.g.e., s. 228-229-230.

uzaklardan, bu arada limandaki İtilaf Donanması gemilerinden de görölüyordu.

Geniş bir alana yayılan halk, şaşkınlık, üzüntü ve umutsuzluk içinde durmadan kaynayan, bağırarak, ağlayan, dövüşen bilinçsiz bir topluluktu. Yüksek bir yere çıkan konuşmacılar, çevrelerine topladıkları birkaç yüz kişiye coşturucu söylevler veriyorlardı. Konuşanlar arasında Müftü Rahmetullah Efendi, Ahenk gazetesi yazarlarından Şevki Bey, Hasan Tahsin Recep, Hacı Hasan Paşa ilk akla gelenlerdi. Vâsıf (Çınar) ve Mustafa Necati Bey'ler de mitingün düzenleyicisi ve yöneticisi olarak konuşanlar arasındaydılar.

Ortalık yavaş yavaş ışımaya başlarken İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi mensupları, Yedeksubay yardım Cemiyeti (İhtiyat Zabıtları Taavvün Cemiyeti) ve Türk Ocağı'na bağlı gençlerle birlikte Sarıkışla'nın arkasındaki Hapishane'nin kapılarını açarak hükümlüleri serbest bıraktılar. Hapishane Müdürü Nuri Bey'in de durumdan haberi vardı. Ancak, Nuri Bey'i sorumluluktan kurtarmak için, hapishane kapılarının halk tarafından zorla açıldığı havası uyandırıldı. Hükümlüler ve direnme yanlısı gençler daha sonra hapishane yakınındaki silah ve cephane depolarının kapılarını kırıp, içindekileri halka dağıtmaya başladılar.

O sırada, içlerinde Moralızade Halit ile Türk Ocağından Vâsıf (Çınar) Beylerin de bulunduğu bir grup, hazırladıkları bir telgrafı çekmek üzere postaneye gittiler. Gençler daha önce, yazdıkları telgraf metnini Vali İzzet Bey'e de okumuşlardı. Kısa bir çağrı niteliğindeki telgraf metninde yalnızca şu üç cümle yer alıyordu :

“ İzmir Yunanlılara veriliyor. Bütün ümidimiz sizdedir. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız.

İlhakı Red Heyet-i Milliyesi”

Vali izzet, telgrafı okuduktan sonra sonuna bir cümle daha eklemişti: “Sükunetinizi muhafaza ediniz.” Bu yeni eklenen cümleyle, telgrafın başıyla sonu birbirini tutmaz bir biçime girmişti. Gençler, Vali'nin telgrafı çekmelerini önleyebileceğini düşünerek ses çıkarmadılar.

Postane çoktan İngiliz askerlerinin kontrolü altına girmişti. Binanın çevresinde silahlı nöbetçiler beklemekteydi. Postanedeki telgraf memurları, telgrafı açık olan hatlardan Anadolu'ya yaymayı kabul ediyorlardı. Yalnız işgalden sonra başlarına gelecekler onları ürkütüyordu. Gizlice ve İngiliz nöbetçilere duyurmadan yapılan pazarlıklardan sonra, Hapishane'deki formülün burada da uygulanmasına karar verildi. Postaneyi basan gençler, zorla ve tehditle telgrafı çekirmiş olacaklardı.

15 Mayıs sabahı, şehrin ileri gelenlerinden bir topluluk Vali'nin makam odasındaydı. Çoğu mitingden buraya gelmişti. İşgal yine tartışma konusuydu.

Saat 6 sularında İzmir Körfezi girişinde Yunan birliklerini taşıyan gemiler görünmüşlerdi. 16 Taşıma gemisi, yanlarındaki muhriplerin eşliğinde hızla Göztepe, Punta (Alsancak) ve Karşıyaka yönlerinde ilerliyorlardı¹⁷.

1.c) İzmir'in İşgalinden İkinci Balıkesir Kongresine Kadar ki Faaliyetleri

Vâsıf ve Necati Beyler işgalin ilk devrelerinde İzmir'den çıkmışlardı¹⁸. Daha sonra Vâsıf Bey'in İstanbul'a gittiğini Kazım Özalp'ın Milli Mücadele adlı kitabında görmekteyiz. Şöyle ki; Kazım Özalp kitabında “Vâsıf Bey'le Bandırmada tanıştım. O, İstanbul'dan İzmir'e gitmek üzere Bandırma'ya gelmişti. Kendisine vaziyeti anlattım. Reddi İlhak Cemiyeti Müfettişi olarak faaliyete başlamasını münasip gördük. Vâsıf Bey, İzmir'e daha yakın

¹⁷ a.g.e., s.238-239.

¹⁸ Öktem, a.g.e., s.130.

bulunmak, yolda ve İzmir civarında halkla temas etmek üzere Manisa'ya gitti" demektedir¹⁹.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Manisa'da büyük bir telaş ve heyecan yarattı. Bu olayın üzüntüsü sürerken, yakında Manisa'nın da Yunan birlikleri tarafından işgal edileceği söylentisi çıktı. Yerli Rumların ve Ermenilerin sevinçleri şımarıklıkları, taşkın hareketleri de bunu apaçık belli ediyordu. Manisa'nın işgal edilip Yunanistan'a katılması gibi bir olup bitti ile karşılaşmamak için Manisa Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Cemiyet-i İslâmiye, Manisa Türk Kadınlığı Cemiyet-i Umumiyesi üyeleri ve bazı Manisalı vatanseverler harekete geçtiler, işgal ihtimaline karşı Manisa'yı savunmak üzere birtakım girişimlerde bulundular. Ama bu yönde yaptıkları her girişimde Mutasarrıf Hüsnü Bey'i karşılarında buldular.

Hüsnü Bey tehlikeli gördüğü vatanseverleri izlemekten ve fırsat kollayıp onlara gözdağı vermekten de geri kalmamıştır. İzmir'in işgalinden sonra Manisa'nın da işgal edilmesi ihtimalini göz önünde tutan Manisa aydınları, böyle bir durumda ne yapılacağını, nasıl bir tutum izleneceğini görüşmek üzere Belediye Başkanı Bahri Bey'in evinde toplandılar. Toplantıya İzmir'den kaçan Albay Kâzım (Özalp), Ömer Faruk, Dr. Şükrü ve Vâsıf (Çınar) Beyler de katıldılar. Toplantıda, Manisa'da bulunan silah ve cephanenin gerilere götürülmesi ve direniş örgütü kurulması gibi konular üzerinde duruldu. Bu toplantıya katılan Vâsıf Bey'in toplantıdan sonra Manisa'da kalması Hüsnü Bey'i tedirgin etti. Hüsnü Bey Vâsıf Bey'i makamına çağırarak:

"Manisa'da tahrik; fitne ve fesat ile uğraştığınızı İngiliz temsilcisi haber almış; yakalanarak İzmir'deki Yunan işgal komutanlığına gönderilmenizi benden resmen istedi. Buna meydan kalmaması için arkadaşlarınızla birlikte hemen Manisa'dan gidiniz. Size bu kadarlık iyilik yapayım. Yoksa, burada

¹⁹ Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, c.I, Ankara 1985, s.9.

kalma sürenizi uzatırsanız, çaresiz tutuklamak zorunda kalacağım.” diyerek tehdit etmiştir²⁰.

Daha sonra Vâsıf Bandırma'ya dönmüştür. Bekir Sami Bey İstanbul'dan Bandırma'ya geldi. Bekir Sami Bey'e, İzmir'den çıkarak dağılan subay ve askerleri bir yerde toplayarak intizama sokmak ve cereyan edecek hadiselerle göre tedbir almak vazifesi verilmişti. Kendisi evvela Akhisar'a oradan Manisa'ya gidecekti²¹.

23 Mayıs'ta trenle Bandırmadan ayrılan Miralay Bekir Sami Bey'in refakatinde yaveri Yüzbaşı Selahattin, İzmir'den gelmiş olan fırka kumandanlarından Miralay Kazım, İzmir ilk mektep muallimlerinden Vâsıf, avukat Ödemişli Inceoğlu Hamit Şevket, Karaosmanzade Hamdi ve Erkan-ı Harbiye birinci sınıf talebelerinden Faruk Beyler vardı. Akşam üzeri Balıkesir'e geldikleri zaman istasyonu Yunan bayrakları ile donanmış bulmuşlardı. Ekserisi Rum olan şimendifer memurları daha şimdiden Yunan üniforması giymişlerdi²².

Bekir Sami Bey ve arkadaşları Manisa'nın işgalinden üç gün önce Akhisar'a geldiler. Burada da durum Bandırma'da olduğu gibi idi. Her tarafta Yunan bayrakları sallanıyor; zafer takları görülüyordu.

Bekir Sami Bey kaymakamı ve Akhisar ileri gelenlerinden bazılarını kaldığı otele davet etti. Albay Kazım (Özalp), Vâsıf (Çınar) beyler de kendisiyle beraberdi²³. Bekir Sami Bey'in uzunca süren sözlerinden sonra Albay Kâzım da İzmir'de gördüğü faciaları anlattı ve “Yerli Rumlarla uyuşmak ve anlaşmak, Yunanlılar tarafından Türklere yapılacak zulümleri

²⁰ Kâmil Su, *Manisa ve yöresinde İşgal Acıları*, Ankara 1982, s.4-5.

²¹ Özalp, a.g.e., s.13.

²² Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s.125.

²³ Su, a.g.e., s.15.

durduramayacaktır.” dedi. Bundan sonra Vâsıf (Çınar) pek müessir ve güzel bir söylevde bulundu ve sözlerini de şöylece bağladı:

“Ey ileri gelenler, ey memurlar ve ey köylüler, sizi Allah yolunda cihada davet ediyorum²⁴”.

Bekir Sami Bey tekrar halkı silah ve paralarını alarak kasabayı müdafaaya davet etmişti.

Orada toplananlar namına bir zat şu cevabı vermişti:

“Biz aciziz. Bu gibi şeyleri yapmak elimizden gelmez. Hükümet bir şey yapamazsa, asker getirmezse, bizim için Yunanlılara mutavaattan başka çare yoktur.”

Bu sözler elbette bütün Akhisar halkının hissiyatına tercüman olamazdı. Bununla beraber ahalinin harpten yıldıdığı da anlaşılıyordu²⁵.

Akşama doğru Vâsıf ile Yüzbaşı Faruk'un kaza kaymakamı tarafından, istasyondaki Fransız subaylarına müracaat edilerek tevkif ettirilmelerine teşebbüs edildiği haberini aldılar. Bir hadiseye mahal kalmamak üzere, bu iki zatın İstanbul'a hareket ettirilmeleri takarrür etti. Vâsıf Bey İstanbul'da icap edenlere vaziyet hakkında esaslı malumat da verecekti²⁶.

24 Haziran 1919'da İstanbul'dan Vâsıf Bey Bandırma'ya geldi. Zafiridisin İngiliz mümessiline müracaatını Hacim Muhittin Bey'e hikaye etti. Yine Vâsıf Bey Hacim Muhittin Bey'e Nazilli'nin sureti istirdadını anlattı²⁷.

²⁴ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara 1990, s. 25,26.

²⁵ Cebesoy, a.g.e., s.128.

²⁶ Apak, a.g.e., s.27.

²⁷ Hacim Muhittin Çarıklı, *Bahkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvâyı Milliye Hatıraları* (1919-1920), (Hazırlayan: Şerafettin Turan) Ankara 1967, s.21.

Vâsıf Bey'le Hacim Bey, Balıkesir'de Kuvayı Milliye teşkilatıyla meşgul bulunan yerli halk ile birlikte çalışmakta idiler²⁸.

6 Temmuz 1919'da akşamüzeri Hacim Muhittin Bey, Yusuf İzzet Paşa, Kazım, Vehbi, Vâsıf Beylerle İstanbul'un suali mukadderlerine cevap hazırlamışlardır.

17 Temmuz 1919'da Kazım (Özalp) bazı hususat için Vâsıfı (Çınar) İstanbul'a göndermeyi teklif ettiği halde Vehbi Bey yine mütereddid göründü ve bundan diğerlerinin şüphe edeceğini söyledi. Ve Vâsıfla beraber buradan birisini İstanbul'a göndermeyi ve orada da bilâ-iştirak temas teklif etti. Hacim Muhittin Bey buna sıkıldı ve işte bir emniyetsizlik gördü. Hacim Muhittin Bey'e göre Vehbi başka fikirlerle korkuyor ve bunu zahiren diğerlerine atfediyor. Hacim Muhittin bey Keçeci Hafızdan elli lira alıp Vâsıf'a verdi. Vâsıf Bey de bu akşam gidiyor²⁹.

1.d) İkinci Balıkesir Kongresinden Üçüncü Balıkesir Kongresine Kadar Vâsıf Bey'in Faaliyetleri

İkinci Balıkesir Kongresi, 26 Temmuz 1919 tarihinde, Hacim Muhittin (Çarıklı), 61'inci Alay Komutanı Albay Kazım (Özalp), Vâsıf (Çınar), Mustafa Necati, Hüsnü ve Kuvâ-yı Milliye komutanlarından Hamdi (Akbaş Kahramanı) Beylerin öncülüğünde toplanmıştır. Kongreye 48 delege katılmış ve kongrenin toplanma amacı şöyle belirtilmişti;

"Madde 4: Kongrenin maksat ve gayesi istihlas-ı vatandır (Vatanın kurtuluşudur). Her ne suretle olursa olsun, siyasetle işigali nefretle reddeder."

28 Temmuz'da İkinci Balıkesir Kongresinin oluşturulmasına karar verdiği Heyet-i Merkeziye üyeliklerine: Hacim Muhittin ve Gönenli Osman

²⁸ Özalp, a.g.e., s.29.

²⁹ Çarıklı, a.g.e., s.22-24.

Beyler, Soma eski müftüsü Hafız Osman, Yörükzade İbrahim, Kadirzade Kamil efendiler ile İzmir Türk Ocağı üyesi Vâsıf (Çınar) seçildiler³⁰.

Bu kurulun yetkilerini belirlemek üzere, akşam Mutasarrıf Hilmi, Maliye Müfettişi Muvaffak ve İhsan, Fırka kumandanı Kazım, Vâsıf, Osman, Sabri, Keçeci Hafız, Hüsnü, Reşad, Kâmil, Hamdi ve Hacim Muhittin Beyler Sultani'de içtima ve ahvali müşkilede ne yapılacağını müzakere ettiler³¹.

Heyet-i Merkeziye üyelerinin; Balıkesir, Ayvalık, Bandırma, Akhisar ve Soma'dan seçilmesi uygun görüldü. Balıkesir'den iki üye seçilmesi kabul edildi ve bu üyeliklere; Hacim Muhittin ile Yörükzade İbrahim Beyler seçildiler. Öteki üyeliklere de; Bandırma adına Gönenli Osman, Akhisar adına Kâmil Ayvalık adına Vâsıf, Soma adına Hafız Osman Bey ve Efendiler seçilmişlerdir. Yedek üyelikler için yapılan seçimler sonucunda da: Balıkesir için Şükrü ve Hacı Baha; Bandırma için Ömer, Ayvalık için Hoca Mehmet, Akhisar için Sındırgılı Azmi, Soma için de Niyazizade Hüseyin Bey ve Efendiler seçilmişlerdir. (Madde:11)³²

Kongrede vatan müdafaasını mukaddes sayan, vatanın birliğini ön planda tutan birtakım kararlar alındı. Bu kararlar 29 maddeden ibaretti. Ayrıca Padişah VI. Mehmed'e, Sadrazam Dâmad Ferid Paşa'ya ve İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya siyasi mümessillerine de birer telgraf çekildi³³.

Ağustos ayında da milli cephelerde çarpışmalar devam etmiş, fakat çok önemli bir hareket olmamıştı. Bu arada milli kuvvetlere mensup olanlar arasında bazen ehemmiyetli fikir ayrılıkları olmuş ise de bunlar büyümeden durdurulmuştur. Mesela: Ayvalık cephesinde Binbaşı Fehmi Bey'in öldürülmesinden sonra Fehmi'nin arkadaşı olan Hamdi Bey'le, Ali Bey'in

³⁰ Mustafa Albayrak, Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920), Ankara 1998, s. 128,130.

³¹ Çarıklı, a.g.e., s.26.

³² Albayrak, a.g.e., s.131.

³³ İlgürel, a.g.e., s.102.

araları açılmış, Hamdi Bey'in milli kuvvetlere ve Ali Bey askeri kuvvetlere dayanarak karşılıklı hasmane vaziyet almışlardı. Öyle ki, Gömeç civarında tertibat alarak cephe tesis etmiş olan Yunanlılara karşı milli ve askeri kuvvetlerimizle tertibat alınmış olduğu halde, askeri ve milli kuvvetlerimizin karşılıklı cephe almışlardı. Oraya teftiş için gidip bu vaziyeti Kazım (Özalp) Bey gördüğü zaman çok müteessir oldu. İki tarafla ayrı ayrı konuşmasına rağmen birkaç gün sonra birbirlerine karşı silah kullanacak derecede işi ileri götürmeleri üzerine, Hamdi Bey'i Balıkesir'e merkez idare heyetine getirerek Ayvalık'tan ayırdı. Hamdi Bey bu hallere çok üzüntülü bulunuyordu. Ali Bey'in Ayvalık Cephe Kumandanlığından ayrılması üzerine yolda iken onunla düello yapmak teşebbüsünde dahi bulunmuş ise de Vâsıf Bey'in ve Bahriyeli Aziz Bey'in (Rauf Orbay'ın eniştesi) yardımlarıyla bu düellonun önüne geçilmişti³⁴.

6 Ağustos 1919'da Kazım ve Vâsıf Bey'ler Balıkesir'e geri dönmüşlerdir³⁵.

8 Ağustos 1919'da Umum Jandarma Kumandanı Kemal Paşa Padişahı ve Heyet-i Vükelayı temsilen Balıkesir'e geldi. Padişah, kongre tarafından çekilen telgraf üzerine Kemal Paşa'yı göndermiş bulunuyordu. Bu ziyaretin en önemli gerekçesi şu idi: "Vilayetlerde bazı yerlerde sükûnu ve umumi asayiş bozabilecek bazı haller, hadiseler ve muameleler vukua geldiği haber alınmaktadır. Bunların mahiyeti sebep ve saikleri hakkında yerlerinde etraflıca tahkikat yaparak neticesini mufassal ve müşterek bir raporla bildirmek..."

Görüşmeler Belediyede, Hacim Muhittin Bey, Vehbi Bey, Yürükzade İbrahim Bey ve Vâsıf Bey olduğu halde yapıldı. Hacim Muhittin Bey, "Biz ancak Yunanlıların tardı gayesi etrafında toplandığımızı, başkaca bir emel ve

³⁴ Özalp, a.g.e., s.52-53.

³⁵ Çarıklı, a.g.e., s.27.

maksadımız olmadığını tafsilatıyla izah ettik, paşa da fikirlerimizi kabul etti" demektedir³⁶.

9 Ağustos 1919'da Kemal Paşa ile Jandarma Dairesi'nde Hacim Muhittin Bey, Çatalca Mutasarrıfı sabıkı Vehbi, Vâsıf, Arabacızade Hacı Hafız, Belediye Reisi Keçeci Hafız Mehmed Emin, Keşkek-zade Hacı Baha, Kocabıyıkzade Mehmet, Yırcalızâde Şükrü, Beypazarlızâde Hafız Mehmed, Maarif müdürü Sabri, Silahçı Şevki, Müderris Halil Bey ve Efendiler beraber idi³⁷. Kemal Paşa, Kongre etrafında toplanmış bölge halkının vatanperverliğini takdir ederek ve hatta yardım dahi vaadederek Balıkesir'den ayrıldı.

Bu suretle mukavemeti durdurmak için İngiltere ve Fransa sefirlerinin teşebbüsüyle İstanbul Hükümetini temsilen gelen Kemal Paşa ikna edilerek gönderildi³⁸.

10 Ağustos 1919'da Alaşehir Kongresi için Heyet-i Merkeziyeden Hacim Muhittin, Vâsıf ve Gönenli Osman Beyler intihap edildi. Ancak 11 Ağustos'da umumi içtimada Alaşehir meselesi tebeddül etti. Yalnız Hacim Muhittin Bey ile Abdülgafûr Efendi'nin azimetini kafi görüldü³⁹.

Alaşehir Kongresi 16 Ağustos 1919 günü öğleden sonra toplantılarına başladı. Kongre risaletine Balıkesir'de olduğu gibi Hacim Muhiddin Bey seçildi. Diğer kongre üyeleri ise Alaşehir ileri gelenleriyle civar şehir ve kazaların temsilcileri ve Aydın'dan Bandırma'ya kadar bütün cephelerdeki Redd-i İlhak heyetleri delegeleriydi⁴⁰.

³⁶ İlgürel, a.g.e., s.117.

³⁷ Çarıklı, a.g.e., s.28.

³⁸ İlgürel, a.g.e., s.117-118.

³⁹ Çarıklı, a.g.e., s.30-31.

⁴⁰ İlgürel, a.g.e., s.119-120.

Alaşehir Kongresi, özellikle Yunan saldırılarına ve işgallerine karşı Batı Anadolu'da güç birliğine gidilmesi konusunu ele almıştır. Bunun için de Paris Barış Konferansına etki ederek, Yunan işgalinin sınırlandırılmasını aynı devletin işgal alanlarında yaptığı kötülüklerin belirlenmesi için İtilaf Devletleri tarafından kurulan "Tahkikat Komisyonu"na bu konudaki gerçekleri anlatmak amacıyla raporlar sunmayı; Kuva-yı Milliye'nin başarılarını sürdürebilmek için gerekli önlemleri almayı amaçlamıştı⁴¹.

Hükümet Alaşehir Kongresi'nin men'ine karar vermiş ve onun için Kazım ve Vâsıf beyler Hacim Muhittin Bey'e bir köyde ictimai tavsiye ediyorlar. Fakat Hacim Muhittin Bey bu hususta mucibi endişe görmüyordu⁴².

Heyet-i Merkeziye 15 Ağustos'ta Alaşehir kongresine aşağıdaki teşekkürnameyi göndermiştir.

"Muhterem kardeşlerimiz

Türklüğümüzün asıl şanını milli fevranlarımızın füzun-ı ulviyyeti içinde i'la etmek gibi mübeccel bir emeli şî'ar ittihaz eden muhterem kongre arkadaşlarımıza en samimi hissiyat-ı muhabbetkâranemizi iblağ ve karib bir istikbal-i mesutta sevgili İzmir'imizde kucaklaşmamızı tazarru eyleriz. 15/8/35

Karesi ve Saruhan Livaları Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi azalarından

Soma Müftü-i Sabıkı/İzmir'in Türk Ocağı Murahhası/Meclis-i Umumi azasından

Osman Nuri

H. Vâsıf

Osman Nuri⁴³

⁴¹ Albayrak, a.g.e., s.139-140.

⁴² Çarıklı, a.g.e., s.39.

⁴³ Enver Konukçu, Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919), Ankara 2000, s.96.

Alaşehir kongresi, İstanbul Hükümeti ile ilişkilerini bütünüyle koparmak yoluna gitmemiştir. Bu amaçla da kongre, Vâsıf (Çınar) ve Hulusi Beylere, Heyet-i Merkeziye adına, Sadrazam ve İçişleri Bakanı ile görüşebilmeleri konusunda yetki belgesi vermişti. Bu temsilcilerin hükümet tarafından tutuklanmaları durumunda ise, kendilerinin de bölgelerindeki devlet görevlilerinden bir bölümünü, rehine olarak alacakları tehdidinde bulunmuşlardı. Alaşehir Kongresi, 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında başarılı bir çalışma örneği sergilemiştir. Kongre, bölgedeki bütün Heyet-i Milliyeler'in bir çatı altında toplanması konusunda önemli bir adım atmıştır. Ayrıca Doğu ile Batı arasındaki Kuva-yı Milliye hareketinin birleştirilmesi konusunda da belli bir ölçüde gelişme sağlayabilmiştir⁴⁴.

1.e) Üçüncü Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey

16 Eylül'de açılan üçüncü Balıkesir Kongresine Balıkesir, Bandırma, Erdek, Gönen ve Edremit'ten gelen "30"u aşkın delege katılmıştı. Başkanlığa Hacim Muhittin Çarıklı, Başkan vekilliklerine Vehbi Bey ile Hoca Mehmet, katipliklere de Hilmi ve Vâsıf Çınar seçilmişlerdi⁴⁵. Vâsıf Bey Heyet-i Merkeziye namına, Hacim Muhittin bey de Alaşehir Kongresine dair izahat verdi.

17 Eylül öğleden sonra saat üç buçukta kongreyi görmek üzere Fransız yüzbaşı Leska ile tercümanı Mösyö Maurice ve Bandırmada mukim Fransız Mösyö Richard ve Camî ve İsmail Suphi beyler geldiler ve kendilerini Hacim Muhittin Bey beklediği için kongreye reis vekili ve Burhaniye murahhası Hoca Mehmed Bey riyaset ediyordu.

⁴⁴ Albayrak, a.g.e., s.154,156.

⁴⁵ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi I İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, Ankara 1991, s.288.

Hacim Muhittin Bey ve beraberindekiler kongreye dahil olduğu zaman Soma murahhası Mehmed Tevfik Bey General Milne'nin hükümete verdiği notadan bahisle Kuva-yı Milliye'nin dağılması icab edip etmeyeceğine dair izâhâtda bulunuyordu. Ona müteakip Baki Bey, Hafız Hüseyin efendilerle Vâsıf Bey beyanı mütalaa ettiler ve Vâsıf Bey'in beyanat ve nutku belîğ idi⁴⁶.

Kongrede asıl tartışmalar görüş ayrılıkları, hatta kırgınlıklar, Temsilciler Kurulu adına M. Kemal'in Büyük Anadolu Kongresine delege seçilmesini isteyen bir telgrafı üzerinde olmuştu. Bu telgrafta, İstanbul Hükümeti ile haberleşmenin kesildiği hatırlatılarak, ülkenin yönetimi ve olası saldırılara karşı koyabilmek için olağanüstü bir genel kongrenin toplanmasına gerek duyulduğu belirtiliyor ve her sancak merkezinin kaza sayısına göre temsilcilerinin seçilmesi isteniyordu.

Kongrenin 19 Eylül günkü oturumunda bu telgraf üzerine açılan görüşmelerde Genel Anadolu Kongresine "7" temsilci gönderilmesi kabul edildi⁴⁷.

Büyük kongre murahhaslığı için namzed olarak, kongre katibi ve İzmir Türk Ocağı murahhası Vâsıf, Ses gazetesi sahibi Hasan Basri, kongre reisi Hacim Muhittin, Manisa Belediye reisi Bahri, Soma murahhası Hafız Mehmed Tevfik, Kırkağaçtan Hadimi Ahmed Faik, Kuva-yı Milliye Kumandanı ve Edremit Kaymakamı Sâbıkı Hamdi, Burhaniye Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı İdris Ağa-zade Hacı Ali, Basri Bey-zâde Şevki, Edremit eşrafından Hacı Eşraf, Kırkağaç murahhası Galib, Sındırgı murahhası ve Balıkesir Belediye Reisi Keçeci Mehmed Emin, Konakpınarlı murahhası Gönenli Osman, Bergama murahhası Hacı Niyazi bey ve efendiler tefrik edildi.

⁴⁶ Çarıklı, a.g.e., s.58-59.

⁴⁷ Turan, a.g.e., s.288.

20 Eylül'de Câmî ve İsmail Subhi beyler gelip kongreyi dinlediler. Hacim Muhittin bey onları içeri almak istemedi. Fakat Vâsıf Bey çok itiraz etti ve sonra Heyet-i Umumiye kararı ile kongreye alındılar.

Kongre yine içtima ve büyük Anadolu Kongresi murahhaslarını intihab etti. Netice, otuz dört reyle Ses gazetesi sahibi Hasan Basri, otuz üç reyle Kongre Reisi Hacim Muhittin, otuz üç reyle Manisa Belediye Reisi Bahri, otuz reyle, Soma murahhası Hafız Mehmed Tevfik, yirmi beş reyle Edremit Kaymakamı Sâbıkı Hamdi, yirmi reyle Kâmil efendi-zâde Hilmi ve on dokuz reyle Burhaniye eşrafından Hacı İdris Ağa-zâde Hacı Ali bey ve efendiler olmak üzere yedi kişi ekseriyet kazandı ve kongre azası oldular.

Ekalliyet kaldığından dolayı Vâsıf Bey pek ziyade müteessir oldu ve âdetâ Hareket-i Milliye'ye iştiraktan feragate kadar karar verdiği görülüyor! Ve mutlaka Büyük Kongreye murahhas olarak gitmek istiyordu. Fakat kongre kendisinin ayrılmasını muvafık görmedi ve herhalde burada kalması arzusunu izhar etti.

Hatkinsonla beraber gelen Âli beyden alınan bir tezkerede Hatkinson'un kongreye gelmek istediği ve sâmiin sıfatı ile bulunmak arzusunu izhar ettiği bildiriliyordu. Bu kabil olamayacağından Fransızlar için olduğu gibi ertesi gün saat dördte, bir saat kadar gelip kongreyi dinlemesi ve bu suretle kendilerine kongre namına Vâsıf ve Keçeci Hafız beyler tarafından beyanatta bulunulması karargir oldu⁴⁸.

Öğleden sonra ictimai başladığı zaman Keçeci-zâde Hafız Mehmed Emin efendi, iki maddelik bir takrirle meydana atıldı. Takririn birinci maddesi, Birinci Balıkesir kongresinin dördüncü maddesinde "Kongrenin maksat ve gâyesi istihlası vatandır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle işigali nefretle redd eder" kaydından istifade ederek, kongrenin Umumi Anadolu Kongresine

⁴⁸ Çarıklı, a.g.e., s.62-63.

murahhas göndermeye selâhiyeti olmadığından, ikinci maddesi de, Heyet-i Merkeziye muamelatı umumiyesini tanzim edinceye kadar Encümen-i Müdiran âzasının tehhürü azimetü lüzumu teklif ediliyordu. Vâsıf Bey Anadolu Kongresine murahhas gönderilmesini müdafaa etti ve mesele hayli münakaşaya mucib oldu.

Kongreden sonra riyaset odasında Vehbi, Vâsıf, Osman, Kâmil ve Hacim Muhittin beyler hayli münakaşa etti. Vehbi, fikren Umumi Anadolu Kongresine murahhas göndermeğe ve fakat bunun gayesine hilafet olarak Hareket-i Milliye kongresince değil, her kaza eşrafınca intihabı taraftarı olduğunu ve eşrafça yarın ittihat ettireceğini söyledi ve Vâsıf bey de bunu kabul etti.

Akşam Kâzım, Vâsıf, Hüsnü, Câmî, İsmail Suphi, Necati ve Hacim Muhittin Beyler birleşip hayli müzakerede ve münakaşatta bulundular. Neticede İngiliz Yüzbaşı Hatkinson ile beraber gelen Ali Bey'in buraya mutasarrıf olmak istediğine ve hükümetin Heyet-i Merkeziye ile uzlaşmağa mecbur olduğuna ve İngilizlerin Amerikalılardan şüphelenerek Heyet-i Merkeziye ile Şarkî Anadolu'yu birleştirmemek için her fedakârlığı yapacaklarına kanaat husulüne ve bunlara mukabil icab eden tedabir ittihazına karar verdiler. Ve ezcümle eğer icab ederse Hacim Muhittin Bey'in Balıkesir'de olmaklığı şartıyla Vâsıf Bey'i İstanbul'a göndermeyi düşündüler⁴⁹.

21 Eylül'de kongrece yapılan seçimler sonucunda Balıkesir Merkez Heyeti ile Teftiş Kurulu ise şöyle oluşmuştu.

Merkez heyeti: Vâsıf (Çınar), M.Vehbi, Yırcalızade Şükrü, Reşat Bey, Galip ve Şerif Efendiler⁵⁰.

⁴⁹ a.g.e., s.64-65.

⁵⁰ Turan, a.g.e., s.288.

Hacim Muhittin Bey “Heyet-i Merkeziye azalığını kabul edemeyeceğini ve çünkü rahatsızlığı hasebiyle iktidarı kalmadığını ve daha doğrusu heyetin sözünden döndüğü için müteessir olduğunu ve çünkü şimdi sözünden dönenlerin mesâili mühimmede yine döneceklerini” pek müteessir bir lisanla söyledi ve adeta ağladı.

Vâsıf Bey, Hacim Muhittin Bey'i reddetti. Emre itaatin zarureti belîğ bir lisanla ve Gönenli Osman Bey de Hacim Muhittin Beyle beraber ölecek pek çok şahsiyetler bulunduğunu ve bunlardan birisi de kendisi olduğunu söyledi ve Hacim Muhittin Bey de kabule mecbur oldu.

Öğleden sonra saat üçte kongreye yüzbaşı Hatkinson ile Ali ve Necati beyler geldiler. Yunanlıların mütarekeden sonraki teşebbüsât ve cinayetlerine dair uzun ve hissi bir münakaşa cereyan etti. Vâsıf Beğ, pek asabi ve uzun bir nutuk söyledi. Hatkinson bundan pek ziyade münfail oldu ve bunu “İngiltere Hükümeti söz verdiği halde, yine Yunanlılar’a cinayet yaptırıyor” şeklinde anlamış, sonra riyaset odasında müdavele-i efkar ettiler.

22 Eylül’de öğleyn Mekteb-i Sultanide kongrenin şerefine 60 kişilik bir ziyafet tertip edilmişti. Kongre azasından başka kolordu kumandan vekili fırka kumandanı Kâzım, Câmî, Necati, İsmail Subhi, Manisa Müftüsü Alim, Jandarma alay kumandanı Hurşit, Muhasebeci Hüseyin Avni, Telgraf Müdürü Yusuf, Akhisar Milli Alay kumandanı Celâl ve Reji Müdürü Nazmi Beyler de davetli olarak bulundular. Ziyafeti müteakip Hacim Muhittin Bey kısa bir nutuk söyledi. Hacim Muhittin Bey’i Vehbi ve Vâsıf Beyler takip etti. Vâsıf Bey’in nutku bermutad uzunca ve müteheyyiç idi⁵¹.

1.f) Vâsıf Bey İstanbul’da

23 Eylül sabahı Heyet-i Merkeziye azasından Vâsıf, Hulûsi, Osman, Hoca Mehmed ve Hacim Muhittin beyler biliçtima bazı müzakeratta

⁵¹ Çarıklı, a.g.e., s.65-66.

bulundular. Hacim Muhittin Bey'i yine reis intihap ettiler, Hulusi Bey de reis vekili oldu.

Eğer hükümet-i merkeziye ile temas için Dersaadete memur gönderilmek icap ederse Vâsıf ve Hulûsi beylerin izamına karar verildi⁵².

Heyet-i Merkeziye 24 Eylül'de Düvel-i Mutelife mümessillerine verilmek üzere iki muhtıra da hazırlamıştı.

Dahiliye Nâzırı Âdil Bey'in daveti yazılı olmayıp şifahi olmuştu. Bu yüzden kongrede uzun uzun münâkaşalar yapıldı. Sonunda Âdil Bey'in 3 kişi talep etmesine rağmen 2 kişinin gönderilmesine karar verildi. İsim tespiti için çıkan münâkaşalar bir krize dönüşecekken önlendi. Seçim sonunda Vâsıf ve Hulusi beylerin İstanbul'a gönderilmesine karar verildi. Kongre kararlarının 42 ve 43. Maddeleri bu meseleye ayrıldı. Böylece bu iki şahsın İstanbul'daki emniyetleri sağlanmış oluyordu. Zirâ İngilizler tarafından tevkif edilip, Malta'ya sürgüne gönderilme ihtimâli de vardı. Bu yüzden, Alaşehir Kongresinde karar verildiği üzere Denizli'den Ayvalık'a Bandırma'ya kadar bütün sahalarda çalışan üst derecedeki memurların rehin alınacağı kararı 43. maddede zikredilmiştir.

Vâsıf ve Hulusi Beyler 26 Eylül sabaha karşı Balıkesir'den posta treniyle İstanbul'a müteveccihen yola çıktılar. Ayrılışları telgrafla İstanbul'a bildirildi.

Dâhiliye Nâzırı Adil Bey Balıkesir heyetini 1 Ekim'de kabul etti. Görüşmede Adil Bey iyi niyet gösterisinde bulunup Balıkesir Redd-i İlhak teşkilatının vatani gayeler uğrunda düşmanla mücadele ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal'in ise siyasi hisleriyle kendi çıkarlarını korumaya çalıştığını söyledi. Nâzır devamla, Sivas Kongresi ile münasebetlerinin bulunmadığını

⁵² a.g.e., s.67.

ve onları tanımadıklarını ilân etmeleri şartıyla Kuvayı Milliye'ye her türlü yardımda bulunacaklarını, silah, cephane ve para gibi ihtiyaçlarını hemen karşılayacaklarını vaad etti. Bütün bu vaatlere rağmen Balıkesir heyeti red cevabı verdi. Hatta İstanbul Hükümetini, İngilizlerin talimatıyla hareket etmekle itham ettiler. Bu medeni cesareti gösterebilen Vâsıf ve Hulusi Beyler karşısında şaşkınlığa düşen Dâhiliye Nâzırı Adil Bey baygınlık geçirdi. Tedavi altına alındığı için görüşmesinin devamını ertesi güne tehir etti. Fakat ertesi gün Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kaldığı için, yeniden görüşme mümkün olmamıştır.

Balıkesir Heyeti İstanbul'da bir müddet daha kaldı. İzzet Paşa, Cevdet Paşa, Cemal Paşa (Harbiye Nâzırı) ve Pertev Paşa ile görüştüler. Heyet bunlardan güler yüz gördü. Milli hareketi tebci ve takdis ettiler. Haraket-i Milliye'nin vatani kurtaracağından emin olduklarını ifade ettiler. Çeşitli yardım vaatlerinde bulundular. Heyet 12 Ekim'de Balıkesir'e döndü.

Balıkesir heyetinin İstanbul'daki ziyaretleri hem Heyet-i Merkeziye hem de Milli Mücadele hesabına olumlu bir tesir bırakmıştır. İstanbul'da Kuvâ-yı Milliye'nin önemli bir teşkilat olduğu kabul ve tasvip görmüştü. Üst derecedeki görevlilerle yapılan görüşmeler bunun işaretiydi. Bu gelişme Kuvâ-yı Milliye'nin başarısı sayılmalıdır⁵³.

1.g) Heyet-i Merkeziye ile Temsil Heyeti Arasındaki İlişkiler

13 Ekim'de Heyet-i Merkeziye'de gayet hararetli bir müzakere geçti. Mesele Sivas'a bir arkadaş göndermek etrafında cereyan etti. Sivas'dan gelen telgrafnamelerde tamamıyla mütehakkim bir vaziyet görüldüğünden maksat, o memur vasıtasıyla vaziyet ve mevkilerini bizzat izah ederek kısmen müstakil bir vaziyet almak zaruretinde bulunduklarını izah idi. Buna Osman ve Hulusi Beyler muarız kaldı. Hacim Muhittin Bey, Vâsıf ve Hamdi

⁵³ İlgürel, a.g.e., s.135-136.

Beyler üç kişi, Hamdi Bey'in gönderilmesine karar verdiler. Fakat bilahare Hamdi Bey gitmekten sarfı nazar ettiği için Edhem Bey'i bir mektupla göndermeğe karar verdiler.

Bu mektupta: Vatanın kurtuluşu için milli birliğin gerekli olduğu, bunun için Heyet-i Temsiliye ile birlikte olduklarını, yalnız Yunanlılar karşısındaki durumları nedeniyle Heyet-i Merkeziye'nin ve Yunanlılara karşı harekâtı idare eden kumandanlıklarının müstakil hareket etmesi gerektiğini ve bunun vatanın kurtuluşu için olduğunu, yapılacak çalışmalardan Heyet-i Temsiliye'nin haberdar edileceğini, Heyet-i Temsiliye'nin çalışmalarından da kendilerinin haberdar edilmesini belirtmişlerdir.

14 Ekim akşamı kumandan Kazım, Hamdi ve Vâsıf beyler Soma, Kırkağaç ve Akhisar cihetine gittiler⁵⁴.

24 Ekim'de gece yarısı treni ile Vâsıf ve Kâzım Beyler Balıkesir'den Bandırma'ya gittiler. Akşam treni ile Vâsıf Bey Akhisar'a geçti⁵⁵.

1.h) Anzavur'a Karşı Balıkesir'de Alınan Tedbirler ve Vâsıf Bey

Kuzeybatı Anadolu bölgesinde, 1919 yılı sonlarına doğru, Kuva-yı Milliye'ye karşı en önemli tehditlerden birisi, İngilizlerin ve İstanbul Hükümeti'nin desteği ile silahlı bir güç oluşturan emekli Jandarma Binbaşı Ahmet Anzavur'dan gelmişti⁵⁶.

Anzavur 12 Kasım'da Susurluk'u işgal etti. Şehirdeki toplara el koydu. Yanında birkaç yüz adamı bulunuyordu. Etrafa tehditler savurdu. Pek yakında Kuvâ-yı Milliye'nin peşine düşeceğini ilan etti. Topladığı askerlere

⁵⁴ Çarıklı, a.g.e., s.86,87,88.

⁵⁵ a.g.e., s.96.

⁵⁶ Albayrak, a.g.e., s.163.

terhis vesikaları dağıttı. Balıkesir'e doğru yürüyerek Simav Çayı kenarında Aziziye'de karargah kurdu. Oğlu Kadri'yi Demir Kapı'ya gönderdi. Bundan sonra da Heyet-i Merkeziye'ye haber göndererek Balıkesir'in kendisine teslimini istedi.

Bunun üzerine Balıkesir'de 14. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Kâzım Bey, Anzavur'a karşı koymak üzere hazırlıklara başladı. Balıkesir'de "nefir-i âmm" ilan edildi. 15 yaşından büyükler askere çağrıldı. Vatanperver halk, Yunanlıları arkasında bırakarak yeni hasma karşı yürüdü. Bunların içinde ihtiyarlar, gençler, hatta sakatlar bulunuyor, ellerinde değişik cins silahlar taşıyorlardı. Bu manzara milli galeyânın hakiki bir örneği sayılırdı. Hatta bu mücadeleye Balıkesir'li kadınlar da iştirak etmek istediler. Bu askeri birlik içerisinde Heyet-i Merkeziye azalarından Vâsıf ve Hulusi Beylerle Belediye Reisi Hâfız Mehmed Emin Bey ve eşrafın önemli kısmı bulunuyordu. Balıkesir'i Anzavur istilasından mutlaka korumak gerekiyordu. Zira Anzavur'un en önemli hedefinin Kuvâ-yı Milliye olduğu artık anlaşılmıştı. Bu yüzden, Anzavur'u oturup beklemek yerine bizzat üzerine gitmek daha faydalı olacaktı. İlerleyen Balıkesir kuvvetleri Anzavur'u Demirkapı civarında mağlup ve perişan etti. Ancak Anzavur yine elden kaçırıldı. (16 Kasım 1919).

Balıkesir'de teşekkül eden kuvvetlerin bir taraftan Yunanlılarla mücadele ederken bir taraftan da Anzavur kuvvetlerini perişan etmesi, gerek Kuvâ-yı Milliye'nin gerek askerin manevi gücünü arttırmıştır. Bu yüzden Kuvâ-yı Milliye'ye katılmalar artmış, çeşitli yardımların gelişi hızlanmış⁵⁷.

1.1) Vâsıf Çınar'ın Basın Alanındaki Faaliyetleri ve İzmir'e Doğru Gazetesi

O günlerde Balıkesir'de, Halit beyin konağının birkaç odasını Kuvâ-yı Milliye karargâhı yapmışlardı. Bu öyle bir karargâhtı ki cepheleri yaygın,

⁵⁷ İlgtürel, a.g.e., s.144.

düşmanı bol fakat silahla cephanesi kıt, efradı da dağınık, irtibatsız ve çok noksandı. Oradaki 61. Fırka Kumandanı Miralay Kâzım (Özalp) onlarla birlikti. Fakat mütareke bu fırkada fırkaya benzer bir şey bırakmamıştı ki. Karargâhın ilerisinde istasyonda bir Fransız kıtası! Şehrin içinde de İngiliz Muhipleri Cemiyeti vardı. İzmir'e Doğru işte bu şehirde, böyle bir karargâhın sözcülüğünü üzerine almıştı. Kuvvet kaynağı da yalnız vatan sevgisi ve bu uğurdaki mücadele azmiydi.

Kuvâ-yı Milliye karargâhını kuranlar gayelerini, fikirlerini köylere kadar iletip anlatacak ve aynı zamanda işgal altında inleyen İzmir'e ümit taşıyacak bir gazetenin lüzumuna inanmış kimselerdi⁵⁸. Kuvâ-yı Milliye'nin gayesini bütün dünyaya ilan etmek ve meşru emelimizi bütün memlekete anlatmak düşüncesiyle Balıkesir'de bir gazete neşretmeyi faydalı gördüler⁵⁹. Teşebbüsün bayraktarlığını üç genç yapmıştı: Vâsıf ve Esat kardeşlerle Mustafa Necati. Vâsıf aynı zamanda Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idare heyeti üyesi bulunuyor, gazetenin çıkarılmasını inatla talep ediyordu. Fakat hiçbirinin parası yoktu. Nihayet bir çare bulunmuş ve cemiyetten senet mukabili 100 lira borç alınmıştı. 22 yaşındaki Esat (Çınar) gazetenin yazı müdürlüğünü üzerine alacaktı. Vâsıf (Çınar) ile Mustafa Necati de başyazıları yazacaklardı⁶⁰. Gazete İzmir'in kurtuluşu için çalışan Kuvâ-yı Milliye'nin sesi olacağından, adının "İzmir'e Doğru" olması kararlaştırıldı⁶¹. İzmir'e Doğru gazetesi Kuvâ-yı Milliye'nin yayın organı olarak 16 Kasım 1919'da Balıkesir'de çıkmaya başlamıştır⁶².

Gazetenin baş yazısında "İzmir'e Doğru" gazetesi "Hareket-i Milliye'nin hadimi ve mürevvicidir" demekle yönünü, "âmâl-i milliyeyi müdafaa edecek yazılar kabul edilir" demekle de amacını ortaya koymuştur. Sansürden uzak

⁵⁸ Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul 1964, s.25.

⁵⁹ Özalp, a.g.e., s.71.

⁶⁰ Coşar, a.g.e., s.25.

⁶¹ İlgürel, a.g.e., s.150.

⁶² Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990, s.144.

olması nedeniyle İzmir ve İstanbul'da çıkan gazetelerden daha büyük bir avantaja sahipti. Yayınlandığı günlerde bölgede en fazla aranan gazetelerden biriydi. İzmir bölgesinde okunması işgal kuvvetleri tarafından yasaklanmış olmasına rağmen halk bu gazeteyi gizlice daha yüksek fiyatlara alıyordu.

İstanbul ve İzmir bölgesinde Türkçe yayınlanan gazetelerde sansür uygulanması nedeniyle bölge halkına doğru haber vermek amacıyla "İzmir'e Doğru" gazetesi İstanbul haberleri, İzmir haberleri, Dünya Haberleri gibi başlıklarla sütunlar açmıştı. İzmir'in Şimal cephesinin meydana gelmesinde önemli rol oynayan Balıkesir Heyet-i Milliye, Redd-i İlhak Cemiyetinin, topladığı kongrelerden 4. ve 5.'sinin toplanma haberleri üzerine çalışma yaptığı konulardandır. Alınan kararlar, yayınladığı beyannameler "İzmir'e Doğru" aracılığıyla halka duyurulmuştur. Ayrıca Balıkesir Heyet-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesinin de faaliyeti yayınlanarak halkla Kuvâ-yı Milliye hareketi bütünleştirilmiştir.

Karesi sancağında faaliyet gösteren ve Kuvâ-yı Milliye'nin insan kaynağı olan idman yurdu, çalışma birliği, cephe gerisinden de haberler vererek yakın tarihimizin aydınlanmasında da önemli rol oynamıştır. En önemlisi Heyet-i Temsiliye ve T.B.M.M. Başkanlığının yayınladığı beyannameler İzmir ve Balıkesir yöresine "İzmir'e Doğru" gazetesiyle duyurulmuştur. "İzmir'e Doğru" gazetesi Türk Milletinin T.B.M.M. ile bütünleşmesi görevini en iyi şekilde yerine getirerek tarihi bir görev yapmıştır. Balıkesir Bölgesi Kuvâ-yı Milliyesi'nin resmi yayın organı olarak çalışan "İzmir'e Doğru" gazetesi, Anadolu'daki bütün Kuvâ-yı Milliye haberlerini vermiştir⁶³. Tarihi tefrikalarla sert ifadeli gerçekleri ortaya koyan siyasi yazılara geniş yer veriliyordu. Bu yazılarda "Türk" sözü çok geçmektedir. Anadolu'da Yunan ve Ermeni vahşetlerine dair haberlerle Avrupa ve Rusya'dan temin edilen haberlere gazete sütunlarında rastlamak

⁶³ Vâsîf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 39-40.

mümkündür. Gazetede Türk devletlerine ve özellikle Azerbaycan'ın istiklal mücadelesine dair haberler de bulunmakta idi⁶⁴.

16 Kasım günü ilk nüshayı çıkardıkları zaman 1000 kadar basmışlar, ellerinde de yüz gazete kadar kalmıştı. Fakat İzmir'e Doğru'nun bu ilk nüshası görüldükten duyulduktan hemen sonra her taraftan talep gelmeye başlıyordu. Vilayet matbaasındaki baskı makinesi kolla çevrilir eski bir makine... Bununla birkaç bin nüsha gazete basmak kolay olmuyordu.

Bu gazetenin yazı odası, Halit Bey konağında, Kuvâ-yı Milliye karargâhındaydı. Orada da kuru bir masa ve dört iskemle bulunurdu. Yazı müdürü Esat aynı zamanda bu karargâhın istihbarat müdürlüğünde olduğundan İzmir'e Doğru, haber yönünden zengindir. 1919 yılının son ayının ilk günlerinde bu karargâha acı bir haber gelmiş, İzmir'e Doğru, bunu 7 Aralık tarihli nüshasında birinci sahifeye, siyah çerçeveler içine alarak yerleştirmişti:

“Son Ödemiş muhaberatında meşhur Gökçen Efe maatteessüf şehit düşmüştür. Ödemiş cephesinde mühim bir amili muvaffakiyet olan merhum Efe'nin şehadetinden müteessir olmayacak bir dindaş tasavvur olunamaz. Ödemişteki mücahitlerimizin bu kahraman Efe'nin intikamını alacağından şüphe etmiyoruz. Fedakâr mücahitlerimize muvaffakiyet ve merhum Efe'ye de mağfiret temenni ederiz.”

Aynı nüshada Hüseyin Vâsıf “Medeniyet namına cinayetler” başlıklı yazısında “Bundan sonra dökülecek kanların mesulü yeganesi ise büsbütün mahvedilmek istenilen Türk değil, Yunanlılar gibi sefil zâlimleri Türk namus ve hayatına taslit edenlerdir” diyordu.

İzmir'e Doğru'nun mühim bir kısmı dağıtılıyordu. Fakat aboneleri de mevcuttu. İdare müdürü Avni bunların peşinde koşuyor, fakat abone

⁶⁴ İlgürel, a.g.e., s.151.

bedellerini toplamakta zorlukla karşılaşıyordu. Bu sebeple gazetede sık sık rastlanan “Abonelerimize” başlıklı birkaç satırlık yazıda tekrarlanan sözler şöyle oluyordu:

“Abone bedellerinin ilk vasıta ile yollanmasını rica ederiz!”

İzmir’e Doğru, maddi sıkıntılarına rağmen tirajını arttırmaya gayret ediyordu. 11 Aralık tarihi taşıyan gazete 4000 nüsha kadar basılıyordu. Çünkü, klişesi yapılmak üzere İstanbul’a yollanan 28 Kasım tarihli İzmir mitinginin resmi, klişe ile birlikte dönmüştü. Yazı müdürü Esat, bu resmi taşıyan gazetenin çok daha büyük manevi tesiri olacağını hesaplamıştı. Bu sebeple 4 bin kadar basmışlar, mühim kısmını da gizlice İzmir’e sevk etmişlerdi. Bu nüshadadır ki ilk defa Mustafa Necati’nin imzasını taşıyan bir başmakale görülmektedir. Hüseyin Vâsıfla beraber gazetenin başyazarlığını üzerine almış olan Mustafa Necati bu yazısını şöyle bitiriyordu:

“Yunan zulmü vahşeti altında titreyen, ölen kardeşleri kurtarmak, istikbali hazırlamak için haydi kardeş vazife başına⁶⁵”.

Bütün imkansızlıklara rağmen davaya imanla sarılan bir gazeteydi. Sütunlarından birini de “Türk Dünyasından” başlığı altında, Türklerin bulunduğu her diyara ait haberlerle doldurmaya başlamışlardı.

1919 yılının son aylarında Kuvâ-yı Milliye’yi, İzmir’e Doğru’yu çıkaranları tehdit eden tehlike yalnız Yunanlılardan gelmiyor ki! Bu havalıyı kasıp kavuran, İstanbul’da bazı çevrelerin de desteği ile hareket ederek Kuvâ-yı Milliyeyi dağıtmaya çalışan Anzavur ile çetesi de var. İstanbul’dan, Sait Molla ve etrafındakilerin desteğini haiz bulunan Anzavur Kuvâ-yı Muhammediye adı altında baskınlar yapıyor. İstanbul Hükümeti’nin Anzavur’a, heyet-i nasiha yollaması Kuvâ-yı Milliyecileri bilhassa

⁶⁵ Coşar, a.g.e., s.27-28.

sinirlendirmişti. Hüseyin Vâsıf 18 Aralık tarihli gazetede Anzavur'un İstanbul'da ihanetkâr bir teşkilatla temasta olduğunu açıklıyor, diyordu ki:

“Hangi bir hükümet tasavvur olunabilir ki topunu alan, zabitini döven, resmi sandıkların muhteviyatını alan, askerlerini terhis eden ve nihayet memlekette pek şayanı teessüf bir hadise tevlid ederek emniyeti umumiyasını ve devletin vaziyetini ihlal eden bir adama karşı heyet-i nasiha gönderir?”

İzmir'e Doğru'nun başyazılarında önemle durulan bir husus daha var: Halkın mücadeleye katılmasını sağlamak! Bu gayeye hizmet edecek yayınları da iktibas etmektedirler.

İzmir'e Doğru'nun sütunlarında, 1920 yılının üçüncü günü, Mustafa Kemal Paşa'nın adına ilk defa rastlanıyordu. Gazetenin 3 Ocak günü “Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı” başlığı adı altında verdiği haber şuydu:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyeti temsiliyesi namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından heyet-i merkeziyeye çekilen telgraf suretidir:

“Bugün yevmi istiklâli Osmani olması münasebetiyle arzı tebrikât eyler, bu vesile ile vatanımızın temadi-i ihlâsı ve devleti milletimizin altı asırlık şanlı istiklâli ile mazharı saadet eylemesini Cenab-ı Haktan diler ve yevm-i mübeccel saadeti idrakini bilumum milletdaşların yekdiğerini tebrike şitap eylemelerini temenni eyleriz.”

Bunu takip eden nüshada (7 Ocak 1920) İzmir'e Doğru, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk tamimini yayınladı.

1920 yılının ilk günlerinde duyulan, “İzmir ve havalisi Yunanistan tarafından ilhak edilecek” haberi üzerine İzmir'e Doğru yayın kampanyasını daha da şiddetlendirmişti. 7 Ocak tarihli gazetede Hüseyin Vâsıf, “İzmir Tüktür”, başlığını taşıyan, “Düvel-i muazzamayı muhtelefinin fevkalade

komiserlerine açık mektubunda", Anadolu'nun silaha sarılıp tekrar harb etmekten kaçınmayacağını açıkça belirtiyordu⁶⁶.

İzmir'e Doğrunun şöhreti İstanbul'u da bulmuştu. Bandırma yolu ile her defasında birkaç nüshayı da oraya yolluyorlardı. İstanbul'da sansür dolayısıyla yayınlanamıyan yazılar da Balıkesir'e geliyordu. Recaizade Ercüment Ekrem, Türk'ün büyük dostu Pierre Loti'nin yazdığı ve kendisinin de tercüme ettiği "Bize lazım olan müttefikler" başlıklı yazıları bir akşam gizlice Bandırma vapuruna yetiştirmişti. İzmir'e Doğru, bunları haftalarca tefrika ediyordu. İlk makalenin üzerinde şu kaydı yerleştirmişlerdi:

"Bu makale sansürün mevcudiyeti dolayısıyla hafiyen neşri tevzi olunmuştur."

İstanbul'da heyecanla kalemine sarılanlar, oradaki gazetelerde neşrine imkan göremedikleri yazılarını Balıkesir'e yolluyorlardı. İzmir'e Doğru 21 Ocak tarihli nüshasında "Hadi bin Mehdi" imzasını atan şahsın 8 Ocak'ta Eyüp Sultan'da kaleme aldığı makaleyi de neşreliyordu:

"İzmir'siz, Adana'sız, İstanbul'suz bir Türkiye'den, Türksüz bir Türkiye müreccahtır. Gelsinler kuru toprakları, ulu dağları alsınlar. Dünyada herşey mümkündür, yalnız mümkün olmayan bu asırda bizim mahvımızdır."

O günlere kadar daha çok İzmir ve havalisindeki kaynaklardan aldığı haberlere yer veren İzmir'e Doğru'nun, 1920 yılının ilk aylarından itibaren Anadolu'nun her köşesinden haber teminine dikkat ettiği görülmüştür. O sıralardadır ki Konya'daki işgal kuvveti Öğüd adlı gazetenin matbaasını basıyordu. İzmir'e Doğru "Medeniyet lekeleri" başlıklı yazısında hâdiseyi şiddetle protesto ediyor, diyordu ki:

⁶⁶ a.g.e., s.29-30.

“Artık milletimizin her türlü sedai hakkını boğarak istedikleri gibi mukadderatımıza tahakküm etmek isteyen düvel-i itilâfiyenin her türlü hukuku beşeriye muhalif olarak şimdiye kadar yaptıkları tahakkümleri silsileye pek çirkin bir vaka daha ilave edilmiş oluyor.”

Yalnız 24 Ocak tarihli bu nüshasında bir müjdesi de vardı:

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyeti temsiliyesinin mürevvici efkârı olmak üzere güzide bir heyeti tahririye tarafından Ankara’da Hakimiyeti Milliye namında bir gazetenin intişara başladığını haber aldık. Arkadaşlarımızın mücadele-i milliyesinde muvaffak olmasını temenni eder ve kendisini tebrik eyleriz.”

28 Ocak’tan itibaren haftada 3 defa çıkmaya başlamış olan İzmir’e Doğru, Damat Ferit’in yeniden sadaret makamına getirilmesi ile felâketlerin de çoğalacağını seziyordu. 17 Mart tarihini taşıyan İzmir’e Doğru vilayet matbaasında basılırken İstanbul’la telgraf mühaberatinin kesildiğini duymuşlardı. Fakat 16 Mart günü akşama kadar bu hususta bilgi edinememişler ve 17 Mart tarihli gazetede İstanbul’un işgalini bildirememişlerdi. 16 Mart işgal hareketini, geniş tafsilatı ile ancak 19 Mart tarihli gazetede veriyorlardı. Bu defa da İstanbul için Belediye meydanında büyük bir miting yapıldığını anlatıyordu. Yalnız buna dair resmi, klişe haline getirmek artık onun için imkansızdı. İstanbul’un işgali ile oradaki dostlarından haber de, yazı da, kâğıt da alamaz oluyordu. Evvelce kurulmuş teşkilatın, işgal altındaki şehirde faaliyetini yeni şartlara göre ayarlayabilmesi için bir zaman geçecekti. Balıkesir’de çok az kâğıt kalmıştı. Ellerindeki stoku idare etmek lüzumunu duymuşlar ve İzmir’e Doğru’nun haftada ancak iki defa çıkabileceğini üzümlere ilân etmişlerdi.

İstanbul’un işgaline girişenler, bu hareketle Anadolu’da beliren mukavemet hareketini korkutup sindireceklerini hesaplamışlardı. İzmir’e

Doğru, ne kadar yanıldıklarını gösteren yayınlarına aralıksız devam ediyordu⁶⁷.

Evvela 21 Mart günü, Ankara'da Meclisi Milli'nin toplanacağını halka müjdeliyordu: "15 gün zarfında Ankara'da bir Meclisi Millinin içtima etmesi için heyeti temsiliyece her tarafa tebligat yapılmıştır. Bunun için her liva müntebibi sanileri, mahalli Müdafaa-i Hukuk heyetleri, belediye ve meclisi idare azâları ile birlikte müştereken 5 mebus intihap ederek Ankara'ya 15 gün zarfında gönderileceklerdir. Bu suretle pek yakın bir zamanda bütün mukadderatı milliyemize âmil olacak bir Meclisi Millinin içtimaina muvaffakiyet hasıl olacaktır."

28 Mart sabahı da İzmir'e Doğru İstanbul'a sesleniyordu.

"Ferit Paşa ve hempaları gibi vatan hainlerinin mahiyetlerini bütün millet artık lâıyıkıyla anlamıştır. Bu gafiller boşuna uğraşıyorlar. Bu sefiller yakında anlayacaklardır ki Kuva-yi Milliye bütün milletin samimi ruhundan doğmuş mübeccel ve kahir bir kuvvettir. Bütün mütecavizlere karşı vatanını ve milletini sonuna kadar müdafaa edecektir. Nitekim muazzez Anadolu ve Rumeli şu dakikada müttehiden ve el birlik bu melûn emellere mümanaat için ahdipeyman etmiştir."

Yeni bir ümitle gelecek günlere bakıyorlardı. Başyazarlarından Mustafa Necati, Ankara Meclisine üye seçilmişti. Gitmeden evvel İzmir'e Doğru sütunlarında bir defa daha haykırıyordu:

"Kuvayı Milliye hakların bütün azamet ve şanını cihana gösterecek ve cihan, Anadolu'nun bu kuvveti önünde hayrete düşecektir."

Gazetenin yazı kadrosu iki kişiden ibaret kalmıştı: Hüseyin Vâsıf ve Esat (Çınar) kardeşler! Haziran ayının ilk haftalarında yeniden kadro üç kişiye

⁶⁷ a.g.e., s.31-32.

yükseliyordu. İzmir'den kaçmaya muvaffak olan edebiyat muallimi İsmail Habib Balıkesir'e gelmiş, İzmir'e Doğru'nun yazı ailesi içine alınmıştı. İlk başyazarı "Güzel Belde" başlığı altında 16 Haziran günü çıkıyordu.

Hemen o günlerdeydi! Vâsıf ve Esat kardeşler İzmir'e Doğru'nun bütün idaresini yeni arkadaşlarına teslim ediyorlardı. Buna sebep, cephede Yunan kuvvetlerinin kıpırdanışı olmuştu. Bir taarruz hazırlığı seziliyordu. Vâsıf da Esat da, Kuvayi Milliye içindeki vazifelerine daha geniş yer vermek zorundaydılar. İyi günleri izlerken birden felâketin içine doğru sürükleniyorlardı. 22 Haziranda Yunan taarruzu başlıyordu. Saldıran, tam teçhizatlı 3 fırka! 30 bin Yunan askerinin önünde, toprağına inatla sarılan 6, 7 bin Türk. Birazı asker, çoğu milis, İzmir'e Doğru'nun başyazarı Hüseyin Vâsıf da cephede. Yunan uçakları sabah akşam şehre uğruyor, bomba savurup gidiyordu. Vilayet matbaasında ise köhne makinenin kolu dönmekten bir an geri kalmamıştı.

27 Haziranda İzmir'e Doğru gene tam saatinde çıkmış, sarılmakta olan Balıkesir halkına son bir gayretle ümit getirmeye çalışmıştı: "Bu milletin ruhunda nereden geldiği belli olmayan esrarengiz sihirli bir hayat kaynağı var. Bu millet artık yaşamaz dediler. Öyle iken işte yine kalktık⁶⁸."

74 sayı olarak çıkan bu gazetede Mustafa Necati'nin başyazar olarak değişik tarihlerde 40, Hüseyin Vâsıf'ın 22, Mehmet Esat'ın 4 makaleleri yayınlanmıştır. 27 Haziran 1920'de gazetenin yayın tarihi sona ermiştir. Çünkü 30 Haziran 1920'de Balıkesir Yunanlılar tarafından işgal edildi. Sonuç olarak Mustafa Necati ve Hüseyin Vâsıf Çınar'ın Milli Mücadeleye en büyük hizmetleri; Milli Mücadele basınında mümtaz bir yere sahip olan "İzmir'e Doğru" gazetelerini çıkarmakla buhranlı bir dönemde halkı, birlik olarak tutabilmişler, Yunanlılara karşı mücadele eden Kuva-yi Milliye etrafında toplamışlardır. Ayrıca Kuva-yi Milliyeyi teşvik ederek, başarıda bulunmasında

⁶⁸ a.g.e., s. 33-34.

katkıda bulunmuş, meydana gelecek bölünmeleri gazete ve makaleleriyle önlemeye çalışmışlardır. Balıkesir Kuva-yi Milliye teşkilatının heyet-i temsiliye ile birleşmesinde de rol oynamışlardır⁶⁹.

1. i) Dördüncü Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey

20 Ekim'de toplanamayan Dördüncü Balıkesir Kongresi 19 Kasım 1919'da bir Çarşamba günü toplandı. Mustafa Kemal'in uyarılarına pek önem verilmemiş, müstakil çalışma tercih edilmişti. Toplantı Kuva-yi Milliye karargahında başladı. Kongre başkanlığına Vehbi Bey seçildi. Başkan yardımcılığına Osman Bey, kâtipliklere Vâsıf ve Basri Beyler seçilmişti. Vehbi Beyin açış konuşmasından sonra Vâsıf Bey söz alarak kongreye genel siyasi durum, milli teşkilatın bir aylık faaliyeti ve Anzavur ile yapılan mücadele hakkında izahat verdi. Bundan sonra toplantıların sabah, öğleden sonra ve akşam olmak üzere devam etmesi kararlaştırıldı.

Toplantılar üç gün devam ederek 21 Kasım 1919 Cuma günü akşamı son buldu. Yapılan müzakerelerde önce "makasıd-ı Milliye ve irâde-i Milliye'nin her türlü mukadderât-ı memlekete hakim olması" için sonuna kadar mücadele edeceklerine dair söz verdiler. Bu sûretle bütün Anadolu'da müstevililere karşı sürdürülen çalışmaların birleştirilmesi için önemli bir adım atılmış oluyordu. Bundan sonra Balıkesir, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, çatısı altında, fakat müstakil bir tarzda hükmünü sürdürecektir. Ancak tayin edilen hedef müşterektir.

Bu arada cephelerdeki teşkilât ve idare gözden geçirildi. İzmir'in kurtarılması için daha ciddi taarruzlarda bulunulması kararlaştırıldı. General Milne hattının kabul edilmemesi ve cephelerdeki faaliyetlerin desteklenmesi için büyük bir miting düzenlenmesi kabul edildi. Alınan kararların en önemlisi

⁶⁹ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 40.

“Redd-i İlhak” tabirinin “Müdafaa-i Hukuk” olarak değiştirilmesidir. Bu sûretle bütün Anadolu’nun müşterek bir gaye uğrunda birlikte mücadele edecekleri ortaya konmuştu. Yani Sivas’ta son şeklini bulmuş olan “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” daha da güçlenmiş oluyordu.

Bu kongrede alınan önemli kararlardan biri de, artık İstanbul Hükümeti’ne karşı kesin bir tavır alınmasıdır. Bunda hiç şüphesiz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin önemli rolü olmuştur. Bu tarihten itibaren Yunan Ordusunun karşısına daha teşkilatlı ve daha güçlü çıkılacaktır. Hâtıralarında Dördüncü Balıkesir Kongresi’ne temas eden Hayrettin Karan aynen şöyle demektedir: “Dördüncü Balıkesir Kongresinin en mühim kararlarından biri de İstanbul ve saltanat hükümeti kapılarını kapatarak, oradan verilecek emirlerin hükümsüz sayılacağı hakkında vardıkları karardır.”

Yukarıda görüldüğü gibi bu işbirliği yurd içinde ve dışından Türk Milletinin itibarını arttırmıştı. Bu zamana kadar milli harekâtın karşısında olanların “Anadolu’nun ikiye ayrılmış olduğu” görüşü de yıkılmış oldu. Dördüncü Balıkesir Kongresi’nin diğer bir önemli kararı da, bundan sonra herhangi bir konferans veya mecliste Türkiye aleyhinde alınacak kararların asla kabul edilmeyeceği, aksi taktirde sonuna kadar silâhla mukavemet edileceği idi. Kongre son olarak, yeni bir Heyet-i Merkeziye seçti⁷⁰. Bu seçime göre, Osman Bey, Vehbi Bey, Köprülü Hamdi Bey, Vâsıf Bey, Hulûsi Bey, Heyet-i merkeziyeyi teşkil ediyorlardı⁷¹.

Bu kongreden sonra, 25 kasım 1919 tarihinde, Albay Refet (Bele) ve Albay Kâzım (Özalp) Beyler, Balıkesir Heyet-i Merkeziye üyeleri ile, Milli cephele konusunda bir toplantı yaparak, görüş alış verişinde bulunmuşlardı⁷².

⁷⁰ İlgürel, a.g.e., s.164-165.

⁷¹ Özalp, a.g.e., s.75.

⁷² Albayrak, a.g.e., s.167.

1. j) Balıkesir’de Miting ve Vâsıf Bey

Bu arada cephelerde şiddetli çarpışmalar oluyor, düşmana önemli zayıat verdiriliyordu. Kuvâ-yi Milliye baskınları Yunan ordusunu yıpratmakta idi. Milne Hattı projesini Türk'lere kabul ettiremeyen İtilaf Devletleri Yunan işgalinin artarak devam etmesine karar verdiler. Son günlerde Balıkesir’e düşmanın cepheleri tahkim ve takviye etmekte oldukları haberleri gelmeye başlamıştı. Kongre bunun üzerine halkın heyecanını teşvik ve Milli hisleri canlı tutmak üzere bir miting yapılmasını kararlaştırdı. Miting bir gün önceden basın yoluyla tellâllar vasıtasıyla halka duyuruldu. Miting 28 Kasım günü Cuma namazından sonra Belediye önünde yapıldı. Civar kazalardan da katılanlar oldu. Kararlaştırılan saatte 10 bini mütecaviz Balıkesir’li meydana toplanmıştı. Kürsüye önce Müftü Abdullah Efendi çıkıp bir dua ile Yunan zulmünü tel’in etti. İkinci olarak Vehbi Bey çıkarak, selis bir ifadeyle halkın galeyanına tercüman oldu. Ne derece haksız bir tecavüze uğranıldığını ifade etti. Devamla, “...Âlem-i medeniyet de anladı ki Türkler ölmemiştir, ölmeyecektir... Yunan İzmir’de kalırsa Anadolu’da hiçbir ferdin yaşamasına imkan yoktur. Biz hakkımızı silâhla müdafaaya azmettiğimiz içindir ki, İzmir’in Türk kalacağına imân ediyoruz...” dedi. Son olarak Vâsıf Bey kürsüye gelip halka coşkulu bir konuşma yaptı⁷³.

“Kardeşlerim!

Senelerden beri kalblerimizde yaşayan gururun, asırlardan beri göğüslerimizde ki imanın verdiği cüretle bizi ezmek isteyen kuvvetleri mahkûr etmek için ortaya atılmıştık. Harb-i umumi ilan edilmişti. Bir sadâ bize diyordu ki: Türk’ün şimdiye kadar kırılmayan kılınıcı önünde saadet ve hayat bulacaksınız!...

Heyhat ki: Biz vahşetlerden kurtulmak için ileriye atıldığımız halde bugün mahkûr ve şeyn bir düşmanın hançer-i zulmü kalplerimize saplanıyor.

⁷³ İlgürel, a.g.e., s.168-169.

Efendiler: Türk milleti üç asırdan beri zalim kuvvetler karşısında harb ediyor.

Türk evladları, üç asırdan beri temiz ve asil kanlarını döküyor. Fakat hiçbir zaman Türk'ün şerefi alçak bir düşmanın süngüsü altında pâ-y-mâl edilmemiştir.

Hiçbir zaman Türk'ün mukaddes kitabı olan Kuran-ı mübinin ahkâmı zalim bir milletin tahkiri altında çiğnenmemiştir. Bugün biz yalnız maddi kuvvetler karşısında harp etmiyoruz, belki bütün bir alem-i udvân ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Evet Efendiler: Bugüne kadar bu derece büyük bir zulüm karşısında kalmamıştık. Yunanlılar Türk'ün namusiyle istihza' ediyorlar.

Biliyorsunuz ki bugün ki cidal yalnız bir vatan ve toprak harb ve cidali değildir. Hayır arkadaşlar! Maziye doğru gözlerinizi çeviriniz! Daha yüz sene evvel hakimiyetimiz altında Sırlar, Bulgarlar, Yunanlılar çocuklara öyle bir ders-i milliyet veriyorlardı ki, bunun gayesi doğrudan doğruya Türklüğü boğmaktı ve. El-teessüf buna muvaffak da oldular. Ve bugün o bir hufre-i inkıraz karşısında bizimki dün kölelerimiz olan milletler tarihimizi çiğnemek cüreti gösteriyorlar.

Görüyorsunuz efendiler artık bu şeriat dairesinde Türk için hakk-ı hayat kalmamıştır. İçinizde kim var ki bu zulüm karşısında sakin kalsın! Topraklarımız çiğnendi, mamurelerimiz harab oldu. Daha iki sene evvel bu toprak üstünde yalnız ezan sadaları duyuluyordu. Bugün bu sesler susturuldu. Bu mübarek ufuklardan ezan sadaları değil çan sesleri aks ediyor. Dün bu topraklardan yükselen sesler bizi mâin ediyordu!

Babalarımız: Size bıraktığımız vediâların kıymeti bu kadar mıydı? Nasıl bi-his ve bi-hareket kalıyorsunuz diyorlardı. Fakat nihayet bu toprakların

üstünden yükselen bir ses cevap verdi...Evet... Efendiler! Anadolu harekete geldi. Düşman süngüsü göğüslerden siperler önünde tevakkuf etti. Bugün öyle bir şey kurtuluyor ki! Her millet için medar-ı hayattır! Türkün on üç asırlık şerefi Türk'ün ben varım diyen sada-yı hakkı!...

Bizim için hayatta nasip olan şey keder ve elemidir. Bunu itiraf ederiz, fakat milletler için amil olan hayattır nasıl ki; Leh milleti, Bulgar milleti ve nihayet topraklarımızı çiğneyen alçak Yunan milleti ölmemişti. Eğer vicdanlarımızdan yükselen sadalar daima yunanlığı kahr ve mahv etmeğe matuf olursa emin olalım ki arkadaşlar! Bizim de istikbalimiz zafer'ül âlâ olacaktır⁷⁴."

Balıkesir'in kaza ve nahiyelerinde de Yunan işgali mitinglerde lanetlenmiştir. Bu konuda Balıkesir'e, Soma, Sındırgı, Akhisar, Balya, Edremit, Kırkağaç, Gelenbe ve Burhaniye'den telgraflar gelmiştir.

Balıkesir'de bir miting heyeti kurulmuştu. Bu heyet, Heyet-i Merkeziye azâsından Hamdi, Belediye Reisi Keçeci-zâde Hafız Mehmed Emin, Eşraftan Arabacızâde Hafız Mehmed, Heyet-i Merkeziye azâsından Vâsıf ve yine Heyet-i Merkeziye azâsından Mehmed Vehbi, Eşraftan Tirelizade Sabri'den ibaretti. Bu heyet 5 maddelik bir kararlar manzumesi tespit etmiştir. 5 madde Milne Hattı ile ilgilidir. Bu maddeler şunlardır⁷⁵:

- 1- İzmir; kahir bir ekseriyeti nüfus, hakiki bir malikiyeti emlâk ve arazi, gayrı kabili inkâr hukuku tarihiye ve milliye itibariyle tamamen Türk'tür. Milletlerin hak ve saadeti namına vuku bulan ve milyonlarca insanın helâkini mucip olan Harbî Umumi'den sonra İzmir Yunan işgali altında bırakılarak en feci bir misali itisaf gösterilmez.

⁷⁴ İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 Teşrin-i sâni 335, numara 5.

⁷⁵ İlgürel, a.g.e., s.169.

- 2- Türk, Yunan idaresi altında yaşayamaz. Türk bu hakikati Harb-ı Umumi'nin felâketlerinden bitap çıkmasına rağmen altı aydan beri döktüğü kanlarla yaptığı fedakârlıklarla katiyen ispat etmiştir.
- 3- Seksen bin İslâm muhacirinin manzara-i sefaleti, namuslarına tecavüz edilen binlerce kadının sada-ı matemi karşısında Avrupa alemi medeniyeti hâlâ lâkayt kalacaksa Türk için silahı başında her neye mal olursa olsun ölmekten başka çare yoktur.
- 4- Müttefikin Meclisi Âlisinin Yunan işgali muvakkatının devamını tahti karara alması hakka karşı gösterilen en büyük bir zulümdür. Türk milleti bunu cebrü tahakkümün bir neticesi olarak telâkki eder ve kani olmağa mecburdur ki Harb-ı Umumi'nin bidayetinden beri düveli fahime-i itilafiyenin ilan ettikleri bütün desatiri ulviyyeye rağmen dünyada milletlerin mevcudiyeti ancak kuvvet ve silah ile temin edilebilecektir.
- 5- Türk milleti Anadolu'nun kalbi olan İzmir'ini kurtarmak için her türlü fedâkarlığı ihtiyar edecek ve Yunanlılar'ın saha-i işgalinin tehdit edilip edilmemesi bu kararı milli üzerinde tesir ika edemeyeceğinden gayesine doğru daha ateşin bir azmile yürüyecektir⁷⁶.

Gün geçtikçe kuvvetlenen Kuvâ-yı Milliye aleyhine İstanbul'daki faaliyetler artmıştı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin bir üyesi olarak Said Molla bu faaliyetlerin içinde bulunuyordu. Bunun için de Anzavur'u desteklemekteydi. Nitekim İstanbul'da Sarayburnu'nda bir gemiyi yüz elli silah yükletilerek Anzavur'a teslim edilmek üzere Bandırma'ya gönderilmişti. Diğer taraftan Anzavur'da bölgede köyleri basarak yağmalar yaptığı gibi, müdâfaasız insanları öldürüp etrafa dehşet saçmaya devam ediyordu⁷⁷.

⁷⁶ Özalp, a.g.e., s.76-77; Ayrıca bkz, Mehmet Şahingöz, İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1986, s. 260-261.

⁷⁷ İlgürel, a.g.e., s.170.

1.k) İzmir'in Yunanistan'a İlhakı Düşünceleri Karşısında Alınan Tedbirler

Yunanlıların 13/14 Ocak'ta İzmir'i ilhak ile emrivaki yapacakları haberleri dolaşıyordu. Yunanlıların böyle bir cesaretle bulunmaları muhtemeldi. Kazım (Özalp) Bey İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmek ve Yunanlıların cesaretini kırmak için, şiddetli tedbirler alınması lüzumuna kani idi. Alınacak tedbirlerden biri olmak üzere, İngilizlerin elinde esir iken kaçarak Biga'ya ve oradan Balıkesir'e gelmiş bulunan İngiliz Kemal'i (asıl adı Esat Olan ve İngiliz Kemal olarak bilinen İstanbullu vatanperver bir genç idi) kıyafet ve hüviyet değiştirerek İzmir'e göndermeyi düşündü. O da gitmeyi kabul etti. Necâti ve Vâsıf Beylerle beraber Kâzım Bey'in odasında toplandılar. Kemal'in beraber götüreceği bombaları ve beyannameleri hazırladılar. İngiliz Kemal, İzmir'e bir ecnebi gibi girecek, söylenen ilhak gününden iki gün evvel yani 11/12 gecesı beyannameleri şehrin her tarafına dağıtacak ve 12/13 gecesı de bombaları uygun göreceği yerlere bırakacaktı. Beyannamelerde İzmir'in ilhakı ilan edilirse, Kuvâ-yı Milliye'nin çok şiddetli icraata geçeceği bildiriliyor ve düşman tehdit ediliyordu. Kâzım Bey aynı zamanda bütün cephelere 13/14 Ocak tarihinde taarruza hazır olmaları için emir verdi ve bu emri bile bile gizli tutturmadı. Bütün Anadolu'ya da Yunanlıların İzmir'i ilhak tasavvurunda olduklarını yazdı.

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi 7 Ocakta İtilaf mümessillerine şiddetli bir muhtıra yolladı⁷⁸.

İzmir ve havalisi Yunanistan tarafından ilhak edilecek haberi üzerine İzmir'e Doğru gazetesi yayın kampanyasını daha da şiddetlendirmişti. 7 Ocak tarihli gazetede Hüseyin Vâsıf, İzmir Türk'tür, başlığını taşıyan Düvel-i muazzamayı muhtelefenin muhterem fevkalâde komiserlerine açık

⁷⁸ Özalp, a.g.e., s.81.

mektubunda, Anadolu'nun silaha sarılıp tekrar harb etmekten kaçınmayacağı açıkça belirtiliyordu.

"Türk, artık hayatını, istikbalini ve son yurdunu kurtarmak için kendi silahı ile her türlü hareketlerde bulunmakta muhtar ve mecburdur"⁷⁹.

İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanında 13 Ocak'ta 150.000 kişinin iştirak ettiği bir miting düzenlendi. Güzel İzmir'in ilhak edilemeyeceği, onu kurtarmak için Türk Milletinin kendisini fedaya hazır olduğu bütün dünyaya haykırıldı. Bu mitingi kutlamak için Balıkesir'den Müdafaa-i Hukuk İzmir Şimâl Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi tarafından miting heyetine ve matbuata telgraflar gönderildi. Telgrafın bir yerinde "... İzmir Anadolu'nun kalbi ise İstanbul da dimağıdır. Bunun halâsı uğrunda Türk bütün mevcudiyetini fedaya amâdedir..." deniliyordu. Öte yandan Balıkesir civarında şehre askeri yardımlar da artmış bulunuyordu. Nitekim Bursa'dan "Kolbaşı" olarak 60 fedâkar genç Balıkesir'e gelmişti. Yunanlılar İtilaf Devletleri'nin planlarına da uyarak İzmir'i ilhak edemediler. Fakat Soma cephesindeki taarruzları artarak devam ediyordu. Bu arada köylere yaptıkları baskı ve zulümler ise hiç durmamıştı. Aynı zamanda Yunanlılar Kuvâ-yı Milliye'yi tesirsiz hale getirmek için daha sert tedbirler alma hazırlığı içinde bulunuyorlardı⁸⁰.

1.1) Akbaş Deposuna Baskın ve Silah ve Cephanenin Anadolu Yakasına Taşınması

Mondros Mütârekesi'nin en önemli maddeleri Çanakkale ve İstanbul boğazlarının ve istihkâmlarının müttefik ordularına teslimi, ordunun terhisi ve orduya ait silah, cephane donatım ve taşıt vasıtalarının müttefik kuvvetlerine verilmesiydi. Bu cümleden olarak, Osmanlı Harbiye Nezareti, 26 Kasım 1918 akşamına kadar Gelibolu Yarımadası'nın ve Boğaz'ın Anadolu yakasının

⁷⁹ Coşar, a.g.e., s.28-29.

⁸⁰ İlgürel, a.g.e., s.177.

askeri birliklerden arındırılmasını istedi. Bu emre uyularak, 114. Kolordu ile 55. Tümen Gelibolu'dan Tekirdağ'a, 49. Tümen Malkara'dan Kırklareli'ye, 60. Tümen Eceâbâd'dan Keşan'a yer değiştirerek Trakya'nın doğusunda yerleşti. Böylece Çanakkale Boğazı müdafaasız olarak işgale açık kalmıştı. Müstevliler Boğaz'ın iki yakasını işgal ederken bu bölgede mevcut silah ve cephane depolarını da ele geçirmişlerdi⁸¹.

Kuvâ-yı Milliye, kuruluşundan beri silah ve cephane sıkıntısı çekmekteydi. Halkın çeşitli fedakârlıklarına rağmen bu sıkıntı bir türlü giderilememişti. Üstelik işgal bölgesindeki silah ve cephanenin düşman eline geçmesiyle Yunan ordusu daha da güçlenmişti. Nitekim Yunan ordusu İzmir ve civarındaki silah depolarının tamamını ele geçirmişti. Balıkesir ve civarında toplananlar veya satın alınanlar ihtiyaca yetmediği gibi, yeni açılan cepheleer yüzünden ihtiyaçlar iyice artmıştı. Efrada cephanenin iyi kullanılması daima tenbih ediliyordu. Asker sayısını artırmak mümkün iken bu yapılamıyordu. Bundan dolayı silah ve cephane konusu daima gündemde oldu. Bu arada müttefiklerin kontrolünde bulunan bazı depolarda silah ve cephanenin bulunduğu biliniyordu. Ancak buralara ulaşmak maharet isteyen bir husustu.

Bu depoların en önemlilerinden biri, Akbaş Cephaneliği idi. Atatürk'ün büyük tarihi nutkunda bildirdiğine göre Akbaş Cephaneliğinde 20.000 sandık cephane, 8000 mavzer, 40 makinalı tüfek, ayrıca haberleşme ve istihkâm araçları bulunuyordu⁸². Bu önemli silah deposu işgal edilip bir Fransız birliğinin muhafazasına verilmişti. Bu arada, İstanbul gazetelerinde Akbaş'taki silah ve cephanenin Rusya'ya gönderileceği haberlerinin çıkması, Kuvâ-yı Milliyeci'lerin ve Ankara'nın dikkatini çekmiş bulunuyordu⁸³.

⁸¹ Mücteba İlgürel, "Akbaş Cephaneliği Baskını", *Tarih Dergisi*, S. 33, Mart: 1980/81, İstanbul 1982, s. 271,272.

⁸² Kâmil Su, *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Ankara 1984, s. 135

⁸³ İlgürel, *Balıkesir*, s.177-178.

Akbaş Cephaneliğine bir baskın yapılması fikri ortaya atıldıktan sonra, bunun hazırlığı ve yerine getirilmesi görevi, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi tarafından Köprülü Hamdi Bey'e verildi. Hamdi Bey Biga ve Havalisi Kuvâ-yı Milliye Umum Kumandanı sıfatıyla yanında 10 Kuvâ-yı Milliye askeriyle Balıkesir'den Biga'ya hareket etti. O sıralarda Gönen havalisinde Anzavur taraftarlarını takip etmekte olan Dramalı Rıza Bey bulunuyordu. Kâzım Bey onu ve adamlarını Hamdi Bey'e yardım etmesi için Biga'ya gönderdi.

Dramalı Rıza Bey Biga'da kıyafet değiştirerek, iki arkadaşıyla Rumeli sahiline geçti. Bir hafta kadar Akbaş depolarının etrafında çoban kıyafetiyle tetkiklerde bulundu. Bazı köylülerle tanıştı. Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Hâlid Bey ile anlaştı. Muhafızların vaziyet ve mevkilerini, nöbetçilerin adedini ve ne şekilde nöbet değiştirdiklerini, telefon hatlarını, depoların ihtiva ettiği malzemenin söylentilere göre mikdarını, depolardan iskele civarına giden yolları, sahilde kayıkların yanaşabileceği noktaları öğrendi. Rıza Bey nihayet yapılacak iş için gereken bütün bilgiyi toplayarak Biga'ya döndü ve görüşlerini Hamdi Bey'e anlattı. Hamdi Bey gizlice temin edilen bilgileri Balıkesir'de Kâzım Bey'e şifreyle bildirmiştir⁸⁴.

Nihayet 26-27 Ocak 1920 gecesi plan gereğince ilk olarak otuz kadar Kuvâ-yı Milliye askeri motorlarla Gelibolu Yarımadasına devriye gemilerine görünmeden geçirildi. Bunlar Dramalı Rıza Bey'in başkanlığında evvela telefon hatlarını kestiler. Bilahare cephaneliği koruyan Fransız nöbetçileri tesirsiz hale getirdiler. Arkasından Senegalli askerlerin bulunduğu Muhafız Birliği binasını sardılar. Bomba ve silahlarla yatak koğuşuna hücum ederek teslim olmalarını istediler. Şaşkına dönen Fransız Muhafız Birliği askerleri teslim oldular. Bunun akabinde derhal depolar açıldı ve daha önce oradaki köylülerden sağlanan elemanlarla cephaneye ve silahlar büyük bir çabuklukla taşınmaya başlandı. Nitekim yüz elli kişilik bir grup oluşturan ekip kısa zamanda silah ve cephaneyi kıyıya taşıdı. Bu arada baskın grubu, orada

⁸⁴ a.g.e., s.180.

görevli Osmanlı topçu neferleri Binbaşı Bahri Bey'le, Mülazım Hulusi ve Osman Efendileri ve yine orada bulunan altı Fransız askerini de bağlayarak beraberlerinde götürdüler. Sahile cephane taşındığı sırada karşı kıyıda bekleyen Hamdi Bey'in emrindeki Bolayır motoru ve ona bağlı kayıklarla gereken işaret verildi. Onlar da derhal harekete geçerek cephanenin taşındığı mevkiye geldiler. Bilahare burada motor ve kayıklara hızla yüklenen silah ve cephane karşı tarafa Bergos Bucağı'na getirildi. Orada da köylerden toplanan ve geceyarısı getirilen çeşitli taşıtlar beklemekteydi. Bunlar da esas meseleden haberdar değillerdi. Bu sırada aynı zamanda Bergos'ta çok sıkı tedbirler alınarak telefon ve telgraf merkezleri tutulmuş, Lapseki, ve Çanakkale ile bağlantı tamamen kesilmişti. Nihayet Bergos iskelesine getirilen silah ve cephaneler burada bulundurulan taşıtlara yüklenerek Kuvâ-yı Milliye elemanlarının kontrolünde kıydan içerilere doğru yola çıkarıldı. Bu taşıtlar bir müddet Lapseki'ye doğru yol aldılar. Bir süre sonra ise yoldan sapıp Beypaşı, Hacıkemler köylerine geçerek Balcılar'a geldiler ve yüklerini buraya boşalttılar. Bilahare buradan silah ve cephaneler yörükler vasıtasıyla önce Çan'a, bilahare oradan da Yenice Köyü'ne taşındı. Böylece Akbaş baskını planı bölgede görev yapan İtilaf devriyelerine duyurulmadan başarıyla uygulanmış oldu⁸⁵.

1.m) İngilizlerin Bandırmaya Asker Çıkarmaları ve Tepkiler

Akbaş baskınından çok rahatsız olan İngilizler, silah ve cephaneyi geri almak ve bu surette Kuvâ-yı Milliye'yi çaresiz bırakmak için Bandırma'ya 200 kişilik bir kuvvet çıkardılar (1 Şubat 1920). Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne gözdağı vermek ve Yunan işgalini takviye etmek için yapılan bu harekete bir kısım İtilaf Devletleri gemileri de katılarak Bandırma Limanı'na demirlemişlerdi. Bundan başka Kolorduya verdikleri bir notayla da, silah ve cephanenin iadesini, ayrıca bu işe iştirak edenlerin de teslimini talep etmekteydiler. Bu haberi alan Mustafa Kemal, Düvel-i İtilafiye kuvvetlerinin

⁸⁵ Adnan Sofuoğlu, "Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.IX, s.26, Ankara 1993, s.427-428-429.

bulunduğu diğer bölgelerdeki cephane depolarının bu kuvvetler tarafından imhası veya nakli ihtimalinin mevcut olduğunu hatırlatıyor, buna göre hareket edilmesini istiyordu.

İngilizlerin Bandırma çıkartmasını, Balıkesir’de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi de; İngiliz Mümessilliğine 1 Şubat’ta verdiği bir muhtıra ile protesto etmişti. Heyet-i Merkeziye bu davranışı, “... her türlü hukuk-ı düveliye ve insaniyeye mugayir...” olarak vasıflandırmıştı. Muhtıra dört maddeden ibaretti. Birinci maddede Akbaş baskını için, Yunan zulüm ve vahşetine karşı halkın bir galeyanı olduğu; “... insaniyet için ebedi bir leke olan canını, malını, ırzını kurtarmak için elinden gelen her türlü vesâite tevessül etmek mecburiyetindedir” denilmekteydi. Ayrıca dördüncü maddede “... bu itibarla hiçbir sebep-i muhikka istinad etmeyen Bandırma işgalini şiddetle protesto ederiz” ifadesi kullanılmaktaydı⁸⁶. Heyet-i Merkeziye, mahiyeti değişik ve beş maddelik bir sureti de sadaret makamına gönderdi. İngilizlere çok tavizkâr ifadelerin bulunduğu bu telgraf da Heyet-i Merkeziye’nin Akbaştaki silah ve cephanenin kaldırılması için tebligat yapmadığı ve emir vermediği, Akbaş Cephaneliği baskınının Yunanlıların işgallerine karşı halkın bir tepkisinin olduğu, bu olaydan heyet-i merkeziyenin sorumlu tutulamayacağı, eğer Yunan işgali kaldırılırsa halkın elindeki silahların toplanabileceği ve İngiliz kuvvetlerinin Bandırma’dan çekilmesi gerektiğini belirtilmiştir⁸⁷.

Esasında gerek Kuvâ-yı Milliye gerek İngiltere, birbiriyle çatışmamakta özen göstermişlerdir. Ancak baskının, Yunanlıların, masum halk üzerindeki vahşiyane davranışlarının bir galeyanı olduğu belirtilmiştir. Bundan başka Yunanlıların Anadolu’yu tahliye etmemesi halinde bu hareketlerin artarak devam edeceği anlatıldığı gibi, İngiliz kuvvetlerinin de Bandırma’dan çekilmeleri istenmiştir. Kuvâ-yı Milliye’den silah ve cephaneyi geri almanın

⁸⁶ İlgürel, a.g.e., s.186-187.

⁸⁷ a.g.e., s.198-199.

imkanı olmadığını anlayan İngilizler, 11 Şubat 1920'de Bandırma'dan çekilip gittiler.

Mustafa Kemal Akbaş meselesini Ankara'dan dikkatle takip ediyordu. İngilizlerin hileli oyunlarına aldanılmaması hususunda Kuvâ-yı Milliye'yi uyarmak niyetindeydi. Nitekim 2 Şubat 1920'de Heyet-i Temsiliye adına 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafta ikazlarda bulunmuştu. "...Sivas Kongresi Beyannamesi'nin üçüncü maddesiyle, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir tarafına karşı meydana gelecek müdahale ve işgale karşı topyekûn savunma esasının kabul edildiğini" bildirerek, "milletçe bu işin bertaraf edilmesini, Bandırma'nın işgaline karşı direnilmesi gerektiğini" belirtti. Ayrıca "bu işgal olayının diğer bir gayesinin de, İtilaf Devletlerinin, Yunanlılarla muharebe eden Kuvâ-yı Milliye'nin arkasını kesmek olduğunu" ifade etti⁸⁸.

Heyet-i Merkeziye adına Vâsıf Bey (Çınar), Mustafa Kemal'e gönderdiği 2 Şubat 1920 tarihli telgrafla, Bandırma'ya çıkan işgal kuvvetinin kendisine bir tebligatta bulunduğunu, bu tebligatta Akbaş cephaneliği olayının Heyet-i Merkeziye tarafından düzenlenmiş olabileceği, eğer durum bu şekilde ise bunun Mondros Mütarekesi şartlarına aykırı olduğu, bundan dolayı da kaçırılan silahların derhal iadesinin gerektiği, aksi taktirde önemli yerlerin İtilaf Devletleri tarafından işgal edileceği bildirildiği ve Heyet-i Merkeziye karargahına gelen İngiliz subaylarına protesto sebebinin izah edilerek, İzmir'den Yunan işgali kaldırılmadıkça silahların iadesinin mümkün olmayacağını Heyet-i Merkeziye'nin gücünü milletin sarsılmaz iman gücünden aldığını, bu sebeple de Bandırma'nın işgali karşısında Heyet-i Merkeziye'nin sessiz kalmayacağı ve her türlü tedbiri alacağını da sert bir dille belirtildiğini ifade etmekteydi⁸⁹.

⁸⁸ a.g.e., s.187-188.

⁸⁹ Sofuoğlu, a.g.m., s.434-435.

1.n) Biga Baskını ve Hamdi Bey'in Şehit Edilmesi

Akbaş Baskını ile iyice çileden çıkan İngilizler, silâh ve cephanenin iadesini sağlayamayınca çeşitli yardım ve vaadlerle Anzavur'u Kuvâ-yı Milliye'nin üzerine sevk ettiler. Anzavur'da güya Hamdi Bey'in baskısından yılmış bulunan köylüleri himaye etmek üzere bir kısım halkı silahlandırdı.

Hamdi Bey ise Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nden silah ve cephanenin daha içerilere nakledilmesi talimatını almıştı. Bunun üzerine silah ve cephane Tabak Nahiyesi'nin Yenice Köyü'ne ve civar köylerine nakledilmişti. Hamdi Bey ise müddettir Biga'da bulunuyor cepheye gönderilmek üzere eğitim görmekte olan çok sayıdaki genç Kuvâ-yı Milliye'nin hazırlanmasını bekliyordu. Bu kuvvetlere güvenerek, Anzavur ve Gâvur imam tehditlerini de dikkate almıyordu.

Âsiler süratle birkaç bine ulaşmıştı. Gâvur İmam 16 Şubat'ta Biga'ya girip etrafa dehşet saçtı. Pek çok Kuvâ-yı Milliye'ci şehit edildi. Hamdi Bey Yenice'de bulunan Dramalı Rıza Bey ile birleşip burada depo edilmiş olan silah ve cephaneyi kurtarmak üzere teşebbüse geçti. Biga'yı terk etmeden önce Balıkesir'de Kâzım Bey'i arayıp durumun çok vahim olduğunu, âsilere dayanmanın mümkün olmadığını, silah ve cephanenin nakli için çok acele kuvvet gönderilmesini istedi. Hamdi Bey süratle Biga'dan ayrıldı. Silah ve cephaneyi canından aziz bildiği için 40 kişilik kuvveti Dramalı Rıza Bey ile göndermişti. Bu yüzden yanında 15 kişiyle seyahat ediyordu. Yolda İnova Köyü'ne uğradığı sırada Anzavur yanlısı köylüler tarafından tanındı. Yakalanıp Gavur İmam'ın adamlarına teslim edildi. Hamdi Bey ihtiyatsız davranmıştı. Anzavur'a götürülmek üzere eli kolu bağlanmış, sonra da yolda çeşitli hakaret ve işkencelerle şehit edilmiştir. (17 Şubat 1920)⁹⁰.

⁹⁰ İlgürel, a.g.e., s.192-193.

Biga ve Gönen kasaba köylerinde çok sayıda halk da Anzavur Ahmet'le Gâvur İmam'a katılarak silahları almak için Yenice kariyesine doğru yürümeye başlamışlardı. Vaziyet mühimdi. Balıkesir'den Binbaşı Muhtar Bey, Necati Bey bir müfreze ile Yenice kariyesine hareket ettirildiler. Vâsıf Bey, İngiliz Kemal, Giresunlu Bulgurcu Mehmet Efe maiyetiyle ve Balyalı Mustafa Çavuş da ayrıca bir kuvvetle bu harekete iştirak etmişlerdi. Kâzım Bey'in gönderdiği kuvvetler kısmen Yenice kariyesine yetişmişti. Fakat sayıca fazla olan haydutların şiddetli baskını karşısında uzun müddet dayanamayacaklarını anlayan Dramalı Rıza Bey ve emrindekiler, asilerin eline geçmesine meydan bırakmamak için, silah ve cephanenin bulunduğu binaları ve camiye havaya uçurdular. Bu, büyük bir hata oldu. Çünkü Yenice'ye takviye kuvvetleri gönderilmişti. Kâzım Bey de mühim bir kuvvetle bizzat Balıkesir'den Yenice'ye hareket etmişti. Rıza Bey biraz daha dayanabilmiş olsaydı, bu kuvvetlerin yetişeceği muhakkaktı⁹¹.

Hamdi Bey gibi vatanperver ve fedakâr bir idareci, basit ve cahil insanların kolayca ihaneti yüzünden ziyan olmuştur. Bunda İstanbul Hükümeti'nin, müttefiklerin kontrolü altına girmesi, âcizliği ve ihanete varan tutumu önemli rol oynamıştır. Ayrıca İngilizlerin Kuvâ-yı Milliye'yi zayıflatmak için takip ettikleri kurnaz politikaları da, Hamdi Bey gibi istikbal vaad eden bir insanın kaybına sebep olmuştur. 10 Mart 1920 günü İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Umumiye toplantısında Vâsıf Bey söz alarak Hamdi Bey hakkında veciz bir konuşma yapmıştır⁹².

"Muhterem Arkadaşlar; Milletimizin felaketli bir zamanında şeni' bir düşmanın tecavüzlerinden vatan ve mukaddesatımızı tahlis için toplanan şu heyet-i muhtereme kalp ve ruhuma en ateşin bir azm ve iman bahşederken kıymetli bir vücudu aramızda görmemekle de şedid ızdırab ye'sdeyim. Anadolu'nun bakir ovaları şeni' bir düşmanın vahşetleri ile harabe-zâra döndüğü; binlerce parçalanan kardaşın vâveylâ-yi mâtemi afakı sardığı bir

⁹¹ Özalp, a.g.e., s.98-99.

⁹² İlgürel, a.g.e., s.193.

zamanda Türk Milletinin ilk sada-yı azm ve hakimiyetini yükselten fedakâr bir kardaşımızdan şu dakikada mahrumuz.

Bir istilâ-yı zulm ve vahşet karşısında sine-i hamiyetini siper yaparak vatan ve milleti uğrunda ilk silahı patlatan fedakâr Hamdi bir takım câniler tarafından ika' edilen ihanetkâr bir hadisenin kurban-ı gadri oldu.

Arkadaşlar! Hamdi, feyzkâr Türk yurdunun az yetiştireceği bir nâdire-i hilkatdi. Onun ruhu ve kalbi yalnız vatan muhabbetiyle meşbu' mefkuresi yalnız düşman nefretiyle meşhun idi. Bu şehid-i muazzez nazarında yalnız inleyen ve evladlarından bin âvâze-i elem içinde istimdâd bekleyen vatan vardı. Bu kudsi vâlidenin halâsı uğrunda her zaman bütün mevcudiyetini fedaya âmâde idi.

Ruhundaki bu iman ateşine en parlak misal ilk Yunan taarruzlarında bütün mehâliki göze alarak arslan gibi ileriye atılması idi. Ve heyhat ki milleti ve vatani için bu kadar fedakâr olan bu kıymetli vücut bir Yunan süngüsü ve silahıyla ölmedi.

Bir vatandaş! Hayır arkadaşlar; bir sefil vatansızın hançer-i cinayeti ile tebah oldu.

Lanet olsun; o sefil mahluklara ki merhum Hamdi gibi mücessem hamiyet ve fedakâri olan bir vücut-ı kıymetdârdan vatani mahrum bıraktılar. Merhum şehid-i muazzez sevgili İzmir'in yad-ı tahassürüyle ne kadar nâlân idi. İzmir'e bir halâskâr sıfatıyla girmek emel-i mukaddesi ne kadar katî ve azimkârâne idi.

Fakat zavallı Hamdi bu yüksek gayesine erişemedi.

Yalnız arkadaşlar; semalar üstünde bize nigerân olan ruh-ı mübareki bizlere nurlar içinde bir şehrah-ı fedâkârî gösteriyor. İzmir'in halâsı! Ve biz bu

gaye-i bülende bu fedakâr kardeşin son feci ölümüyle ruhlarımıza telkin ettiği gayz ve intikam ile herhalde erişeceğiz!

Bu şehid-i mağfurun nâm-ı nâm-ı muhteremini kemal-i ye's ve teessürle tebci eder ve Cenâb-ı Kibriyâ'nın gufran-ı ezelisine mazhariyetini tazarru eylerim⁹³."

1.o) Beşinci Balıkesir Kongresi ve Vâsıf Bey

10 Mart tarihli İzmir'e Doğru Gazetesi'nde "Heyet-i Umumiye İctimai" başlığı altında bir haber yer aldı. Bunda, "İzmir Şimal Mıntıkası Kuvâ-yı Milliyesi'nin bütün liva ve kaza murahhaslarından terekkeb edecek" toplantının yapılacağı haberi bulunuyordu. Kongre, toplantılarına 10 Mart 1920 Cuma günü başladı. Toplantılar Kuvâ-yı Milliye Karargâhında gerçekleştirildi. İzmir Şimal Mıntıkası Kuvâ-yı Milliye Heyet-i Umumiyesi'ne Karesi ve Saruhan livalarıyla Bursa vilayeti ve Bilecik sancağı merkez liva ve bütün kaza ve nahiye murahhasları iştirak ettiler.

Beşinci Kongre'ye, 64 delege katıldı. Bu kadar geniş bir heyetin biraraya getirilebilmiş olması önemli bir başarıdır. Beşinci kongre geniş bir alanı ve büyük bir nüfuzu temsil etmektedir.

Toplantının açılışında Heyet-i Merkeziye adına söz alan Mehmed Vehbi Bey, delegelere "hoşgeldiniz" deyip başarı temennilerinde bulunmuş ve yapılan seçimle Kongre Başkanlığına seçilmiştir. Osman bey de başkan yardımcılığına tayin edilmiştir. İlk sözü Vâsıf Bey alarak Anzavur hadiselerinde şehit olan Hamdi Bey'in vatanseverliğinden, kahramanlığından ve çalışkanlığından bahsetmiştir. Bilahare Vâsıf Bey tekrar söz alarak geçen 3 aylık faaliyeti kongreye anlattı. Bundan sonra da Vehbi Bey, Anzavur'un

⁹³ İzmir'e Doğru Gazetesi, 14 mart 336, numara 42.

bölgedeki faaliyetleri hakkında geniş bilgiler verdi. Bu konuşmadan sonra Kongre tarafından cephelerin ihtiyaçlarını tespit ve teşkilat kadrosuna ikmâl etmek için, gereken araştırmayı yapacak bir “Encümen-i Mahsus” teşekkül ettirildi⁹⁴.

1.ö) İstanbul’un İşgali Üzerine Balıkesir’de Yapılan Miting ve Vâsıf Bey

İstanbul’un işgali Balıkesir’de halkı derinden üzmüştü. Bu yüzden hem halkın heyecanını ortaya koymak hem de işgali protesto etmek üzere, 18 Mart günü Belediye Meydanı’nda bir miting düzenlendi. Binlerce Balıkesirli meydanda toplandı. Bu sırada halen devam etmekte olan Kongre’nin üyelerinden bazıları kürsüye gelip halka ateşli konuşmalar yaptılar. Bir öğretmen olan Soma temsilcisi Ali Rıza Bey ilk olarak kürsüye çıkıp, kısa fakat veciz bir konuşma yaptı. İkinci olarak İnegöl Kazası Mümessili İdris Bey, sonra peşpeşe Edremid Murahhası Sâmi Bey, Söğüt Kazası Mümessili Halil Bey, Bandırma Murahhası ulemadan Hasan Tahsin Efendi konuştular. Son olarak Vâsıf Bey kürsüye çıktı. Uzun ve heyecanlı bir konuşma yaptı⁹⁵. Konuşmasında:

“Arkadaşlar! Vatanın daima enin âlâmı karşısında müteessir olan ruhumda şu dakikada hazin diğer bir eninin in’ikası var.

Bu enin büyük peygamberinin emrine icabet ederek İstanbul’u zulüm ve ihanetten kurtaran muazzam hakan Fatih’in türbesinden yükseliyor. Fatih mezarında inliyor arkadaşlar; “Ey muazzez ahlâfım! Ben türbemi size çiğnetmek için mi emanet ettim?” diyor.

⁹⁴ İlgürel, a.g.e., s.205.

⁹⁵ a.g.e., s.210.

Evet Efendiler! Cihanı en yüksek bir saadete mazhar eden hakanın türbesi üstünde şu dakikada tahakküm, tecebbür ve ihanet sadâları yükseliyor.

İstanbul, muazzez İstanbul yalnız Osmanlılığın muhteşem saltanatgâhı değildir. Yalnız altı asırdan beri harikalar gösteren ecdâdın mezarlarına penâh değildir. İstanbul, Fatih'in şanlı kılıcıyla İslamiyet'e emanet edilmiş bir vediadır. Sinesindeki müebbed ve tarihi camileriyle, en ulvi ve fedakâr evlâdlarının mezarlarıyla bütün dinimizin şerefine tevdi' edilmiş bir emanettir.

Arkadaşlar; İstanbul'a saplanan hançer yalnız Osmanlılığın kalbini dâg-dâr etmiyor. Belki on üç asırdan beri Müslümanlığın koruduğu esasatı da yıkmak istiyor.

Diğer milletler gibi biz de mağlub olduk. Medeniyet ve sükun vaad eden desturlere aldanarak terk-i silah ettik. Fakat bilmiyorduk ki, medeniyet pişvasıyız diyenler türbe-i Fatih'i çiğnemekden ictinâb etmeyeceklerdi.

Zannetmiyorduk ki saltanatlarının en büyük temellerini teşkil eden İslam milletlerinin izzet-i nefisleri ve mukaddesat-ı diniyeleri nazarlarında bu kadar hakir ve mühmel olsun.

Heyhat ki aldandık. Ve nihayet bugün gözümüzün önünde hilafetin mukaddesi mukarr ayaklar altında çiğneniyor!

Efendiler, Almanlar da, Bulgarlar da mağlub oldu. Fakat vatanları yine kendilerine terk olundu.

Halbuki Türk ve Müslüman milleti yalnız vatanını ve mevcudiyetini gaib etmiyor. Dini mukaddesatı da pây-mâl ediliyor! İstiyorlar ki arkadaşlar; üç yüz elli milyon Müslüman hakir ve esir olsun, istiyorlar ki senelerden beri zulmü yıkan İslam'ın nurları sussun! Mütareke olmuştu, az bir zaman geçmedi.

Zavallı Anadolu en şeni' tecavüzler karşısında parçalanmağa başladı. Ve nihayet kıymetli İzmir'imize sefil Yunanlılar taarruz etti. Artık anlaşılıyordu ki, bu tarihi ve büyük saltanat parçalanmak isteniliyor.

Anadolu'yu aralarında taksim etmişler idi. Zannediyorlardı ki, Türklük ve Müslümanlık bu zillete katlanacaktı! Fakat gafiller aldandı. Anadolu'nun feyzâ-feyz ruhunda kudsi bir galeyan doğdu. Anadolu evlatları, namuslarının hârisi olan silahlarına sarıldılar ve göğüslerini siper yaparak vatanlarını ve ırzlarını müdafaaya başladılar.

Şimdi de bu galeyan bütün Müslüman alemine sirayet ediyor. Çünkü İslamiyet bir câmiadır. Râsin bir kitle-i ittihâddır. Bir tarafına vuku bulacak taarruz diğer yerlerinde de aks-ül-ameller, mukavemet ve istihlâsı kararlarını meydana getirir. Nitekim beşeriyetin büyük efendileri "İslamiyet cereyanları saltanatımızın temellerini sarmıyor! diye ezhar-ı endişeye başladılar.

Onların kuvveti zulm ve tecebbür, bizim kuvvetimizin iman ve haktır. İmanın kudreti karşısında bütün kuvvetler serfûrû etmeğe mahkumdur. Ve kani' olsunlar ki mübarek camilerimizi sinesinde pür-fahr ve gurur taşıyan İstanbul hiçbir zaman nâkusun sesini duymayacaktır!

Arkadaşlar; bütün müslüman aleminin makarr-ı hilafeti kurtarmak için yükselttiği sada-yı azme bizde icabet edelim.

Ve isabet edelim ki bütün Müslümanlar kardaşdır ve kendilerini mahv etmek isteyen hücumları yine müşterek kuvvetler ve imkanlarla akim bırakacaklardır⁹⁶." diyerek Avrupalıların haksız tavırlarını kınamıştır.

Neticede bazı kararlar alındı. Bu kararlar Düvel-i İtilâfiye mümessillerine, bî- taraf devletler sefâretlerine ve Avrupa devletlerinin

⁹⁶ İzmir'e Doğru Gazetesi, 19 mart 336, numara 44.

parlamento başkanlarına telgrafla bildirildi. Bu telgraflarda esas olarak, Osmanlı Devleti'nin barış vaadiyle ve Wilson Prensiplerinin esaslarına göre silahlarını teslim ettiği , Türk milletinin hukuk-ı milliye dairesi dahilinde barışa kavuşacağı ümidinde olduğu, halbuki haksız işgallere uğradığı beyan ediliyordu. Kararlar devamla "... Bir çok harici ve dahili tazyiklere rağmen şimdiye kadar mutlak bir sükûn ve âsâyiş içinde bulunan İstanbul'a vuku bulan bu son tecâvüz, beşeriyetin asırlardan beri mücadeleye ettiği, hürriyet, hukuk-ı milel ve vatanperverlik gibi esasât-ı insâniye ve medeniyeye ve düvel-i galibe tarafından mükerreren ilân edilen desâtir-i milliyeye ve sulh-i cihana bir darbedir. Emânât-ı mukaddese-i İslamiyeyi ve medeniyet-i mâziyemizin en muhteşem âbidâtı olan mübarek camilerimizi sinesinde taşıyan ve makarr-ı hilafet-i islamiye olan İstanbul'umuzun bu kadar bir surette işgali bilcümle âlemi İslâm'da pek derin heyecanlar ve aksül ameller meydana getirecektir..." ifadesi kullanılarak Avrupalıların haksız tavırları ve sorumlulukları ortaya konmuştur. Nihayet Balıkesir Müftüsü Abdullah Efendi kürsüye gelerek bir dua ile mitinge son vermiştir.

Aynı günlerde kongre toplantıları da devam etmektedir. İzmir'e Doğru Gazetesi'nin yazdığına göre, İstanbul'dan gelen haberler müzakere edilip bütün üyeler, "zelilâne yaşamaktansa şerefli ölmek müreccahtır" kararında oybirliğiyle anlaşmışlardır. Ayrıca bazı kararlar alınmış ve İstanbul'un gerçek durumu anlaşılincaya kadar toplantıların devamında karara varılmıştır⁹⁷.

1.p) Beşinci Balıkesir Kongresi'nin Kapanışı

İstanbul'un işgaliyle başlayan sıkıntıları ve sahipsizliği ortadan kaldırmak üzere Balıkesir'de sıkı yönetim ilan edildi. Böylece bölgede idari teşkilatlanma daha şuurlu olarak yürütülmeye başlanmıştır. Zaten Beşinci Balıkesir Kongresi diğerlerine nazaran daha mükemmel gerçekleşmişti.

⁹⁷ İlgürel, a.g.e., s.210-211.

Kongre, kapanışından bir gün önceki toplantısında Heyet-i Merkeziye'yi de belirlemişti.

Balıkesir Merkez	: Vehbi, Vâsıf, Hulusi beyler
Hüdâvendigar Vilayeti	: Muhiddin Baha, Kâmil beyler
Ayvalık Cephesi	: Hakkı Bey
Soma Cephesi	: Hasan Bey
Akhisar Cephesi	: Manisa Müftüsü Âlim Efendi
Bergama Cephesi	: Hoca-zâde Abdulgafur Efendi
Gönen	: Osman Bey
Bandırma	: Aziz Efendi

Bu şartlar altında İzmir Şimal Mıntıkası Kongresi 22 Mart Pazartesi günü son toplantısını yaptı. Vehbi Bey Kongre Başkanı olarak veciz bir konuşma yaparak, "... Türk Milletinin azm ve imanı sayesinde yakında bütün bâdirelerden kurtulacağını ve milli istiklalini mutlaka temin edeceğini" açıklamıştır. Kongre üyeleri de dileklere büyük bir heyecanla katılmışlardır. Vehbi Bey'den sonra Şamlı Nahiyesi Murahhası Hâfız İsmail Efendi ile Hoca-zâde Abdulgafur Efendi tarafından birer dua okunarak kongreye son verilmiştir⁹⁸.

1.r) Anzavur'un Tekrar Faaliyete Geçmesi ve Alınan Tedbirler

Hamdi Bey'in şehit oluşundan ve büyük zorluklarla Akbaş'daki kaçırılan silah ve cephânenin imha edilişinden mesul olan Anzavur, bir müddetten beri tekrar etrafa dehşet saçmaya başladı. Anzavur artık Kuvâ-yı Milliye için Yunan ordusundan daha tehlikeliydi. Özellikle Nisan ayı içinde, Anzavur ile Gâvur İmam'ın isyanı ve işgalleri halkı ümitsizliğe sevk ediyordu.

⁹⁸ a.g.e., s.216.

Anzavur'un ve hempalarının halka reva gördüğü eziyet ve işkenceye kesin olarak son vermek isteyen Kuvâ-yı Miliye, civardan yeni kuvvetler celbetmeye başlamıştı. Mesela Salihli Cephesi'nde Yunanlılarla çarpışan Sarı Efe (Edib Bey) önemli miktardaki kuvvetleriyle Balıkesir'e gelmiş ve halk tarafından sevinçle karşılanmıştı. Akhisar ve Soma taraflarından da mücahid kuvvetler başlarında zâbit ve kumandanları olduğu halde Balıkesir'e gelmişlerdi. Bu işbirliğini kutlamak üzere Balıkesir gençliği 150 kişilik bir çay ziyafeti düzenlemişti. Vatan için akın akın gelen ve savaşmaya koşan bu insanların samimiyeti şehirde bir bayram havası yaratmıştı. Bu ziyafette Heyet-i Merkeziye Reisi olarak Vehbi Bey ile azalardan Vâsıf Bey İzmir'e Doğru Gazetesinin sermuharriri Mustafa Necati Bey birer konuşma yapmışlar, insanlık düşmanı ve din istismarcısı Anzavur ve taraftarlarının imhası için yemin etmişlerdi⁹⁹.

Bandırmayı işgal eden Anzavur, kendisini bölgenin hakimi zannetmeye başlamıştı. Zira bu liman şehriden İstanbul ile doğrudan doğruya irtibat kurulabiliyordu. Nitekim Damad Ferid ile daha seri haberleşmeye başlamıştı. Bu günlerde Anzavur, ilanlar, Beyannameler yayınlıyor, yabancı temsilcilerle görüşmeler yapıyordu. Balıkesir'de ise 150 kişinin katıldığı bir salon toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Vâsıf Bey, Mustafa Necati Bey, İzzet Bey ve Kâzım Bey birer konuşma yaparak Gönen şehitlerini andılar. Bundan sonra Heyet-i Merkeziye İtilaf Devletleri Mümessillerine verilmek üzere çok önemli ithamları ihtiva eden bir muhtıra hazırladı.

Heyet-i merkeziye artık Alaşehir, Bursa, Bilecik ve Çanakkale'ye kadar geniş bir bölgede hakimiyetini oldukça güçlendirmiş olarak İtilaf Devletleri mümessillerine gönderdiği Muhtırası'nda önce Yunan Ordusunun sivil halka uyguladığı vahşetten söz etmektedir. Muhtıra'da halkın emniyetini sağlamanın asli görev olduğu da ilan edilmiştir. Buna rağmen bölgedeki hiçbir

⁹⁹ a.g.e., s.219-220.

Rum'un burnunun kanamadığını savunan Heyet-i Merkeziye, İtilaf Devletleri mümessillerinin raporlarından da bunun anlaşılacağını bildirmektedir.

Öte yandan Karesi Livası'ndaki köylerde asayişin bozulup kimse köyden çıkamaz iken, Kuvâ-yı Milliye sayesinde köylüler on aydan beri istedikleri gibi köylerinden çıkabilmektedirler. Bu durum Fransız memurlar tarafından dahi tespit ve ilan edilmiştir.

Diğer taraftan harici ve dahili teşviklerle Anzavur Ahmed'in irtica hareketi, bir türlü önlenememiş ve son günlerde yine faaliyete başlamıştır. Zira tahriklerin daha da arttığı görülmektedir. Nitekim Biga'ya güya tahkikat için gelen İngiliz mümessilleri, Anzavur'un adamlarından olup şimdiye kadar 80 masum insanın katili olan Şah İsmail ile görüşmüşlerdir. Üstelik İngiliz mümessiller bu caniyi Karabiga'da bir torpidoya bindirip Çanakkale'ye götürmüşlerdir. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Anzavur'un İngiliz basınında büyük bir şahsiyet olarak yer aldığı da bilinmektedir. Şımarıklığı son haddine varan Anzavur, köyleri dolaşarak İngilizler tarafından Kuvâ-yı Milliye'yi dağıtmak üzere görevlendirildiğini ilan etmektedir.

Bundan başka İstanbul'da öteden beri isyanı destekleyen bazı şahısların meydana getirdikleri hükümetin de Anzavur'u destekleyecekleri muhtemeldir. Bunun için Kuvâ-yı Milliye eşkiyanın hamisi olacak bir hükümeti asla tanımayacaktır. Her türlü yardımı alarak isyan eden Anzavur'un böyle katil ve yağma hareketlerine girişmesini tabii karşılamak gerekir. Nitekim Anzavur'un Gönen'i ele geçirdiği zaman birçok değerli insanı şehit ettiğine dair bilgiler verilmişti. Bu yaptıklarından cesaret alan eşkiya lideri, Bandırmadan gelen trene 8 Nisan 1920 de taarruz etmiş ve yağmalamıştır. Sükûneti bu kadar ihlal eden bir asiye Kuvâ-yı Milliye'nin yaşatmayacağı bilinmelidir. Bunun için de takviye birlikler toplanmaktadır. Pek yakında gerçekleştirilecek hareketin İtilaf Devletleri tarafından "Hareket-i Tedibiye" şeklinde telakki olunması temenni edilmektedir.

Muhtıra'nın özünü verdiğimiz yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Heyet-i Merkeziye, iktidar sahibi bir kuruluş haline gelmiştir. Burada en çok itham edilen İngilizler ve İstanbul Hükümeti'dir. Yeni hükümetin tanınmayacağı da zen belirtilmiştir. Heyet-i Merkeziye'nin askeri gücünün son günlerde arttığı da bilinmektedir¹⁰⁰.

Son günlerde Balıkesir'de önemli gelişmeler oluyordu. Etraftan gelen kuvvetler hemen hemen hazır hale gelmişti. Katılmalar ise devam etmekteydi. Salihli Cephesi Kumandanı Çerkez Edhem Bey 2000 kişilik bir kuvvetle gelmişti. Bu arada Demirci Mehmed Efe, Aydın Cephesi'nde Dânişmendi İsmail Efe'nin emrinde 600 kişilik süvari zeybek kuvveti göndermişti. Akhisar Cephesi'nden Milli Alay Kumandanı Hâfız Hüseyin Bey'in emrindeki milli kuvvetlerle 14. Süvari Alayı'nın büyük bir kısmı Soma Cephesi'nden Selâhaddin Efendi'nin emrinde bir müfrezeyle, İvrindi ve Ayvalık bölgelerinden de önemli kuvvetler Balıkesir'e ulaşmışlardı. Ayrıca Balıkesir'de de Keçeci Hâfız'ın emrinde milli bir süvari müfrezesi kurulmuştu. Bundan başka Balıkesir Merkez Kumandanı Binbaşı Sâlim Bey kumandasındaki nizamiye kuvveti de katılmıştı. Heyet-i Merkeziye azasından Vâsıf Bey de muharip olarak bulunuyordu. Bu kuvvetler, Milli Mücadelenin her türlü düşmanına karşı savaşmak üzere gelmişlerdi. Balıkesirliler ve Heyet-i Merkeziye, bu vatanperverliği engin bir muhabbetle karşıladılar. Halk, kahraman misafirlerin karınlarını doyurmak için seferber oldu. Çeşitli sıkıntılar, vatan için savaşacaklara hissettirilmemeye çalışılıyordu. Gerek Kuvâ-yı Milliye, gerek muvazzaf askerler Kâzım Bey'in emrine girdiler. Ve onun kumandasında, Anzavur'a nihai darbeyi indirmek üzere 14 Nisan 1920'de Balıkesir'den hareket ettiler.

Balıkesir'den hareket eden kuvvetler 15 Nisan akşamı Yahyaköy civarında Anzavur kuvvetleriyle karşılaştı. Çarpışmalar tam bir gün sürdü. Milli kuvvetler galip geldi. Anzavur vaktiyle ele geçirdiği iki adet topu ve

¹⁰⁰ a.g.e., s.222-223.

teçhizatını bırakarak firar etti. 60 hain de esir alınmıştı. Bu başarı büyük bir sevinç yarattı. Kuvâ-yı Milliye'nin itibarı yükseldi¹⁰¹.

1.s) T.B.M.M'nin Açılmasının Yarattığı Sevinç

Meclisin açılması bütün bir cihanı husumete karşı zafer inancının ilânı idi. Bu mühim hadise bütün memlekette büyük bir sevinç ile karşılandı. Türk halkı, bu hadisenin tarihinde ve mukadderatında kıymet ve ehemmiyetini hassas bir şuurla idrak ediyordu. Ankara'da Meclis'in açıldığı gün, Kâzım Bey, Balya'da eşkiya ile çarpışan kuvvetlerin başında idi. Balya hükümet konağına gitti. Sevinç gösterilerinde hazır bulundu. Vâsıf Bey, toplanan halka hitap ederek heyecanlı bir nutuk söyledi. Diğer hatipler de konuştular ve Büyük Millet Meclisi'nin muvaffakiyeti için dua edildi¹⁰².

1.ş) Yunan Taarruzunun Başlaması ve Balıkesir'in İşgali

Aylardır hazırlık yapan Yunan Ordusu genel bir taarruz için emir bekliyordu. 22 Haziran 1920'de taarruz başladığı zaman Türk kuvvetlerinden şiddetli bir mukavemet gördü. Ancak üstün kuvvetler karşısında tutunmak mümkün görülüyordu. Kâzım Bey mıntika içerisinde ve cephe gerisinde bulunan yedekleri Soma yönüne sevketti¹⁰³. İvrindi ve Ayvalık mıntikalarındaki kuvvetlerimize de karşılarındaki düşman kuvvetlerine taarruz emrini verdi. Kâzım Bey aynı zamanda Bursa ve havalisinde ne kadar kuvvet varsa, derhal en yakın demiryolu istasyonlarına gitmelerini ve trenle Soma cephesine yollanmalarını yazdı.

¹⁰¹ a.g.e., s.224-225.

¹⁰² Özalp, a.g.e., s.121.

¹⁰³ İlgürel, a.g.e., s.250.

Kâzım Bey de, Balıkesir'den, beraberlerinde Necati Bey, Vâsıf Bey, yaveri Nusret Bey, kardeşleri Hüsnü, Fethi, Kenan ile karargâh zabitleriyle beraber trenle Akhisar'a hareket etti.

Kâzım Bey 23 Haziranda Kırkağaç'a vardığı zaman Akhisar düşmüş, kıtalarımız Harta istasyonuna çekilmiş bulunuyordu. Akhisar cephesinde çok şiddetli muharebeler olmuştu. Yunan taarruzundan birkaç gün evvel, Akhisar Cephe Kumandanlığını üzerine almış olan Derviş Bey, büyük fedakârlıklarla Yunan taarruzunu durdurmaya çalışmıştı. Fakat çok üstün kuvvet karşısında kıtalarımız bulundukları yerleri adım adım müdafaa ederek çekilmeye mecbur kalmışlardı. Düşman 22 Haziran günü saat 9'dan sonra Akhisar'ı işgal etmişti¹⁰⁴.

24 Haziran'da durum daha da vahim bir hal almıştı. Birlikler Kırkağaç ve Gelenbe'ye çekiliyordu. Soma Cephesi'nden şiddetli top ve tüfek sesleri işitiliyordu. Kâzım Bey karargâh mahallinin düşman eline geçme tehlikesi üzerine buradan ayrılıp Soma İstasyonuna doğru çekildi. Düşman Başkumandanı Paraskevopulos 19 Haziran tarihli telgrafında, Yunan Ordusunun taarruz istikametlerini tayin etmiştir. Bunlardan İzmir Kolordusu'nun hedefi Akhisar ve sonra Soma olacaktır. Buradan sonra en önemli merkez olarak Balıkesir'in işgali planlanmıştır. Balıkesir'i müteakip Bandırma işgal planı içindedir. Düşman kuvvetleri 29 Haziran 1920'de tekrar saldırıya başladı¹⁰⁵. Yunan kıtaatı Balıkesir'e iyice yaklaşmıştı. Gene de 30 Haziran sabahı çıkacak İzmir'e Doğru Gazetesinin hazırlanmasında hiçbir gecikme olmuyordu. İntişar tarihinden bir gün evveldi. Karargâhtan bir genç İsmail Habib'e seslenmişti:

"Müjde, Vâsıf Bey cephede bir kurşunla bir Yunan tayyaresi düşürmüştü!"

¹⁰⁴ Özalp, a.g.e., s.137.

¹⁰⁵ İlgürel, a.g.e., s.251.

Yeni başyazar da yazı müdürü Esat (Çınar)'ı aramaya koyulmuştu. Kuvâ-yı Milliye karargâhının bu istihbarat müdürü ise istasyonda ricat hareketini tanzimle meşguldü. İsmail Habib yazı müdürünü bulmuş, fakat sevincinin yersiz olduğunu da orada anlamıştı. Çünkü bu bir parola idi ve cephenin tutulamadığını anlatıyordu¹⁰⁶.

Yunan kuvvetleri 30 Haziran 1920'de bir Çarşamba günü Balıkesir'i işgale başladılar. Piyade ve süvari birlikleri şehri işgal ederken uçaklar da bomba atmıştı. Savaştepe, Burhaniye, Sındırgı da bir gün önce düşman istilasına uğramış bulunuyordu.

Balıkesir'i terk edebilen halkın bir kısmı Bandırma'ya, bir kısmı da Susurluk, Kirmastı ve Bursa istikametine hareket etmişti¹⁰⁷.

Heyet-i Merkeziye Reisi Vehbi Bey'in, 4 Temmuz'da Inegöl'den Yenişehir'de bulunan Şimal Ordusu Kumandanı Miralay Kâzım Bey'e gönderdiği telgraftan Heyet-i Merkeziye azasından Vâsıf ve Hasan beylerin Yenişehir istikametine hareket ettiklerini anlamaktayız¹⁰⁸.

1.t) Balıkesir'in İşgalinden Milletvekili Seçilinceye Kadar Vâsıf Çınar'ın Faaliyetleri

Vâsıf (Çınar) daha sonra Ankara'ya gelmiştir ve 1920'de Milli Eğitim Bakanlığı Özel kalem Müdürlüğüne atanmıştır¹⁰⁹.

İzmir'in kurtarılmasından sonra, İzmir Milli Eğitim Müdürlüğüne Vâsıf Bey getirildi. İzmir'e gelirken İzmir Sultanisi'nin kadrosunu da getirmişti.

¹⁰⁶ Coşar, a.g.e., s.34.

¹⁰⁷ İlgürel, a.g.e., s.253.

¹⁰⁸ a.g.e., s.255.

¹⁰⁹ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. II. Dönem 1923-1927 III.c., Ankara 1995, s.671.

Böylece bugünkü adıyla İzmir Atatürk Lisesi güçlü bir kadroyla öğretime başlamıştır. Öte yandan İzmir'in eğitim ve kültür yaşamında işgalin yaptığı tahribatın önlenmesi için genç ve enerjik öğretmenlerin burada görevlendirilmesi düşüncesi ağır basmaktadır. Bu öğretmenler arasında geleceğin büyük devlet ve fikir adamı Hasan Ali Yücel'in de bulunduğunu da anımsatmak gerekir. Nitekim Yücel'in burada bulunduğu sırada Muallimler Birliği kurulmuş, "Türk Sesi" adıyla bir gazete yayına sokulmuştur. "Türk Sesi" gazetesinin başyazarlığını Vâsıf'ın kardeşi Mahmut Esat Çınar yapıyordu. İşte bütün bu çalışmalar içinde Vâsıf Çınar'ın son derece önemli bir rol oynadığını belirtmemiz gerekir¹¹⁰.

İzmir Türk Ocağı, 1919-1922 yılları arasında, çalışmalarına ara vermek zorunda kalır. Ekim 1922'de İzmir Türk Ocağı açılır. 15 Teşrin-i evvel 1338 tarihli "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinin haberine göre, mai sinemada toplanan Türk Ocağı üyeleri, idare heyetine Haydar Rüşdü, Dr. Ali Agâh, Alemdaroğlu Ömer Lütfi, Dr. Memduh, Maarif Müdürü Vâsıf Beyleri ekseriyetle seçmişlerdir¹¹¹.

Hasan Ali Yücel yıllar sonra Mustafa Necati hakkında yazdığı bir yazıda şöyle diyor: "Biz İzmir'deyken o zaman maarif müdürümüz olan amirimiz, dostumuz, arkadaşımız rahmetli Vâsıf Beyle beraber o, yani Mustafa Necati, Muallimler Birliğini kurmada, İzmir Türk Ocağını, açmada en kuvvetli yardımcımız olmuştur" diyor¹¹².

¹¹⁰ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.9-10.

¹¹¹ Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu, Ragıp Memişoğlu, Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji), c.I (1912-1931), Ankara 1998, s.85.

¹¹² Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları s.10.

II. BÖLÜM

1. VÂSIF ÇINAR'IN SİYASET VE BÜROKRASİ HAYATI

1.a) Vâsif Çınar'ın Milletvekili Seçilmesinden Milli Eğitim Bakanı Olduğu Döneme Kadar ki Faaliyetleri

İzmir Milli Eğitim Müdürlüğünü yürüttüğü sırada T.B.M.M.'nin II'nci Dönem seçimlerine katıldı. 5 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 580 oy alarak Saruhan'dan milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te meclise katıldı, 12 Ağustos'da mazbatasını onaylandı¹. İrşad, Maarif, Mübadele, İmar ve İskân komisyonlarında çalıştı. 13 Ağustos 1923'te başkanlık Divanı Katipliğine 8 Aralık 1923'te İstanbul İstiklâl Mahkemesi Savcılığına seçildi².

22 Ağustos 1923'te Lozan Antlaşması'nın Mecliste tartışıldığı sırada söz alan üyeler arasında bulunan Vâsif Bey Lozan'ın önemini şu sözlerle dile getirir: "Bu muahedeyi tetkik eden arkadaşlar gözlerinin önünde muazzam bir netice, muazzam bir eser görmektedir. Bu muazzam eser ve netice daha dün akşam ayakları altında çiğnenen yurtlarımızın tekrar bize, bayrağımıza kavuşmasıdır. Bu muazzam eser dün düşman eza ve cefası ile inleyen kardeşlerimizin tekrar bize kavuşmasıdır. Fakat efendiler! Zannetmeyiniz ki, Lozan Konferansının dokuz aylık siyasi mesaisi neticesidir. Bu büyük eser Dumlupınar'da düşmanı bağırarak kovalayan kahraman ordunun ve ordunun arkasında kadınıyla, çocuğuyla, çoluğuyla volkanlardan çıkan alevler gibi yürüyen, düşmanı yakarak ilerleyen bu Türk'ündür. Bu muahede bize İzmir'i, İstanbul'u, Trakya'yı iade etmiştir. Fakat bunlar bizim sarıh haklarımızdır³".

¹ Vâsif Çınar'ın Tercüme-i Hal Varakası, TBMM Arşivi, Saruhan II. Dönem Milletvekili Sicil ve Özlük Dosyası, Dosya: 61, Vâsif Bey Sicil No: 613

² Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M II. Dönem 1923-1927 III.c, Ankara 1995, s.672.

³ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre : 2, İctima Senesi : 1, c.1, Ankara 1961, s.249.

Vâsıf Bey Lozan Antlaşması'nın önemine değindikten sonra, bu antlaşmanın Karma Mahkemelerle ilgili maddelerini eleştirmiş, boğazlarla ilgili maddelerin doğurduğu sakıncaları gözler önüne sermiş, Batı Trakya ve Musul'un Türk olduğunu buraların Türkiye sınırları dışında kalmasını eleştirmiştir⁴.

Vâsıf Bey 21 Ekim 1923 günü Meclis'te, Berri, bahrî, havaî ve jandarma erkân, ümera ve zabitan ile memurin ve mensubinin askeriye maaş ve tahsisatı fevkaladeleri hakkında kanun münasebetiyle yaptığı konuşmasında; Devletin temelini ordu olduğunu, Kurtuluş savaşında Türk ordusunun tüm zorluklara rağmen düşmanı yenilgiye uğratarak parlak bir zafer kazandığını, kahraman Türk ordusunun mensuplarının ekonomik yönden çok zor şartlar altında hayatını devam ettirmeye çalıştığını, onun için ordu mensuplarının refah seviyesinin yükseltilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir⁵.

Vâsıf Bey 29 Ekim 1923'te Teşkilât-ı Esasiye Kanununun bazı mevaddının tavgizen tadilen dair kanun münasebetiyle yaptığı konuşmasında; Yurdumuzun düşmanlar tarafından işgali sırasında, saray ve saltanatın işgallere seyirci kaldığını, yeni Türk devletinin hür yaşamak isteyen, Türk milletinin ruhundan doğduğunu, Türk milletinin bundan sonra başında hiçbir şahsın hakimiyetini kabul etmeyeceğini, bundan böyle doğrudan doğruya Türk milletinin hakim, Türk milletinin efendi olacağını belirterek, Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir⁶.

Vâsıf Bey 10 Kasım 1923'de Garb-i Trakya'da ve Makedonya'da ahali-i islamiyeye yapılmakta olan fecaiye dair hükümetten izahat talebini muntazammın takrir münasebetiyle Meclis'te yaptığı konuşmasında; Batı

⁴ a.g.e., s. 250,251,252.

⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi:1, c.2, Ankara (t.y.), s.843, 844, 845.

⁶ T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.3, Ankara (t.y.), s.93,94.

Trakya'da Türklere karşı yapılan zulümlere Avrupa ve Milletler Cemiyeti'nin seyirci kaldığını, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında çifte standart uygulandığını, Batı Trakya'da Türklerin Yunan zulmü altında yaşarken, Türkiye'deki Rumların rahat bir hayat yaşadığını, Batı Trakya'daki Türklerin kurtarılmasının Meclis'in görevi olduğunu belirtmiştir⁷.

22 Kasım 1923 günü Halk Fırkası Grubu İsmet Paşa başkanlığında toplanmış ve ara vermeden sekiz saatten fazla süren bu toplantısında Rauf Bey'in Cumhuriyet'in ilanı üzerine verdiği beyanatı görüşmüştür.

Saruhan mebusu Vâsıf Bey de bu toplantıda söz almış ve Heyet-i İdare adına değil, kendi adına konuştuğunun altını çizerek başladığı konuşmasını, yıllar önce Hamidiye Kahramanı olarak tanıdığı ve on binlerce kişiyle birlikte limanda karşılamaya gittiği Rauf Bey'in açıklamasından tatmin olmadığını söyleyerek sürdürmüştür. Rauf Bey'in cumhuriyeti zaafa düşürdüğünü öne süren Vâsıf Bey, sorumlu bir kişinin konuşurken düşünmesini istemiştir. Rauf Bey gibi birinin halkın endişesini gidermesi gerektiğini belirtirken Vâsıf Bey, yapılanın tam aksine halkı endişeye sevk etmek olduğunu öne sürmüştür. Cumhuriyet fikrinin aylardır tartışıldığını hatırlatan Vâsıf Bey, mebusların kanaatleri aksine rey veren kimseler olmadığını söylemiş, "verilen karar doğrudan doğruya Cumhuriyet fikrinin kabul ve ilanından ibarettir" diyerek acele edildiği eleştirilerine karşı çıkmış ve Rauf Bey'in sözlerini düzeltmesini istemiştir. Cumhuriyet'in Heyet-i Vekile buhranını çözmek için değil, tarihi bir zorunluluk olarak ilan edildiğini vurgulayan Vâsıf Bey, "asırlardan beri bu memleketi ve milleti yıkan, ezen mütefessih bir zümrenin tasallutunu yok etmek için" cumhuriyetin ilan edildiğini söyleyerek Rauf Bey'i bu fikre iltihak etmeye çağırmıştır⁸.

Vâsıf Bey 29 Kasım 1923'de Teşkilât-ı Esasiye Kanununun bazı mevaddının tavgizhen tadilen dair kanun münasebetiyle mecliste Maarif

⁷ a.g.e, s. 322-323.

⁸ Faruk Alpkaya, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924), İstanbul 1998, s.138.

Encümeni mazbata muharriri olarak yaptığı konuşmasında eğitimde, devletin Maarif Nezareti vasıtasıyla yerini ve önemini şu sözleriyle belirtmiştir: “Bendeniz Meclisi Âlinizin kıymetli vakitlerini maarif ve terbiyenin muhtelif nazariyatıyla işgal etmek istemezdim. Fakat vâki olan itirazlara encümenin nokta-i nazarını müdafaa etmek itibarıyla cevap vermek mecburiyetindeyim. Bir tek noktayı anlamadım. Arkadaşlarım buyurdular ki; maarif devletin umumi hizmetlerinden değildir. Bu noktayı hangi esaslara ibtina ettiriyorlar.

Eğer devletin umumi hizmetlerinden değilse maarif, buna dair bir mecburiyeti hükümete tahmil etmiyorsa rica ederim, Heyet-i Vekile arasında neden Maarif Vekili bulunuyor? Beyefendiler dünyanın her tarafında maarif nezaretleri vardır. Yalnız bizim Heyet-i Vekile de değil; Fransa’da Maarif nezareti vardır. İngiltere’de vardır. Velhasıl her yerde vardır. Millet kürsüsünde “Maarif Devletin umumi hizmetlerinden değil” demek mevcut olan esasata ve bilhassa terbiye esasatına mugayirdir. Çünkü arkadaşlar terbiyenin bugün kabul ettiği bir takım esasat vardır. Dünyada en çok vahdeti ve merkeziyeti icabettiren bir müessese vardır, o da terbiyenin müessesesidir. Arkadaşlar yeni yetişecek nesle hakim olacak olan terbiye nazariyelerini bu gibi nazariyeler peşinde koşan müessese ile halledebiliriz. Devlet, velâyeti âmmesini kullanacaktır. Müşterek terbiye hududu ve müşterek maarif esası tesbit edilecektir. Ve memleketin her tarafında nesli âti o tarzda yetiştirilecektir. Dünyanın her tarafında mevcut olan Maarif nezaretleri memleketin maarif terbiyesini yükseltmek vazifesiyle mükelleftir ve bu sarıh bir hakikattir⁹”. Vâsıf Bey’in bu sözlerinin ileride 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilecek olan Tevhid-i Tedrisat kanununa ne kadar uygun olduğu dikkatimizi çekmektedir.

Tevhid-i Tedrisatı hazırlayan ilk çalışma, 1923 yazında Ağustos ayında toplanan Heyet-i İlmiye de oluyor. Cumhuriyetin ilanından az önce, Ankara’da ilk Heyet-i İlmiye toplanıyor. Orada bakın şu kararlar alınıyor:

⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.3, Ankara (t.y) s. 660.

Milli kültür, dil ve çeviri işleri, milli müzik, milli edebiyat ve tarih, okullarının eğitim süreleri, bakanlık merkez örgütü, okul örgütleri, bütün bunlar tartışılıyor. Bunlar nasıl olmalı deniyor. Öğretmenler çağırılıyor, uzmanlar çağırılıyor. Her biri Cemiyet-i İlmiye'de alınan bütün kararlar, ilk Cumhuriyet Hükümeti'nin programına da aynen konuyor. Maarif hususunda yapılacak işler kapsamında programda şu deniyor: "Üretken, uygulamaya dönük, yaygın, karma erdemi ve ulusçuluğu, aynı zamanda yenilikçiliği güçlendiren bir eğitim hedefimizdir" diyor.

Bu Heyet-i İlmiye'de alınan kararlardan sonra, bu iş Halk Fırkası'nın gündemine de giriyor, ve bir gün Vâsıf Çınar fırkada yaptığı bir konuşmada diyor ki: "Bir devletin genel eğitim siyasetinde duygu ve düşünce bakımından milletin birliğini sağlamak ilk amaçtır. Bu ise Tevhid-i Tedrisat'la olabilir". Necdet Sakaoğlu'na göre Tevhid-i Tedrisat sözü Vâsıf Çınar'ın bulduğu bir deyimdir¹⁰.

8 Aralık 1923 günü Meclis'te yapılan İstanbul İstiklal Mahkemesi üye seçimleri, sonucunda Vâsıf Bey 105 oy alarak İstanbul istiklal Mahkemesi Müdde-i Umumiliği'ne seçilmiştir¹¹. 9 Aralıkta Başvekil İsmet Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa, Adliye Vekili Seyit, İktisat vekili Hasan ve Dahiliye Vekili Ferit Beyler ile çok sayıda mebus İstiklâl Mahkemesi üyelerini İstanbul'a uğurlamış; aynı gün mahkeme Müdde-i Umumi'si'nin emriyle Tanin Başyazarı Hüseyin Cahit, İkdâm Başyazarı Ahmet Cevdet ile Mesul Müdürü Ömer İzzettin ve Tevhid-i Efkâr Başyazarı Velid ile mesul müdürü Hayri Muhittin Beyler gözaltına alınmıştır. Mahkeme üyeleri 10 Aralık günü İstanbul'da Fındıklı'da bulunan eski Meclis-i Mebusan binasına yerleşerek çalışmalarına başlamış, aynı gün Mahkeme Reisi İhsan Bey İstanbul halkına bir beyanname yayımlayarak mahkemenin kuruluşunu anlatmış; görevlerinin Cumhuriyet düşmanlarını yok etmek olduğunu belirterek İstanbul halkına

¹⁰ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 25-26.

¹¹ Alpkaya, a.g.e., s.169.

sükun ve refah vaadetmiş ve kararlarında vatanın selameti ve ideal aşkının hakim olacağını söylemiştir¹².

23 Aralık'ta, Müdde-i Umumi Vâsıf Bey islamiyette Ahlak ve Tesettür adlı eserin sahibi İbrahim Ethem Efendi'yi sorgulamış ve bu kişi daha sonra tutuklanmıştır¹³.

Vâsıf Bey 5 Şubat 1924 tarihinde son yargılamayı yapan mahkemenin görevinin sona ermesi üzerine Ankara'ya tekrar dönmüştür¹⁴.

Vâsıf Bey 27 Şubat 1924 günü, 1924 senesi Bütçe Kanun Layihası münasebetiyle Büyük Millet Meclisi'nde hilafet bütçesinin görüşülmesi sırasında en ateşli konuşmalarından birini yaptığı konuşmasında Halifelik kurumunun gereksiz bir kurum olduğunu ve bu kurumun Cumhuriyet ile bir arada yaşayamayacağını, Tanzimat döneminde eğitimde başlayan mektep-medrese ikililiğinin yarattığı olumsuzlukları ortaya koymuş. Yine mahkemeler konusunu ele alarak, ülkede iki ayrı hukukun uygulandığına, iki ayrı mahkemenin bulunduğu dikkat çekerek bunun sakıncalı olduğunu vurgulamıştır. Din ve ordunun siyasete karıştırılmasını eleştirmiş ve ortaya çıkaracağı olumsuzlukları gözler önüne sermiştir¹⁵.

Vâsıf Bey hilafetin kaldırılması konusunda daha etkili bir konuşmasını meclisin 3 Mart 1924 günkü oturumunda yaptı. Ve onun bu sözleri "bravo, yaşa koca hatip" sesleriyle desteklendi¹⁶. Vâsıf Bey bu konuşmasında; Cumhuriyeti ilan eden bir milletin en yüksek vazifesinin kendi vatani için, kendi varlığı için kabul edeceği en büyük esasın kendi varlığına tehlike yaratabilecek ikiliklere meydan vermemek, sultanlığa örnek olabilecek

¹² a.g.e., s. 170-171.

¹³ a.g.e., s.179.

¹⁴ Tülay Alim Baran, Vâsıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları, İstanbul 2001, s.17.

¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi :1, c. 6, Ankara 1968, s.413-417.

¹⁶ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 11.

müesseseleri yıkmak olduğunu, ancak o zaman Cumhuriyet'in tamam ve temellerinin esaslı olacağını belirtmiştir¹⁷.

Vâsıf Bey bu ve buna benzer konuşmalarıyla Cumhuriyetin ilanının ardından şiddetle ihtiyaç duyulan, değişime hazır zihniyetlerin parlamentodaki güzel örneklerinden birini vermiştir. O Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesini ve amacını çok iyi kavrayan hem bir düşünce adamı hem de bir eylemcidir. Onun bu özelliği ve bu noktaya gelinceye kadar sergilemiş olduğu cesur tavır, kanımızca yeni devletin en önemli değişim programı olan eğitimin yeniden düzenlenmesi konusunda öne çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle biz onu hem Tevhid-i Tedrisat'ın hazırlanmasında ve hem de Bakan olarak uygulamalarında başta görüyoruz. Tevhid-i Tedrisat salt bir eğitim reformu olarak değil, onun etkileyeceği bütün toplumsal dönüşümün aslında anahtarı olarak değerlendirilebilir. Bu kanunun önemi hem bu değişimi bir ihtiyaç olarak belirleyen ve üzerine giden zihniyetten hem de uygulayıcılarından gelmektedir¹⁸.

Saruhan Mebusu Vâsıf Bey ve elli arkadaşı 3 Mart 1924 günü "Tevhid-i Tedrisat Hakkında Kanun Teklifi"ni T.B.M.M. Riyasetine vermişlerdir¹⁹.

Bu kanun teklifi; "Bir devletin irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde milletin fikir ve his itibarıyla vahdetini temin etmek için Tevhid-i Tedrisat en doğru, en ilmi ve en asri ve her yerde fevaid ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde Saltanat-ı Münderise-i Osmaniye Tevhid-i Tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilakis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik, vahdet-i terbiye ve tedris nokta-i nazarından bir çok muzır neticeler tevhit etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye

¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 2, c.7, Ankara 1970, s. 36-40.

¹⁸ Baran, a.g.e., s.19.

¹⁹ Alpkaya, a.g.e., s.234.

görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdet-i his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliye muhildir.

Teklif-i kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ve bilumum irfan müessesatının merci-i yegânesi Maarif Vekaleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekatibde bundan böyle Cumhuriyet'in irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdet-i his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekaleti müsbet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyet-i Celile'den rica ederiz²⁰." Sözleriyle sunulmuş ve tartışmalara geçilmiştir.

Meclis görüşmelerinde genel eğilim eğitim ve öğretimin Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğuna bırakılmasıydı. Tartışmalar genellikle eğitim bütçesiyle ziraat, mühendislik gibi ihtisas okullarının bakanlığına bağlanıp bağlanmaması üzerindiydi²¹. Vâsıf Bey âli mekteplerin mevzuu bahis olmadığını, ziraat mektepleri gibi müesseselerde meslek derslerinden başka olarak Türkçe, Tarih, Coğrafya, Malumat-ı Medeniyye gibi umumi dersler bulunduğunu, onun için bu mektebin iktisat vekaletine bağlı kalmasının doğru olmayacağını, mektep Maarif Vekaletine geçince Maarif Vekaleti ziraat mütahassıslarından istifade edeceğini söyledi. Kanun teklifi tartışmaların ardından yasalaştı²².

3 Mart 1924 günü kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu, bütün okulları maarif vekaletine bağlıyor, din eğitimi yapan medreseleri de şeriye ve evkaf vekaletinden alıyor ve bu vekalet son veriyordu. Tanzimattan beri devam eden mektep-medrese ikililiğini ortadan kaldırılıyordu²³.

²⁰ İhsan Sungu, "Tevhidi Tedrisat", *Belleten*, c.II, Ankara 1938, s.428.

²¹ Baran, a.g.e., s.19-20.

²² Sungu, a.g.m., s.427.

²³ Bilal N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Ankara 1996 s.235.

1.b) Vâsıf Çınar'ın 1. Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Faaliyetleri

Vâsıf Bey 6 Mart 1924 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı görevine başlamıştır²⁴. İsmail Safa Bey'den sonra Milli Eğitim bakanı olan Vâsıf Bey (Çınar) Öğretimi Birleştirme Yasasını (Tevhid-i tedrisat Kanunu), Halifeliğin ve Şeriye mahkemelerinin kaldırılması yasalarını, meclisteki görüşmeleri sırasında çok coşku ile savunmuştur. Onun içindir ki , o yasaların çıkışından sonra Milli Eğitim Bakanı olmuştur²⁵. Vâsıf Bey, Türk eğitiminin lâikleşmesinde temel taşlarından biri olan Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın hem mimari, hem de maarif vekili- Milli Eğitim Bakanı- olduğu zaman onu en geniş anlamıyla uygulayan büyük bir eğitimcidir²⁶.

b.a) Okullarda Laiklik İlkesinin Uygulanması

12 Martta Milli Eğitim Bakanı Vâsıf Bey, "Eğitim Bakanlığının elindeki ilkokulların hiçbirinde meslek dersleri okutulmayacağını, bunun öğretimin birleştirilmesi ilkesine aykırı olacağı" gerekçesi ile²⁷, 11 Mart akşamı bütün vilayetlere gönderdiği bir emirle ülkede bulunan 479 medrese "sedd ve ilga edilmiş ve bu medreselerde eğitim gören on altı bin öğrenciden eğitim yaşını geçirmemiş olanların diğer okullara aktarılacağı" açıklanmıştır. Maarif Vekili Vâsıf Bey, emri imzaladıktan sonra gazetecilere bir açıklama yapmış²⁸ ve 12 Mart 1924 günü, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi muhabirine aşağıdaki izahatı vermiştir:

²⁴ **Türk Parlamento Tarihi**, T.B.M.M. II. Dönem 1923-1927, III.c., Ankara 1995, s.672.

²⁵ M. Rauf İnan, "Cumhuriyetin İlk On Yılında Eğitimimizin Durumu ve Belirgin Özellikleri", **Atatürk ve Eğitim** T.E.D. V. Eğitim Toplantısı 4-5-6 Kasım 1981,(Yayına Hazırlayan: Nizamettin Koç), Ankara 1981, s.153.

²⁶ **Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri**, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.11.

²⁷ İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Ankara 1995, s.78.

²⁸ Alpkaya, a.g.e., s. 241.

"İşe başlar başlamaz Meclisi Âlinin son neşrettiği tevhid-i tedrisat kanununu tatbik için medreselerin vaziyetini tadmik ettim, talimatnamesi, kadrosu, ders programları ve muayyen sınıfları muhtevi olan eski dar-ül hilafe medreselerini gördüm.

Memleketin muhtelif yerlerinde olmak üzere bunların adedi 29 idi. Maarif mekteplerinin ibtidai sınıflarına tekabül eden ihzârı kısımları ile ibtidai dahil, iptidai hariç ve bazı yerlerde sahn kısımlarını muhtevi olan bu medreselerdeki talebenin nısfından fazlası ihzârı kısım talebesidir. Cihanın her tarafında ibtidai tedris ve terbiye yalnız maarif mekteplerinde görülebilir. Meslek düşünceleri ancak ibtidai tahsil ikmal edildikten sonra mevzû-u bahs olur. Binaenaleyh bu kısımları ilga ettim. Talebesi ibtidai mekteblerimize ve liselerimizin kısm-ı ibtidailerine nakledilecektir.

Ibtidai dahil ve hariç kısımlarını son kanunun beşinci maddesine tevfikân imam ve hatip yetiştirmek üzere mektep haline ifrağ ettik.

Bunların programı vekalet tarafından tespit edilerek tebliğ edilecektir. Bundan başka medâris-i ilmiye namı altındaki medreselerin vaziyetini tedkik ettim. Bunların adedi vilayetlerde, kazalarda, köylerde olmak üzere 479 idi. Şeriye vekaletine verilen ruhsat üzerine bir müderris tarafından açılan bu medreselerin muallimleri, kadrosu, muayyen sınıfları ve programları yoktur. Bulundukları binalar çocuklarımızın sıhhatini öldürecek eski ve harap bir şekildedir. Sınıflar ibtidai derecesindedir. Bunların taksimatı ve talebenin sınıflara göre mevcudu hakkında hiçbir resmi malumat olmadığı gibi bir kontrole de tabi tutulmuş değildi. Memleket evlatlarının ibtidai tedris ve tahsillerini böyle şahısların elinde programsız ve muallimsiz bırakmağa imkan yoktur. Buna binaen der ki bütün bu medreselerin sedd edilmesi hakkında dün emir verdim.

Bunların talebesi ibtidai mekteblerimize nakledilecektir. Evkaf-ı kanuniyeye haiz olup da mekteblerimizde ulum-i diniyye tedris etmek

vazifesini ibka etmek isteyenlerin arzusunu memnuniyetle nazar-ı itibara alacağım.

Bu suretle hakiki bir inkişaf-ı kemâli temin etmek için Meclis- Âlinin son ilan ettiği kanun dahilinde terbiye ve tedris usul ve hayatı tevhid ve tanzim edilmiş oldu²⁹."

Öğretimin Birleştirilmesi kanunu ile kurulmasına karar verilen İlahiyat Fakültesi, 1924 yılında İstanbul Üniversitesi'nde açılır. İmam ve Hatip yetiştirmek için de memleketin çeşitli bölgelerinde 26 İmam ve Hatip okulu kurulur³⁰.

Yeni Türkiye'nin idarecileri, kendi okulları için kabul ettikleri lâik esasların azınlık okullarında da aynen uygulanması için büyük titizlik göstermişlerdir. Öğretimi Birleştirme Kanunu kabul edilince, Türkiye'deki bütün yabancı okullara yolladığı bir genelge ile hükümet, bu okullarda din esaslarına dayanan eğitimi ve din propagandası yapılmasını yasak eder. Okul kitaplarından aziz resimlerinin çıkarılması, okul binalarındaki haçların indirilmesi de istenmektedir. Bazı okullar hükümetin isteklerini yerine getirir. Ama bazıları Osmanlı devrinin alışkanlığı ile emri pek önemsemezler. Hükümet isteklerine uymayan bütün yabancı okulları kapatır³¹.

b.b) Öğretmenlerin Durumu ve Öğretmen Yetiştirme Politikası

Vâsıf Bey, İsmail Safa Beyden önceki bakan Mehmet Vehbi Bey'in, öğretmeni, öğretmenliği önemsizleştiren görüşünün tam tersine, öğretmen saygınlığını sağlamaya ve yükseltmeye çalışmıştı³².

²⁹ Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 13 Mart 1924, Numara: 1070.

³⁰ Başgöz, a.g.e., s.79.

³¹ a.g.e., s.80-81.

³² İnan, a.g.m., s.155.

Vâsıf Bey 13 Mart 1924 günü Orta Tedrisat Muallimleri hakkında kanun layihası münasebetiyle Mecliste yaptığı konuşmada; Milli Eğitim Bakanlığı'nın niçin Erkek Orta Öğretmen okulu açtığı hakkında bilgi vermiş, Erkek Orta Öğretmen okulu mezunlarının da Yüksek Öğretmen okulu mezunlarıyla eşit seviyeye getirilmesini, yoksa orta öğretim için gerekli öğretmenlerin bulunamayacağını söylemiştir³³. Yine konuşmasının devamında on sene hizmet eden öğretmenlerin erkek çocuklarının parasız yatılı okullara girmelerini kolaylık sağlanmasını istemiştir³⁴.

439 no'lu Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu 13 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiştir. Vâsıf Bey; "Bu kanun, şimdiye kadar hiçbir esasa müstenid olmayan muallimlerimizin refah ve tarz-ı intihablarını tespit eden çok mühim bir kanundur" diyerek, söz konusu kanunun önemini dile getirmiştir³⁵.

Vâsıf Bey de, Safa Bey'in başlattığı öğretmen okulları politikasını benimsemişti. O, 9 Mayıs 1924'te mevcut öğretmen okullarını ihyâ etmeden, sayıya önem vererek yeni kurumlar açmak niyetinde olmadığını, uygun bina, güçlü öğretim kadrosu ve eğitim araç gereçleri sağlandıkça okulların sayısını çoğaltabileceğini açıklamıştı.

Vâsıf Bey tarafından, 23 Nisan 1924'te Ankara'da açılan İkinci heyet-i İlmiye'de, ilk öğretmen okullarının öğretim süresinin beş yıla çıkarılması ev buna bağlı olarak müfredat programında bazı önemli değişikliklerin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu değişiklikler ile programdaki ders sayısı artırılmış ve içtimâiyat dersi ilave edilmiştir. Son sınıflarda, daha ziyade meslek derslerine ağırlık verilmiştir. Edebiyat ve diğer sosyal derslerin saatleri azaltılırken, fen derslerinin ki çoğaltılmıştır. Bu arada din dersleri de önemli ölçüde azaltılmıştır. İlk öğretmen okullarının öğretim müddetinin beş yıla çıkarılması, bu sırada son sınıfta olan öğrencileri bir yıl daha okumaya mecbur

³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:2, İctima Senesi:2, c.7, Ankara 1970, s.387-388.

³⁴ a.g.e, s.398.

³⁵ Cemil Öztürk, Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, Ankara 1996, s.170-171.

tuttuğundan, bunların ciddi tepkilerine yol açmıştır. Öyle ki bu tepkiler, kısa sürede, Türkiye'deki hemen bütün ilk öğretim okullarını kapsayan geniş bir boykota dönüşmüştür.

Öte taraftan 1 Eylül 1924'ten itibaren, darülmualiminlerin adı "erkek muallim mektebi", darülmualimatların adı da "kız muallim mektebi" olarak değiştirilmiştir³⁶.

Maarif Vekâleti'nin orta öğretimdeki öğretmen ihtiyacını gidermek için sık sık ehliyetname imtihanları açmak zorunda kalması; İstanbul Erkek ve Kız Muallim Mektepleri müdür ve öğretmenlerini, bu okullara öğretmen yetiştirecek bir Orta Muallim Mektebi kurulması yolunda çalışmaya sevk etmiştir. Nitekim kurulan ortak bir komisyon tarafından okulun talimatnamesi hazırlanmış ve Maarif Vekâleti'ne sunulmuştur. Bu talimatnameye göre, söz konusu okulun öğretim süresi, ikisi okulda, bir yılı da staj olmak üzere üç yıldır. Stajlar, Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinde yapılacaktır. Okulda Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Tabiiyat, ve Riyaziyat şubeleri bulunacaktır. Buraya lise ve öğretmen okulları mezunları alınacaktır. Ne var ki bu okulun açılışı, Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği zamanına kadar gerçekleşmeyecekti.

Öte taraftan, 23 Nisan 1924'te toplanan ikinci Heyet-i İlmiye'nin almış olduğu kararlar doğrultusunda, İstanbul Erkek Muallim Mektebinin yüksek kısmının Darülfunun'a bağlanıp Yüksek Muallim Mektebi haline getirilmesine teşebbüs edilmişti. Nitekim Eylül 1924'te Darülfunun müderrisler kurulu, okulun idare ve öğretim kadrosunu seçmiş; ve öğrenci kaydına başlamıştı. Fakat, yeterli tahsisat bulunamadığı için okulun açılışı bir süre gecikmiş; bu durum, kaydedilen öğrencilerin sefil ve perişan olmalarına yol açınca çalışmalara tekrar hız verilmişti. Yüksek Muallim Mektebi, 1924-1925 öğretim yılı başında hizmete girmişti.

³⁶ a.g.e., s.71-72.

1924-1925 öğretim yılında açılan bir başka orta öğretim öğretmeni yetiştiren kurum da, Ankara Musiki Muallim Mektebi idi. Bu tarihe kadar Türkiye’de Batı Müziği konusunda eğitim görmüş pek az kimse bulunuyordu. Okullardaki müzik eğitimi genellikle “alaturkacı öğretmenler” vasıtasıyla yapılıyordu. Bâzı okullara öğretmen bulunamadığı için müzik dersi tamamiyle kaldırılmıştı. Oysa, eğitim inkılabında Batı Müziğinin okullara girmesi ilke olarak kabul edilmişti. İşte bu noktadan hareketle Maarif Vekaleti; T.B.M.M.’nin 1924 yılının ikinci yarısı için kabul ettiği bir bütçe ile Musiki Muallim Mektebi’ni açmıştır. Okul, başlanan hazırlıkların tamamlanmasından sonra, 1 Kasım 1924’te eğitim ve öğretime başlamıştır³⁷.

b.c) Vâsıf Bey’in Türkiye’deki Eğitimin Yönü Ve Şekli Üzerindeki Görüşleri

Vâsıf Bey 17 Nisan 1924 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmada “Huzur-u Âlinizde katiyetle arz ediyorum ki iptidai tedris ve terbiye ancak hükümetin açacağı mekteplerde olabilir. Bunun hilafını da hiç kimse iddia edemez ve talim ve terbiyeye müsaade edemez... Elbette memleketimizin terbiye sistemini, tedris sistemini tespit ederken ve bunu takip ederken milletin gençliğine yüksek bir seciye, yüksek bir terbiye ve yüksek bir irade vereceğiz. Bu bizim hedefimizdir... Kızlarla erkekler arasında gençlik noktasından tahsil noktasından Maarif vekaleti hiçbir fark düşünmemiştir ve düşünmeyecektir. Genç kızlarımızla genç erkeklerimiz aynı sistem dahilinde, aynı tedris sistemi dahilinde yetişecektir. Şimdiye kadar maalesef ayrılık vardı. Kız liselerinin sınıfları başka idi, erkek liselerinin sınıfları başka idi. Programları başka idi. Bunlar tevhid edilecektir.” Diyerek bundan sonra Türkiye’deki eğitimin yönü ve şekli üzerindeki görüşlerini açıklamıştır³⁸.

³⁷ a.g.e., s.172-173.

³⁸ Baran, a.g.e., s. 21.

b.d) Okul Programları Ve Ders Kitapları

Cumhuriyet'in okul programlarında yaptığı ilk değişiklik 1924 yılında olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun padişahlığı ve halifeliği öğren eski kitaplarını, Türkiye Cumhuriyeti okullarında bırakamazdı. Vâsıf Bey'in eğitim bakanlığı zamanında toplanan 43 kişilik bir program heyeti ilk, orta ve liselerin ders programlarını değiştirmiştir. İlk, önceki devrin ideolojisine bağlı olan görüşler kitaplardan ayıklanmış ve yerine Cumhuriyet'in esasları konmuştur. Ortaokul ve liselerin öğrenci için çok ağır gelen ders programları, bu değişiklikle bir hayli hafiflemiştir. Bu okullardan "ruhiyat, terbiye, felsefe, malumat-ı hukukiye, malumat-ı iktisadiye, fen tarihi, usul-u defter (sırası ile ruhbilim, eğitim, felsefe, hukuk bilgileri, ekonomi bilgileri, fen tarihi ve defter tutma usulü) gibi dersler kaldırılmıştır. Bunlara karşılık ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız çocukları için çocuk bakımı gibi yeni ve öğrencileri hayata hazırlayıcı dersler programlara eklenmiştir. Gene aynı değişiklikle İslami ilimlerden bir kısmı okullardan büsbütün kaldırılmış, bir kısmı da iyice azalmıştır. Arapça ve Farsça kaldırılan dersler arasındadır. Din derslerinin saatleri ise azaltılmış ve sadece liselerin iki sınıfında bırakılmıştır³⁹.

b.e) Karma Eğitim

Vâsıf Bey 17 Nisan 1924 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmada "Kızlarla erkekler arasında gençlik noktasından ve tahsil noktasından Maarif vekaleti hiçbir fark düşünmemiştir ve düşünmeyecektir. Genç kızlarımızla genç erkeklerimiz aynı sistem dahilinde, aynı tedris sistemi dahilinde yetişecektir. Şimdiye kadar maalesef ayrılık vardı. Kız liselerinin sınıfları başka idi, erkek liselerinin sınıfları başka idi. Programları başka idi. Bunlar tevhid edilecektir⁴⁰" diyerek karma eğitim konusundaki görüşlerini açıklamıştır.

³⁹ Başgöz, a.g.e., s.107.

⁴⁰ Baran, a.g.e., s.21.

Vâsıf Bey'in 1. Maarif Vekilliği sırasında Tekirdağ'da ilkokulu bitiren bazı kızların, ayrı kız orta okulu bulunmadığından, erkek orta okuluna devamlarına müsaade edilmiştir. Orta öğretimde bu ilk karma eğitim uygulamasından sonra, bazı kentlerde daha çok memur kızları erkek orta mekteplerine devam etmeye başlamışlardır. Öncelikle, Bursa, Bolu, Adapazarı'nda muhtelit ortaokullar oluşmuştur.

Yine Vâsıf Bey'in Maarif Vekilliği sırasında 1924 Ağustos'unda, Hükümet ilkokullarının karma olacağı kararını almıştır⁴¹.

b.f) John Dewey Türkiye'de

Bakan İsmail Safa Özler, bakanlığı zamanında (1923), dünyanın en ünlü eğitimcilerinden Amerika'da Colombia Üniversitesi Profesörlerinden John Dewey'yi milli eğitimimizi incelemek üzere Türkiye'ye davet etmişti. John Dewey, o ayrılıktan sonra, 1924 yılı Ağustos ayında Türkiye'ye geldi. İstanbul, Ankara, Adana, Erzurum gibi birkaç ilde iki ay kadar incelemelerde bulunduktan sonra bakanlığa iki rapor verdi⁴². Bunlardan biri bir rapor olmaktan ziyade bütçeye acilen konulması gereken bazı tahsisatı ve bunların neye harcanacağını gösteren bir muhtıra mahiyetindedir ki, John Dewey bunu daha Türkiye'de iken vermiştir. Diğer raporunu John Dewey Amerika'ya döndükten sonra yazarak 1925 yılında Türkiye'ye göndermiştir.

John Dewey bütçe ile ilgili ilk raporunda; okul binaları yapım ve donatımı için uzman yetiştirmek, ihtiyaçlara göre ticari, zirai meslek kursları ve 8-10 yaşındaki çocuklar için meslek kursları hazırlamak için gerekli olan bir şube oluşturmak, çeşitli dallarda uzmanlar, okul müdürleri ve müfettişler yetiştirmek, seyyar kütüphaneler oluşturmak, bu kütüphanelerde çalışacak memurlar yetiştirmek, yabancı ülkelerdeki okul binalarını, bahçeleriyle oyun

⁴¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*, Ankara 1985, s.367-368.

⁴² Cavit Binbaşılıoğlu, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1995, s.189.

alanlarını, okullarda kullanılan araç gereçleri inceleyecek komisyonlar oluşturmak, ziraatın gelişmesi ve köy mekteplerini bu amaçlara göre düzenlemek için bütçeye tahsisat konulmasını tavsiye etmektedir⁴³.

22 Ağustos 1924'te toplanan Muallimler Kongresine Profesör John Dewey de davet edilmiştir⁴⁴.

b.g) Vâsıf Bey'in Darülfünun İle İlgili Görüşleri

Vâsıf Bey yalnız ilk ve orta öğretim sorunlarıyla değil, aynı zamanda üniversite konusuyla da yakından ilgilenmektedir. Darülfünunla ilgili en açık eleştirisini 17 Nisan 1924 günü Mecliste bütçe görüşmeleri sırasında yaptı. Vâsıf Bey bu konuşmasında, üniversitenin batıdaki ilerlemelere uygun bir düzeye getirilmesini savunuyor ve bu amacın bakanlığın temel görevlerinden biri olduğu üzerinde duruyordu. Oysa, o zaman tek üniversitemiz batıdaki üniversitelerin oldukça gerisinde bulunuyordu. Vâsıf Bey diyor ki: "Kürsüler, müderrisler, dersler itibariyle batıdaki üniversitelerin çeyreği bile değildir. Arkadaşlar, Türk milleti yeni bir hedefe doğru yürüyor, Timsal-i Medeniyet Darülfünun olacaktır. Maarif Vekaleti Darülfünunu basit bir vaziyette bırakamaz. Bıraktığı vakit vazifesini yapmamış olacaktır⁴⁵.

Darülfünuna tüzel kişilik veren 493 sayılı yasa 1924'te çıkarılmış okulun adı İstanbul Darülfünunu olmuş, "Fakülte" terimi kullanılmaya başlanılmıştır. 1919 tarihli Darülfünun Nizamnamesi'nin yerine İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi ise aynı yıl yürürlüğe konulmuştur. Talimatname, Darülfünun tarafından hazırlanmış, Maarif Vekili Vâsıf, Başvekil İsmet ve Cumhur reisi Gazi Mustafa Kemal imzasıyla onaylanmıştır. Böylece

⁴³ Maarif Vekaleti Mecmuası, S.1, İstanbul 1 Mart 1341 (1925), s.1-3.

⁴⁴ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Ağustos 1924, Numara: 1199.

⁴⁵ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s. 12.

Darülfünun bilimsel, yönetsel ve mali özerkliği olan bir kuruma dönüşmüştür⁴⁶.

b.h) ikinci Heyet-i İlmiye Toplantısı ve Muallimler Kongresi

Vâsıf Bey tarafından 23 Nisan 1924'te Ankara'da açılan ikinci Heyet-i İlmiye'de, ilk öğretmen okullarının öğretim süresinin beş yıla çıkarılması ve buna bağlı olarak müfredat programında bazı önemli değişikliklerin yapılması⁴⁷, ilköğretimin 6 yıldan 5 yıla indirilmesi, ortaokul ve lisenin 3'er yıllık iki aşama sayılması, böylece orta öğretimin 7 yıldan 6 yıla indirilmesi ve sosyoloji dersinin de konması, ilkokul müfredat programlarının hazırlanması, ders kitaplarının yazdırılması gibi kararlar alınmış ve bu kararlar 1924-1925 öğretim yılından başlanılarak aşamalı olarak yürürlüğe girmiştir⁴⁸.

Ankara'da 22 Ağustos 1924'te ilk Muallimler Kongresi toplanmıştır⁴⁹. Orada Bakan Vâsıf Bey'in verdiği şölende, O'nun söylevine yanıt olarak Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarihsel önemdeki söylevini vermiştir⁵⁰. Bu kongreye Profesör John Dewey de davet edilmiştir⁵¹.

Bu arada Muallimler Birliği'nin tesisine büyük bir kıymet vermekte olan Maarif Vekili Vâsıf Bey, 25 Ağustos 1924 günü, bir muallim ve sabık birlik reisi sıfatıyla birleşmenin faydaları hakkında bir konuşma yapmıştır⁵².

Türkiye Cumhuriyeti muallimleri, umumi merkezi Ankara'da olmak

⁴⁶ Baran, a.g.e., s.24-25.

⁴⁷ Öztürk, a.g.e., s.71.

⁴⁸ Baran, a.g.e., s.22.

⁴⁹ Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 22 Ağustos 1924, Numara: 1201.

⁵⁰ İnan, a.g.m., s.153.

⁵¹ Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 20 Ağustos 1924, Numara: 1199.

⁵² Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 26 Ağustos 1924, Numara: 1203.

üzere bir cemiyet vücuda getirmişlerdir. Cemiyetin adı Türkiye Muallimler Birliği'dir⁵³.

b.1) Macar Darülfünun Profesörü Mösyö Berula'nın Vâsıf Bey'i Ziyareti

1 Eylül 1924'te Macar Darülfünun Profesörlerinden Mösyö Berula, Maarif Vekili Vâsıf Beyefendiyi ziyaret ederek; Macar Maarif nazırının bazı teklifatını iblağ ve Türkiye ile Macaristan Darülfünunlarına mütekabilen muallim ve talebe izamları hakkında vekaletin tasvir eylediği tedabiri istifsar eylemiştir. Profesör Macaristan'a gidecek Türk darülfünunu muallimlerinin hükümetince mevkii ictimaileriyile mütenasip olarak ihtiyaç ve istirahatlerinin temin olunacağını ve gelecek gidecek talebelere de hususi itinalar gösterileceğini arz etmiş ve Türkiye'ye gelecek muallim ve talebelerin de aynı suretle mukabele göreceklerini ümid eylediklerini ilave eylemiştir.

Vâsıf Beyefendi mukabeleten; Macaristan'a bilhassa ziraat tahsili için talebe gönderileceğini, Macar hükümetinin gidecek talebelerle alakadar olacağı hususundaki vaaddan çok memnun olduğunu, ziraat mekteplerinin 1925 senesinden itibaren maarif bütçesine alınacağını ve bütçeye alınınca bu mesele ile daha ehemmiyetli bir surette alakadar olacağını ve darülfünun muallimlerinin mübadelesi meselesine gelince, Muhtariyeti haiz bulunan darülfünun emanetine bu hususu tervickarane bir suretde yazacağını söylemiş, Macar Maarif Nazırının Türkiye'ye karşı gösterdiği alakadan dolayı da çok memnun olduğunu ilave ile teşekkürlerinin iblağını rica eylemişlerdir⁵⁴.

⁵³ Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 27 Ağustos 1924, Numara: 1204.

⁵⁴ Hakimiyyet-i Milliye Gazetesi, 2 Eylül 1924, Numara: 1209.

**b.i) Vâsıf Beyefendi'nin Başkanlığında Müdürler Encümenince
Hazırlanan Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1925 Senesi Bütçesi**

1925 senesinde yeniden iki erkek ve kız öğretmen okulu açılacak, el işleri öğretmenleri yetiştirmek için de iki okul tahsis olunacak ve ayrıca bir de okul müzesi oluşturulacaktır. Çeşitli merkezlerde şimdilik on yerde meslek kursları açılacaktır. Yabancı ülkelerdeki öğrencileri daha sıkı bir surette teftiş etmek üzere müfettişlerin sayısı arttırılacağı gibi daha fazla öğrenci gönderebilmek için de ödenek ilave olunmuştur.

Bakanlık yeni bütçede okul inşaatına bilhassa önem verdiği için 3 milyon liraya yakın ödenek isteyecektir. Vakıflar kütüphaneleri de Milli Eğitim Bakanlığına ait olduğundan idaresini düzenlemek için ayrıca ödenek ayrılmıştır.

Sonradan gelen öğretmenlerin mesleki kabiliyetlerini ve bilgilerini arttırmak için kurslar açılması kabul edilmiş bunun için de bütçeye elli bin liraya yakın ödenek konmuştur. Öğretmenlerin ve öğrencilerin memleketi daha iyi tanıyabilmeleri için düzenlenecek seyahatler için de ayrıca masraf ilave olunmuş, ictimai ve fikri, memleketin çeşitli yerlerinde beliren cemiyetleri desteklemek üzere de bütçeye yardım parası konmuştur. Memleket hakkında ilmi araştırmalarda bulunmak için oluşturulacak komisyonların masrafı için otuz bin liraya yakın bir ödenek talep edilmektedir. Özel okulların araştırılıp denetlenmesi için bakanlıkta ayrıca bir şube oluşturulacak ve çalışmalarında başarılı olan özel okullara yardım edilecektir.

Yatılı okulların sayısı gelecek sene arttırılacak ve mevcut yirmi okul kırka ulaştırılacaktır. Okullarda ders araç-gereçlerine ihtiyaç çok fazla olduğu için yedi yüz bin liraya yakın bütçeye ödenek konmuştur.

Yatılı yetim yurtlarında ahlaken düşkün çocukların talim ve terbiyesi için özel müesseseler meydana getirilecektir.

Bu suretle şimdilik bir milyonu bulan yetim yurtları bütçesinin iki milyona çıkması muhtemeldir. Yeni bütçenin toplamı yirmi milyona ulaşacaktır. Darülfünun bütçesi ayrıca meclise sunulacaktır⁵⁵.

1925 senesi Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin, John Dewey Türkiye'de başlığı altında verdiğim, John Dewey'in bütçeyle ilgili raporundaki tavsiyelerle paralellik gösteren noktaları dikkatî çekmektedir.

b.j) Vâsıf Bey'in 8 Eylül 1924 Tarihli Genelgesinde Eğitim Ve Öğretimin Temel Amaçları:

Eğitim Bakanı Vâsıf Bey'in 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde, eğitim ve öğretimin temel amaçları özetle şöyle gösterilmiştir:

- Eğitimin milli esaslara ve Batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması.
- Okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları, temizlik düzen v.s. gibi hususlarda medeni ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları.
- Çocukların kalblerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedâkâr olmak ülküsünü taşımaları.
- Okulların vicdan ve fikir hürriyeti ve bilinçli bir sorumluluk telkin etmesi.
- Öğretimin uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi.
- Okulların ilim ve okuma zevkini vermesi.
- Okulların, halka, sağlığın değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi.
- Okulların, beden ve fikrin dengeli gelişimini sağlaması.
- Okulların toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması.

⁵⁵ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 11 Eylül 1924, Numara: 1218.

- Okulların tasarruf, yardımlaşma ve iktisat fikirleri vermesi.
- Okulların çocuklarda hür ve mâkul bir disiplin oluşturmaları⁵⁶.

Vâsıf Bey yukarıdaki özetle ana noktaları verilen tamimine bütün öğretmenlerin kesinlikle uymasını istemiştir ve Türkçü, Cumhuriyetçi ve ilerlemeye aşık bir nesli hazırlamak görevini yerine getiren öğretmenlere başarılar dilemiştir⁵⁷.

b.k) Vâsıf Bey'in 4 Kasım 1924'te Maarif Müdürlüklerine Ve Mekteplere Gönderdiği Tamim:

Vâsıf Bey 4 Kasım 1924 tarihli tamiminde 8 ay gibi kısa bir sürede eğitim alanında atılan önemli adımlardan söz ederken, muallimlere göstermiş oldukları üstün çalışmalarından dolayı teşekkür etmekte, aynı zamanda muallimlere Cumhuriyet'i koruma, yeni Türk devletinin çağdaşlaşması ve yeni nesillerin yetiştirilmesindeki önemli görev ve sorumluluklarını hatırlatmakta idi⁵⁸.

b.l) Vâsıf Bey'in 1. Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Diğer Faaliyetleri:

Vâsıf Bey'in Mili Eğitim Bakanlığı döneminde nüfusun 12.000.000, zorunlu öğrenim çağındaki çocuk sayısının 1.200.000, okullardaki öğrenci sayısının 300.000 kadar olduğu saptandı⁵⁹.

1924 yılında Vâsıf Bey'in yaptırdığı bir anket öğretmenlerden % 96'sının Latin alfabesine karşı olduğunu göstermiştir⁶⁰.

⁵⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, İstanbul 1999, s.286.

⁵⁷ *Maarif Vekaleti Mecmuası*, S.1, İstanbul 1 Mart 1341 (1925), s.61, Ayrıca Tamimin tam metni için eklere bakınız.

⁵⁸ *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*, 5 Teşrin-i Sani 1924, Numara: 1262. Ayrıca Tamimin tam metni için eklere bakınız.

⁵⁹ İnan, *a.g.m.*, s.153.

⁶⁰ Başgöz, *a.g.e.*, s.118.

Türk ocaklarının ikinci dönemine (Ekim 1922 – 10 Nisan 1931) ait; Birinci Kurultayı, 23 Nisan 1924'te 71 Ocak şubesiinden 64 murahhas üyenin katılımıyla Ankara'da gerçekleşmiştir. Kurultay'a katılan 64 delegenin 42'si milletvekilidir. Bu kurultaya Vâsıf Bey de delege olarak katılmıştır⁶¹.

22-26 Nisan 1924 tarihleri arasında Ankara'da toplanan Türk Ocakları Umûmi Kongresinde seçilen Merkez Heyeti üyeleri arasında Vâsıf Bey de bulunmaktadır⁶².

Vâsıf Bey 1. Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirdiklerini kendi ağzıyla aşağıdaki sözleriyle dile getirmiştir:

“Türkiye maarifinde, Türkiye Hükümeti Milliyesi teşekkülünden beri yapılan tedris, eski Osmanlı zihniyetiyle alude idi. Eski Osmanlı İmparatorluğunun icat ettiği şekilde idi. Tasavvur ediniz ki, mekteplerin bütün programlarını tadil ve ıslah etmek pek müşkül bir işti. Bundan içtinap etmedim... Memleketin kıymetli muallimlerinden müteşekkıl kırk üç kişiden mürekkep bir heyet yaptım. Bunlar yirmi dört gün çalıştılar. Ve memleketin bütün programlarını ve bütün ders programlarını Cumhuriyet'in esasına göre, Cumhuriyetin ruhu aslisine mutabık bir halde yeniden vücuda getirdiler.

“Efendiler! Bu da kafi değildi. Bu programlara muvafık olarak kitap yoktu... Memleketin liselerinde, büyük mekteplerinde kitap yoktu... Liselerin on dokuz yeni kitabını, kimisini telif, kimisini tercüme suretiyle hazırladım. Ve bugün çocukların ellerinde yeni esaslara, yeni zihniyetlere ait kitaplar vardır...”⁶³

⁶¹ Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu, Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji)*, c.I, (1912-1931), Ankara 1998, s.115.

⁶² a.g.e., s.117

⁶³ Şimşir, a.g.e., s.235

b.m) Vâsıf Bey'in Milli Eğitim Bakanlığında Ayrılışı

Vâsıf Bey, gerek eğitim birliğini kurarken, gerek Cumhuriyetin eğitim sistemini oluştururken, radikal uygulamalardan çekinmedi. Bu yüzden tutucu çevrelerin şimşeklerini üzerine çekti. Mecliste de tutucuların eleştirilerine uğradı. Belki bu nedenle, 21 Kasım 1924 tarihinde bakanlıktan istifa etti. Topu topu sekiz buçuk ay bakanlıkta kalmış oldu⁶⁴. Necdet Sakaoğlu'na göre ise 22 Kasım 1924 tarihinde İsmet İnönü hükümeti istifa ettiğinden dolayı Vâsıf Bey de bu tarihte Milli Eğitim Bakanlığı görevinden ayrılmıştır⁶⁵.

1.c) Vâsıf Bey'in Milli Eğitim Bakanlığında Ayrılmasından Prag Elçiliğine Atanmasına Kadar ki Faaliyetleri

Vâsıf Bey 25 Mart 1925 günü Mecliste 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu lâyihası münasebetiyle Mecliste yaptığı konuşmasında uzun yıllar süren savaşların ve Yunan işgalinin sonucunda Anadolu halkının ne zor durumda olduğunu, ne ağır şartlar altında hayatını devam ettirmeye çalıştığını gözler önüne sermekte ve Hükümet'in halka mümkün olan desteği sağlamasını istemektedir⁶⁶.

Vâsıf Bey, 2 Nisan 1925 tarihinde Meclis'te Vakıflar Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 senesi bütçesi hakkında kanun layihası münasebetiyle yapmış olduğu konuşmasında; Vakıflar İdaresini ve yaptığı çalışmaları açık bir şekilde eleştirmiş⁶⁷, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince kapatılan

⁶⁴ a.g.e., s.235-236

⁶⁵ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.29

⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:2, İctima Senesi : 2, c.16, Ankara 1976, s.194-195.

⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:2, İctima Senesi : 2, c.17, Ankara 1976, s.39 -40.

Vâsıf Bey'in bu konuşmasından da onun eğitime ne kadar büyük önem verdiği bir kere daha anlaşılmaktadır⁶⁸.

Vâsıf Bey 20 Nisan 1925 tarihinde T.B.M.M.'de Darülfünun ile ilgili uzun bir konuşma yapmıştır. Darülfünunun özellikle, bir millet için medar-ı şeref ve kuvvet olduğunu vurguluyor ve bu kurumun ulusal kültür ve ülkü açısından önemi üzerinde duruyordu. Darülfünun kelimesini kullandığımız zaman, yalnız içinde ders okunan bir müessese olarak değil, milli hars nokta-i nazarından, milli mefkure nokta-i nazarından en kuvvetli cihazı daima göz önünde tutmak lazımdır. Bu bağlamda Vâsıf Bey, üniversiteye gelebilecek olası bir zarardan, bütün ülkenin etkileneceğini belirtiyor. Ancak Vâsıf Bey, Türkiye'deki üniversitenin istenilen bir gelişme düzeyine ulaşmış ulaşmadığı sorusunu sormaktan kendini alamıyordu. Yanıtı şöyle veriyor:

"Efendiler, yine iddia etmek çok safdillik olur öyle zannediyorum ki Darülfünun'a en ziyade taraftar olanlar dahi bunu iddia etmek cüretinde bulunamazlar." Vâsıf Bey Darülfünunun istenilen düzeyde olmayışını yalnız bu kurumun iç yapısında aramıyor. Sağlıklı bir yargıya varmak için, onun diğer bütün kurumlarımızla karşılaştırılmasının gerekli olduğunu savunuyor. Daha açıkçası şu soruyu soruyor: "Türkiye Cumhuriyeti bütün hidematı itibariyle arzu ettiğimiz kusvay-ı terakki yani terakkinin en uç noktasına tekamüle girmiş de Darülfünun mu geri kalmıştır?" Bu soruyu soran Vâsıf Bey konuşmasında Darülfünunu savunmaktadır. Türkiye Darülfünunu bu memlekete yararlı olmuştur. Bu memlekete yararlı unsurlar yetiştirmiştir. Türkiye vatani inhiraf karşısında idi, çöküntü içindeydi. Bu memleketin içerisinde anarşi ve medeniyeti teşhiz ederek yeni bir hayat, yeni bir varlık yetiştiren müdürler yani yöneticiler hep bu Darülfünunun yetiştirdiği gençlerdir. Bütün bunlardan ötürü Vâsıf Bey, ülkemizin en güçlü bir medeni yaşamı temsil eden ve bunu yetiştiren bir kurumun hakir görülmemesini salık veriyordu. Dahası Lozan görüşmeleri sırasında Avrupalıların bile takdir ettiği

⁶⁸ a.g.e., s.52-53.

hukukçularımızı yetiştiren de bu kurum olmuştur diyor. Bütün bunlardan sonra Vâsıf Bey şu sonuca varıyor: “Bir milleti, bir vatani idare etmek vazifesini deruhte eden bir millet, demircisini, kalfasını, çırağını yetiştirmekle beraber bu memleketin vekilini, mebusunu, sefirini, valisini de yetiştirmek mecburiyetindedir. Bunun kaynağı ise Darülfünun’dur. Memleketin müdür sınıfını⁶⁹, yönetici sınıfını yetiştirmek vazifesini Darülfünun deruhte etmiştir. Ona vereceğiniz kuvvet ve ehemmiyet nisbetini de bu memleketin idari mesuliyetini deruhte eden anasırı, unsurları o surette yükseltmiş oluruz.” diyor. Vâsıf Bey’in Darülfünun hakkındaki bu olumlu yargı ve düşünceleri yaklaşık bir yıl önce aynı kurum hakkında söyledikleriyle çelişir gibi gözükmektedir. Ama bize öyle geliyor ki Vâsıf Bey Darülfünunun bu sıralarda zaman zaman basında ağır biçimde eleştirilmesinden ötürü onu savunmak gereğini duymuştur⁷⁰.

Türk Ocakları İkinci Kurultayı, 23 Nisan 1925 Perşembe günü Ankara Türk Ocağında ilk toplantısını yapar. Türk Ocakları İkinci Kurultayına Vâsıf Bey de katılmıştır. Yapılan seçimde Türk Ocakları Merkez Heyetine Vâsıf Bey de seçilmiştir⁷¹.

1.d) Vâsıf Bey’in Prag ve Budapeşte Elçiliği Görevleri

Vâsıf Bey, 16 Haziran 1925’te Prag Elçiliğine atandı. Türkiye Cumhuriyetinin Çekoslavakya’da ilk elçisi oldu⁷².

Vâsıf Bey, 26 Temmuz 1925’te Prag Elçiliğine atandığı için milletvekilliğinden istifa etti⁷³.

⁶⁹ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.12,13.

⁷⁰ a.g.e., s.14

⁷¹ Tuncer, Hacaloğlu, Memişoğlu, a.g.e., s.146.

⁷² Şimşir, a.g.e., s.236.

⁷³ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. II. Dönem 1923-1927, III. c, Ankara 1995, s.672.

Vâsıf Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine verdiği istifanamesi aşağıdadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Perağ elçiliğine tayinim dolayısıyla Saruhan Mebusluğundan istifa ediyorum. Zati devletlerinden ve muhterem arkadaşlarımdan gördüğüm muhabbet ve teveccühlerin hatıra-i şükranını daima yâd edeceğime itimat buyurmanızı rica ve hürmeti mahsusamı arz ve tekrar ederim efendim.

17/7/1925

Perağ Elçisi

Vâsıf⁷⁴

Vâsıf Bey 21 Ağustos 1925 tarihinde Çekoslovak Cumhurbaşkanı Masaryk'e güven mektubunu sundu. Türk Hükümetinin, iki genç cumhuriyet arasında, karşılıklı saygıya dayanan ilişkiler kurmak istediğini belirtti ve ekonomik önemine parmak bastı.

Vâsıf Bey, Prag'da, iki yıl kadar kaldıktan sonra, 11 Aralık 1927'de Budapeşte Elçiliğine atandı. Orada da bir yıl kadar kaldı⁷⁵.

1.e) Vâsıf Bey Moskova Büyükelçisi

Vâsıf Bey 3 Kasım 1928'de Budapeşte Elçiliği görevinden, Moskova Büyükelçiliğine nakledildi⁷⁶. Öyle anlaşıyor ki, Vâsıf Bey Moskova'ya 1. Beş

⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi: 2, c.19, Ankara 1977, s.4.

⁷⁵ Şimşir, a.g.e., s.236.

⁷⁶ gös.yer.

Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlığı ve Sovyet uzmanlarıyla görüşmek için gönderilmiştir⁷⁷.

Vâsıf Bey Moskova'ya varışını Ankara'ya şöyle bildirdi:

"24 Teşrinisani'de (1928) Moskova'ya geldim. İstasyonda Teşrifat Umum Müdürü, Hariciye Komiserliği Şark-ı Karip (Yakın Doğu) şube müdürü ve arkadaşlarım tarafından istikbal edildim. Teşrifat müdürü otomobilde büyükelçiliğe kadar bana refakat ederek Hariciye Komiseri Litvinof namına samimi bir lisanla selamladığı gibi Karahan'ın beyan-ı hoş amedisini ve selamlarını bildirdiği berayı malumat arz ederim efendim."

Vâsıf Bey, Moskova'da sadece üç ay kalabildi. 1 Ocak 1929 günü, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, apandisitten ölmüştü. Vâsıf Bey, bu yakın arkadaşından boşalan İzmir milletvekilliğine seçildi ve maarif vekilliğine atandı. Şubat 1929'da Ankara'ya çağrıldı. Vâsıf Bey'in geri çağırılması hakkında, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Sovyetler Birliği Merkez İcra Komitesi Başkanı Kalinin'e gönderdiği 25 Şubat 1929 tarihli mektup veya namede şöyle diyordu.:

"Nezdi Devletlerinde Fevkalade Murahhas ve Büyükelçi olarak ifayı vazife etmekte bulunan Vâsıf Bey İzmir mebusluğuna intihap edildiğinden müşarünileyhin işbu büyük vazifesi hitama ermiş bulunuyor.

Memnuniyeti tamemi isticlap edecek surette memuriyeti aliyesini hüsnü ifa ve eda etmiş olan müşarünileyhin Zatı Devletlerinin ve Sovyetik Sosyalist Cumhuriyetleri Hükümetinin teveccühlerine mazhar olmuş bulunduğunu tahmin eder ve vazifei mevduasını ifa ettiği müddetçe hakkında ibzal buyurulan lütufkârlıklardan mütevellit hissiyatı minnetteranesini arz ve izhara müsaade buyuracağınızı ümit eylerim".

⁷⁷ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.14.

Bu mektubun imzalanmasından bir gün sonra, 26 Şubat günü, Başbakan İsmet Paşa imzasıyla Dışişlerine şu yazı gönderildi:

“Maarif Vekaleti işlerinin İzmir Mebusu Vâsıf Beyefendi uhdesine tevdi Reiscumhur Hazretlerinin yüksek tasviplerine iktiran eylediğini arz eylerim efendim.”

Böylece Vâsıf Bey, Dışişleri kadrosundan çıkıyordu. Elçi olarak atandığı yurtdışında büyükelçiliğe yükselmişti ve bakan olarak geri geliyordu. Maarif vekilliğinden ayrılarak yurtdışına gitmişti, şimdi yine maarif vekili olarak dönüyordu. Üç yılda üç başkentte elçilik ve büyükelçilik yapmıştı. Herhalde bu bir rekordu⁷⁸.

1.f) Vâsıf Bey'in Tekrar Milletvekili Seçilmesi ve 2. Milli Eğitim Bakanlığı Dönemi

Vâsıf Bey Mustafa Necati Bey'in ölümüyle boşalan İzmir milletvekilliğine 960 oyla seçildi. Vâsıf Bey 11 Ocak 1929'da mazbatasını aldı. 23 Şubat 1929'da meclise katıldı. Aynı gün mazbatası onaylandı. Hariciye Komisyonunda çalıştı⁷⁹. Vâsıf Bey 26 Şubat 1929'da maarif vekilliğine atandı⁸⁰.

Vâsıf Bey'in maarif vekaletine getirilmesi 2 Mart 1929'da Genel Kurulca kabul edildi⁸¹. Maarif Vekaletine İzmir Mebusu Vâsıf Bey'in tayini hakkında Cumhuriyet Riyaseti tezkeresi aşağıdadır:

⁷⁸ Şimşir, a.g.e., s.236-237.

⁷⁹ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. III. Dönem 1927-1931, III. c, Ankara (t.y.), s.337

⁸⁰ Şimşir, a.g.e., s.237.

⁸¹ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. III. Dönem 1927-1931, III. c, Ankara (t.y.), s.337.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Maarif Vekaleti işlerinin müstakilen bir vekil tarafından idaresine imkan vermek üzere Başvekil İsmet Paşa Hazretleri uhdelelerinde bulunan Maarif vekaletinden istifa ve işbu vekâlete İzmir mebusu Vâsıf Bey'in tayinini inha ettiklerinden o veçhile Vâsıf Beyin Maarif Vekâletine tayini tensip kılınmıştır efendim.

Reisicumhur

Gazi M. Kemal⁸²

Vâsıf Bey'in 28 Şubat 1929 günü Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan, Maarif erkân ve memurinine hitaben gönderdiği tamim aşağıdadır:

“Maarif Vekaleti vazifesine bugün başladım. Reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin inkılabımız için işaret ettiği müsbet hedeflere doğru kudretli hamlelerle ilerleyen şuurlu ve necip halkımızı fennin ve bilginin bütün feyzlerinden müstefit etmek gibi kudsi bir gayeye varmak vazifesiyle mükellefiz. Büyük işi başarmak için meslektaşlarımın, devlet memurlarımın ve münevverlerimizin müzâheretlerine güveniyorum. Aziz ve kıymetli arkadaşım merhum Necati Bey'in yüksek meclisin tasvibiyle ve derin bir vukuf ve imanla yürüttüğü mesai yolunda hatırasını daima tebcil ve elem ile yadederek çalışacağım⁸³.”

Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptığı 2. Döneminde de hem genç Cumhuriyet'teki eğitim kalitesinin hem de eğitimcilerin hayat şartlarının yükselmesi yönünde de çok büyük çalışmalarda bulunuyor. Vâsıf Bey'in bu dönemde örneğin öğretmenlerin maaşlarının yükseltilmesi, bayan öğretmenlerin kılık kıyafetlerinin değiştirilmesi gibi konularda istekleri var. Vâsıf Bey'in istediği değişiklikler şunlardır: Bayan öğretmenler için iskarpin,

⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 3, İctima: 2, c.9, Ankara (t.y.), s.2.

⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 1929, Numara: 1729.

çorap ve diz üstü eteğin kıyafet olarak benimsenmesi ve öğretmenlere 12 lira maaş verilmesi⁸⁴.

Vâsıf Bey 7 Nisan 1929 tarihinde maarif Vekilliği görevinden ayrıldı⁸⁵.

9 Nisan 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin "Vâsıf Bey niçin çekildi" başlıklı yazısında Vâsıf Bey'in Mili Eğitim Bakanlığından ayrılma sebebi hakkında şunlar yazmaktadır:

"Vâsıf Bey'in çekilmesi sırf bir prensip meselesinden ileri gelmiştir.

İlk tedrisatın tamamen idare-i umumiyyeye devrini isteyen Vâsıf Bey bu teklifinin heyeti vekilede muvaffakiyetsizliğe uğraması ve bunu takiben sanayi mektepleri ihtiyacatı için idare-i hususiyeler varidatından yüzde iki alınması lehindeki teklifinin de, B.M.M.'e takdimi takarrür etmişken Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'in itirazı üzerine reddolunmasından müteessiren istifa etmiş ve istifanamesinde, bunları esbabı mucibe olarak zikretmiştir⁸⁶."

Vâsıf Bey T.B.M.M.'nin III. Döneminde Milletlerarası Parlamentolar Ticaret Konferansına iki kez katıldı⁸⁷.

Vâsıf Bey T.B.M.M.'nin IV. Dönem seçimleri sonucunda İzmir Milletvekilliğine seçilmiştir. Seçimi müteakip 4 Mayıs 1931'deki olağanüstü toplantıda Başkan vekilliğine seçilmiş, 1 Kasım 1931'deki ilk toplantı yılının açılmasında yapılan seçimde yerini korumuştur. Vâsıf Bey Roma Büyükelçiliğine atanması nedeniyle 31 Mayıs 1932'de milletvekilliğinden çekildiğini bildirmiştir⁸⁸.

⁸⁴ Vâsıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları, s.44-45.

⁸⁵ Bahir Sorguç, 1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1982, s.45.

⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Nisan 1929, Numara: 1767.

⁸⁷ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. III. Dönem 1927-1931, III. c, Ankara (t.y.), s.337.

⁸⁸ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. IV. Dönem 1931-1935, II. c, Ankara (t.y.), s.309.

1.g) Vâsıf Bey Roma Büyükelçisi

Mayıs 1932'de Başbakan İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile birlikte İtalya'yı ziyaret edecekti. Vâsıf Bey'in de Roma Büyükelçisi olarak atanıp başbakanla birlikte İtalya'ya gitmesine karar verildi. Roma'daki büyükelçimiz Suat Bey (Davaz) alelacele istifa etti, Vâsıf Bey için İtalya'dan agreman istendi. İtalyan Hükümetinin cevabı beklenmeden, Vâsıf Bey, başbakanla birlikte 21 Mayıs 1932 günü Roma'ya gitti. Güven mektubunun tarihi boş bırakıldı. Agreman, 26 Mayısta geldi. Güven mektubunun tarihi, Roma'da, 28 Mayıs olarak dolduruldu. Aynı gün Vâsıf İtalya'da göreve başladı. Bu da bir başka rekordu. Diplomasi tarihinde güven mektubunun imzalandığı gün görevine başlayabilen bir başka elçi görülmemiştir!

Falif Rifki Atay yazıyor:

"Vâsıf (Çınar) elçilikte yabancı dil bilmemek zaafını efendiliği, cömertliği ve kibarlığı ile örtebiliyordu. Kanaatlerini söylemekte cesur ve serbestti. Mesela Türkiye'deki İtalyan korkusunun bir hayal olduğunu iddia eder, Mussolini'nin Türkiye'ye tecavüz etmeyi aklından bile geçirmediğini ileri sürerdi. Roma'dan Ankara'ya gelişlerinden birinde aynı fikirleri, Mussolini aleyhine nedense durmadan kışkırtılan Atatürk'e söylediği vakit, Atatürk:

"... Siz Mussolini yanında benim elçim misiniz, yoksa benim yanımda Mussolini'nin mi elçisisiniz, diye sormuştu.

"Vâsıf:

"... Hayır paşam, ben Roma'da Türk milletinin temsilcisiyim, cevabını vermişti⁸⁹".

1.h) Vâsıf Bey 2. Defa Moskova Büyükelçisi

Büyükelçi Vâsıf Bey, 16 Temmuz 1934 günü, Roma'dan Moskova'ya atandı. Güven mektubu 26 Temmuz'da imzalandı. Bunda Atatürk, Kalinin'e hitaben şöyle diyordu:

⁸⁹ Şimşir, a.g.e., s. 237-238.

“Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetik Sosyalist Cumhuriyetleri ittihamı arasında teyemmünen mevcut olan dostluk münasebetlerini muhafaza ve takviye dileğinde bulunduğumdan sabık Maarif Vekili ve elyevm Roma Büyükelçisi bulunan Vâsıf Bey'i Nezdi Devletlerine Fevkalade Murahhas ve Büyükelçi sıfatıyla tayin ve izama karar verdim...”

Vâsıf Bey, 10 Eylül 1934 günü, ikinci kez Moskova'da işe başladı. İki ay kadar sonra, 7 Kasım'da, Moskova'daki görevine ek olarak, “Litvanya Cumhuriyeti Hükümeti yanında da Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini Orta elçi sıfatıyla temsil etmesi” kararlaştırıldı. Yine Kasım 1934'te, Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı'nın davetlisi olarak Minsk'e gitti ve dönüşünü şöyle rapor etti:

“Bugün (23 Kasım) Minsk'ten döndüm. Üç günlük ikametim esnasında ciddi samimiyet gösterdiler. Reiscumhurun verdiği dine'de bütün komiserler, matbuat, akademi ve sanayii nefise mümessilleri vardı. Aramızda samimi nutuklar teati edildi. Gerek Reiscumhur, gerek komiserler nutuklarında Reiscumhur(umuz) Hazretleri hakkında derin hayranlıklarını ve saygılarını ifade ettiler. Gazi Türkiye'si hakkında sitayışkârane sözler söylediler. Darülfünun ve kütüphaneyi ve şehrin haricine çıkarak Kolej ve su havuzlarını gördüm. Her sahada şayanı dikkat ve takdir bir mesai ve terakki müşahede ettim. Nutkumda, Sovyet İttihadının kuvveti ve muvaffakiyetini kendi kuvvetimiz gibi telakki ettiğimi söylediğim zaman, herkes ayağa kalkarak şiddetli bir heyecanla, sürekli alkışlar yaptılar.”

Vâsıf Bey 1 Aralık 1934 günü, Sovyet Savunma Komiseri Voroşilov'u ziyaret etti ve kendisine Atatürk'ün sözlü bir mesajını ilettili. Voroşilov, pek duygulandı ve şöyle konuştu: “Reiscumhur Hazretlerinin pek büyük iltifatlarından çok mütehassis ve müteşekkiri oldum. Kendisine şükranlarımı, derin ve sarsılmaz saygı ve sevgilerimi bildiriniz. Malzemenin zamanında teslim edilmesi muhakkak temin edilecektir. Fabrikalar ile temas eylemek

üzere fen zabitlerimize malzemenin gayet iyi hazırlanmasına dikkatle nezaret etmeleri için ayrıca emir vereceğim⁹⁰”.

Vâsîf Bey soyadı kanunu ile Çınar soyadını almıştı. Çınar soyadı uzun boyundan ve kuvvetli bünyesinden dolayı Atatürk tarafından verilmişti⁹¹.

25 Şubat 1935 günü de Vâsîf Çınar -artık soyadı vardı- Ankara'ya şunları bildiriyordu:

“Bu akşam M. Vorosilov tarafından evindeki ziyafete davetli idim. Müdafaa Komiserliğinin bütün erkânı, Maarif Komiseri, M. Karahan ve bayanları, bizden de General Hakkı Murat, Miralay ve refikası, başkâtibim ve ataşemiliterim davetli idiler. Atatürk'ün İstalin'in şereflerine içildi. M. Vorosilov, yemekten sonra, plaka geçirilmek üzere Türkçe bir nutuk söylememi rica etti. Türk ve Sovyet dostluğu mevzuu üzerine bir nutuk söyledim. Nutuk plaka geçti. Büyük bir samimiyet içinde vakit geçirildi.”

Vâsîf Çınar, 28 Mayıs 1935 akşamı, Moskova operasında bir konsere gitti. Türkiye'de konser verip dönmüş olan Sovyet sanatçıları, aynı konseri Moskova'da tekrarladılar ve büyükelçimize dinlettiler. Sanatçılar Türkçe Şarkılar da söylemişti. Bütün büyükelçiliğimiz personeli oradaydı, Büyükelçimiz de mutluydu, neşeliydi. Moskova günlerini dolu dolu yaşıyordu⁹².

Vâsîf Çınar Sovyet Rusya'nın ekonomik ve kültürel kuruluşunun her şubesine yakından bir ilgi göstermekte idi. Sovyet siyasa adamlarıyla konuştuğu vakitler Moskova'ya ilk gelişinin birinci beş yıllık kalkınma planının başına ve bu ikinci gelişinin de ikinci beş yıllık plâna dayanan geniş gelişmeye rastladığını sık sık söyler ve Türk-Sovyet dostluğuna büyük bir

⁹⁰ a.g.e., s. 238-239.

⁹¹ Gövsa, a.g.e., s.396.

⁹² Şimşir, a.g.e., s.239-240.

değer verirdi. Bu dostluğun iki devletin en çetin anılarında doğduğunu ve bu dostluktan ve iki ulusun başarılarından her iki memleketin de her zamandan ziyade öğrenmeye ve kıvanç duymaya hakları olduğunu gösterirdi. Son zamanlarda Sovyet Rusya'nın birçok yerlerini gezerek Sovyetlerde yaşamış ve kuruş işlerini yakından öğrenmek istemişti⁹³.

⁹³ Ulus Gazetesi, 4 Haziran 1935, No: 4975.

III. BÖLÜM

1. VÂSİF ÇINAR'IN VEFATI

1.a) Vâsîf Çınar Nasıl Vefat Etti?

Vâsîf Çınar 30 Mayıs akşamı birdenbire hastalanmış ve karnında kuvvetli sancılar duymaya ve kusmaya başlamıştır.

Sabahleyin Profesör Frongolot hastaya bakmış ve bağırsakların düğümlendiğini ve aynı zamanda perituan'da bir irritasyon olduğunu görmüştür. Profesör Herten ve Burdenko da konsültasyonda bulunmuş onlar da aynı fikirde bulunmuşlardır. Bağırsakları işletmek için verilen bütün emekler boşa çıkmış ve 1 Haziran sabahı sancılar azalmakla beraber hasta ağırlaştığı için Kremlin Hastanesine kaldırılmasına karar verilmiştir. Ve o gece Akademisyen Krol, Profesör Frongolot, Burdenko, Herten, Linborg, Vinogradof ile Doktor Levin ve Sokolof ve Röntgenci Profesör Frenkel arasında konsültasyonlar yapılmıştır. Kalbin birdenbire zayıflaması ve tansiyonun düşmesi, idrarda şeker bulunması ve sonra hastanın şişmanlığı doktorları konservatif bir bakım usulü gütmek zorunda bırakmıştır. Çünkü hastanın operasyon sırasında ölmesi tehlikesi vardı. Ancak sabahın üç buçuğunda hastayı kurtarmak için yapılan bütün bakımın boşa çıktığı görülmüş üzerine son tedbir olarak operasyon yapılmıştır. Hastanın karnı Profesör Burdenko ve Linborg tarafından açılmış ve bağırsaklarda tam bir inme düşkesi görülmüştür. Operasyondan sonra kalp yavaş yavaş ağırlaşmış ve 2 Haziran sabahı saat 8.40'da kalbi işletmek için verilen bütün emekler boşa çıkarak Vâsîf Çınar kalp ve nefes alma durmasından ölmüştür.

1.b) Vâsıf Çınar'ın Vefatının Yarattığı Tepkiler

Beklenmedik ölüm haberi Ankara'yı sarstı. Acı kayıp Moskova'da derin bir keder uyandırmıştır. Moskova'nın Türkiye Büyükelçisi Vâsıf Çınar'ın ölüm haberi üzerine elçilerin en eskisi İtalya Büyükelçisi B. Atteliko, Amerika B. Pullit, Polonya Büyükelçisi B. Lukaseviev, Afganistan Büyükelçisi Abdülhüseyn Han Aziz, Çin Büyükelçisi B. Yen, Romanya Ortaelçisi B. Ciuntu, Fransa, İran, Yunanistan ve Uruguay işgüderleri Payard, Saed, Stefano ve Masannes Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğine giderek başsağlığı dilemişlerdir.

Öte yandan, dış komiserliği doğu şubesi şefi B. Çukerman ve protokol şefi B. Barkof, Merkez yürütüm komiseri başkanlığı sekreterlik şefi B. Biagki, Genel kurmay asbaşkanı B. Mejininof da dış komiserliği, Kalenin ve savga komutanlığı adına başsağlığı dilemişlerdir¹. Merkez İcra Komitesi Başkanı Kalenin, Vâsıf Çınar'ın ölüm haberini alınca Türkiye Reisicumhuru Kemal Atatürk'e bir başsağlığı telgrafı çekmiştir. Halk komiserleri kurulu başkanı Molotof da Başbakan İnönü'ye ve Litvinof da Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'a başsağlığı telgrafı göndermişlerdir. Dışişleri Bakanı muavini Krestinski Türkiye maslahatgüzarı, Nurettin Pınar'ı görerek Sovyet hükümeti adına başsağlığında bulunmuştur².

Kalinin'in Atatürk'e gönderdiği telgrafta, "Türkiye Cumhuriyeti'nin pek kıymetli Büyükelçisi Vâsıf Çınar'ın vakitsiz ölümü dolayısıyla duyduğumuz acı derindir. Size ve bütün Türk ulusuna en içten başsağlığı sunarım" deniyordu. Atatürk de Kalinin'e "...uğradığımız yası paylaştığınızdan dolayı kendim ve Türk ulusu namına teşekkür ederim" dedi.

Molotov, "Türkiye'nin seçkin devlet adamı ve Sovyetler'in pek değerli dostu Büyükelçi Vâsıf Çınar'ın ani ve büyük kaybından dolayı SSCB Halk

¹ Ulus Gazetesi, 4 Haziran 1935, No: 4975.

² Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1935, S:3968.

Komiserleri Kurulunun içten başsağlığı dileklerini” sundu. İnönü, “Türk inkılabının en asil çocuklarından biri olan Vâsıf Çınar’ın ölümünden duyduğumuz büyük acıyı paylaşımlarından dolayı” Molotov’a ve Sovyet hükûmetine hararetle teşekkür etti.

Voroşilov, “Vâsıf Çınar’ın zamansız ve acı ölüm haberini şimdi aldım. Yüksek görevinde pek büyük ve verimli işler yapmış olan bu hayat dolu ve olağanüstü insanın öldüğünü düşünmek acıdır. Onun ölümü yalnız kendi hükûmeti ve halkı için değil, aynı zamanda onu yakından tanımış herkes için acı bir kayıptır. Sizin aracılığınızla Türk halkına ve müteveffanın ailesine en içten başsağlığı dileklerimi sunarım” diyordu. İnönü, “Vâsıf Çınar’ın ölüm haberi hepimize pek acı geldi. Onun beklenmedik ve inanılmaz kaybında acımızı paylaştığınız için size minnettarız. O, halklarımız arasındaki geleneksel dostluğa hizmet etmek görevine pek bağlıydı. Asil biçimde teselli etmiş olduğunuz yaslı ailesi de size minnettarlığını sunmaktadır” diye karşılık verdi.

Dışişleri Bakanı Aras’a birçok başsağlığı telgrafı geldi. Telgraf gönderenler arasında İtalya Başbakanı Mussolini, İtalya Dışişleri Bakanı Aloizi, Sovyetlerin Paris Büyükelçisi Potemkin, Romanya’nın Moskova Büyükelçisi Attoliko da vardı³.

1.c) Vâsıf Çınar İçin Rusya’da Yapılan Tören

5 Haziran günü Vâsıf Çınar için Türkiye’nin Moskova Büyükelçiliğinde bir tören yapıldı. Elçilikte tabutun bulunduğu salonda merkez yürütüm komitesi başkanının oruntağı Miazki ile Litvinof, Rozengolç, Krestinski, Stomoniakof, Budenni, Eliava, Mihael Kaganoviç, Ezorof, Orlof, Dış komiserliği yüksek işyarlarından Zukerman, Barkof ve elçiler hazır

³ Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar**, Ankara 1996, s.241-242.

bulunmuşlardır. Tabutun başında son saygı nöbetini Litvinof ile elçilerin en eskisi İtalya Büyükelçisi Attolico, Afganistan Orta Elçisi Abdülhasin Han Aziz ve Romanya büyükelçisi Çuyuntü yapmışlardır. Tabut ölü marşı ile salondan kaldırılmış ve bir top arabasına yüklenmiştir.

Elçilik önünde: Stalin muhafız kıtasından bir atlı bölüğü ile süel okul talebesi ve Panrüs merkez yürütüm komitesi saygı töreninde bulunmuştur.

Ölü alayı istasyona doğru ilerlemiş, muhafız kıtası yaya olarak alayla birlikte gitmiştir⁴. İstasyonda tabutu, sefaret erkanımız taşıyarak sureti mahsusada hazırlanmış olan vagona koydular. Vagon, saat 20.15'te hareket eden ekprese bağlandı. Sivastopol'a hareket etti⁵.

Tren, ertesi gün, tabutu Sivastopol'a getirdi. Türkiye işgüderi Nurettin Pınar ile Sovyet Dışişleri Bakanlığı görevlisi Miller de tabutla birlikte Sivastopol'a geldiler. Orada da görkemli bir tören yapıldı. Denizciler saygı duruşunda bulundular. Yerel hükümet üyeleri ve Karadeniz Filosu Komutanlığı cenazeyi selamladılar. Sonra, yeşil dal ve çiçeklerle süslü ve ayyıldızlı Türk bayrağına sarılı tabut, trenden alınıp Çernova Ukrayna adlı Sovyet kruvazörüne götürüldü⁶.

1.d) Vâsıf Çınar'ın Cenazesi Türkiye'de

7 Haziran günü Kocatepe destroyerimiz tarafından Boğaz dışında karşılanan kruvazör, bayrağını yarıya indirmiş bir halde saat 13'te dış limana girmiş ve top atarak şehri selamladıktan sonra Haydarpaşa önlerine demirlemiştir.

⁴ Ulus Gazetesi, 6 Haziran 1935, No: 4977.

⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1935, S: 3970.

⁶ Şimşir, a.g.e., s. 242.

Ölüyü, Sovyet harp gemisinde karşılayacak olanlara ayrılan “Şirket” in 57 numaralı vapuru Tophane rıhtımından kalktığı vakit gemide yarılbaş B.B. Rüknettin, İstanbul Komutanı General Halis, Merkez Komutanı General Fehmi, Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulundan Ali Rıza, Harp Filosu Komutanı Şükrü, Filotilla komodorü Said, Yarşarbaş Hamid, Güvenlik Direktörü Hasan Fehmi, Dışişleri Bakanlığı özel bürosundan Nejad ve Sovyet Konsolosu bulunuyorlardı. Görülen birçok çelenkler arasında Şarbaşlık, Üniversite, Halkevi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Sovyet elçiliği adına 5 büyük çelenk göze çarpıyordu.

Ölüyü karşılamaya gidenler, tam saat 13.30'da kruvazöre çıkmış bulunuyorlardı. Vâsıf Çınar'ın ölüsü, kruvazörün kıç taretleri önündeki güverteye konmuş bulunuyordu. 4 süngülü askerle bir deniz subayının selam durumunda bekledikleri büyük ölüm madenden bir tabuta konmuş ve Türk bayrağına sarılmıştı. Tabutun üstünde ve etrafında türlü Sovyet kurumları ile Moskova siyasal çevrelerinin göndermiş olduğu 47 çelenk yerleştirilmiş bulunuyor ve Vâsıf Çınar'ın bir Rus artisti tarafından yapılmış bir portresi, tabuta yaslanmış, duruyordu. Kruvazörün taretleri üstüne konulmuş büyük levhadaki şu iki cümle, Sovyet hükümetinin Vâsıf Çınar için dileklerini taşıyordu.

“Sovyet Şuralar ittifadından kıymetli dostumuz Türkiye Büyükelçisi Vâsıf Çınar'a ebedi tazimi” ve “Büyük Türkiye Cumhuriyeti'nin Büyük Elçisi Vâsıf Çınar'a hürmetler⁷.”

Kruvazörden, ölünün teslim töreni çok acıklı oldu. Mızıka yas marşını çalarken tabut, Sovyet denizcilerin kolları arasında güverteden kaldırıldı ve şirket vapuruna götürüldü. Ölünün arkasından kollarına yas işareti takan Rus deniz subayları geliyordu. Bunların birinin önünde beyaz ve kırmızı

⁷ Ulus Gazetesi, 8 Haziran 1935, No: 4979.

atlaslardan yapılmış bir yastık üzerine, Vâsıf Çınar'ın erkinlik madalyası bulunuyordu.

Şirket vapuru, Vâsıf Çınar'ın ölüsünü alarak kruvazörden ayrılırken, Sovyet denizcileri güvertede dizilmiş bulunuyorlar ve kruvazör topla son saygı törenini yapıyordu.

Ölü, saat 14.15'te Haydarpaşa rıhtımına çıkarıldı. İki bölük askerle polis kıtası, rıhtımda yer almıştı. Binlerce halk, yapılan töreni görmek için rıhtım üzerinde toplanmıştı. Bu arada kültür direktörü Mehmet Emin ile birlikte gelen kalabalık bir öğretmen yığını, kültür ordusunun Vâsıf Çınar'a karşı son saygısını yapmak için gelmiş bulunuyordu.

Önde iki taraflı çelenkler, arkada Vâsıf Çınar'ın tabutu, yas marşını ıslak gözlerle dinleyen büyük bir kalabalığın arasından yavaş yavaş geçtiler. Ve 14.50 trenine bağlanan özel vagonun önüne geldi. Tabut, eller üstünde vagona yerleştirildi. Ve gene yas havası çalınırken tren kalktı⁸.

1.e) Ankara'da Vâsıf Çınar İçin Yapılan tören

8 Haziran günü muhtelit katara bağlı özel bir vagonla İstanbul'dan Ankara'ya getirilmiş olan Vâsıf Çınar'ın tabutu saat 14'e doğru Ankara Asilbayı Selahattin, Merkez Komutanı Albay Demirali ve Güvenlik Direktörü Salih ile Protokol işyarlari hazır bulundukları halde vagondan çıkarılarak törenin yapılacağı istasyon alanına getirilmiş ve burada üzeri siyah örtülü kürsüye konulmuştu.

Tabutun vagondan istasyon alanına getirilişinde asker ve polis müfrezeleri saygı töreni yapmıştır.

⁸ gös. yer.

Törende hazır bulunacaklar saat on beşte istasyona gelmeye başlamışlar ve törene başlamak üzere saptanmış olan zamanda başta T.B.M.M Başkanı Abdülhalik Renda olmak üzere Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi ile Bakanlar Kurulu üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekili, başyaver, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker, T.B.M.M Başkan vekilleri ve üyeleri, kordiplomatik Danıştay ve Sağışkur üyeleri ve Bakanlıklar ileri gelenleri Türk bayrağına sarılı ve süngülü asker tarafından beklenen tabutun etrafında yer almış bulunuyorlardı.

Başbakan İsmet İnönü rahatsız bulunmaları dolayısıyla törende hazır bulunamıyorlardı.

Saat 15.45'te Dışışleri Bakanı heyecan ve kederden titreyen bir sesle şu sözleri söyledi:

"Talihin çok acıklı bir cilvesi bu yaslı günde bana söz söylemek ödevini veriyor.

Şu alandaki yerlerimiz aksi de Vâsıf...

Bu söylevi senin tabutun önünde ben söyleyecek değildim. Hayatında hiçbir zaman almak istemediğin yerimi niçin aldın? Doğrusu bu sözleri sen söyleyecektin.

Vâsıf Çınar... Ölümünden şeflerinin, arkadaşlarının ve bütün yurttaşlarının duyduğu acı çok büyüktür. Tam bir inkılap çocuğu yetişerek yüksek ruhun her yerde şefin izini buldu ve orada yürüdü. Sen bu yurda, bu ulusa hizmet için elinde silah, çarpıştın. Kültür alanında zekanla çarpıştın. İstiklali koruma ülküsüyle çarpıştın. Büyük Kamutayın başlarında kutlu savaşlarda bulundun ve en sonra vatanın korunması yolunda dış işlerinde büyük hizmetler ettin. Seni nereye gönderdik ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ülküsünü, ruhunu ve özel sevgi duygularını beraber götürdün. İç savaşında

nasıl herkesi Büyük Önder'in etrafında toplamaya çalıştın ise, dış savaşında da memleketine sevgi birliği getirmeye uğraştın.

Ölümün teselli kabul etmez. Fakat dost ellerde dost gibi, kardeş gibi, dikkatle bakılarak, sevilerek, sayılarak bakılmış olman, belki bizim için bir tesellidir. Vâsıf Çınar... hayatta seni her vakit takdir ettim. Ölümünden benim için gıpta edilecek bir şey var. Düşün ki, bütün savaşlarımız iyi neticeler gördü. Düşün ki, memleketin önü artık açık, ikbali parlaktır ve bilhassa düşün ki, senin ve hepimizin ruhunu aydınlatan yüksek şefleri tam sağlık ve varlık içinde görerek gittin.

Çınar, inkılap çocuğu, yüksek ruhlu, yüksek ülkülü Vâsıf, müsterih ol, kalplerimizin acısı içinde aramızda boşalan yerini, Türk gençliği dolduracaktır.

Müsterih uyu, yetiştirmeye çalıştığın bu gençlik, bütün boşalan yerlerimizi doldurmaya hazır bulunuyor.

Sana, arkadaşım, kardeşim, ülkübirim olan sana, hepimizin derin saygılarını, sönmez sevgilerini sunuyorum⁹."

Bundan sonra tabut, altı siyah atın çektiği ve defne dallarına sarılmış bir top arabasına konuldu ve ölü alayı çok ağır bir yürüyüşle Ulusal Egemenlik alanına doğru hareket etti.

En önde, Merkez Komutanı Albay Demirali olmak üzere flamalarına siyah kordela bağlanmış bir mızraklı atlı kıtası gidiyor, onun peşinden ölüm marşını çalan süel bando, yaya, asker ve polis kıtaları yürüyordu.

Bundan sonra başta Cumhurbaşkanı Atatürk'ün ve onu da Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı oklu çelenkleri gelmek üzere birçok yerlerden gönderilmiş

⁹ Ulus Gazetesi, 9 Haziran 1935, No:4980.

ve sayısı yüze varan çelenkler bulunuyor ve bunların arkasından da Vâsıf'ın tabutunu taşıyan ve iki yanında dış işler işyarların bulunduğu top arabası geliyordu.

Vâsıf Çınar'ın erkinlik madalyasını taşıyan yastığın ardından ölünün ailesi, hısımları, onların arkasından ortada protokol şefi ve her iki yanında birer protokol işyari, Kamutay Başkanı, bütün bakanlar, genel kurmay başkanı, Cumhurbaşkanlığı genel sekreter vekili, başyaver muhafız alayı komutanı, protokol işyarları ve kordiplomatik, Kamutay asbaşkanlarıyla üyeleri, yüksek işyarlar, büyük rütbeli subaylar gidiyor ve en sonra da polis yaya ve atlı asker kıtaları geliyordu.

Vâsıf'ın içinde çalışmış ve candan bağılı olduğu yerler olan Kamutay, Parti kurağlarıyla Atatürk anıtının ve Kültür Bakanlığının önünde birer dakika durulduktan sonra Dış Bakanlığı önüne gelince tabut top arabasından indirilerek asker ve polis tarafından selamlanarak ölü otomobiline konuldu. Burada alay dağılarak, Cebeci'ye kadar otomobillerle gidildi. Orada bütün büyüklerinin, ailesinin, dostlarının, tanıdıklarının ve sevdiklerinin huzurunda Cebeci'ye Mustafa Necati'nin yanında toprağı verildi.

Tabut gömüldükten sonra, başta B. Abdülhalik Renda olduğu halde, bütün hazır bulunanlar Vâsıf'ın ailesi üyelerine bir defa daha başsağılığında bulundular¹⁰.

1.f) İstanbul ve İzmir'de Yapılan Törenler

Moskova Büyükelçimiz Vâsıf Çınar Ankara'da toprağı verilirken aynı saatte İstanbul'da Ege Yurdunda İzmirli yüksek tahsil gençleri tarafından bir tören yapılmıştır.

¹⁰ gös.yer.

Ege yurdu salonları Vâsıf'ın siyah tüllerle bürünmüş büyük resimleriyle kaplı idi. Evvela Ege Yurdu genel sekreteri Lebit Yurdoğlu Vâsıf'ın ruhu için bir dakika ayakta durmaya davet ederek heyecanlı bir hitabede bulundu ve özetle dedi ki:

“Devrimin üç genç savaşçısı, üç genç Maarif vekili, yurdun üç güçlü başarıcısı, İzmir'in üç büyük çocuğu Necati, Reşid Galib ve Vâsıf Çınar'ı arka arkaya kendilerinden çok şeyler umduğumuz anlarda ölümün kara, merhametsiz pençesine bıraktık. Vâsıf'ın daha genç denilecek yaşta ölümü Türk milleti için ne büyük bir gaib oluyor. Hepimizin başı sağ olsun...”

Bundan sonra Hukuk Fakültesi talebesinden Hayrünnisa ve Cumhuriyet Gazetesi muhabirlerinden Aslan Tufan söz söylediler.

Aslan; Vâsıf Çınar'ın hayatını, memlekete olan hizmetlerini, İstiklal Savaşı'ndaki ateşli faaliyetlerini, diplomatik mezuniyetlerini uzun uzadıya anlatarak arkadaşlarını onun gibi yetismeye teşvik etti.

Hukuk Fakültesinden Osman Uluğ da Vâsıf için hazırladığı çok hazin bir nesir parçasını okudu ve herkesi ağlattı. Bundan sonra Vâsıf'ın Ankara'da bulunan kardeşi Esad Çınar'a bir başsağlığı tel yazısı çekilerek toplantıya son verildi¹¹.

İzmir'in kıymetli çocuğu Vâsıf Çınar Ankara'da toprağa gömüldüğü sırada İzmir Halkevi'nde büyük bir tören yapıldı. Törende İlbay General Kazım Dirlik, İzmir ve Manisa illeri parti başkanları, kültür direktörü, okul öğretmenleri ve kalabalık bir halk bulunuyordu.

Halkevi Türk ve parti bayraklarıyla süslenmişti. Salonda Vâsıf'ın bayraklarla bezenmiş bir resmi duruyordu. Törene saat 15.10'da süel

¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1935, S: 3974.

mızıkanın çaldığı yas marşıyla başladı. Ondan sonra parti başkanı, öğretmen okulu direktörü ve parti üyelerinden birisi kıymetli ölünün şahsiyetini canlandıran söylevler verdiler. Törene saat 16'da erkinlik marşı ile son verildi.

Şarbaylık komisyonu, yaptığı bir toplantıda İzmir'deki caddelerden birine Vâsıf Çınar'ın adını vermeyi onaylamıştır¹².

1.g) Vâsıf Çınar'ın Vefatının Ardından Basında Çıkan Yazılarda ve İzmir Halkevinde Yapılan Konuşmalarda Vâsıf Çınar

Vâsıf Çınar'ın ölümünün ardından basında Vâsıf Çınar ile ilgili birçok yazı çıkmıştı.

3 Haziran günü "Vâsıf'ı da..." başlıklı yazısında Burhan Belge Ulus Gazetesi'nde şunları yazmıştı:

"...Kırkında bilmiyorum var mıydı. İstiklal mahkemelerinde iddia makamlarını, hükümette bakanlık, diplomaside elçilik ve büyükelçilik sandalyelerini onun yaşında tutabilmek için sadece bir devrim değil, sade bir devrime katılmış olmak değil şeflerin emrinde sınavlardan açık alınla çıkmış olmak gerektir. Vâsıf Çınar bu türlü bir gençti.

Ankara'nın yetiştirdikleri, şen, pekgözlü, arkadaş canlı olur. Bunların arasında tek bir softaya, bir tek züppeye, bir tek püritene rastlayamazsınız. Ankara'daki "şef rahlesi"nin önünde kalkanları yıllarca bir mengenenin kaskısına alarak sıkabilirsiniz: onların varlığından şarıl şarıl hayat akar. Hızlı konuşurlar, güvenerek konuşurlar, iddialı konuşurlar.

¹² Ulus Gazetesi, 9 Haziran 1935, No: 4980.

Her devrimin bir devrimci tipi vardır. Ankara devrimcileri, sekte değildir, sinsi değildir, kılı kırk yarıcı değildir. Hamlenin şiirine varmışlardır. Açık konuşurlar, “küt” diye inerler, protokolün sırnaşıklarına bir türlü metelik vermemişlerdir.

Vâsıf Çınar da böyle idi. Bir Ankaralı devrimci, enine boyuna bir çocuk, şeflere karşı tam inanlı ve uysal, ödevde çalışan; kalan yerlerde, şen, gürültücü, kabadayı.

Vâsıf Çınar, şeflerin emeğiyle yetişmişti. En büyük acıyı onların duyacağına şüphe yoktur. Fakat acı haberin bütün gönülleri yaraladığı şu dakikada, acımı azıcık dindirmek için ben de dostlarıma katılmaktan başka ne yapabilirim?

Tesellimiz şu olabilir ki, ona “Çınar” adını veren büyük Bahçevan, ulusun fidanlığında her gün göz nuru ve el emeği döktüğüne göre, Çınar’ın yerine “çınarlar”, koymakta gecikmeyecektir¹³.

Necip Ali Küçük 4 Haziran günü Ulus gazetesinde “Vâsıf Çınar” başlık yazısında şunları yazmıştı:

“Büyük Türk devrimi, çocuklarından birini daha kaybetti. Hiç beklenilmeyen bu vakitsiz ölüm hepimizi şaşırttı. Necati’nin, Reşid Galib’in ölümü karşısında duyduğumuz acıyı bir daha duyduk. Tabiatın bükülmez kolu karşısında içten duyduğumuz kin ve hiddet gözlerimizde damla olarak bir daha belirdi. Yapılacak hiçbir şey yok. Vâsıf’ın ölümü bu dakikada bir hakikat ve acı ile bir daha analım ki, korkunç bir hakikattir.

Devrimci Atatürk çocukları içinde Vâsıf’ın karakteristik vasıfları, bir yanardağ gibi ateşli, bir ırmak gibi coşkun oluşuydu. Ruhunun seçkin

¹³ Ulus Gazetesi, 3 Haziran 1935, No:4974.

yaradılışı onu dudaklarından büyük bir uzdillik seli halinde akar ve herkesi kendisine bağlardı. Türk Ocağında, üniversite toplantılarında, mitinglerde kendini göstermeye başlayan bu eşsiz kapasite, Büyük Kamutay'ın yüksek kürsülerinde her gün bir parça daha açılıyor ve bir parça daha olgunlaşıyordu. Kendisinin son defa elçilik almazdan önce partiyi savgamak için verdiği söylevler kendisini birinci sınıf aytaç saydıracak derecede kuvvetli yüksek ve derindi. Bundan başka Vâsıf herhangi bir mesele ortaya atılınca onu derhal kavrar ve gereken cevabını da verirdi. Belki bu kendisinin diplomatlık kariyerinin en iyi vasıflarıydı. Belki kendisini çok genç yaşta Büyükelçilik sandalyasına oturtan yüksek kapasitelerden biri de bu idi.

Vâsıf işte bu kapasiteyledir ki, Atatürk devriminin anlamını ta başlangıçta kavramış, ona bütün varlığıyla inanarak devrime karşı koymak isteyenler için kurulan "İstiklal mahkemesinin" genel savamanlığını büyük bir yetki ile yapmıştı.

Yaşının çok genç olmasına karşın devrimde çok büyük ödevler almıştı, medrese yıkılırken yobazlara karşı aldığı durum ve sağlamlık Türk devrim tarihinde anısı unutulmayacak ve gelecek Türk nesilleri için bir erdemlik örneği olacak kadar büyüktür ve övülmeye değer. Devrim yollarında bu kadar yiğit ve yılmaz olan bu gencin, hususi ahlakı da yüksekti. Vâsıf, çocukluğundan beri olduğu gibi görünen bir insandı. İyi kalpli idi. Ve herkesin iyiliğini isterdi. Hayatında maddi şeylere hiç önem vermezdi.

Tarihte gördüğümüz bütün devrimciler gibi o da ideal uğrunda hiçbir özveriden çekinmeyen bir insandı. Vâsıf aramızda büyük bir boşluk bırakarak sonsuzluğa aktı gitti...¹⁴.

Falih Rıfkı Atay, 5 Haziran günlü Ulus gazetesinde "Vâsıf" başlıklı yazısında diyordu ki:

¹⁴ Ulus Gazetesi, 4 Haziran 1935, No: 4975.

“Vâsıf’ın, aramızdan, bir daha dönmek üzere ayrılıp gittiğine bir türlü aklımı yatıramıyorum. O kadar genç ve canlı, o kadar bizden, gönlümüzden ve içimizdendi. Vâsıfta bütün tanıyanlar bir kardeş, tanımayanlar bir kalp ve kafa arkadaşı kaybettiler.

Vâsıf, ileri hareketin yere düşmez bayraklarından biri idi. Kamutayda ve Kültür Bakanlığında, kaytaklığa karşı nasıl kahramanca dövüşmüş olduğunu henüz hepimiz hatırlarız. Atatürk’ün büyük eseri için savaşırken ne kadar çetin ve sertse, bildikleri ve bilmedikleri için o kadar eyicil ve hoşgörür bir dost, bir efendi idi. Bütün kargaşalar ve saġnaklar arasında safından oynamak bilmeyen Vâsıf’ı, büyük partinin dayanaklarından sayardık. Büyük parti onda en derin yaslarından birini tutacaktır...

Yurt ve parti Vâsıf’ı her zaman anacaktır. Vâsıf kelimenin bütün kuvvetiyle bir adamdı¹⁵.

İbrahim Alaettin Gövsa, 6 Haziran günlü Cumhuriyet gazetesinde “Ulu Çınar yıkıldı” başlıklı yazısında diyordu ki:

“Vâsıf Çınar’ın ölümü, bir tabiat unsurunun göçmesi kadar büyük ve ehemmiyetli bir acıdır.

Gölgesinde bir semti barındıran gürbüz bir çınarın yıldırımla devrilmesine bile güç dayanılır. Halbuki o, gönlü yapısından daha çok büyük ve zekası o levend boyundan daha yüksek bir insandı. Onun içli, dışlı bütün varlığını anlatan bu çınar kelimesi yalnız soyadı değil, hem de tam bir sıfatıdır...

Yüzü güzel, fakat ruhu ondan daha güzeldi. Doğru görür, doğru düşünürdü. Fakat bunlardan daha yüksek bir değeri vardı: Gördüğünü ve

¹⁵ Ulus Gazetesi, 5 Haziran 1935, No:4976.

düşündüğünü açık ve olduğu gibi söylemek! Miskin hesapların kölesi değildi. O bir kuvvet kaynağı, ümid ve neşe pınarı idi. Açık ve geniş alnında daima hayatı, gençliği temsil etmiştir. Bulunduğu yeri ruhunun sıcaklığı ile ısıtır, o tabii ve coşkun neşesi ile doldurur ve dalgalandırırdı. Konuşmasında sekiz adamın sesini, kahkahasında bir düzine insanın gülüşünü sezebilirdiniz. Muhitini benliği ile kaplar, fakat bu kaplayış kimseyi ezmez ve incitmezdi. Temiz ve hafif ruhunun bir esir gibi herkese sindiğini, her gönülde ümid ve neşe yarattığını görürdünüz. Onu biraz tanıyan bile mutlaka sevmiştir. Yaklaşıldıkça daha fazla sevebilenler değerlerinin kat kat derinliği bulunanlardır. Ve böyleleri ne kadar azdır.

Vâsıf'la biraz yakın yaşamış biri için kabil değildi ki sözüne inanmasın, fikrine kanmasın ve dostluğuna güvenmesin! Merddi. Masallardaki kahramanlar kadar merd! Eli gönlü gibi açıktı. Cömertlik iyi yaradılışın şaşmaz ölçüsüdür. En darda bulunduğu zamanlarda bile ihtiyacı olanlar ondan bir şey isteyebilirdi. Ödünç aldığı parayı bile kendinden daha ihtiyaçlısına bağışlayan ancak bir masal adamıdır, değil mi? Ah evet, ne kadar yazık ki o da bugün bir masal oldu! Tabiattan her bir çeşit payı gür olan o ulu çınarın ömür payı meğer ne kadar azmış!

Yaradılıştan her yolda gür pay alan Vâsıf'ın zekası da engin ve üstündü. En bilmediği çapraşık bir işi beş on cümle ile anlatınız. Onu sizden daha aydınlık bir görüşle kavrardı.

Onun memleketimizde en güzel konuşanlardan biri olduğu muhakkaktır. Vâsıf'ta hitabetin bütün şartları toplanmıştı. Hakim şahsiyeti, kuvvetli ve gür sesi ile dayanılmaz mantığı, ani buluşları ve şaşırtıcı cevapları ile en kalabalık toplantılarda ve en zorlu münakaşalarda mutlaka muzaffer olan sahra topu cinsinden bir hatipti.

Şimdi onun büsbütün sustuğunu düşünmek, rüzgarların artık esmeyeceğini bilmek kadar insana durgunluk ve bitkinlik veriyor¹⁶.

İ. Müştak Mayakon, 7 Haziran günlü Ulus Gazetesinde “Devrilen Çınar” başlıklı yazısında diyor ki:

“...O da, Bozkurt’un yıldırım çarpan çınarı gibi devrildi. Taze insan etinden hoşlanan kör ve kuduz tabiat, güneşli bir yaz gününün cümbüşü arasına bir hırsız gibi sokularak, bu devrim bekçisini kancıkça arkasından vurdu. Düne kadar onun temiz yüzünü görmek için havaya kalkan başlar şimdi, yıldırımın yıktığı Bozkurt çınarı gibi yerde yatan bu cansız gövdeyi görmek için bir çukura kadar eğileceklerdir.

Şimdi yüreklerimiz yasla, gözlerimiz yaşla doludur; yumruklarımızı kötü ve kuduz tabiata sıkıyoruz ve o yüksek boyun devrildiğine, o gür sesin sustuğunu, o bir çift iyi gözün kapandığına inanamıyoruz. Yalnız şuna inanmışızdır ki onun bıraktığı nöbet yeri hiçbir zaman boş kalmayacaktır.

Türk toprağının yetiştirdiği Türk Vâsıf gene toprağına dönüyor ve Türk devriminin Kabe’si olan Ankara kendi çocuğunu kendi koynuna çağırıyor.

Büyük davanın eşiğinde ve tüfeği elinde can veren Vâsıf’ın yerde yatışı da ayakta duruşu kadar büyük olacaktır. Dün onu canlı görmek için başlarımızı ne kadar kaldırıyorduksa bugün onu saklayacak çukurun önünde de gönüllerimiz o kadar eğilecektir.

Ve Türk çocukları Vâsıf’ın ölümüyle açılan boşluğu, Bozkurt çınarının gövdesini süsleyen kurşun yaralarından biri gibi tanıyacaklardır¹⁷.

¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1935, S:3971.

¹⁷ Ulus Gazetesi, 7 Haziran 1935, No: 4978.

Yine İ. Müştak Mayakon, 9 Haziran günlü Ulus gazetesinde “Yaslı bir gün” başlıklı yazısında ise şunları yazmıştı:

“Bundan bir ay önce,işinin başına giderken,Ankara istasyonunda sevgi ve saygı ile uğurladığımız canlı ve cevherli Vâsıfı dün gene o istasyonda,fakat bu sefer gümüş renginde dört tahta parçası içine uzatılmış cansız bir gövde,damarlarının kanı ve gözlerinin ışığı çekilmiş bir et ve kemik yığını halinde karşıladık.

Ankara,dün yaslı günlerinden birini daha yaşadı.

Gür sesi kulaklarımızda bugün bile bir erganun gibi çınlayan,gürbüz varlığı hayalimizde bugün bile bir masal kahramanı gibi dolaşan Vâsıf dün bir gölge sessizliği ile ölüm yolunun son durağına giderken herkeste gördüğüne inanamayan bir insan şaşkınlığı vardı.

Bu nasıl şeydi;bir cevher nasıl kararıp kömür olabilirdi;geniş bir çift omuzun ancak taşıyabildiği bu özlü baş bir vuruşla nasıl bükülüp yana düşebilmiş,kahraman bir göğüsün ancak taşıyabildiği bu güçlü yürek bir dokunuşla nasıl bozulup durabilmiş,yatağını her gün daha çok kazıp derinleştiren bu zeka kaynağı bir çöküşle nasıl boşalıp kuruyabilmişti;

Ve bütün bunlar,bu çerçevesine sığmayan canlı tablo bu kabından taşan bereketli varlık iki buçuk arşın uzunluğunda dört tahta parçasının içine nasıl sığdırılabilmmişti;

Sessiz bakışlarla birbirimizden bunları soruyor,ve sanki her birimiz bin bir sınaç içinde bin bir deneç görüp geçirmiş birer insan değilmiz,sanki her birimizin yüreğinde sayısız ölümlerin acısı yatmıyormuş gibi kafalarımızda bu bilmeceyi açmaya, bu kör düğümü çözmeye uğraşıyorduk.

Halbuki hakikat çırcıplaktı.

Canavar tabiat,işini görmüştü;ve gümüş renkli tabutun içinde Vâsıf'ın yüreği çatlak bir körük gibi pörsümüş dururken dışarıda rüzgar gene serin serin esiyor,ölüm karanlıkları onun gözlerini doldururken yukarıda güneş yine ortalığı aydınlatıyordu.

Onu da götürdük.

Sevgi ve saygı ipeğinden örülmüş siyah bir etek gibi onun da arkasından yürüyerek, gözyaşlarının suladığı ve yas çiçeklerinin bezediği bir yoldan onu da anayurdun koynuna bıraktık.

Dün Cebeci'de Vâsıf'ı koynuna alan çukur bir toprak boşluğu değil, vatanın öz bağı idi. Bir ucu yurdun gönlüne dayanan bu yolculuk ölümlü dünyada kahpe feleği çatlatan en büyük kazançtır. Vâsıf düzgün hayatının bilançosunu bu büyük kazançla kapadı.

Türk bayrağına sarılmış bir Türk destanı gibi dün Ankara'nın sokaklarında son gezintisini yapan Vâsıf,bir zamanlar en gür sesiyle bağırarak olduğu Kamutayın kapısı önünde ve sevgili partisinin eşliğinde birer dakika durduktan sonra bütün varlığı müddetince yolundan ve emrinden hiç ayrılmadığı büyük şefinin huzurunda temiz hesabını verirken o kadar yükselmişti ki,yalnız o zaman,ölümü güzel ve kutlu bulmuştum.

Ne mutlu Vâsıf'a ki,sağlığında elinden hiç düşürmediği Türk bayrağını ölümünde de omzunda taşıyarak toprağa karıştı!

Düne kadar o,vatanın nöbetçisi idi.

Bugünden sonra da vatan onun adını bekleyecektir¹⁸."

¹⁸ Ulus Gazetesi, 9 Haziran 1935, No:4980.

N. Baydar, 10 Haziran günlü Ulus gazetesinde “Vâsıf'ın ayak ucunda” başlıklı yazısında diyordu ki:

“...Zeka ve gönülle konuşmayı bilen;

Vâsıf Çınar,

Dün-bilmem, neden-yalnız resmî kılıklı adamlar arasında ve -ne büyük teselli- albayrağın kucağında, bugün de, yirmi dört saatte soluvermiş çelenklerin koynunda, bir hayal gibi değil, Kiyef'te, beraber geçirdiğimiz ayrılık günü, köy sofrasındaki, artistler ve yazmanlar karşısındaki ve en son, elinde beyaz mendili, durağın alaca karanlığı içindeki haliyle, hep karşımda idi.

Uzun boyunda belki biraz yorgunluk vardı.

Yüzünün çizgilerinde keyifli bir adam olmadığını anlatan çok şey okunuyordu.

Durmayan kahkahaları, kendinden çok, başkalarına neşe dağıtmak içindi.

Fakat doğru bildiği, inandığı konular üzerinde konuşmağa başlayınca yorgun boyu dikleşir, düşünce kıvrımlarıyla çekilmiş yüz çizgileri düzelir, kahkahaları sözlerinin çınlayan birer yardımcısı olurdu. Duyduklarını ve düşündüklerini, hiçbir kaygıya kapılmadan söyleyen az genç gördüm. Vâsıf, şüphesiz, bunların en başta olanlarındandı ve belki herkesçe de bundan dolayı bu kadar sevilmişti.

Geçen gün, büyük kurultayda, onun gibi, özü ve sözü doğru, inanlı bir arkadaşı “...halk ve gençliği, kafasını kullanmadan, “yat” dediğimiz zaman yatar, “kalk” dediğimiz zaman kalkar, sürüleşmiş bir yığın haline getirmek istemiyoruz...Onları biz, herhangi bir güçlü darbe karşısında kafasını

kullanmasını bilecek, teşebbüs alma, karar verme ve zorlukların üzerine varma gibi yüksek hassalarla, zor vazifeler için yetiştireceğiz.” Diyordu.

Vâsıf bu ideal gençliğin en olgun örneklerindendi.

Çocukluğumuzda analarımız, başları sıkıldığı zaman, bizi ellerimizden tutarak, bir yatırın ayak ucuna götürür, ondan üzgün yürekleri için kuvvet dilerlerdi. Biz bunların kayrısına artık inanabilir miyiz?

Ancak, çocuklarımız yurd için tasalanacak, onun yolunda çalışır ve çarpışırken herhangi bir güçlük karşısında bezecek olurlarsa anılarından kuvvet alacakları, erkinlik için ölenlerimizle Vâsıf gibi aynı hedefi hiç gözden kaybetmeden dosdoğru yürüdükleri sırada “ecel” dediğimiz ekitsiz düşmanın elinden kurtaramayarak toprağa verdiklerimizdir.

Birincilerin ölüşü, ikincilerin yaşayışı, gençlere örnek olsun¹⁹.”

Yine İzmir’in önemli dergilerinden “Fikirler” dergisi 15 Haziran 1935 tarihli 130. Sayısında “Aramızdan vakitsiz ayrılışı hepimizi içimizden yıkan Vâsıf Çınar” başlığı ile 8 Haziran günü İzmir Halkevi’nde Vâsıf Çınar anısına yapılan törende, yapılan konuşmalara yer vermiştir. Aşağıda bu konuşmalardan kesitlere yer verilmiştir.

“...Vâsıf avucunun çukurunda su içen, yalın ayak bir ülkü adamıydı. O, doğuşunda bir ihtilal adamının yüksek vasıflarının, mertlik ve seciye meziyetlerini birlikte getirmişti...

...Vâsıf, düşman cephesinden daha fena bozguna uğrayan ruh sarsıntılarını, iman yıkılışlarını, fırkası dağılan bir kumandan kahramanlığı ile ileri atılır, bunları önlerdi²⁰”.

¹⁹ Ulus Gazetesi, 10 Haziran 1935, No: 4981.

²⁰ Fikirler Dergisi, 15 Haziran 1935, c.6, S:130, s.2-3.

“...Vâsıf, yığının ızırabı ile yetişmişti. Onun içindir ki dilinde, duyusunda, aksül amellerinde daima kendine bağlayan, gönülleri açan bir samimiyet vardı. O bu samimiyetini ne öğretmenliğinde, ne hatipliğinde, ne sayılabiliğinde ve ne de vekillik ve sefirlüğünde hiç kaybetmedi...”²¹

“...Onun iş başına getirdiği ve çok sevdiği birisi ile inkılaplar ve inkılap adamlarını konuşurken Vâsıf ve Necati için öyle demişti: Bunların başkalarından farkı şu ki, gece işledikleri sahsiğ işler bile ertesi gün kendi ağızlarından olduğu gibi duyulur, hayatlarında gizlenecek işleri günahları olmayanlar...”²²

“...Vâsıf her yerde her zaman ender bulunur bir prensip adamı olmuştur.

O, hiçbir gün kanaatlerinde sarsılmamış ve gökleri yaran bir kaya sertliği ile, önüne çıkan şu ve bu gibi engellere zerre kadar ehemmiyet vermeyerek ereğine kahramanca ulaşmıştır...”²³

“...Türk ulusu, onun öğretmen kütlesi dinç bir ağaçtır. Kendi göğsünden çıkardığı her dalını bir hastalık, bir afet kırabilir.

Necati gibi, Reşid Galib gibi Vâsıfı da bir amansız hastalık göğdemizden koparıp atabilir. Bu öyle bir göğdedir ki kırılan her dalı yerine bir dal daha yetiştirecek. O göğdede daha çok Vâsıflar yetişecek. Bizi avutan, bizi dindiren umut işte bu.

Eğer yakın bir yarında Türk inkılabının okulasında Atatürk'ün rahlesinde yetişenlerden bizi bizden çok anlayan, içimizdekini bizim kadar duyan, bizim içimize bizim sözlerimizle söyleyen, bizim elimizden tutarak yurt

²¹ a.g.d., s.3.

²² gös. yer.

²³ a.g.d., s.4.

için, meslek için olan dileklerimize doğru sürükleyip götüren biri çıkarsa biz ona Necati gibi, Reşid Galib gibi, Vâsıf gibi diyeceğiz.

Atatürk'ün inkılap okulasından daha böyle çok Necatiler, Vâsıflar yetişecek...²⁴.”

“...Vâsıf Çınar, yurdun ve ulusun karagün dostudur. O, hasbiliğın, fedakarlığın, medeni cesaretin eşsiz örneği idi. Bütün hayatında düşünce sevgisini menfaatine tercih etmiştir...

Arkadaşlar: Vâsıf Çınar Atatürk'ün mektebinde yetişmiş, beslenmiş, büyümüş, serpilmiş, yurdun her köşesine dal salmış, ulus gençlerinin, münevverlerinin kalbine kökleşmiş büyük bir çınardı. Ne yazık ki zalim ölüm onu bizden ayırdı. Vâsıf Çınar, zulme, düşmana, istibdada karşı her zaman direnmiş, ayakta durmuş ve onu yenmiştir...²⁵.”

“...Vâsıf zeki idi, heyecanlı ve ateşli idi. Atılgandı, mert ve yiğit idi. İnkılapçı idi...

...Vâsıf milliyet ve mefkûre önünde daima aynı ruha sadık kalmış, onu yalnız sözlerinde değil, fiil ve icraatı ile de isbat etmiş bir adamdı. Denilebilir ki, o kurtuluş ve erkinlik savaşlarından doğan, Kemalizm okulunda olgunlaşan her zaman ateşli, heyecanlı, feragatkar, temiz bir devrim çocuğu idi...²⁶.”

“...Onun meclisteki gür, erkek sesi, geriliğe ve zulmete karşı aslan gibi kükrerdi. Davasına inanmış olanların önünde aslan gibi yürüdü...²⁷.”

²⁴ a.g.d., s. 5.

²⁵ a.g.d., s. 6.

²⁶ a.g.d., s. 7.

²⁷ a.g.d., s. 8.

“...Vâsıf'ın iki büyük meziyeti vardı ki, onları söylemek ve tekrarlamak lazımdır.

Birincisi, devrim içinde en büyük teşkilatın başına ve yüksek makamlara geçtiği halde geçmiş, geçmişin hatıralarını unutmaması, sevgisinden, vefasından bir şey kaybetmemesidir. Türk Ocağındaki Vâsıf'la büyükelçi ve Maarif Vekili Vâsıf arasında hiç mesafe yoktu.

İkinci büyük meziyeti merdliği ve cesaretidir. Zaman zaman bizi sıkan herhangi bir iş karşısında dudaklarımız miskin bir tereddütle kapanırken, o her şeyi açıkça ve mertçe söylerdi. Çünkü Vâsıf öyle doğmuştur...²⁸.”

Fikirler Dergisi'nde yer alan “Vâsıf Çınar” isimli şiirinde Orhan Rahmi Gökçen duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

Yeşil, körpe dalları gökleri kucaklayan,
Yükseklığe başveren heybetli bir Çınardın;
Ülkü yolcularına bazan gölge verirdin:
Bazan sen de tutuşur, alev alev yanardın!

İçine kurt düşmeden bir dağ gürültüsüyle
Aramızdan ayrıldın, küçük kara topra,
Nasıl göğüs açmıştır, hala anlıyamadım:
On karışık bir mezar, senin gibi bir dağa!

Bir kanlı balta gibi kırarken dallarını,
Ölüm bile yorulmuş alnından ter dökmüştür:
Sen o kadar sevdalı bir hayat taşıyordun
Söyle Çınar, başına hangi zindan çökmüştür?

²⁸ gös. yer.

Her yılın bu gününde çınar ağaçlarında
 Kuşlar senin acını, yasını tutacaktır.
 Yeni yeni Çınarlar verdikçe Türk ulusu
 Sanma ki Vâsıf Çınar, seni unutacaktır²⁹?

Sovyet gazeteleri, Vâsıf Çınar'ın ardından övücü yazılar yazdılar, üzüntülerini dile getirdiler. 3 Haziran günlü İzvestiya gazetesinde³⁰ yer alan haberde:

“Büyükelçi Vâsıf Çınar'ın zamansız ölümü Sovyet kamuoyunu derin acılara boğmuştur. Dost Cumhuriyet'in sorumlu, siyasal oruntaklığı işinde herkesin saygı ve sevgisini kazanmıştı. Vâsıf Çınar'la görüşmek fırsatını bulmuş olanlar, bu sevimli ve neşeli adamı her an anacaklardır. Zamansız bir ölümün bu genç ve yüksek diplomatı Sovyet Rusya'nın içtem dostları ve yeni Türkiye özgenliğinin yorulmaz savaşçıları arasından alıp götürmüş olduğuna inanmak bize güç geliyor. Vâsıf Çınar Sovyet Rusya'nın ekonomik ve kültürel kuruluşunun her şubesine yakından bir ilgi göstermekte idi. Sovyet siyasa adamlarıyla konuştuğu vakitler Moskova'ya ilk gelişinin birinci beş yıllık kalkınma planının başına ve bu ikinci gelişinin de ikinci beş yıllık kalkınma planına dayanan geniş gelişmeye rastladığını sık sık söyler ve Türk-Sovyet dostluğuna büyük bir değer verirdi. Bu dostluğun iki devletin en çetin anılarında doğduğunu ve bu dostluktan ve iki ulusun başardıklarından her iki memleketin de her zamandan ziyade öğrenmeye ve kıvanç duymaya hakları olduğunu gösterirdi. Son zamanlarda Sovyet Rusya'nın bir çok yerlerini gezerek Sovyetlerde yaşayış ve kuruluş işlerini yakından öğrenmek istemişti. Sovyet kamuoyu dost Türkiye'yi vuran bu acı kaybı Türk hükümet ve ulusuyla beraber duymaktadır³¹” deniyordu.

Le Journal de Moscou isimli Sovyet gazetesi ise şöyle yazmıştı:

²⁹ a.g.d., s. 12.

³⁰ Şimşir, a.g.e., s. 242.

³¹ Ulus Gazetesi, 4 Haziran 1935, No:4975.

“...39 yaşında olan Vâsıf Çınar, yeni Türkiye'nin yüksek siyasal adamlarından biriydi. Kemal Atatürk'ün en sadık yardımcılarından ve Türk halkının kurtuluşu savaşında en çok çalışanlardandı...

Bu olgun, sevimli ve zeki adam Sovyet hükümeti başlarının ve kendisi ile konuşmak fırsatını bulan birçok ilim, edebiyat, sanat erlerinin yüksek saygı ve içten sevgilerini kazanmıştı.

Sovyetler Birliği, Vâsıf Çınar'ın vakitsiz ölümü önünde Türk halkının duyduğu ızdırabı paylaşır. Bu devlet adamının kaybı her iki memlekette aynı derin teessürle hissedilmiştir³²”.

Vâsıf Çınar'ın ölümünün ardından gerek Türk ve Sovyet basınında çıkan, gerekse Fikirler dergisinde yer alan Vâsıf Çınar'la ilgili yazılarda ortak olarak üzerinde durulan Vâsıf Çınar'ın kişiliği, yapmış olduğu üstün hizmetler, sahip olduğu önemli yetenekler ve genç yaşında ölmesinin verdiği üzüntüdür.

³² Firkiler, s. 17-18.

SONUÇ

Hayatından ve gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerden kesitler verdiğimiz Vâsıf Çınar İzmir düşman işgaline uğramadan önce halkı işgale karşı örgütlemeye çalışmış. İzmir'in işgalinden sonra Balıkesir'de Batı Cephesi'nin kurulmasında önemli roller oynamış. Halkın milli mücadele duygularını ateşlemek ve canlı tutmak, halkın haklı sesini dünyaya duyurmak için yakın arkadaşı Mustafa Necati ve kardeşi Esat Çınar'la birlikte İzmir'e doğru gazetesini çıkarmış ve bu gazetede başyazarlık yapmıştır.

Meclisin koca hatibi Vâsıf Çınar Cumhuriyet'in ilanının, halifeliğin kaldırılmasının ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun en önemli savunucusu olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun en önemli uygulayıcısı olmuş, Türk milletinin modern bir eğitim sistemine kavuşması için çalışmıştır. Vâsıf Çınar, Türk milletini ve devletini Prag ve Budapeşte'deki elçilik, Roma ve Moskova'daki büyükelçilik görevlerinde en iyi bir şekilde temsil etmiştir.

Vâsıf Çınar, çok genç yaşta fakat deyim yerindeyse bir dakikası dahi boşa geçmemiş bir hayat yaşayarak aramızdan ayrılmıştır. Onun vefatı Türk milletinde ve görev yaptığı ülkelerde derin üzüntü yaratmıştır.

Vâsıf Çınar Türk milletinin en ümitsiz anlarında Türk milletinin yanında idi. O ömrünü Türk milletinin gelişmesi ve ilerlemesi için, Türk milletine hizmete adanmış. Vâsıf Bey geriliğin ve taassubun karşısında bir kaya gibi sertti. O ilerlemenin, gelişmenin en önemli neferlerinden biriydi. O bağımsızlığa, millete aşıktı.

Bu büyük devlet adamının hayatını ve faaliyetlerini ortaya koymak amacı ile Doç. Dr. Mehmet Şahingöz'ün rehberliğinde yüksek lisans tez çalışmamı başladım. Yapmış olduğum bu tez çalışmamla Vâsıf Çınar'la ilgili çalışmalara bir nebze de olsa katkıda bulunabildiysem çok mutlu olacağım.

KAYNAKÇA

- Vâsıf Çınar'ın Tercüme-i Hal Varakası**, TBMM Arşivi, Saruhan II. Dönem, Milletvekili Sicil ve Özlük Dosyası, Dosya : 61, Vâsıf Bey Sicil No: 613
- Vâsıf Çınar'ın 11.1.1929 Tarihli Milletvekilliği Mazbatası**, TBMM Arşivi, Saruhan II. Dönem Milletvekili Sicil ve Özlük Dosyası, Dosya : 61, Vâsıf Bey Sicil No: 613.
- Vâsıf Çınar'ın 27.4.1931 Tarihli Milletvekilliği Mazbatası**, TBMM Arşivi, İzmir IV: Dönem, Milletvekili Sicil ve Özlük Dosyası, Dosya : 32/1, Vâsıf Bey Sicil No: 613.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:1, c.1., Ankara 1961.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:1, c.2., Ankara (t.y.)
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:1, c.3., Ankara (t.y.)
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:1, c.6., Ankara 1968.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:2, c.16., Ankara 1976.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:2, c.17., Ankara 1976.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:2, c.19., Ankara 1977.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 2, İctima Senesi:2, c.7., Ankara 1970.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 3, İctima Senesi:2, c.9., Ankara(t.y.).
- Maarif Vekaleti Mecmuası**, Sayı:1, İstanbul 1 Mart 1341 (1925).
- Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Şubat 1929, numara: 1729.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Haziran 1935, S: 3968.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Haziran 1935, S: 3970.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Haziran 1935, S: 3971.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Haziran 1935, S: 3974.
- Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Nisan 1929, numara: 1767.
- Fikirler Dergisi**, 15 Haziran 1935, c. 6., Sayı: 130.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 11 Eylül 1924, numara: 1218.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 13 Mart 1924, numara: 1070.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 2 Eylül 1924, numara: 1209.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 20 Ağustos 1924, numara: 1199.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 22 Ağustos 1924, numara: 1201.

- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 26 Ağustos 1924, numara: 1203.
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 27 Ağustos 1924, numara: 1204.
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 5 Teşrin-i Sani 1924, numara: 1262.
İzmir'e Doğru Gazetesi, 14 Mart 336, numara: 42.
İzmir'e Doğru Gazetesi, 19 Mart 336, numara: 44.
İzmir'e Doğru Gazetesi, 30 teşrin-i Sani 335, numara: 5.
Ulus Gazetesi, 10 Haziran 1935, No: 4981.
Ulus Gazetesi, 3 Haziran 1935, No: 4974.
Ulus Gazetesi, 4 Haziran 1935, No: 4975.
Ulus Gazetesi, 5 Haziran 1935, No: 4976.
Ulus Gazetesi, 6 Haziran 1935, No: 4977.
Ulus Gazetesi, 7 Haziran 1935, No: 4978.
Ulus Gazetesi, 9 Haziran 1935, No: 4980.

KAYNAK ESERLER VE İNCELEMELER

- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)**, Ankara, 1985.
_____, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, İstanbul, 1999.
ALBAYRAK, Mustafa, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 – 2 Ağustos 1920)**, Ankara 1998.
ALPKAYA, Faruk, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)**, İstanbul 1998.
APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, Ankara 1990.
ARIKAN, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Ankara 1989.
BARAN, Tülay Alim, **Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları**, İstanbul 2001.
BAŞGÖZ, İlhan, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Ankara 1995.
BINBAŞILIOĞLU, Cavit, **Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma**, İstanbul 1995.

- CEBESÖY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul 1953.
- COŞAR, Ömer Sami, **Milli Mücadele Basını**, İstanbul 1964.
- ÇARIKLI, Hacim Muhittin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayi Milliye Hatıraları (1919-1920)**, (Hazırlayan: Şerafettin Turan), Ankara 1967.
- GÖVSA, İbrahim Alaettin, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, Fasikül 1, Ekicigil Matbaası 1960.
- GÜNER, Zekai, O. KABATAŞ, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Ankara 1990.
- İLGÜREL, Mücteba, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, İstanbul 1999.
- _____, "Akbaş Cephaneliği Baskını", **Tarih Dergisi**, Sayı : 33, Mart 1980/81, İstanbul 1982.
- İNAN, M. Rauf, "Cumhuriyet'in İlk On Yılında Eğitimimizin Durumu ve Belirgin Özellikleri", **Atatürk ve Eğitim**, T.E.D. V. Eğitim toplantısı 4-5-6 Kasım 1981 (Yayına Hazırlayan: Nizamettin Koç), Ankara 1981.
- KONUKÇU, Enver, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Ankara 2000.
- <http://www.buyukaltay.com/ataturk4.html>
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları (Hazırlayan: Zeki Arıkan)**, Ankara 1991.
- ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele 1919-1922**, c. I, Ankara 1985.
- ÖZTÜRK, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara 1996.
- SOFUOĞLU, Adnan, "Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. IX, Sayı: 26, Ankara 1993.
- SORGUÇ, Bahir, **1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı**, İstanbul 1982.
- SU, Kamil, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Ankara 1982.
- _____, **Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı**, Ankara 1984.
- SUNGU, İHSAN, "Tevhidi Tedrisat", **Belleten**, c.II., Ankara 1938.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, **İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1986.
- ŞİMŞİR, Bilal N, **Bizim Diplomatlar**, Ankara 1996.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul 1970.

TUNCER, Hüseyin – Y. HACALOĞLU – R. MEMİŞOĞLU, Türk Ocakları tarihi (Açıklamalı Kronoloji), c. I (1912-1931), Ankara 1998.

TURAN, Şerafettin, Türk Devrim Tarihi I İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, Ankara 1991.

Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. II. Dönem 1923-1927, III. c., Ankara 1995.

Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. III. Dönem 1927-1931, III. c., Ankara (t.y).

Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. IV. Dönem 1931-1935, II. c., Ankara (t.y).

Vasıf Çınar Yaşamı ve Hizmetleri, T.E.D. VII. Anma Toplantısı 27 Ekim 1999, T.E.D. Yayınları.

نومسرو

نورنگا بیرون ملت مجلس نے ایکشنی دورہ انتخابیہء اعلیٰ انتخاب اولیٰ نان دولت کرامہ مخصوص مختصر توجہٴ خیال ورفہٴ سیدہ .

شہادت : صاف حق ہے میری رائے میں

دائرة انتخابات	ماروزن	انتخابات اول سوك ماموزي	اندير مارت ميريتي
اسي	واصف	ماموزكسه انتخابات اول سوك وشيتي	
پدرينك اسسي	عبداللہ	مشیطه انتخابي کاريتي	۵ نمبر ۱۲۲۹
قاریخ تولدی	۱۲۰۸	قاج رأی الہ میریت انتخاب اولدی	بشیریت ۵۸۰
عل تولدی	۱۲۰۸	مشیطه سکه تلیس میت مومیتجه قاریخ تصدیق (۱)	۱۲ قشہ ۲۹
مسک	سم	جانب قاریخ التالی	۱۱ قشہ ۲۹

فصلنامه زمزمه‌های (۳۰)

[illegible]

(۱۰) برخانه جناس هيت تعريضه چي دلا اوله د پنده .
 ترجمان مندرته د برخانه جناس هيت اوله د اوله د پنده .
 اوله د پنده د برخانه جناس هيت اوله د اوله د پنده .
 اوله د پنده د برخانه جناس هيت اوله د اوله د پنده .

204

Ek-2*

Türkiye Büyük Millet Meclisine ikinci devre-i intihabiyede aza intihab olunan zevat-ı kirama mahsus muhtazar tercüme-i hal varakasıdır:

Hüvviyet : Saruhan Mebusu Vâsıf Beğ

Daires-i Intihabiyesi-Saruhan

İsmi : Vasıf

Pederi'nin İsmi : Abdullah Beğ

Tarih-i Tevellüd : 1308

Mahall-i Tevellüd : İzmir

Mesleği : Muallim

İntihabdan evvel son memuriyeti : İzmir Maarif Müdüriyeti

Memur değilse intihabdan evvel son vaziyeti : _____

Mazbata-i İntihabiye tarihi : 5 Temmuz 1339

Kaç rey ile mebus intihab olunduğu : Beş yüz seksen (580)

Mazbatasının meclis heyet-i umumiyesince tarihi tasdiki; 12 Ağustos 1339

Meclise tarih-i iltihak : 11 Ağustos 1339

Muhtasar tercüme-i hal

İzmir idadisini 326'da ikmal, Mekteb-i hukuku 332'de ikmal, Resmi vazife olarak 336'da Maarif Vekaleti kalemi mahsus müdürlüğü, 338'de İzmir Maarif Müdürlüğünü ifa ettim.

Ondan evvel müessislerinden bulunduğum Hususi Şark Mektebi İdadisinde hocalıkla meşgul idim. İzmir'in işgalinden sonra Balıkesir'de İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziye azalığı vazifesini ifa eyliyor ve İzmir'e Doğru gazetesini neşr ediyordum.

Vâsıf

6 Mart 1340 tarihinde Maarif Vekaletine intihab edilmiş ve 22 Teşrin-i evvel 1340 tarihinde istifa etmiş Prag elçiliğine tayinine mebni, mebusluktan istifa etmiş ve istifası heyet-i umumiyenin 26 Temmuz Teşrin-i evvel 341 tarihinde kabul edilmiştir.

Moskova büyükelçisi iken İzmir mebusluğuna intihab edilmiş ve heyet-i umumiyenin 23 Şubat 1929 tarihli 37'nci inikadının 1. Celsesinde mazbatası kabul edilmiştir.

2 Mart 1929 tarihinde maarif vekaletine intihab ve 13 Nisan 1929 tarihinde istifa etmiştir.

II. Dönemde 5.7.1939 tarihinde Saruhan Milletvekilliğine seçilerek 11.8.1339 da meclise katılmış III., IV. dönemlerde de İzmir'den seçilen adı geçenin Roma büyükelçiliğine tayininden ötürü istifası kamutayın 1.6.1932 tarihli oturumunda okunmuştur.

* Vâsıf Çınar'ın Tercüme-i Hal Varakası'nın Transkripti

T.C.
İZMİR BELEDİYESİ
Yazı İşleri müdürlüğü

Vasıl bey	Meb'us namze dinin ismi	Menüriyet veya Sanatı	Doğduğu yer ve tarih	Nüfusa kayıt yeri	Her kazadan aldığı rey miktarı																Evclik meb'usluğu ve tarhi	unup olunağı matn ahvali varsa tasviri
					Merkez kazası	Torbalı	Ödemiş	Tire	Bayındır	Kuşadası	Seferihisar	Çeşme	Karaburun	Urla	Foçağın	Menemen	Kemalpaşa	Pergama	Dikili	Rey yekünü		
					244	37	128	108	65	24	22	25	20	33	16	55	49	110	21	980		

İzmir vilâyeti meb'usluğu için vilâyete muhtak bilcümle kazalarla İzmir merkez kazasında intihabı meb'us olan kanununun tayin ettiği usul ve şerait dairesinde icra kılınan intihabatı umumiye netayicini mübeyin kazalar hey'eti hey'etiyelerinden vücut eden mazbatalardan mündericî ara tasnif edildikten Halk fırkası namzedi balada ismi muharrer zatın ismi huzasında yazılı rey ile İzmir vilâyeti meb'usluğu için ihrazi ekseriyet eylediği tahakkuk etmiş olmağıla vilâyet meb'usluğuna intihap olunduguna mübeyin işbu mazbata tanzim ile bir nushası mumaileyh Vasıl bey yedine tevdi kılındı.

11 / 1 / 1929

Az. *M. Geyik* Az. *R. K.* Az. *R. K.* Az. *E. K.* Hey'eti teftiye
reisi *A. K.*
Az. *F. K.* Az. *G. K.* Az. *L. K.* Az. *H. K.* Az. *S. K.*

İcra kılınan intihabatta işbu mazbata sahibi olan bey dokuz yüz altmış rey ile İzmir vilâyeti meb'usluğuna intihap edildiği tasdik olunur.

11 / 1 / 1929

Tahrirat müdürü *A. K.* Defterdar *F. K.* Muavini *G. K.* Veli *K. K.*
Nafia mühendisi S. ve M. müdürü *M. K.* Maarif müdürü *A. K.* U. H. Müdürü *S. K.*

Ticaret müdürü *Vasıl Beyin mebusluğu, Hey'eti umumiye*
23-2-1929 tarihli 37. inisi intihabatın birinci
celasinde habul edilmiştir. 23-2-1929

Ziraat müdürü

B. M. M. Umumi Kâddi

* Vasıl Çınar'ın 11.1.1929 tarihli Milletvekilliği Mazbatası

T. B. M. M. U. Ka. Kanunlar kalemı

Yazılan tarih	Teskeroyı imza eden	Cevaben veya re'sen yazıldığı	Sadire No	Sevk tarihi	Dosya No
1929 10 24		9/12/29			

Hariciye vekâleti Mat işleri müdürlüğüne

*20 Mart 1929 tarih ve 2799
93 numaralı Teskere
cevabıdır.*

*Sabık Moskova Büyük Elçisi Vâsıf Beyin
İzmir mebusluğuna intihabı hakkındaki mezbata,
Meclisi Alimin 23-II-1929 tarihli 37 inci insha-
nın 1 inci celseinde kabul edilmiştir efendim.*

B. M. M. Umumî kâtili

At

V. A.

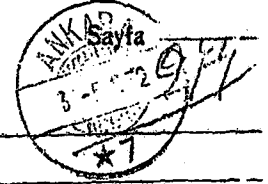
D. 11

İmza

* Vâsıf Çınar'ın 23 Şubat 1929 Tarihinde İzmir Milletvekilliğine Atandığına Dair Belge

Nu. 252

Telgrafname

Kaydedildi
Mühür

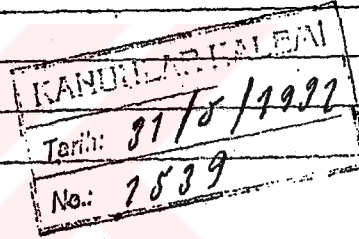
Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Ankara:

200 Roma: 31.5.32-31.5.325. - Devlet Radio:

Roma büyükelçiliğine atayım dolayısıyla TBMM Başkanlığına gönderdiği istifasından
istifa ettiğini hürmetle arz ediyorum. Zati devletlerimin muhterem
arzadaşlarının gösterdikleri teveccühleri suaran
minatırsı ebedi kalacaktır. Vâsıf Bey

T.B.M.M. EVRAK KALEMİ

Tarih: 31/5/1932 3
Numara: 1109 11

* Vâsıf Bey'in Roma Büyükelçiliğine Atanması Dolayısıyla TBMM Başkanlığına Gönderdiği İstifasına Dair
31.5.1932 Tarihli Telgrafın Sureti

Ek-7*

T. B. M. M.

..... Encümeni

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Ankara

Roma büyük elçiliğine tayinim dolayısıyla İzmir mebusluğundan istifa ettiğimi hürmetle arz ediyorum. Zatı devletlerimin ve muhterem arkadaşlarımın gösterdikleri teveccühlerin şükran hatırası ebedî kalacaktır Efendim.

Vasıf

* Vâsıf Bey'in Roma Büyükelçiliğine Atanması Dolayısıyla TBMM Başkanlığa Gönderdiği İstifasına Dair 31.5.1932 Tarihli Telgrafın Metni

Ek-8

Heyet-i Merkeziye Reisi Hacim Muhittin Bey'in 13.10.1335 Tarihli Temsil Heyetine Gönderdiği Mektup:

"Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti muhterem Heyet-i Temsiliyesine;

Asırlardan beri Türkün en mukaddes yurdu ve tarihimizin bütün menakibi haşmetnumûnuna en ulvi bir makes olan sevgili Anadolu'muzu maruzu felaket ve zillet bırakmak isteyen hain kuvvetlere karşı bütün vatandaşlarımız yüksek fedakârlıklarla icabet ve iştirak ettiler. Vatan tehlikesi karşısında her türlü ihtirasatı terk ederek sarsılmaz bir ittihadı mukaddes ile birleşen fedakâr Türk evlatlarının son eseri hemasetleri bütün cihanı medeniyeti bizzarur mütehayyir ve takdîrkâr bıraktı.

Milli varlıkların ve arzuların bütün kuvvetlere hakim olacağını ispat eden bu celâdetkâr Türk Milleti, ihanet ve hıyanetlerine rağmen yaşamak istediğini ve yaşamak için icabında öldürmek kuvvetine malik olduğunu gösterdi. Bu ulvi neticenin önünde bütün hürmetlerimizle eğilir ve milletimizi takdir ve tebrik ederiz. Milli hareketlerin yüksek muvaffakiyetlerle tetevvüç etmesi, sonuna kadar milli birliği muhafaza etmekle kaimdir. Mukadderatı Milliyemizi tayin ile mükellef olan kuvayı hariciye kani olmalıdırlar ki, İstiklâlini ve vahdetini muhafaza için milletimiz her türlü ihtilâfatı bırakarak sonuna kadar müttehiden yürümeğe en ateşin bir azm ile karar vermiştir.

Memleketimizin mecruh sinesinde felaket ve elem iniltileri duyulurken milletin ruhundan kopacak yegane arzu, şüphesiz istihlâsı vatandır. Bu bülend gayeye vûsul de ancak har ve samimi muhabbetler ve milli ittihad ile kaimdir. Binaenaleyh memleketimizin necatı uğrunda bütün manevi ve maddi kuvvetlerimizle sizlere zâhiriz. Kaniyiz ki siz muhterem kardeşlerimiz de aynı ulvi duygularla meşhunsunuz. Bu itibarla hususatı milliyede müttehiden

hareket edeceğimiz biiştibahtır. Yalnız bu bâbda siz muhterem kardeşlerimize bazı maruzat ve temenniyat iblağına bir lüzum hissediyorum. Hain Yunanlıların karşısında cephelerimizi vaziyeti askeriye ve siyasiyemizi muhafaza ve siyanet, bizler için en evvel düşünülecek bir mesele olduğundan, bu gibi mesailde sizlerle olan mesafenin budiyeti mevki ve vazifemizin hususiyet ve ehemmiyeti dolayısıyla resen hareket ve ittihazı mukarrerattaki mecburiyetimi bittabi takdir buyurursunuz.

Seksen bini mütecaviz olan bir kuvve-i muntazama-i askeriye karşısında ve bilhassa vaziyeti coğrafiyemiz dolayısıyla ecnebi müdahalelerine en çok maruz kalması muhtemel olan bir mevkide Heyet-i Merkeziyemizin ve harekâtımızı idare eden kumandanlığımızın müstakilen hareketi, menafii vatan icabatındandır. Bittabi teşebbüsât ve harekâtımız hakkında heyet âliyenize peyderpey arzı malumat edilecek ve mütekabilen Heyet-i Merkeziyenin de oradaki teşebbüsât hakkında itayî malumat buyurması rica edilecektir.

Vaziyet-i umumiyemiz hakkında daha mufasssal ve şifahî malumatta arzu buyurursanız, her türlü harekâtımız ve tarzı faaliyetimiz hakkında vukufu külliyyi haiz bir murahhas gönderebiliriz. Bu hususta tebligatınıza muntazırız. Bu arzıyı hâmil olan Edhem Bey'e namımıza idare-i kalam ve efkâr için selâhiyet verilmeyip, yalnız ihtiramnamemizi takdime memur edilmiştir.

Pek yüksek olan tazimat ve tebcilâtımızı arz ile bedbaht vatanımızın istihlâsı uğrunda sarf ettiğimiz faaliyeti milliyede muvaffakiyetlerimizi bârigâhı ahadiyyete tazarru eyleriz, muhterem kardeşlerimiz.

Balıkesir, 13.10.35

Karesi ve Saruhan ve Havalisi

Hareketi Milliye Redd-i İlhak

Heyet-i Merkeziyesi Reisi

Hacim Muhittin

Ek-9

Hüseyin Vâsıf Çınar'ın 7 Ocak 1920 Tarihli İzmir'e Doğru Gazetesindeki "İzmir Türk'tür" Başlığını Taşıyan, "Düvel-i Muazzamay-ı Muhtelif'e'nin Fevkalade Komiserlerine Açık Mektubu" :

"Kahir bir ekseriyet-i nüfus, hukuk-u milliye ve tarihiye, mülkiyet-i emlâk ve arazi itibariyle tamamen Türk olan İzmir ve civarı 15 Mayıs 1335'te pek haksız bir kararın kurbanı i'tisâfı oldu. Wilson prensiplerinin âlem-i insâniyete va'dettiği saadet ve sulh-i müstakbel nimetlerine mazhar olabilmek ümidiyle terk-i silah eden Türkler mütarekeden sonra Düvel-i İtilafiyenin menâfi-i âsâyiş-i cihânı ihlal etmemek için ahkâm-ı mütarekeye fevkalade riayet etmelerini bir esas olarak kabul etmişlerdi. Rumların ilk günlerde tahammülfersa bir şekil alan ve izzet-i nefsi-i milliyi rencide eden taşkın hareketlerine rağmen Türkler, sırf mertçesine verdikleri sözün kadr u kıymetini bildiklerinden hiçbir mukabelede bulunmamışlardır. Üç asırdan beri daimâ zulüm ve tecavüz gören Türkler Moskofluğun istilâ-yı tahribkârı karşısında vatanlarını ve Hazret-i Peygamberimiz tarafından da fethine en ulvi bir kıymet-i diniyye verilen İstanbul'u kurtarmak için şedîd bir mücadeleye girişmişlerdi. Her türlü maddi ve manevi fedakârlıkların ifâsı kâfi gelmedi. Ve gayr-ı kâbil-i ictinab bir cereyân-ı tarihin önünde Türk Milleti de mağlub oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun inhilâli vuku buldu. Fakat hiç olmazsa Türk'ün enkaz-ı saltanatı üstünde ta Hindistan sahillerine kadar ilerlemek siyasetini her türlü muahedât ve mukavelâtında pek bâriz bir surette müdafaa eden Moskof Hükümet-i kahiresi de parçalandı ve Türk Milleti her türlü hukuk-ı hayâtiyesini çiğnemek isteyen büyük bir kâbustan kurtuldu. Artık zannediliyor ki, dört sene dökülen kanların manzara-ı fecaat-i insan ruh ve hüsnü taşıyan her kalpte merhamet-i telehhüf eserleri meydana getirecek ve yumruk altında milletlere tahmil edilecek olan taahhüdâtta teneffüs etmek ve yaşamak hakkı kabul olunacaktı. Bedbaht Türklere bu ümid-i muğfel ile icabında namus ve hayatlarını müdafaa etmeleri için yegane vâsıta olan silahlarını Düvel-i Muazzama'nın nâmus-ı düvelilerine itimad ederek teslim ettiler.

Heyhat ki tarihte zîr-i tabiiyette bulunan vatandaşlarına fazla imtiyazât bahşetmek kabahatini taşıyan Türk milleti bu defa da elleri ve ayakları bağlanarak insaniyetin hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir zulüm ve şenaate mahkum bırakıldı.

Üç asırdan beri Türkler Moskoflu'ğun mütemadi hücum ve savletleri karşısında ictimâî ve iktisadi bir tekamül temin etmek hakkından mahrum olarak uğraşıyorlardı. Bugün de hâin Yunanlığın pâzede-i şenaati olmak felâketi ihdas ediliyor.

Düvel-i Muazzama nâmına âsâyîşi temin maksadıyla İzmir'e ihraç edilen barbar ordunun ika ettiği mezâlim ve cinayât perde-i hafâ' altında setr edilmez. Çünkü İzmir'e giden Heyet-i Muhtelif-i Tahkikiye'nin raporları Yunan askerinin bir timsâl-i vahşet olduğunu isbat etti.

İzmir sahil ve ovaları birer harabe-zâr-ı matem oldu. Milyonlarca lira kıymetinde mal ve mülk mahv ve gasb, binlerce masum kadınların ırzları pâymâl edildi.

Birçok mazlum Türk kanları üstünde âlem-i medeniyet ve Düvel-i Muazzama nâmına ebedî bir şeyn olan lekeler teressüm etti. Ve nihayet bütün bu cinayetler Paris Müttefikîn Meclis-i âlisinde en salahiyetdar kalemlerle ve ağızlarla anlatıldı. Fakat bilmiyoruz; hak ve adl denilen kelimeler Düvel-i Muazzama'nın kamûs-ı siyasetlerinden silinmiş midir ki bütün bu âvâze-i iştikâ ve delâil-i kat'îye-i desâis karşısında bî-tesir kaldı.

Hak ve adâlet desâtirini millet kürsülerinde ve muvacehe-i insaniyet ve tarihte ilan eden büyük rical her türlü maneviyat ve fazilet-i beşeriyeyi inkâr için mi bu zahmete katlanıyorlardı? Daha dün adâlet ve saadet-i beşer için harb ediyoruz diyen ağızlar bugün ihanet ve zulüm karşısında sâkit kalıyor. Çünkü anlıyoruz ki, cihanda hak yine kuvvetin zebûnudur. Ve her nevâz-şikâr sözün altında zehirli hançerler vardır!

Ne muazzam Amerika milleti nâmına ilan edilen Wilson prensipleri'nin tesliyat-kâr vaadleri, ne medeniyeti bir istibdâd-ı elimden kurtardık diye ilân-ı mefharet eden büyük İngiliz milletinin ananevi merbutiyeti ve ne de her Türk'ün kalbinde lisaniyle, harsiyle, medeniyetiyle pek esaslı bir mühim mevkiler bırakan ve şarkın en kuvvetli bir hakim-i manevisi olan Fransa'nın tarihi dostluğu, Türk milletini zalim pençelerden kurtarmıyor.

Binaenaleyh asâletmeab efendiler! Cihâna hakim olan büyük devletlerin muhterem mümessilleri sıfatıyla sizlere, milletimin emel ve kararlarına tercüman olarak alenen arz ediyorum: Türk, artık hayatını, istiklâlini ve son yurdunu kurtarmak için kendi silahı ile her türlü hareketlerde bulunmakta muhtar ve mecburdur.

Bunun sonunda varsın ölüm olsun! İrkî bir düşmanın şen'i darbeleri altında tedrici bir fenâdan ise, Anadolu'da on asırlık pür-mefahir bir mâzi-i tarihinin icab ettirdiği bir şeref ve vakar ile meydan-ı mücadeleye atılarak ya kurtulmak veyahut ölmek elbette müreccahtır.

Ve biliniz ki, Türk'ü ne zaman ihmal ettinizse, daima harikalar göstermiştir! Biz istiyorduk ki bütün beşeriyete vadédilen hukuk dâhilinde şarkta bir unsur-ı medeniyet ve salâh; büyük devletlerin muavenet ve müzaheretleriyle, cihân-ı insaniyete müfid bir uzv olalım. Bütün tarih ve âlem takdir eder ki, Türk milletinin kabiliyet-i medeniyesi yüksek ve kat'idir.

Düvel-i Muazzama'nın sermâye ve muâvenetleri Anadolu hazâin-i tabiiyesini istifadeli bir şekle koyacak, bu sûretle Düvel-i İtilafiye'nin iktisadi menfaatleriyle beraber Türk milleti de hukuk-ı medeniye ve hayatiyesine mazhar olacaktır.

Şimdi böyle olmuyor. Zulüm ve ihanet Anadolu'yu feci bir Makedonya'ya kalbediyor. Dökülecek kanların mesuliyeti, barbar ordularını bir âsâyiş kuvveti olarak taslit edenlerdedir.

Asaletmeab Efendiler!.. Kuvâ-yi Milliye'miz Heyet-i Merkeziyesi'nin sizlere tevdi ettiği Muhtıra'dan da öğreneceğiniz vechile. Yunanlılar yılbaşında yine hunin icraatlarına bir sayfa daha ilave etmek istiyorlar.

Yunanlıların ihdas etmek istedikleri ve Düvel-i Muazzama'nın kararlarıyla beyanatıyla te'zad ve istihza teşkil eden bu emr-i vaki ve vaziyetler karşısında Türk milletinin azm ve karar-ı millisini arz ediyor.

Türk milleti artık zulme karşı kuvvetle mukabele edecek, her türlü aksülamellerden mesuliyet kabul etmeyecek, dökülecek her Türk kanının intikamını alacaktır. Ve ölümü bile göze aldığı'ni isbat edecektir ki, son zerre-i hayatını sarfetmeden İzmir-i sefil düşmana teslim etmeyecektir. Çünkü İzmir Yunan olamaz! Türktür ve ebediyen Türk kalacaktır."

İzmir'e Doğru Gazetesi
7 Kânûnusânî 336

Hüseyin Vasıf

Ek-10

Heyet-i Merkeziye'nin Sadâret Makamına 1 Şubat 1920'de Gönderdiği Telgraf :

“Makam-ı Sadâret-i Uzmâya :

Buradaki İngiliz irtibat zâbiti Sir Arthur cenâblarına Heyet-i Merkeziyemiz nâmına tevdi' ettiğimiz muhtıranın bir suretini huzûr-ı devletlerine arza mücâseret eyleriz efendim. 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey vâsıtasıyla kolordu kumandanlığından ahz eylediğimiz bir tahrirâtta Bandırma'daki İngiliz mümessili ve müfreze kumandanlığı tarafından müşârünileyhimâya icrâ edilen tebligatta, Akbaş'taki silah ve cephanelerin Kuvâ-yı Milliye eser-i tertibi olarak kaldırıldığı ve bu hâlin İngiltere Hükûmeti aleyhinde bir hareket gibi telakki edildiği ve Teşkilât-ı Milliye rüesâsına bu teşebbüsündeki vehâmetin anlatılması ve tekmil silah ve cebhane ile ayın on ikisinden itibâren yirmi dokuzuna ve bundan mesul olan eşhâsın da on beşine kadar teslimi talep edildiği bildirilmektedir. İngiltere Hükûmeti fahimesi tarafından bu meselenin sûret-i dostânede halledilmesi arzu edildiğine dair olan müfreze kumandanlığının teminâtına teşekkür ederek, ber-vech-i zîr mâruzâtı arz ile kesb-i şeref eyleriz.

1. Türk Milleti Düvel-i Fahime-i Mütelifeye karşı amik bir hürmetle mütehasstir ve hiçbir zaman İngiltere Hükûmetine karşı perverde ettiği hürmet ve itimada nakısa gelmediği gibi, âmâl-i husûmetkârâne beslemek katiyyen mevzû-ı bahs olamaz. Bu fikirler vatanımızın parçalanmasını arzu eden anâsırın yanlış isnâdâtı ve telkinâtından münbais olduğunu zannediyoruz.
2. 1 Şubat tarihinde tevdi ettiğimiz muhtırada arz ettiğimiz vechile İzmir Şimâl mıntıkası Kuvâ-yı Milliyesi'nin mümessili bulunan Heyet-i Merkeziyemiz Akbaş'daki silâhların kaldırılması için hiçbir tebligat yapmamış ve hiçbir emir vermemiştir. Binaenaleyh bunun, haklı musırr olmamıza nazaran Heyet-i Merkeziyemize hiçbir

mesuliyet tevcih edemeyeceği tabiidir. Bu silahların ahali tarafından kaldırılması evvelce de bildirdiğimiz vechile Yunan mezâlim-i vahşiyânesi karşısında fevkalade müteessir olan milletimizde müdafaa-i mevcudiyet ve namus için husule gelen galeyan-ı umuminin bir neticesi olduğuna eminiz. İki yunan alayının yeniden İzmir'e ihrâc edildiğinin ve Yunanlıların cephelerde yeni bir taarruzda bulunmak üzere hazırlandıklarının haber alınması bu galeyanı teşdid etmektedir.

3. Heyet-i Merkeziyemize mesul olan eşhâsdan malûmatdâr olmadığı gibi, eser-i tertibi olmayan bir hareketten dolayı böyle bir talebin kendisine vârid olamayacağı kanaatindedir.
4. Yunan işgali ref' edilmedikçe fevkalade bir galeyân içinde bulunan ahâlinin elinden silahları toplamak imkanı yok ise de, Heyet-i Merkeziyemiz Düvel-i Fahîme-i Mutelifeye ve İngiltere Hükûmet-i muazzamasına karşı mütehassis olduğu ihtirâmâtı teyid için bu meselede bir nâsıh ve mutavassıt vazifesini ifâ edebilir, eğer düvel-i muazzama Yunan işgalini kaldırırca, galeyân-ı umumi nihayet bulacağından, elde mevcut silahların ahaliden toplanması mümkün ve Heyet-i Merkeziyemizin bu hususta müteahhid olabileceğini arz eyleriz.
5. Evvelki muhtıramızda arz ettiğimiz vechile Bandırma'daki son vaziyetten istifade etmek isteyen anâsırın sükun ve asayışı ihlâlâ cüreyyâb olmamaları ve İngiltere Hükûmet-i fahimesinin Yunan işgal ve mezalimine karşı Kuvâ-yı Milliyemizi zayıflatmak gibi bir maksad takib etmediğine ahâlimizin kâni olması için Bandırmaya ihrâc edilen kuvvetin geri alınmasını tekrar rica ederiz.

Balıkesir'de Müdafaa-i Hukuk
İzmir Şimal Mıntıkası
Heyet-i Merkeziyesi nâmına Vâsıf*

* Mütceba İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, İstanbul 1999, s. 198-199.

Ek-11

Vâsıf Bey'in 22 Ağustos 1923'te Lozan Antlaşması İle İlgili Mecliste Yaptığı Konuşma:

"Bu muahedeyi tetkik eden arkadaşlar gözlerinin önünde muazzam bir netice, muazzam bir eser görmektedir. Bu muazzam eser ve netice daha dün akşam ayakları altında çiğnenen yurtlarımızın tekrar bize, bayrağımıza kavuşmasıdır. Bu muazzam eser dün düşman eza ve cefası ile inleyen kardeşlerimizin tekrar bize kavuşmasıdır. Fakat efendiler! Zannetmeyiniz ki, Lozan Konferansının dokuz aylık siyasi mesaisi neticesidir. Bu büyük eser Dumlupınar'da düşmanı bağırtarak kovalayan kahraman ordunun ve ordunun arkasında kadınıyla, çocuğuyla, çoluğuyla volkanlardan çıkan alevler gibi yürüyen, düşmanı yakarak ilerleyen bu Türk'ündür. Bu muahede bize İzmir'i, İstanbul'u, Trakya'yı iade etmiştir. Fakat bunlar bizim sarı haklarımızdır.

Heyet-i Murahhasamız Muahedenin 92 ve 93. Maddesinde muhtelit mahkemeleri kabul etmektedir. Bu muhtelit mahkemelerin vazife ve salahiyetini ve tarzı faaliyetini tasrih eden 95. maddenin ikinci fıkrasında da (Evrak ibrazını ehlihıbreye emretmek, mahallerinde keşif ve muayene icra ve her gûna malûmatı talebeylemek, şahitleri istima' etmek ve tarafeynden veyahut mümessillerinden her türlü izahatı şifahıye ve tahrirıyeyi talebetmek hususlarında kâffe-i salahiyeti haiz olacaktır) denilmektedir.

Arkadaşlar! Hududu Milli dahilinde bütün adlî hükümler yalnız Türk mahkemeleri tarafından verilebilir. Türk memurini icraiyesi, şahitleri celbedecek kuvvetler yalnız Türk hakimlerinin emrine tabidir. Herhangi bir şekilde olursa olsun muhtelit mahkemelerin teşkili ve bilhassa bu mahkemelerin vazife ve salâhiyetlerinin ne olacağı ve ne gibi işler görebileceğinin tasrih edilmesi istiklali adlimiz için bir darbedir efendiler, Türk münevverleri ve Türkün bütün müdebbirleri mükerreren ilan etmişlerdir ki biz Avrupa medeniyetinin ilim ve sanat kısmına aşıkız, Garp medeniyetinin

tekâmülünü temin eden vesâite aşıkız ve bundan istifade etmek isteriz. Bu istifademiz ancak vicdanımızdan doğan bir arzunun mahsulü olabilir. Hiçbir cebrin, hiçbir hakimiyetin, hiçbir kuvvetin önünde serfûrû ederek bu gibi esareti hazmedemeyiz.

Arkadaşlar! Dün Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal Beyefendi Şark meselesinin ebediyen tarihe gömüldüğünü söylediler. Bu beşaretin karşısında sevinmeyecek Türk yoktur. Son tarihimizin bütün sahaifi tetkik edildiği zaman bu Şark meselesinin ihtiva ettiği bütün safahatin bize ne kadar ağır ve pahalıya mal olduğu görülür. Bunun ilgasını şüphesiz saadet temenni ederiz. Fakat arkadaşlar! Öyle zannederim ki, Şark meselesi halledilmemiştir. Tarih tetkik buyuruldukta görülür ki Şark meselesinin nokta-i istinadı boğazlar meselesidir ve daima İngiliz-Rus rekabetleri, Rus ve Fransız rekabetleri ve bilahâre dostlukları hemen hemen boğazlar meselesi üzerinde cereyan etmiş hâdisatı tarihiyedir. Bunu tasrih etmek istiyorum. Birçok delâil-i tarihiye ile ispat edebilirim. Arkadaşlar! Tâ Sivas kongresinden beri boğazlarda serbestii seyrüseferi kabul ettiğimizi ilan etmişiz ve Mîsaki Millimizde de mevcuttur. Binaenaleyh bunun haricinde bir karar almak mümkün değildir. Boğazlara ait kararımızın hiçbir maddesinde gayriaskeri ve bitaraf mıntakalar yapacağımıza dair sarahat yoktur.

Maalesef Muahedename boğazlarda gayr-ı askeri ve bitaraf mıntakalar kabul etmiştir. Yani icabında boğazları müdafaa etmek hakkını taksir etmiştir ve bu hak taksir edilirken bunda İngilizlerin Gladiston'dan beri takip ettikleri siyasetin bariz safhaları görülüyor. Arkadaşlar! Ticaret noktai nazarından serbesti-i seyrüsefer için bitaraf mıntakalara ihtiyaç varsa, sorarım Büyük Britanya İmparatorluğu ne için Cebelüttârik ve Süveyş Kanalında, daha umumi tariki bahri olan bu yerlerde neden bu şekil kabul etmemiştir?

Efendiler! Onu tafsil etmek istemem. Fakat şüphesiz Türk kalbi bugün şanlı bayrağının, şanlı gölgeleri haricinde kalan muhtelif Türklerin iftirakından müteessirdir. Garb-i Trakya'nın Türk olduğu, Musul'un Türk olduğu, cenubi

hudutlarda kalan Antakya ve İskenderun'un Türk olduğu sabit olmuştur. O halde hars itibariyle, vicdan itibariyle bizden ayrı olamayan ve her hususta bize merbut olan bu kardeşlerimizi bizden ayırmak, medeniyetin en büyük ve en zâlim bir cinayeti değil midir? Düveli-i Âkide cinayetlerinde şüphe ve tereddütsüz yürümüşlerdir. Fakat bizim Heyet-i Murahhasamız buna imza ederken en derin bir ızdırap duymuşlardır. Yalnız Arkadaşlar! Drama'dan itibaren Yunan idaresinde bulunan bütün o havalideki Türkler mecburi mübadeleye tutulmaktadır. Maalesef oradaki Türk kardeşlerimiz buraya geldikten sonra itiraf etmeye mecburuz ki, ızdırap duyacaklardır. Sonra ititraf etmeye mecburuz ki, Garb-i Trakya'daki Türkler çok fena bir muahede neticesi olarak yerlerinde bırakılıyorlar".*

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:2, İctima Senesi:1, c.1, Ankara 1961, s.249-252.

Ek-12

Vâsıf Bey 21 Ekim 1923 Günü Mecliste, Berrî, Bahrî, Havaî Ve Jandarma Erkân, Ümera Ve Zabitan İle Memurin Ve Mensubini Askeriye Maaş Ve Tahsisatı Fevkalâdeleri Hakkında Kanun Münasebetiyle Yaptığı Konuşma :

"Muhterem arkadaşlar bendenizin en çok memnuniyetimi mucibolan âmil şudur: Meclisi âlinizi intihabeden muhterem milletimizin karşısına çıktığımız zaman malûmualinizdir ki, birtakım sarıh ve müspet maddelerden ibaret umdeler ilan etmiştik. Maatteessüf hiç şüphesiz ilk taazzuu ve faaliyet devresi olduğu içindir ki muhterem milletimize karşı ilan ettiğimiz bu esasların fiili tatbikatına daha girişmedik. Bugün bu kanunu tetkik etmek üzere ruznamemize kabul etmekle bizi gönderen muhterem milletimize karşı vâdimizde sadık kaldığımızı ve ilk faaliyet devresine girdiğimizi ilan etmiş olacağız. Mâlumu âlinizdir ki, umdelerimizden biri zâbitanın ve memurinin terfihidir. Hakikaten arkadaşlar bendenizin bir kanaatim vardır. Hükümet makinasını esaslı bir şekle ifrağ etmedikten sonra yapacağımız bu teşebbüsât, irfan teşebbüsâtı, nafia teşebbüsâtı daima akim kalır. Bu memleketin uzun devrelerden beri tarihi vardır. Bu tarihin hiç şüphesiz bu muhiti içtimaide ehemmiyetli tesiri vardır. Bu memleketin başında kendisini idare mükellefiyeti ile mecbur olan şuurlar muntazam, kabiliyetli bir hale gelirse o zaman diğer sahalardaki teşebbüsâtımızdan müsmir neticeler alabiliriz. Hep takdir ve itiraf edersiniz ki hükümet makinasını müsmir ve esaslı bir hale ifrağ etmekliğimiz için o makinayı işleten anasırı terfih etmek, o anasırı vakur ve izzet-i nefis sahibi bir insan halinde yaşatmak için icabeden şeraite sokmak mecburiyetindeyiz. Yoksa bu hükümet makinasının unsurlarını bütün çektikleri azap ve meşakkate göre aç bırakacak olursak, yanibaşlarında çalışan ecnebi şirketlerinin kavasları kadar bir maaş alamadıklarını görürlerse gayenin istihsaline imkan bulamayız. Bu Hükümet makinasının en esaslı temeli ordudur. Bundan dört sene evvel memleket en elim bir felakete maruz kaldığı zaman, memleket altı asırlık bir tarihi

kapatmak ve bütün izzet-i nefisini şerefini, haysiyetini kaybetmek tehlikesine düştüğü zaman hep beraber işe sarıldık, haykırdık, bağırdık ve memleketin doğrudan doğruya ruhundan, doğrudan doğruya azminden doğan büyük ve kahraman ordu düşmanı denize dökerek bizim bugünkü teşekkülümüzü temin etmiştir. Ben iddia etmiyorum ki, arkadaşlar, bu cidalî intaceden ve bu zaferî temin eden ve mesut neticeyi veren yalnız ordudur; yalnız şunu itiraf etmek mecburiyetinizdeyiz ki, Türk Tarihini de tetkik buyurursanız aynı neticeye vâsıl olursunuz. Bizde ordu, millet demektir. Bizde ordunun eseri demek, milletin eseri ve bu suretle muvaffak olmuştur. Binaenaleyh hiç şüphesiz ki, ordudan bahsettiğimiz zaman bu milletin efradından ve bu milletin evladından bahsediyorum ve bu milletin evladından, fertlerinden terekkeb eden bu ordunun zaferî karşısında bugün hepimiz müftehiriz hepimiz mağruruz ve yarın da arkadaşlar tehlike karşısında – ki hiç şüphesiz daima muhtemeldir- yine istinad edeceğimiz milletin ruhundan doğan bu ordu olacaktır! Arkadaşlar ordu bugün yaptığı büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklarla hiç şüphesiz alınan yüksek bir hale-i şeref tesbit etmiştir. Fakat efendiler! Vakt-i hizada bu ordu mensubinin geçirdikleri hayat yalnız onlar için değil bizim için de hacaletâverdir.

Dün memleketin felaketi karşısında eğer ordu mensubîni zammı maaştan bahsetselerdi hiç şüphesiz onların vatanperverliğinden şüphe edilebilirdi. Fakat onlar bütün mezahime ve bütün meşakkatlere rağmen seslenmediler, sustular ve bilâkaydüşart Heyet-i Celilinizin emirlerine istinad ettiler ve sizden aldıkları emirlerle zafere koştular ve zafere ulaştılar, memleketi kurtardılar. Bugün Heyet-i Celilenizin de vazifesi dört senedir emirlerinize bilâkaydüşart itaat ederek bütün bu milleti, bu tarihi bu vatani zaferden zafere ulaştıran bu muzaffer orduyu aç bırakmamaktır.

Arkadaşlar! Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbata Muharririnin verdiği izahattan pek iyi anlıyoruz ki ve zaten bizce malumdur ki, ordunun kütle-i asliyesini teşkil eden, nüvesi olan zabitanın küçük kısmı, yaşamak için mevcut olması lazım gelen en basit, maddi vesaitten mahrum olarak

yaşıyorlar. Hep takdir buyurursunuz ki, otuz, otuz beş kağıt para ile aile sahibi olan bir adamın geçinmesine imkan yoktur ve birçok zabitan arkadaşlarımın aç kaldıklarını bilirim. Yakinen vâkıfım ki, en feci ve dilsuz bir hali sefalet içerisinde seslenmeyerek izzeti nefisini, haysiyetini kurtarmak için çırpınmaktadırlar. Fakat gerek midir ve lâıyk mıdır ki, bu zâbitan yaşamak ve hayatı saadete ulaşmak için, harbi kazanmak için uğraştıkları halde memleketin kurtulduğu bir zamanda yine böyle inlesinler? Yine biz böyle on sene, on beş sene sonra –temenni ederim ki hiç lüzum olmasın, fakat daima muhtemeldir- onlardan tekrar biz fedakârlık, tekrar bir hayat, tekrar bir zindelik arayabilelim. Ben arkadaşlar, onların vatanperverliğinden yine şüphelenmiyorum. Ben kaniim ki, aç bıraksak bile yarın memleket batacağı zaman -Allah saklasın- memleket bir tehlikeye düştüğü zaman onların göstereceği fedakârlıktan eminim. Ancak efendiler! Yanıbaşlarında aç kalan ailelerinin çektiği ıstırap ve elemle kendilerinden bir iş bekliyorsak aldanmış oluruz. Sonra şunu da arz etmek isterim ki arkadaşlar; dün, yarının felaketlerine benzetmemek lazımdır. Dün o kadar vatanşümul bir felâket idi ki, bunun karşısında zâbit, memur, millet düşünmek ihtimali yoktu. Bütün vatan mahvolmuştu. Onun için her zâbit, her ferdi millet hatta kadınlarımız ve çocuklarımız da dahil olduğu halde o mukaddes gayeler uğrunda büyük büyük fedakârlıklar yaptılar. Fakat yarın hükümet teşkilatı içinde hükümetin siyasi manzumesi içinde ordumuzdan âzami fedakârlığı beklemek istiyorsak şunu itiraf etmek mecburiyetinizdeyiz ki, onları bugün inletmemek ve aç bırakmamak mecburiyetindeyiz. Ben Heyet-i Celilenizin tamamen bu ruh ile, tamamen bu his ile mütehassis olduğuna kaniim. Fakat şüphesiz hepinizin kalplerinde bir endişe vardır. Acaba bu hisseti yaptığı taktirde bütçede tevazün olabilir mi? Benim buna cevap vermek salâhiyetim yoktur. Fakat dün büyük bir ekseriyetle intihab buyurduğunuz Maliye Vekili Muhterem Heyeti Celileniz karşısında kati ve sarıh bir vaitle bunun mevzubahis olamayacağını Heyet-i Celilenize arz etmiş ve bütçede tevazün bozulmayacaktır demiştir. Arkadaşlar! Hatırlıyorum bundan bir ay evvel açıkta kalan zâbitanın maaş meselesi mevzubahis olurken Heyet-i Celilenize demiştim ki, ordu Heyet-i Celilenizin emirleri altında vatani gayelere doğru böyle safvetle koştukça

onun hukukunu kâfil olan, onun hukukunu temin eden Meclis-i Âlinizdir. Bunu yine tekrar ediyorum, ordu Heyet-i Celilenizin emirleri altında böyle vatani gayeler takib ettikçe ve vatani gayeler peşinde koştukça, -ki, şimdiye kadar daima koşmuştur ve takib etmiştir- onların hukukunu kâfil olacak yegane kuvvet doğrudan doğruya Heyet-i Celilenizdir. Ordunun terfihi için ordu mensubininin aç kalmaması için çıkmış ve çıkacak olan kanun Heyet-i Celilenizin kalbinden çıkmıştır ve kalben çıkacaktır. Ben yakinen biliyorum ki, bir çok arkadaşlarımız gerek Müdafaa-i Milliye Vekili, gerek ordu erkânı, bir çok aylardan beri orduyu mâruz kaldığı bu hali eseften kurtarmak için uğraştılar, tazyik-i mâlinin bugün semerelerini istihsal ettik ve bugün Meclisi Âlinizin gösterdiği bu arzu, Meclisi Âlinizden doğan arzunun tahtı tesirinde, hükümet ordumuza muvafık bir kanun ile gelmiştir. Hiç şüphesiz kendi arzumuzu izhar ederek, kendi emellerimizi tekrar ederek hükümetin getirdiği bu kanunun kabul edileceğine, bunu mevkii tatbika koyarken ve onların arzularını ifa ederken derin bir hazzı vicdani duyacağımıza ve bu suretle memleketi müdafaa eden ve zaferi istihsal eden bir kuvvete karşı mütehallik olduğumuz bir ulviyeti göstereceğimize kaniim”.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.2, Ankara (t.y) s. 843, 844, 845.

Ek-13

Vâsıf Bey 29 Ekim 1923'de Teşkilat-ı Esâsiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihen Tadilen Dair Kanun Münasebetiyle Mecliste Yaptığı Konuşma:

“Arkadaşlar! Dört sene evvel güzel vatanımızın dört tarafı batıyordu. Memleketi istila etmek, esir etmek isteyen bu müstevli kuvvet, bu güzel diyarın Garp tarafını, müthiş bir ihtirasla yakıp yıkıyordu. Memleket inliyordu, millet inliyordu. Herkesin kalbi kan ağlıyordu, yalnız bu fecaat manzarası karşısında bîhis kalan ve memlekete karşı hiçbir merbutiyet göstermeyen bir şey vardı. O da, saray ve saltanat idi.

O saray ve sultan; kendisine, verilen, millet tarafından verilen tahtı kurtarmak için gözünün önünde çiğnenmiş olan namuslar karşısında duyulan vaveylâlara karşı kulaklarını tıkamıştı. O sultan, gözünün önünde Kuran'ın, dinin, mâbedinin çiğnendiği vakit gözünü kapamıştı; vicdanını tıkamıştı. O sultan; gözünün önünde genç Türk kızlarının ismeti parçalanırken kalbi susmuştu. Ancak tahtını kurtarmak, yalnız kendi hayatını kurtarmak için bütün mukaddesatı feda etmişti. Fakat Arkadaşlar! Bu güzel Türk diyarının içinde; ağlayan, inleyen, ezilen bir Türk milleti vardı. Bu millet; asırlardan beri tarihte harikalar, mefharetler yaratmış ve daima efendi olarak yaşamıştı. Sultan; ona ihanet etmişti. Bu millet altı asırdan beri kendi haşmetini yükseltmek için kanını, canını, malını verdi. O sultan ve saray vermedi. Fakat bunun karşısında milletin imanı sarsılmıştı, ölmemişti. İmanın doğurduğu kuvvet, o ruhun doğurduğu kuvvet; nihayet Ankara'da teşkil ettiğimiz meclisin temelini kurdu.

Arkadaşlar! Yeni Türkiye Devleti, herhangi bir kabile serdarının, herhangi bir kabile resinin taca mazhar olmak için kurduğu bir devlet değildi. İstiklali kurtarmak isteyen, hür yaşam isteyen, Türk milletinin doğrudan doğruya ruhundan doğan bir devlettir. Türk milleti, asırlardan beri kendi

ruhuna, kendi seciyesine tevafuk eden bir devlette; ilk defa kavuşuyor. Bununla daima müftehir olacaktır.

Arkadaşlar! Memleketin etrafını saran bütün bu felâket fırtınaları içinde bu Yeni Devlet kurulurken yalnız bir tek gaye vardı. O da: Memleketi çiğneyen, ezen düşmanı kovmak ve tasallutuna nihayet vermek ve güzel memleketi onun zehirli pençesinden kurtarmak...

Bu mukaddes gayenin karşısında, hiç şüphesiz şekli hükümet mevzuu bahsolamazdı. Bu gayenin karşısında eşkâli hükümeti düşünmek imkanı yoktur. Gayeyi feda ederek münakaşa etmek mümkün değildi. Onun için milletin doğrudan doğruya hakimiyetine, mukadderatına vâziulyed olduğu ilan edildi. O ilanın ihtiva ettiği şümüllü mana içinde ordumuz zaferden zafere koştı. Ve nihayet, o mukaddes gaye istihsal edildi ve düşman topraklara gömülerek, mahvedilerek vatan kurtuldu. Vatan, bugün düşmandan ve düşman istilâsından kurtulmuştur. Fakat arkadaşlar unutulmamalıdır ki: Onun karşısında yıkılan bir saray ve o sarayın etrafında milletin kanını emen bir zümre vardır. O saray ve zümre, kendi menfi menfaatleri karşısında vatan düşünmezler. Çünkü düşünmediklerini mükerreren isbat etmişlerdi. Onlar hayatın her şey olduğunu ve hayatları mevzuu bahsolduğu zamanlarda vatanın, mukaddesatın, mâbetlerin ve dinin mevzuu bahsolunmayacağını acı hakikatlerle acı ihanetlerle göstermişlerdir. Yarın arkadaşlar, sırf kendi menfaatlerini kurtarmak için yine vatanlarını unutacaklardır. Memleket endişelerini yine kalplerinden sileceklerdir. Bunun karşısında arkadaşlar! Dün düşmanı deniz döken orduyu meydana getiren bu milletin tedbir alması ve milletin evlatlarının da bundan sonra hiçbir şahsın hiçbir tacidarın esiri olamayacağını bütün vuzuh ve katiyetiyle ifade etmesi zamanı gelmiştir.

Kanuni Esasi Encümeninin bugün karşımıza getirdiği esas arkadaşlar! Bu maksadı tamamen ihtiva ve temin etmektedir. Encümen Reisi Muhteremî Yunus Nadi Bey arkadaşımızın pek güzel izah buyurdıkları veçhile zaten mevcut ve müesses olan şekil, Cumhuriyetten başka bir şey değildir. Millet

kendi mukadderatına vâziulyed olmuştur demek, hiç şüphesiz cumhuriyetle idare olunur demektir. Bunu, bu kadar açık bir hakikat için itiraftan çekinmek hiç şüphesiz zımni bir tereddüdü gösterir ve bu zımni tereddüt, daha evvel seciyelerini anlattığım düşman kütlesinin hırslarını tahrik eder. Buna set çekmek ve bunu anlatmak lazımdır ki, Türk milleti bundan sonra başında tâcidar kabul etmez, Türk milleti bundan sonra başında hiçbir şahsın hâkimiyetini kabul etmez. Türk milleti bundan sonra hiçbir ferdin esiri olamaz. Bundan böyle doğrudan doğruya kendisi hâkim, kendisi efendidir. Mukadderatına kendisi vâziulyedir. Bu esas kabul edildikten sonra hiç şüphesiz müstereken kabul edilmesi lazım gelen bazı hukuki esasat ve ihtiyacat vardır. Onlar üzerinde ben uzun uzadıya mütalaa serd etmek istemem. Bunlar Heyet-i Umumiyece kabul edildikten sonra pek tabii ve mantıki olarak gelir. Bendeniz bu dakikada, bu tarihi ve mübeccel zamanda bütün ruhumla şunu arz ederim ki: Meclisi Âli milletin ruhundan doğan bu arzuyu bütün vuzuhu, sarahatı ile ilan etmelidir. Meclis-i Âliniz bu kararı vererek ilan ettiği gün emin olunuz ki arkadaşlar! Türk tarihinde çok mukaddes yeni bir fasıl açmış olacaktır. Ve bu fasıl karşısında Türk milletin kanını emerek, Türk milletini daima "köle" gibi görerek onların arkasında şahsi menfaatlerini gütmek isteyen ve onlar peşinde de koşan ne kadar hain zümreler varsa hep beraber yıkılacaktır.

Arkadaşlar! Ben, Meclis-i Âlinizin timsali olduğu Büyük Millet seciyelerine, ruhlarına, arzu ve emellerine tercüman olarak haykırıyorum ve bütün cihana ilan ediyorum ki: Bundan sonra bu devletin şekli doğrudan doğruya cumhuriyettir. Millet; mukaddesatına doğrudan doğruya hâkim vâziulyedir. Bunun hilâfında sefil ve fena emeller besleyen şahıslar ve tacidlar kaani olsunlar ki: milletin bu ebedi azmi karşısında daima ölmeye, daima gebermeye mahkumdurlar*.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.3, Ankara (t.y) s. 93,94.

Ek-14

Vâsıf Bey 10 Kasım 1923'de Garb-ı Trakya'da Ve Makedonya'da Ahali-i İslamiyeye Yapılmakta Olan Fecaiye Dair Hükümetten İzahat Talebini Mutazammın Takrir Münasebetiyle Meclis'te Yaptığı Konuşma :

"Muhterem arkadaşlar! Gözümüzün önünde çok elim bir facia vardır. Milletimizin kutsi hamlelerle, fedakârlıklarla kazandırdığı bir zaferin semereleri maatteessüf bizim önümüzde gittikçe ıztırabâver bir şekle girmektedir. Hepimiz biliriz ki arkadaşlar; bundan dört sene evvel (Versay) Meclisi Âlisi bütün medeniyetin arzu ve emellerine tercüman olarak İzmir'in işgaline karar verirken Türklerin zulüm yaptığından bahsediyordu ve gûya kendi nokta-i nazarlarınca Türklerin bu yaptığı zulüm bütün medeniyet ve insaniyet için bir leke idi, bir facia idi. Binaenaleyh bunu temizlemek vazifesi en vahşi en zalim bir orduya verilmek lâzımdı.

Arkadaşlar! Çok haksız bir isnat için, çok yanlış bir telakki için bu kararı veren Avrupa Düveli muazzaması bugün doğranan, öldürülen, çiğnenen, inletilen Türklerin karşısında sâkit kalmaktadır. Çünkü dört sene evvelki kararın sâiki kendi itikatlarınca, kendi nokta-i nazarlarınca Hristiyan doğranması idi. Hristiyanlık nokta-i nazarları önünde müessir hareket yapmak ve bu vahşetin önüne geçmek onlar için bir vazife idi. Bugün en büyük devletlerin hariciye nazırlarının imzasıyla mütetevviç olan bir muahede ahkâmına rağmen yine birçok müslümanlar doğranmaktadır. Fakat bunun karşısında arkadaşlar! Hatta Cemiyet-i Akvâmın mümessilleri bile, yani tarihte, cihanda medeniyet ve fazileti birleştirmek vazifesini deruhte eden Cemiyet-i Akvâm bile bihareket kalmaktadırlar, bir teşebbüs yapamamaktadır. O halde arkadaşlar! Benim nokta-i nazarımca mesele şu suretle muhakeme edilebilir: Avrupa nazarında, cihanı medeniyet nazarında Hristiyan milleti mevzuu bahseldüğü zaman hak vardır. Türkler mevzuu bahs olduğu zaman hak yoktur, fazilet yoktur! Bu neticeye göre arkadaşlar! Gözümün önünde doğranan. Öldürülen, facialar içinde mahvedilen çok

ehemmiyetli ve çok kıymetli bir Türk'ün kellesinin manzara-i fecaati karşısında ilhamımızı Avrupa medeniyetinden değil, doğrudan doğruya Yunanı iki sene evvel serfûrû ettiren milletimizin hamlelerinden almak lâzımdır. Arkadaşlar! Lozan Muahede-i Sulhiyesini burada tasdik ederken kalblerimizde bir melâl vardı. Avrupa medeniyeti namına bu memleketin dört tarafını yakan, yıkan, kavuran müstevli orduların yaptıkları mezâlimi, tahribatı, zararı tazmin ettirememiştik ve tazmin ettiremediğimiz zaman kalblerimizde yalnız sulh endişesi vardı. Maatteessüf itiraf edelim ki bu sulh arzumıza rağmen Avrupa devletlerinin de yanlış ve sahte siyaseti vardı. Avrupa devletleri bize bu kararı kabul ettirirken gözümüzün önüne kuponlar meselesini çıkarmışlardır, bir mübadele meselesi çıkarmışlardır. Biz bunların muğfil ve cazibedâr vaatlerine bakarak o tazminattan vazgeçmiş idik. Fakat arkadaşlar! Tazminattan feragat etmekle memleketemiz için de yanan, yıkılan halkımızı nasıl bedbaht ve perişan etmiş isek bugün maalesef kabul ettiğimiz mübadele ahkâmına rağmen bize çekilip getirilen beş yüz bin Türkü de aynı elim ve daha cansûz bir fecaat karşısında bırakmaktayız. O halde Şükrü Kaya Bey kardeşim çok güzel izah buyurduğu veçhile beş yüz bin Türkün hayat ve mematı için mademki imza vaz'etmişizdir, mesuliyeti deruhte etmişizdir, bunun karşısında müessir bir hareket yaptığımız gün, açık itiraf edelim ki arkadaşlar! Katilleri biz olacağız. Halbuki arkadaşlar! Mümkün ve mutasavver değildir ki beş yüz bin Türkün canı, ırzı, namusu mevzuu bahsolunurken Anadolu'daki Türkler bihareket kalabilsin ve katil cürmünü kabul etsinler. Mümkün ve mutasavver değildir ki Büyük Türk Milletinin timsali ve âmâli olan Meclisi Âliniz bu facia karşısında bihareket ve bihis kalabilsin. O halde arkadaşlar! Şu neticeye varabiliriz. Varsın cihanı medeniyet gözü önünde dökülen Türk kanları karşısında lâkayt kalsın. Şunu itiraf etmek ve şunu ilan etmek ızdırındayız ki o akan Türk kanlarının manzara-i ihmirarı kalblerimize zehirler akıttıkça nihayet yarınki adaletimizde ne fazilet, ne medeniyet yer bulamaz. Biz ağuşumuzda asırlardan beri yılanlar beslemiştik; bu yılanların zulûmlerini, ihanetlerini görüş idik. Buna rağmen bugün muzaffer ve galip çıktığımız halde bu yılanları hâlâ koynumuzda mesut yaşıyoruz. Bu yılanları yine koynumuzda müreffeh ve mesut besliyoruz. Yine bugün

Türkiye'de Türk kanı akarken Beyoğlu'nun sefahat yerlerinde Rumlar, ferih ve fahur, mesut yaşamaktadırlar.

Ve yine mübadeleye rağmen herhangi esbab tahtında olursa olsun el'an memleketimizde mübadeleye tâbi olmâdan yaşayan yüz yirmi bin Rum'u Anadolu'nun yalnız âdil sinesinde hayatları, ırzları müemmen olarak yaşamaktadırlar. O halde efendiler! İstanbul Rumları müreffeh ve mesut yaşar, Anadolu içerisindeki Rumlar mesut ve müreffeh yaşarsa ve gözümüzün önünde Türkler doğranırsa bunun karşısında medeniyet iddiasını yapmak Türklere karşı cinayet işlemek demektir. Lord Curzon'un Lozan Muahdesinde imzası vardır, Puankara'nın muahdede imzası vardır, İtalya Başvekili Musolini'nin imzası vardır ve bütün bu muahede Avrupa düveli mütemedinesinin kefaleti ile taahhüt ve tevsik edilmiştir. Halbuki arkadaşlar! Bu imzalara rağmen ve bu imzaların delâlet ettiği ehemmiyet ve kudrete rağmen bütün Rumeli'nde yüz binlerce Türk en elim, en feci bir cinayetin kurbanı olmaktadır. Cemiyeti Akvam... hangi Cemiyeti Akvam arkadaşlar! İtalyanların Korfo meselerinde Cemiyeti Akvam'ın ne gülünç olduğunu yakinen anladık. Kuvvetin karşısında, Başvekil Musolini'nin azmi karşısında Cemiyeti Akvamın bütün hareketleri, kararları, gülünç bir şekle girmiştir ve anlıyoruz ki değil akvamın hatta medeniyetin timsali olan Cemiyeti Akvam bile kuvvet önünde daima serfûrû etmektedir. Kuvveti gördüğü gün kararı başkadır, kuvveti görmediği gün kararı yine pek başkadır.

O halde bu kürsüden Cemiyeti Akvama medeni ve mühim kararlar verdirmek için çalışacağımıza icabeden tedbirlere tevessül etmeliyiz. Efendiler! Bütün ruhumla kaniim ki İtalyan Başvekili Musolini'nin tarzı siyasetini kabul edelim ve emin olunuz ki, arkadaşlar! O zaman Cemiyet-i Akvamın onun mümessillerinin vereceği karar büsbütün başka olacaktır. O zaman cihan harekete gelecek, o zaman cihanı medeniyetten âvazeler yükselecek, o vakit cihandan medeniyet, fazilet sesleri yükselecek ve ancak o zaman Türklerin bu bedbaht vaziyetlerine nihayet verilecektir. Biz burada medeniyet çehresinden medet bekledikçe husule gelecek olan netice biz

Türklere yapılan zulüm ve işkencenin devamı, bizim mesuliyeti maneviyemiz altında Türklerin dağılmasını idamedir. Ben Meclisi Âlinizden rica ediyorum, bugün eğer hükümet izahat verecekse dinledikten sonra artık bu tereddüt siyasetine nihayet verelim. Artık bu medeniyetin umumi çehresinden istimdat etmek çaresine nihayet verelim ve Meclisi Âliye yakışacak bir surette bundan dört sene evvel yaptığı hamleler gibi aynı mukaddes hamlelerle oradaki kardeşlerimizi kurtaralım*.”.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.3, Ankara (t.y) s. 322-323.

Ek-15

Vâsıf Bey'in 27 Şubat 1924 Günü, 1924 Senesi Bütçe Kanun Lâyihası Münasebetiyle Büyük Millet Meclisi'nde Hilafet Bütçesi'nin Görüşülmesi Sırasında Yaptığı Konuşma :

"Muhterem arkadaşlar, Meclis-i Âli tarafından tetkik edilen bütçe şimdiye kadar muhtelif arkadaşlarımız tarafından erkâmın delâleti itibariyle ihtiva ettiği noksanlar teşrih edilerek izah edildi. Bütün medeni milletlerde mevcut olan tarifelere nazaran bütçe yalnız bir devletin varidat ve masarifatını tespit eden, rakamlarını gösteren, parasını gösteren bir kanun değildir. Bütçe istinad ettiği devletin siyaseti umumiyesini, bilhassa dahili siyasetini ve dahili siyasette tatbik edeceği hututu, efkâr ve esasatı gösteren bir düsturu mühimdir. Bu itibarla bütçeyi getiren Hükümetin, Cumhuriyetimiz umdeleriyle ve Cumhuriyetimizin esasatıyla ve Meclis-i Âlinin kemal-i katiyyet ve azmiyle ilan ettiği çok aziz ve kutsi umdelerle ne derecelere kadar kabili telif olduğuna tetkik etmek lâzım gelir.

Arkadaşlar, yani bir hayata, yeni bir varlığa kavuşmak için en büyük hamlelerle ortaya atılan bir Türk milleti vardır. Ve bu milletin ve büyük vatanın meydana getirdiği bir devlet vardır. Bunun âtisi vardır; bunun âtisini temin vazifesini ifa etmekle mükellef olan Meclisi Âli ve onun muhassala-i efkâr ve âmalî olan hükümet vardır. Acaba istikbâl hakkında, memleketin ve milletin âtisi hakkında Meclisi Âlinin ilan ettiği esasları, umdeleri bu bütçe temin etmekte midir? Yoksa arkadaşlar, hükümetin getirdiği bu bütçe binlerce Türk'ün kanı bahasına elde edilen en büyük bir neticeyi öldürebilecek bir mahiyette midir? Bunu tetkik ve tesbit etmek lâzımdır. Ve mütalâatımı bu nokta-i nazardan Meclis-i Âliye arz edeceğim. Milletin bir vekili sıfatıyla kanaatlerimi bu serbest kürsüden kemali vuzuh ve serbesti ile ilan etmeyi vatani ve vicdani bir vazife telakki ederim.

Arkadaşlar milleti yürütmek için tesbit edilen yollar ancak kanaatlerin açık ve sarîh söylenmesiyle ve bu açık ve samimi kanaatlerin tesadüm etmesi ile taayyün edebilir. Yoksa hakikatler gizlendikçe, yoksa hakikatleri söylemekte tereddüt devam ettikçe ve hakikatler söylenmedikçe ve milletin ruhu, kalbi böyle mariz kaldıkça, emin olunuz ki omuzlarımıza aldığımız yüklerin dehşeti karşısında yarın millet ve tarih tarafından tel'in edileceğiz. Herkesin kanaatine derin bir hürmetle mütehassisim. Arkadaşlarımdan kemali hürmetle rica ediyorum, kanaatlerimi söylerken samimi bir ruhun ifadesi olarak telâkki etsinler. Muarrız olanlar yine bu kürsüden kanaatlerini beyan buyururlar. Münakaşa ederiz, söyleşiriz. Nihayet husule gelecek olan ekseriyetin neticesi hak ve hakikat yoludur.

Muhterem arkadaşlar. Mütarekenin feci günlerinde Türk Milleti kendi varlığını kurtarmak için yüksek bir cihad yaptı. Bu cihadın neticesinde kendisini ezmek isteyen düşmanları ezdi, düşmanlarla beraber yürüyen, düşmanlarla beraber milletin varlığına kasdeden Sultanı yıktı, saltanatı yıktı ve bir Teşrinisani kararı ile saltanatın ebediyen gömüldüğünü ilan etti. İkinci Meclisi Âli, mevcud olan bu şekli, bu şekli fiiliyi sarîh olarak tevsim etti; Cumhuriyeti ilan etti ve bundan sonra Türklüğün mukadderatına yalnız milletin vâzıûlyed olabileceğini katiyetle, vuzuh ile bütün cihana ve bütün millete bildirdi. Bunu ilan eden Bir Teşrinisani kararı -bilmiyorum arkadaşlar hangi esbâbın tesiri tahtındadır ki- nâtamam kaldı. Cumhuriyeti ilan ettiğimiz zaman, Cumhuriyetin ruhu esasını, Cumhuriyetin mevcudiyetini daima tehdit edebilecek olan, daima tehlikeye bırakabilecek olan bir müesseseyi ortadan kaldırmaya lüzum görmedik. Fakat arkadaşlar Cumhuriyeti ilânımızın akabinde idi ki: Asırlardan beri bu milletin başına bir belâ olarak yaşayan, zevk içinde yaşayan bu müessese yine harekete gelmek, yine eski saltanatı elde etmek arzusuna düştü. Meclisi Âliniz yavaş yavaş teressüm eden bu tehlike karşısında emir buyurdunuz, İstanbul'a gittik. Arkadaşlar vicdanıma itimad buyurunuz, samimi olarak söylüyorum, müşahademe ve tetkikatıma istinaden söylüyorum. Yıkıtığınız müessese en felaketli bir gününüzde tekrar başınızda belâ olmak için hazır ve müheyya durmaktadır. Aralarında

yaptıkları hususi meclislerinde, rakı meclislerinde, idare-i akdah ettikleri zamanlarda “Yaşasın Saltanat” diye bağırırmaktadırlar. Halife camie selâmlığa giderken halen rikâb yapmaktadır. Sağında suvari solunda müzik, arkasında askeri bölükleri bir debdebe ve tantana ile Selâmlık Resmine gitmektedir. Saltanatı yıktık, fakat saltanatın millet karşısında timsali olan Saray, bütün haşmet ve debdebesi ile yaşıyor. Ne yazık ki; bu haşmetin ve debdebenin membaı olan parayı bu zavallı, bağı yanık millet veriyor.

Yarın bizi yıkmak için, yarın en matemli zamanımızda düşmanlarla beraber olarak hazır duran bir müesseseyi kendimiz hayat vererek yaşıyoruz. Arkadaşlar samimi olarak söylüyorum. Kendimizi aldatmayalım, milletin karşısında büyük bir mesuliyet deruhte ettik. Yarın zayıf bir zamanımızdan istifade ederek ortaya atılacak olan bu müessesenin husule getireceği fitne içerisinde Türk kanları dökülecek olursa kani olalım ki, bunların bütün vebali bizim omuzumuzun üzerinde olacaktır. Mütarekeden on bir sene evvel ilan edilmiş olan bir meşrutiyet vardı. Fakat sonra ne oldu?

Arkadaşlar, o meşrutiyet ezildi, mahvedildi, hürriyetler unutuldu ve Saray ve Halife düşmanlarla bir olarak bu milleti sefil ve zelil bırakmak için her türlü harekette bulunmaktan çekinmedi. Yarın arkadaşlar zannetmiyorum ki, tahmin etmiyorum ki ve hiçbirimiz ümid edemeyiz ki, bu hain müessesenin herhangi bir hareketi karşısında biz lâkayit kalacağız. Hayır arkadaşlar. Silahla, kahirle, ceberrutla onların kafalarını ezeceğiz. Fakat ezerken yeniden dökülecek olan masum Türk kanlarının vebali sizin omuzlarınızda kalacaktır. Muhterem arkadaşlarım, hep bilirsiniz. Bundan altı yedi asır evvel Hristiyanlık müttehî bir kütle olarak, bütün isyanı, bütün tuğyanı ile aziz dinimize, İslâmlığa hücum etmişti. Hristiyanlığın teşkil etmiş olduğu bu Ehlişalip orđularının doğrudan doğruya maksat ve gayesi İslâm dinini cihandan kaldırmaktı. Asırlarca çalıştılar, milyonlarca sürüler aziz İslam diyarına gelerek kanlar döktüler. Kudüs'e girdiler ve İslam Dinini mahvetmek için bütün kuvvetlerini sarfettiler. O zaman bu seri tehacümün karşısında İslam dininin reisi olarak bulunan halifeler Bağdat saraylarında cariyelerle,

iyşünüş ile meşgul oluyorlardı. Bu akını durduran (Kılıçarslan) ve (Selahaddin Eyyübî) halife değildi. Fakat elinde kudreti, cismaniye, hükümet vardı ve o kuvvetin tesiridir ki; Ehlisalip durdu, yıkıldı ve İslâm kurtuldu. Ve Kuran kurtuldu. O halde arkadaşlar, elinde cismani bir kudret olmayan her hangi bir şeyli tehacümün karşısında yine sarayına kapanmaktan başka elinden bir şey gelmiyen halifenin Türk Cumhuriyetinin aziz siyaseti dahilinde manası nedir?

Arkadaşlar, aziz dini kurtaracak olan ve daima Türk'ü yükseltecek olan doğrudan Meclis-i Âlinizdir. Vatanla birlikte din taarruza uğrayacağı zaman ancak Meclisi Âli ve bu Meclis-i Âlinin meydana getireceği hükümettir ki, bu seli durdurabilecektir. O halde arkadaşlar, hakikatı feda etmeyelim; şekil üzerinde ısrar etmeyelim. İddia ediyorum ve münakaşaya hazırım, İslam dininde mevcut olmayan bir esası yalnız tarihi bir ananeyi takib ederek devam eden bir şekli kabul ederek, kendimizi aldatarak hakikatı feda etmeyelim, varlığımızı tehlikeye düşürmeyelim ve bu zavallı Türk Milletini tekrar kanlı ihtilaller ve iğtişaş karşısında bırakmayalım. O halde arkadaşlar, Türk Cumhuriyetinin ve bu Meclis-i Âlinin tasdik edeceği bütçede, hilafetin yeri yoktur. Hilafet için bir tahsisat bu Türk Milletinden alınarak verilemez. O hilafet ki, bugün saltanatı ile, sarayı ile yaşıyor. Yarın tekrar milleti tahkim etmek için, tekrar esir yapmak için bütün kuvvetiyle harekete gelecek ve birçok Türk kanlarının dökülmesine sebep olacaktır. Arkadaşlar, sizi bu inkılâbı yapan Büyük Millet Meclisi'nin fedakâr mebusları sıfatıyla hakikate davet ediyorum. Milletın karşısında sarıh bir yol çizelim ve diyelim ki: Bundan sonra Türk Milletinin Türk Cumhuriyetinin bütçesinde hilafet için verilecek hiçbir tahsisat yoktur. Cumhuriyeti senelerden beri tesis ve ilan eden milletler, mefkûrelerinin aşkı için, mefkûrelerinin herhangi bir tehlike ihtimalinden kurtulması için eski yıktıkları hanedanın âzasını kendi hududu millileri dahilinde ikamet etmekten men eden kanunlar vaz'ettiler. Demokrasiyi, Hürriyeti mükerrer beyanlatlarıyla ilan eden Fransız Cumhuriyetinin içerisinde Burbun Hanedanı Kraliyesinin Fransa'da oturmayacağına dair bir kanun vardır. Çünkü onlar iyi takdir ederler ki on beş yirmi kişi için gösterecekleri

şefkat ve merhamet neticesinde mensub oldukları kütle-i içtimaiye ve millet için tehlike ihtimalleri vardır. Evet tehlike ve felaket ihtimalleri vardır. Milletın selameti, milletin refahı her şeyden evvel azizdir ve her şeyden yüksektir. Bunu temin etmek için merhamet hislerine kapılmaktansa bunu temin edecek vesaite hemen bugün tevessül etmeliyiz; Muhterem arkadaşlarım hep bilirsiniz ki, Sultan Selimi Salis devrinden itibaren imparatorluğun, münderis Osmanlı İmparatorluğunun düştüğü indirastan kurtulması için mücedditler çıktı, memleket dahilinde ıslahat yapmak istediler. Osmanlı İmparatorluğunu mütemadiyen yıkan, zayıflatan ve parçalayan Garp Medeniyetinin Garp Hükümetlerinin savletleri karşısında aynı silahla mukabele etmek lüzumunu bir mahz-ı hakikat olarak kabul ettiler ve Gülhane Hattı Hümayununu ilan ettiler ve bir Tanzimat devresi başladı. Fakat o zamanın mücedditleri hakikati görmekle beraber, zarureti takdir etmiş olmakla beraber heyhat ki, ruhlarında cüret ve cesaret yokmuş. Yeni esasları kurarlarken, memleket ve milleti ebediyen mesut etmek için düşündükleri esasların yanibaşlarında asırlardan beri tecrübe edilen ve asırlardan beri zararlarından başka bir şeyi görülmeyen müesseseleri de ipka ettiler. İşte bu senelerden beri bu milletin tevazünü içtimaiyesi içinde mütemadi anarşiler meydana getiren bu ikilikler milletin efradını yekdiğerini düşman yaptı. Terbiye-i umumiyeimizin esaslarını vaz'ederken maarifin mekteplerini açtık ve o mekteplerin yanibaşında başka mercilere; başka idarelere, başka usulü tedrise tabi olan medreseleri bıraktılar. Efendiler medreselerimiz bir zamanlar bu memleketin en yüksek adamlarını yetiştirmişlerdir. Bunu bir hakikat olarak itiraf ediyorum. Ve zaten de tarih olan bir hakikattir. Fakat son asırların tekâmülatı karşısında medreselerimizin mana ve ehemmiyeti gittikçe kaybolmaya başladı. Ve nihayet o teceddüdü yapanlar bu hakikati takdir ederek asrî esaslar dahilinde maarif mekteplerini vaz'ettiler. Fakat ne oldu bilir misiniz? Medreseden yetişen arkadaşlarımız maarif mekteplerinden yetişen arkadaşlarımıza, maarif mektebinden yetişen arkadaşlarımız da medrese arkadaşlarımıza daima yabancı nazariyle bakmaya başladılar. Bununla beraber medreseden yetişmekte olan gençleri de mekteplerimizden yetişen gençler istihfaf ile telakki ettiler.

Halbuki ne onun ve ne de diğèrinin hakkı yoktu. Her ikisi de bu memleketin halis evladlarıdır. Her ikisi de bu memleketi seven evladları ve bu memlekete ihaneti hiçbir zaman düşünmeyen evladlardır. Fakat tekâmül de, tedriste ıslahatın, Tanzimat-ı Hayriye'nin vücuda getirdiği ikililiklerdir ki, bu faciayı meydana getirdi. Ve bu zavallı Türk milleti senelerden beri kendisine saldıracak olan düşmanlara karşı mukabele edecek iken birbirine düşmanlık yapmakla vakit geçirdi. Bundan sonra arkadaşlar, Türk Cumhuriyeti, bu ikiliklere müsaade edemez ve etmemelidir. Memleketin terbiye siyaseti birdir. Cihanda ve bütün medeni milletlerde kabul edilmiş bir hakikati katiye ve bir hakikati tarihiye vardır. Bir hükümet kendi milletinin efradını yükseltmek için, terbiye etmek için çalışırken bir tek esası vaz'eder ve bu esası takib eder. Müttehit ve yeknesak bir terbiye dahilinde aynı hisle, aynı emel, aynı arzu ile mütehassis olan memleketin evlatlarını yetiştirir. Ancak o nesildir ki, müttehit bir kütle olarak haricin savletlerine karşı gelebilir ve dayanabilir. Artık bu hakikati gördüğümüz gibi esbabına tevessül etmek, ilan etmek ve bunun çaresini tatbik mecburiyetindeyiz. Zaten arkadaşlar, tedrisatın ve terbiyenin tevhid-i esası bugün meclisi âlinizin teessüsünü meydana getiren umdelerden birisidir. Hepiniz bilirsiniz ki, bu intihabat yapıldığı zaman Halk Fırkası namına ilan ettiğimiz umdelerden birisi de tedrisatın tevhididir. Arkadaşlar, biz ancak bu şartla milletin vekaletini istimal edebiliriz. Milletin karşısında mebusluk hakkını istimal ettiğimiz zaman taahhüt altındayız. Bu taahhüdü ifa etmek şeref borcudur. Millet bizi intihab etmiş ise, ilan ettiğimiz umdeler dahilinde tedrisatın tevhidi esasını kabul ederek intihab etmiştir. Bunun hilafında hareket ettiğimiz zaman milleti aldatmış oluruz ve millete karşı yalancı ve riyakâr bir vaziyette kalmış oluruz. Tasavvur edemem ve aklıma gelmez ki, arkadaşlar bu büyük sakaf altında birleşen muhterem arkadaşlarım da hep beraber derin bir muhabbetle birleşen muhterem arkadaşların hiçbirisi millete karşı ifasına borçlu olduğu şeref borcunu ikmal etmemiş olsun! O halde arkadaşlar, Hükümetin bize getirdiği bütçe dahilinde medrese, mektep meselesi diye ayrı mercie tabi, ayrı ilim ve irfan ve terbiye müesseselerini kabul edemeyiz. Bütün mekteplerin mercii Maarif Vekâletidir. Bütün müessesatı ilmiyenin mercii maarif vekâletidir. Bundan sonra mektep,

medrese meselesi yoktur. Türk milletinin nesillerini yetiştirecek bir tek ilim ve terbiye müessesesi vardır. Bunu ilan etmek ve bütçemizde tatbik etmek mecburiyetindeyiz. Muhterem arkadaşlar, Tanzimat-ı Hayriyenin, bu memleketin uzviyeti siyasiye ve içtimaiye dâhilinde tahribat yapmak için meydana getirdiği ikiliklerden birisi de mahkemelerimiz meselesidir. Türk Milletinin hakkı kazası bugün tek bir siyasete müstenit değildir. Bunu hakimiyet ile ilan ve itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Birtakım hukuk davaları hukuk mahkemelerinde rüyet edilir. Bir kısım hukuk davaları da Şer'îye Mahkemelerinde rüyet edilir. Hukuk mahkemesinin usulü mahkemesi, Şer'îye Mahkemesinin usulü mahkemesi büsbütün ayrıdır. Niçin arkadaşlar? Eğer şahsi bir ise ve eğer hukuku şahsinin temini, hukuku şahsinin masuniyeti Meclisi Âlinin kutsi vazifelerinden birisi ise, hatta iddia ediyorum arkadaşlar, Hükümet ve Devlet mefhumunun bir esası ise, neden hukuku şahsiyenin bir kısmı başka şekiller ve başka kanunlarla diğer kısmını da başka şekiller ve başka kanunlarla tedvin ediyoruz? Hakkı kaza birdir. Ve hakkı kazayı bütün kuvvetiyle istimal edecek olan devletin mahkemeleri bir kanuna, bir esasa, bir usule tâbidir. O halde arkadaşlar, Türk Cumhuriyeti bütçesini yaparken tevhidî mahakim ve usulü esasını da bütçesinde tespit etmesi lazımdır. Ancak o zaman devletin mesuliyetini deruhte etmiş olan bir hükümet sıfatıyla tarihin karşısında vazifesini yapabilir ve ancak o zaman Cumhuriyeti büyük bir azmiruh ile ilân eden Meclisi Âliniz tarihin karşısında vazifesini kuvvetle yapmış olabilir.

Muhterem arkadaşlar hep bilirsiniz, din bir emri vicdanidir. Bilhassa İslâm dini, bizim aziz dinimiz. Herkesin hürriyet ve vicdanına çok hürmetkâr ve riayetkârdır. Tarihi edyanda, tarihi beşeriyette İslâm dini kadar vicdana hürmet eden hiçbir din yoktur ve din dünyanın mülevhesatı içinde gittikçe yıpranan ruhları tasfiye edecek ve dünyanın bin ihtirası ve cereyanları içinde ezilen ruhları tasfiye edecek, münşerih eyleyecek bir kuvve-i kutsiyedir. O halde, beşeriyeti dünyevi mülevhesattan mümkün olduğu kadar nezahet ve saffet yoluna sokmak için Cenâbı hakkın bütün insanlara gönderdiği düsturları niçin dünyanın ihtirasları içerisinde yıpranmaya mahkum

birakalım? Hükümet siyasetine, devlet siyasetine ordu ve din karıştığı zaman hükümet siyasetine yalnız vicdan kuvvetiyle hakim olan din ve memleket harisi selâmeti olan süngü ve silah karıştığı zaman, o hükümetin âtisi daima müşevveş kalır. Tarih, bizim karşımızda binlerce misal getirmektedir. Vaktinizi israf etmek istemediğimden misalleri söylemeyeceğim. Zaten hepiniz bilirsiniz; tarihi beşeriyeti tetkik buyurunuz. Bir hükümetin taazzü siyasetine ordu karıştığı zaman o hükümet mahvolmuştur. Bir devletin siyaseti umumiyesine din alet ittihaz edildiği zaman, din kuvvetiyle tazyik yapmak istendiği zaman o milletin sonu inhilâl olmuştur, ölüm olmuştur. O halde arkadaşlar Türk cumhuriyetinin mesnedi olan Büyük Millet Meclisinin meydana getireceği Heyet-i Vekile arasında Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisiyle Şer'îye Vekilinin yeri yoktur. Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi, memleketin selâmetini kurtarmak için bizim en aziz ve en büyük kuvvetimiz olan orduyu müttehit ve yalnız vatan endişe ve mefkuresiyle mütehassis olarak yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Ordunun reisini siyasetin muhteris cereyanları içerisine sokarsak ordu yarın vatani kurtaracak olan bir kuvvet değil, şu veya bu şahsi fikirleri temin ve teyid edecek bir vasıta olur. Bundan hezer edelim.

Aynı zamanda arkadaşlar, icabında bizi Allah'ın emriyle doğru yola sevk edecek olan, dinimizin reisini de hiçbir zaman siyasi hayat içerisine koyamayız. Din, kudsi kuvvetiyle dünya işlerine karışamaz. Dünya işleri, müstakil ayrı ve bugünkü ihtiyaç ve zaruretin icab ettirdiği şekilde yürür ve devam eder.

O halde arkadaşlar, tekrar ediyorum Meclisi Âliniz yapacağı bütçede bu esas ilân ve tatbik etmekle en tarihi vazifesini ifa etmiş olacaktır.

Bu nokta-i nazardan hükümetimizin tetkik ve tasdik edilmek üzere gözümüzün önüne getirdiği bütçe hiçbir mana ifade etmemektedir, rakamlar ne kadar mütevazin olursa olsun, hidamat-ı umumiye ne kadar iyi düşünülmüş olursa olsun, bu hidamat-ı umumiye ne kadar güzel hesapla

gösterilirse gösterilsin, değil mi ki arkadaşlar bu bütçe, Cumhuriyetin ruhu esasi ile bir tezadı tam teşkil etmektedir. Değil midir ki arkadaşlar bu bütçe hakikatini hayatın kuvvetli tesirleri, kuvvetli işaretleri karısında mâkus netice veren bir bütçedir. Bu bütçeyi Meclisi Âli heyeti umumiyesi itibariyle kabul etmemekle ancak vazifesini ifa etmiş olur. İşte ben, muhterem arkadaşlarım bu sakaf altında -derin bir heyecanı vatanperveri ile birleşen sizleri- Cumhuriyet ilan eden aziz arkadaşlarımı- hakikatin, tarihin, hayatın istediği, çizdiği bütün kemali samimiyetle davet ediyorum*”.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 1, c.6, Ankara 1968, s. 413-417.

Ek-16

Vâsıf Bey'in Hilafetin Kaldırılması İle İlgili 3 Mart 1924'te Meclis'te Yaptığı Konuşma:

“Muhterem arkadaşlar Cumhuriyet ilan eden bir milletin siyasi idaresi içinde hilafetin bekasının ne kadar muzır olduğunu bütçenin heyet-i umumiyesi'nin müzakeresi esnasında söylemiştim. Vaktinizi israf etmemek için bu mütalâa serdetmek istemiyorum. Fakat iki arkadaşım bu kürsüde söylediği sözler bilhassa Gümüşhane mebusu Zeki Bey'in kendi beyanatına istinat ederek söylediği sözler beni tekrar huzuru âlinize getirmeye mecbur etti. Zeki Bey; hilafetin ilgasiyle ananat ve hissiyatı islâmımeysi saymadığımızdan ve bunun büyük bir tehlike ve mahzur olduğundan bahsetti. Arkadaşlar ananat ve âdatı İslâmiye yalnız Zeki Bey'in ruhunda tecelli etmemiştir. Bu milleti en büyük felaketten kurtaran, Meclisi Âlinizi teşkil eden üç yüz arkadaşın ruhunda da hissiyatı İslâmiye mündemiçtir. Onun tecelliyatı vardır. Zeki Bey'in hakkı yoktur ki yalnız hissiyatı İslâmiyeyi kendi ruhunda mütecelli addederek Meclisi Âliyi ananat ve hissiyatı İslâmiyeyi sarsmakla itham edebilsin. Arkadaşlar hep Müslümanız, Zeki Beyden Müslüman dinini, Müslüman ananesini öğrenmek ihtiyacında da değiliz.

Arkadaşlar bir zamanlar Osmanlı tarihinde Patrona Halillerin elinde de bu hissiyatı islâmiye tâbiri kullanılıyordu. Daha müdrik olmak, böyle mukaddes fikirler ve kanaatleri şahsi arzular için bir alet olarak kullanmamak lâzımdır. Artık bundan çekinmeliyiz.

Zeki ve Halit Beyler, müşterek bir nokta-i nazar serd ettiler ve dediler ki, hilafetin ilgasi bizim umdemizle kabili telif değildir.

Arkadaşlar, benim nutkuma istinat ederek Zeki Bey'in söylediği bu söz öyle zannediyorum ki iyi tetkik edilmeden, vaziyetin hakiki şekli anlaşılmadan söylenilen bir sözdür. Çünkü arkadaşlar, Cumhuriyet umdelerinden

bahsetmiştim, Cumhuriyet esaslarından bahsetmiştim. Dünyada bütün medeni milletlerin medeni varlıkların bir hakikati mehzaz olarak kabul ettiği esaslardan bahsetmiştim ve bu esaslar ve en mühim olarak Cumhuriyeti ilan eden bir milletin kendi varlığını kurtarmak için saltanat iddia edebilecek hiçbir kuvvete meydan bırakmamaktır. Cumhuriyeti ilan eden bir milletin en yüksek vazifesi kendi vatanı için kendi varlığı için kabul edeceği en büyük esas, kendi mevcudiyetine tehlike ıras edebilecek ikiliklere meydan vermemek, saltanat ihtiraslarına meydan bırakmamaktır. Milletin selâmeti efkârı için daima sultanlığa timsal olabilecek olan bütün müesseseleri yıkmaktır. Ancak o zaman Cumhuriyet tamam olabilir, o zaman ancak Cumhuriyetin temeli esaslı olabilir.

Onun için arkadaşlar, Meclisi Âli hilafeti ilga etmekle dün ilan ettiği Cumhuriyette ne kadar samimi olduğunu ve bu kararın memleket için tamamiyel müfid olmak itibarıyla lâzım gelen, bütün şeraiti câmi olması için ne kadar azimkâr olduğunu en büyük bir ruhla gösterdi.

Zeki Bey belki, o Meclisi Âlinin yüksek ruhunun inikâsından mütehasşis olmamıştır. Fakat kendisini bir Türk vatandaşı sıfatıyla davet ediyorum: Bu, Büyük Meclisin Milleti Hilâfet ordularına rağmen, Hilâfetin ihanetine rağmen, milleti zilletten, esaretten, ölümden kurtaran bu büyük Meclise ruhî intıbai karşısında, ruhî tecelliyatı karşısında biraz daha mütevazî, biraz daha hürmetkâr olsun.

Gerek Zeki Bey ve gerek Halit Bey Hilâfetin ilgasını dahili, harici siyaset itibarıyla çok muzır görmüşler.

Arkadaşlar, milletvekilleri kararı verirken, söz söylerken şu veya bu hissiyatın zebunu olmaktan ziyade milletin hakiki menfaatini, milletin hakiki varlığını görerek söz söylemeleri daha muvafıktır. Milletvekilleri hakkını ihraz eden arkadaşların dahili ve harici siyasette, Hilâfetin ilgası muzır bir tesir yapacaktır dedikleri zaman öyle zannediyorum ki, iki sene evvel ki hunîn

faciaları unutmak istemişlerdir. Kendileri belki unutabilirler, belki onların ruhları bu faciaların tesirlerini unutabilir. Fakat arkadaşlar bu milletin kalbi iki sene evvel hilâfet namına Türkü boğazlamak için gelen orduları, neşredilen fetvaları unutamaz.

Dahili siyasetimizde muzır tehlike vârittir. Arkadaşlar o muzır tehlike, Hilâfetin ilgası değil, memleket felâket girvelerine düştüğü zaman düşmanla beraber olarak -bizi boğazlamak için- Yunan ordusu gibi hain bir orduyu Hilâfet ordusu diye gönderen Halifenin ipkasıdır ve ancak bunu ilga etmekle memleketi bütün muzır tehlikelerden kurtarabiliriz arkadaşlar, harici siyasette suitesir yaparmış! Neye istinaden bunu söylüyorlar? Hilâfet eğer Zeki Beyin dediği gibi ittihadı İslâmın müemmen bir düsturu ise ve eğer Zeki Bey'in zannettiği gibi Hilafetle bütün İslam ruhlarını ve kalplerini bir noktaya birleştirmek mümkün ise arkadaşlar size sorarım, mâzi daha yakındır. Neşredilen cihad fetvasına rağmen Türkü Irak'ta, Çanakkale'de, Filistin'de boğazlayan Müslümanlardır. Arkadaşlar, varlığımıza bütün kuvveti ile kasteden Britanya İmparatorluğunun en büyük nokta-i istinadı ve bizi yıkmak için sevk ettiği orduların en kuvvetli membaları İslam diyarları idi. Nerede o cihad fetvaları, nerede o Hilâfetin harici siyasetindeki tesirleri, nerede o Hilâfetin faydaları? Zeki Bey bir tane gösterebilir.

Halbuki arkadaşlar, entiralist bir siyaset takip etmediğimizi ve yalnız kendi varlığımız dâhilinde, kendi medeni asrî esaslara iptina ederek mevcudiyetimizi kurtarmak istediğimizi bu sarîh ve muvazzah kararı ilân ettiğimiz zaman harici siyasetimizdeki vaziyetimiz çok daha kuvvetli olacaktır.

Şimdiye kadar çürük bir esasa iptina eden bir siyaseti takip etmek töhmetiyle itham ediliyorduk. Halbuki arkadaşlar o siyaset zaten çürük idi. Bugün o münfesi ve çürük siyaseti bütün ruhumuzdan kalbimizden attık ve yalnız Türk varlığının Türk medeniyetinin varlığı, kuvveti için çalıştığımızı cihana ilân ediyoruz.

Zeki Bey'in sözlerinde çok tenakuz vardır. Milletvekili sıfatıyla diyor ki, evet milletin arzusu Cumhuriyet ve teceddüttür. Fakat milletin bu arzusunu bilmesine rağmen bu arzunun mütezahir ve mütekâmil eşkâlini vekil sıfatıyla bilmesine rağmen Cumhuriyeti icabında tehdid edebilecek, Cumhuriyeti icabında za'fa uğratabilecek bir müesseseyi de milletin başına bela olarak göstermekten kendini sakındıramamıştır.

Eğer milletin arzusu Cumhuriyet ise arkadaşlar, Zeki Bey'i davet ediyorum; bu arzuya milletin huzurunda hürmet etsin, itaat etsin, ve milletin arzusuna itaat etmekle vazifesini ifa edebilir. Madem ki milletin arzusu Cumhuriyettir; madem ki, milletin arzuları, Cumhuriyetin ebediyen varlığıdır, Cumhuriyeti herhangi bir ihtimalle, hatta arkadaşlar bizim tasavvur ettiğimiz gibi olmasın, çok zayıf bir ihtimalle icabında za'fa uğratabilecek olan bütün müesseseleri, kuvvetleri milletvekili burada müdafaa etmeyecekti. Müdafaa etmekle millete karşı isyan etmiştir. Milletin arzusuna karşı küfran etmiştir, milletin arzusunu suiistimal etmiştir.

Arkadaşlar, bu nereye doğru gidiyoruz? Sesleri çok zaman evvel işittik. Fakat bu sözlerin içinde bütün kanaati vicdaniyem ile kaniim ki, milletin selâmeti âtiyesi için bir ihtiraz, bir korku yoktur. Bu, nereye gidiyoruz sesleri, yapılan büyük inkılabın karşısında milletin ruhundan fıskıran heyecanları lekelemek için milletin ruhunda şüpheler meydana getirmek için, milletin kalbinde tesirler yapabilmek için musni sözlerdir.

Fakat boşuna çalışıyorsunuz. Bu millet, arzusunu, ruhunu, kalbini bütün hakikatle cihana karşı göstermiştir. O arzunun timsali olan meclis-i Âlinin vereceği karar şükranla karşılanmıştır. Dediniz, tasvir ediniz, sonunuz hüsrandır. Gaye sarihtir. Arkadaşlar, milletin en kıymetli münevverlerinden mürekkeb olan Meclis-i Âliniz bu kararı verirken şuuri bir hareket yapmıştır. Zeki Bey zannediyorum ki yanibaşında kendisine arkadaşlık eden bu (200) arkadaşı, bu (300) arkadaşı şuursuz, izansız karar veriyorlar. Bu ne cürettir? Bir arkadaşlar, gayeyi müdriktirler, gayeyi vâzih görmüşlerdir, o mukaddes

gayeye varmak, için bu kararı vermişlerdir. Zeki Bey bu gayeyi görmekten mahrum olabilir, Zeki Bey'in ruhu bu gayenin karşısında tehassüs duymayabilir. Fakat Meclis-i Âlinin kıymetli azaları mütehassis ve mesud olarak bu kararı vermiştir. Ve o gaye bilakaydû şart yürüyecektir. Ve yürümek için o mevanii ihdas edenlerin kafalarını ezerek, kırarak yürüyecektir.

Arkadaşlar, bundan üç sene evvel memleket yandığı zaman memleket en büyük matemli ve felâketli günler karşısında kaldığı zaman birçok ukalâ karşımıza çıkmıştı. Diyorlardı ki: "Efendiler, silahınız yok, mühimmatınız yok, topunuz yok, hiçbir şeyiniz yok, karşınızda muazzam bir cihanı husumet var, hepsi size düşman. Mecnunsunuz, nereye doğru gidiyorsunuz? Milletın son bir nefesi vardır, onu da mı söndürmek istiyorsunuz?" Fakat arkadaşlar, bu Meclis-i Âlinin husule getirdiği kahraman ordunun icaskâr zaferleri gösterdi ki millet gayeyi çok iyi bilerek, çok iyi anlayarak tespit etmişti ve o gayeye vardığı gün bütün ukalâ -biz de sizinle beraberiz- diye iltihak etmeye mecbur kaldı. Şimdi arkadaşlar hilâfeti ilga ettiğimiz zaman belki karşınıza çıkacaklardır ve diyeceklerdir ki ne yapıyorsunuz? Niçin böyle yapıyorsunuz, sonu ölümdür; felakettir. Hayır arkadaşlar? Dünün inkılâbını, zaferini kazanan bu büyük millet bu inkılâbın da son zaferini itham ederken ve itham ettiğini bütün kuvvet ve sarahatiyle ilan ederken yine yarın başlarını eyeceklerdir. Evet yanlış düşündük bizi affedin diyeceklerdir. Fakat arkadaşlar milletin bu umumi temayülü karşısında milletin hissiyatıyla oynamak için hattâ karşımıza hissiyatı islâmiyeden bahs ederek tecellüt göstermek isteyenler o zaman bu affı da bizden istemeyeceklerdir. Çünkü nazarımızda karşımıza çıkanlar en büyük inkılap ve ihtilâl içinde ancak bir Patrona Halil vaziyetindedir. Diyorlar ki biz bu zaferi kazanırken makam-ı hilafeti kurtaracağız diye propaganda yapmışız, bunu ilân etmişiz, şimdi nasıl oluyorlar da geri dönüyoruz. Meclis-i Âlinin geri döndüğünü gösteren ortada hiçbir hadise yoktur. Meclis-i Alinin husûle getirdiği şey vekayiin, hadisatın, zamanın bir zarureti katiyesi olarak tecelli etmiştir. Arkadaşlar, bir milletin siyaseti bir milletin idaresi bir devletin şekli idaresi hiçbir zaman kafalarda kısılmış kalmış batıl fikirlerle, kıymetsiz oldukları birçok âsarı ile sabit olan fikirlerle izhar edilemez. Cihan bir mecrayı

tekâmül takip etmektedir. Beşeriyetin bugünkü vaziyeti, şekli idaresi, telakkiyatı, zihniyatı müthiş bir suretle daima tahavvül ve inkişaf etmektedir. Zeki Bey istiyor mu ki, Halid Bey istiyor mu ki, dün söylediğimizi ne kadar zararlı görsek yerinde sayarak yerinde durarak muhafaza edeceğiz. Zeki Bey zannediyor mu ki: İnkılap idareyi yaratmak için Meclis-i Âliyi tekamülün icab ettiği safhalar karşısında kaldığı zaman dünün ve mazinin mızır tesirlerine kapılarak yerinde duracaktır? Hayır Zeki Bey hiç telaş etmeyiniz her hadisede her zamana göre milletin menfaatini milletin selametini gördüğümüz zaman bilakaydüşart yek vücut ve müttehid olarak yürüyeceğiz. Arkadaşlar makamı hilâfeti kurtarmak için telkinat yapmışız. Evet arkadaşlar o zaman bir sultan vardı ve hatta o zaman padişahlığın ilga edildiğini bile ilan etmemiştik. Padişahın bütün ihanetine rağmen padişahın memleketi batırmak için düşmanla bir olmasına rağmen... Fakat arkadaşlar, o padişah bizi boğmak, bizi yıkmak, bizi ezmek için hilâfeti kullanmıştır. Sakarya'ya kadar gelen Yunan ordusunun hilâfet ordusu olduğuna dair beyannameler neşretmiştir. Dini kullanmıştır. Bizim mücrim ve kafir olduğumuza dair fetvalar neşredilmiştir. Ve Meclis-i Âli vaziyetin ve hakikatin bu tesellisi karşısında anladı ki: Kendi mevcudiyeti için mızır olan tehlike yalnız padişahlık değildir, belki ondan daha kuvvetli, belki ondan daha mühlek o adamların elindeki hilafet kuvveti idi. Arkadaşlar, Konya isyanı, Yozgat isyanı...

Bolu isyanı ve İzmit'e gelen kuvvetler hepsi halifenin mızır fetvalarına mızır telkinatına dini alet yaparak kardeşlerimizi aldatarak din namına husule getirdiği iğtişâşlardır. Tasavvur buyurabilir misiniz ki bu memlekette bizimle beraber çalışan fedakârlık yapan, bizim ruhumuzu duyan, ruhumuzla yürüyen kardeşlerimiz Konya'daki, Yozgat'taki, İzmit'teki bu kardeşlerimiz dün bize ihanetlerini hatırlarına getirebilsinler. Hayır arkadaşlar, onlar bize ihanet etmemiştir. Onlar bizim kardeşlerimizdi, beraberdik. Fakat o zavallı cahil, masum kalblere hilâfet mızır bir zehir olarak akmıştır ve o zehrin feci elemli neticeleridir ki binlerce Türk kanının akmasına sebep olmuştur, o halde arkadaşlar, size soruyorum. Hilafeti makamı hilâfeti kurtaracağız diye bir telkinat yaparken makamı hilafet düşman süngüsü ile bu milletin karşısına

çıkmiş ve bunu öldürmek ve bunu boğmak istemişti. Bu kadar mızır bu kadar zehirli, bu kadar hain bir müesseseyi artık bugün ipka etmek imkanı var mıdır? Zeki Beyin zihniyeti idraki bunu nasıl anlamamıştır. Bundan mütehayyerim. Arkadaşlar Meclis-i Âli, şimdi vereceği büyük ve tarihi kararla dün ilan ettiği Cumhuriyeti, dün meydana getirdiği eseri itmam edecektir, tersin edecektir. Ebediyen ziyanat olarak her türlü tehlikelerden her türlü mızır tesirlerden siyanet edecektir. Meclis-i Âli bu kararını verdiği zaman varsın arkadaşlardan beş on şahıs, beş on kişi buna muhalefet edeceğim diye tepinsin çırpınsın. Bütün bu tepinmenin ve çırpınmanın sonu hicrandır, hüsrandır ve anlayacaklardır ki yaptıkları hareket ayıptır ve gûnahtır*.”

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 2, c.7, Ankara 1970, s.36-40.

Ek-17

Vâsıf Bey'in 13 Mart 1924 Günü Orta Tedrisat Muallimleri Hakkında Kanun Lâyihası Münasebetiyle Mecliste Yaptığı Konuşma :

"Efendim, orta darülmuallimin malûmâliniz bir devreli liselerle tam devreli liselerimizde dersler ayrılmıştır. Tam devreli liselerde meselâ Hikmet, Kimya ayrı ayrı muallimler tarafından okutulmaktadır. Halbuki dokuz sınıflı liselerimizde grup şefliğinde tedris edilmektedir. Darülfununumuzun bugünkü şekline göre grup derslerini ihtisas şubelerine ayırmıştır. Kimya şubesi ayrıdır. Tarih şubesi ayrıdır, binaenaleyh Tarih şubesinden mezun olan bir muallim coğrafyayı bîttabî iyi okutamaz ve mahreçleri darülfününun olduğuna göre dokuz senelik liselerde kuvvetli muallim bulmak imkanı yoktur. İşte Maarif Vekâleti; bu mahzuru izale etmek için orta darülmuallimin açmıştır ve bu suretle 9 seneli liselere muallim yetiştirmek için bu esası kabul etmiştir. Şimdi son madde; bu muallimlerin diğer muallimlerden daha dûn bir mevkide bırakmaktadır. Halbuki ilmi tahsil dereceleri biridir. Hepsi lise mezunları olacaktır. Aynı dereceyi tahsili takip edecektir. Binaenaleyh bu darülmuallimin mezunları diğerlerinden dûn mevkide bırakmak bu mektebe talebe teminin selbetmek demektir. Hiç kimse orta darülmuallimine girmez doğrudan doğruya yüksek darülmuallimine girer. Biz de orta tedrisata muallimler bulamayız. Ve maaşı da ona göre alır ve biz bu suretle ihtiyacımızı temin etmiş olmayız.

Efendim, son fıkrada (meccanen talebe almak için yapılacak imtihan veya müsabakalarda aynı şeraitle isbatı ehliyet edenlerin sayısı, mürettep adedi geçtiği taktirde muallim çocukları tercih olunur) diyor. Bendenizce buraya (tercih) kaydını koymak doğru değildir. Çünkü muallim çocuklarını diğer çocuklara mürecceh görmeye hakkımız yoktur. Binaenaleyh bu fıkrayı kaldırmak lâzımdır. Asıl bu maddenin istidaf ettiği maksat, muallim çocuklarının meccani ve leyli olarak mekteblere girebilmesini temin içindir. Onun için bunun son fıkrasını kaldırırız. Diğer meccani çocukları aldığımız

taktirde tercih etmemek şartıyla (on sene hizmet eden muallim çocukları ve yetimleri; mekteplerin talimatname ahkâmı dahilinde leyli ve meccani olarak kabul edilir) deriz. Bu suretle muallimlerin evlâtlarının leyli ve meccani olarak alınmasını temin ederiz. On sene hizmet eden bir muallimin Meclis-i Âliniz pekala takdir buyurulur ki, -çocuğunu leyli ve meccani almak icabı nasafet ve adalettir ve bunların çocukları az olacaktır. Çünkü on sene hizmet etmiş ve çoluk, çocukları bulunacak olan muallimlerin miktarı gayet az bulunacaktır. Böyle muallimlerin erkek çocukları çok değildir. Onun için muallimlere bu kadar az bir atıfeti Meclis-i Âliniz kabul buyuracağına eminim, bunu rica ediyorum”.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi : 2, c.7, Ankara 1970, s.387,388,398.

Ek-18

Vâsıf Beyefendinin Riyaseti Altında Encümen-i Müdiranca Hazırlanan Maarif Vekaletinin 1925 Senesi Bütçe Haberi:

Vâsıf Beyefendi'nin riyaseti altında encümen-i müdiranca hazırlanan Maarif Vekaleti'nin 1925 senesi bütçesine göre; 1925 senesinde yeniden iki darülmuallimin ve darülmuallimat açılacak, el işleri muallimleri yetiştirmek için de iki mektep tahsis olunacak ve ayrıca bir de mektep müzesi vücuda getirilecektir. Muhtelif merkezlerde olmak üzere şimdilik on yerde meslek kursları açılacaktır. Ecnebi memleketlerdeki talebeyi daha sıkı bir surette teftiş etmek üzere müfettişler adedi tezyid olunacağı gibi daha fazla talebe gönderebilmek için de tahsisat ilave olunmuştur.

Vekalet yeni bütçede mektep inşaatına bilhassa ehemmiyet verdiği cihetle üç milyon liraya yakın tahsisat isteyecektir. Evkaf kütüphaneleri de maarif vekaletine aid olduğundan idaresini tanzim için ayrıca tahsisat ilave edilmiştir.

Tali muallimlerin mesleki kabiliyetlerini ve malumatlarını arttırmak için kurslar açılmak esası kabul edilmiş bunun için de bütçeye elli bin liraya yakın tahsisat konmuştur. Muallimlerin ve talebenin memleketi daha iyi tanıyabilmeleri için tertib edilecek seyahatler için de ayrıca masraf ilave olunmuş, ictimai ve fikri memleketin muhtelif köşelerinde beliren cemiyetleri takviye etmek üzere de bütçeye yardım parası konmuştur. Memleket hakkında tedkikat-ı ilmiyede bulunmak için teşkil edilecek encümenler masrafı olmak üzere ayrıca bir fasıl halinde otuz bin liraya yakın bir tahsisat talep edilmektedir. Şimdiye kadar yakından takib edilmeyen hususi mekteblerin teftiş ve murakabesi için vekaletde ayrıca bir şube tesis olunacak ve mesaisinde muvaffak olan hususi mekteblere muavenet yapılacaktır.

Leyli ibtidailerin adedi gelecek sene arttırılacak ve mevcut yirmi mekteb kırka iblağ edilecektir. Levazım-ı tesisiiye ve alat-ı dersiiye ihtiyacı her mektebde fevkalade mahsus olduğu cihetle vekalet bu iki ihtiyaca mukabil (700) bin liraya yakın bütçeye tahsisat koymuştur.

Tali darüleytamlarda ahlaken düşkün çocukların talim ve terbiyesi için hususi müesseseler de vücuda getirilecektir.

Bu suretle el-yevm bir milyonu mütecaviz olan darüleytam bütçesinin de iki milyona çıkması muhtemeldir. Yeni bütçenin yekün-ü umumiyesi 20 milyon liraya baliğ olacaktır. Darülfünun kanun-u mahsusta şahsiyyet-i hükümüyeyi haiz bulunduğundan bütçesi ayrıca meclise arz olunacaktır*.

* Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 11 Eylül 1924, Numara: 1218.

Ek-19

Vâsıf Beyin 8 Eylül 1924 Tarihli Tamimi

1- Maarif siyasetimizde terbiye faaliyetleri milli ve medeni esaslara istinad eder. Milli heyecanlar ve duygular, milletin ihtiyaçları milli terbiyemizin esaslarını teşkil edeceği gibi mensub olduğumuz garb heyet-i medeniyesinin medeni şuurları ve usulleri de terbiyemizin temellerinden biri olacaktır. Çocuklar yalnız mensub olduğumuz milletin bir ferdi değil, içinde yaşadığımız geniş bir medeniyet zümresinin de uzvudurlar. Milli varlığımıza ve şuurumuza sadakatle sahip olacağız. Fakat unutmamalıyız ki garb medeniyeti bu asrın hayatına hakimdir. Mahkum ve esir kalmamak için bu hakimiyete iştirake mecburuz.

2- Medeni milletler ailevi ve ictimai hayatlarında bazı esaslara riayet etmekle mükelleftirler. Bizde, ictimai hayatımızda laubalilik, ihmal, dikkatsizlik, nezafet ve intizama adem-i riayet gibi nakiselerden ictinab etmek mecburiyetindeyiz. Mekteblerimiz adab-ı muaşeret, ictimai hayat ve mesayi-i usul ve tarzlarında, temizlikde, intizamda, çocukların yek-diğerlerine karşı olan muamelelerinde, muallim ve talebe arasındaki münasebetlerde medeni ve heyet-i ictimaiyyeye numune-i imtisal olabilecek bir manzara göstermelidir. Bunu temin edemeyen mekteb idaresi vazifesini yapmamış olacaktır.

3- Türk milleti, büyük fedakarlıklardan sonra en mütekamil bir şekil-i hükümet olan Cumhuriyeti elde etmiştir. Cumhuriyet, milletin ruhundan doğan ve bilâ-kayd-ü-şart hakimiyetini idame ve teyid eden kudsi bir müessesedir.

Bu müesseseyi çok büyük bir alaka ve dikkatle muhafaza etmek, milletimiz için en feyz-bahş ve mesud bir şekilde tekâmül ettirmek esaslı bir vazifemizdir. Yeni nesli yetiştirmekle mükellef olan muallimlerimizin bu mühim vazifelerini büyük bir itina ve ihtimâm ile ifa etmelerini ehemmiyetle talep

ederim. Çocuklarımız kalblerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakar olmak mefkuresini taşımalıdır.

4- Cumhuriyet, mesuliyetini müdrik ve faziletli vatandaşları, meş'ûr faaliyetleriyle yükselir. Siyasi ve ictimai terbiyemizin tekamülü tesbitinde Cumhuriyetimizde kuvvet iktisâb eder ve feyz verir.

Çocuklarımıza ve gençlerimize daha mekteb ailesi içinde yaşarlarken hürriyet ve mesuliyetlerini idrak ettirmek lazımdır. Vicdan ve fikir hürriyetini ve bu hürriyet mukabilinde şuurlu bir mesuliyeti, mekteb içinde faal bir terbiye ile gençlere telkin etmek mürebbilerimizin mühim bir faaliyet esasıdır.

5- Tedrisatda hedefimiz "malumatı insan için fazla bir sûs, bir vesaite tahakküm yahud medeni bir zevk olmaktan ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden ameli bir kabil-i istimâl bir cihaz haline getirmektir". Vekalet, her mektebi lâboratuar ve atölyelerle ve vesait-i tedrisiye ile techiz etmek karar-ı katiyyesini almışlardır. Maa-mâfih vazifesinin ehemmiyetini müdrik her muallim biraz zamana mütevakkıf bu tam tesisatı beklemeksizin tedrisatını ameli bir hale getirmek için bir çok tedbirler ve vasıtalar bulabilir. Muallimlerimizin bu hususda ki faaliyetleri ehemmiyetle takib edilecek, müsbet veya menfi neticelere nazaran vekalet nazarındaki vaziyetleri tayin edecektir.

6- Çocuklarımıza ve gençlere ilim ve tettebbu zevkinin verilmesi lazımdır. Ders saatleri haricinde talebenin kitab okumalarını temin için mütâlaa salonları hazırlamak ve buralarda onların memnuniyetle okuyabilecekleri kitablari, risaleleri, mecmualari toplamak lazımdır. Vekalet bu gibi kütübhanelerin tesisi için ehemmiyetle yardımlarda bulunacaktır. Çocuklara aid olarak teşekkül edecek olan bu kütübhaneleri bizzat kendileri tarafından idare olunması terbiye-i gayelerimiz nokta-i nazarından ehemmmiyetle matlubdur.

7- Sıhhi hayatımızdaki zaaf ve inhitatlar varlığını tehdit edecek bir şekil almaktadır. Benzi sarı, cılız çocuklar, her yerde kemal-i tesirle görmekdeyiz. Milletimize sıhhatin kıymeti ve ehemmiyetini anlatmak ve bütün fertleri hıfz-ı sıhhat kaidelerine riayete alışdırmak vazifelerimizin en büyüklerinden biridir. Talebeye, velilerine sık sık sıhhat konferansları tertib etmek lazım olduğu gibi mekteb ve idare ve talim heyeti sıhhat esaslarına riayetde herkese rehber olmalıdır. Mektebin müştemelâtının ve eşyasının çok temiz ve muntazam olması, yemeğe ve yatmağa müteallik tertibat ve idarenin tamamen sıhhi olması katiyyetle mültezemdir. Mütemadi bir suretde vaki olacak teftişlerle bu mühim esasa riayet etmeyen idare ve talim heyetleri hiçbir sebep ve bahane ile kendilerini mesuliyetden kurtaramazlar.

8- Mekteblerimizde spor faaliyetleri gittikçe muzırr bir şekil almaktadır. Spordan maksad bedeni ve fikri kuvvetlerimiz arasında bir ahenk ve muvâzenet temin etmektir. Dün, beden aleyhine bir fikri faaliyet vardı. Bugün de fikir aleyhine bir spor ihtiras ve incizâbı başlamışdır. Kuvvetli bir suretde hazırlamak istediğimiz yeni neslimizi zaaf ve tereddiye uğratacak bu vaziyete karşı vekalet müsamehekar davranamaz. On yedi yaşını ikmal etmemiş, ilk bedeni inkişafı temin eden terbiye-i bedeniyye oyunları ile hazırlanmamış gençlerimizi tabii bir suretde ihtiras meydana getiren ve kuvve-i bedeniyyeyi israf ettiren spor faaliyetlerine sevk etmek tehlikelidir. Fikri mesaiye ve çocuklarımızın derslerine zarar veren spor hareketleri mekteblerimizde yer bulamayacaktır.

9- Mekteb, cemiyetin bir uzvudur. Bu uzvu cemiyetden ayrı düşünmek ve mütalaa etmek kabil değildir. Mekteb idaresi cemiyetin ve ailelerin ihtiyaç ve arzularını kemal-i samimiyet ve dikkatle dinlemek mecburiyetindedir. Bunu ihmal eden mekteb vazifesinin hudud ve kuvvetini azaltır. Çocuğun ahlaki ve fikri inkişafında mekteb aileye ve aile mektebe her zaman müteakıl yardımlarda bulunabilir. Bina-en aleyh mekteb idaresi çocuk aileleriyle kendi arasında irtibat ve münasebet vesilelerini ihzar etmek vazifesi karşısındadır.

Unutmamak lazımdır ki mekteb yetiştireceği kıymetli uzuvlarla aile hayatı ve terbiyesi üzerinde filli tesirler yapan bir terbiye muhitidir.

10- Bugünkü medeniyetin büyük eserleri teâvün ve tasarruf fikirleriyle vücuda getirilmektedir. Muasır medeniyetin en mühim kuvvetini teşkil eden büyük iktisadi müesseseler bu fikrin mevlüdüdürler. Maarif siyasetimizde iktisadi gayeler takib etmek kararımızdır. Demokrasiye istinad eden bir devletin ferdlerini birer ictimai ve iktisadi uzv olarak yetiştirmek vazifemizdir. Bu nokta-i nazardan teâvün, tasarruf ve iktisad fikirleri vermek ve bunları kendi aralarında yapacakları tasarruf sandıkları ve hayır perver cemiyetlerle bu faaliyete izhar etmek icab eder. Bütün arkadaşlarımı bu mühim esas üzerinde faaliyete davet ederim.

11- Medeni bir heyet-i ictimaiyye, intizam ve inzibat fikirlerinden mahrum kaldığı zaman inhilâlê doğru sürüklenir. Çocuklarımızda kuvvetli bir intizam ve takib itiyadı uyandırmak ve mekteblerimizde inzibata dikkat etmek elzemdir. Şunu da ilave edeyim ki bundan istihdaf ettiğimiz maksud hür ve makul bir inzibattır.

Bu tamimde işaret ettiğim noktalara mekteblerin ne dereceye kadar ihtimam ettiklerini sık sık teftişlerle ehemmiyetle takib edeceğim. Bütün arkadaşlarıma vazıhan söyleyeyim ki bu tamimi mutad ve merasime aid bir hareket gibi telakki etmesinler. Tesbit ettiğim bu maddelerde ihmal ve la-kaydilerini gördüğüm mekteb idare ve talim heyetlerinin vaziyetini müsamaha ile görmeme imkan yoktur.

Yeni bir mefkure ve varlık içinde yeni tedris senesine başlıyoruz. Türkçü, Cumhuriyetçi ve teceddüde aşık bir nesli hazırlamak vazifesini bütün bir tarih karşısında deruhde eden arkadaşlarımla muvaffak olması en samimi bir arzu ve temennimdir.

Bu tebligatımın bütün mekteblerde tamimini rica ederim. Kafi miktarda matbu nüshası leffen gönderilmiştir efendim.

Maarif Vekili

Vâsıf*

* Maarif Vekaleti Mecmuası, Sayı 1, İstanbul 1 Mart 1341 (1925), s.58-61.

Ek-20

Vâsıf Bey'in 4 Kasım 1924'te Maarif Müdürlüklerine Ve Mekteplere Gönderdiği Tamim:

"Türk milletini zulmetten nura çıkartmağı istihdaf eden büyük ve kudsî inkilâbımızın maarife tahmil ettiği ağır mesuliyetli ve fakat aynı zamanda çok şerefli vazifenin sekiz aylık kısa bir müddet zarfında muvaffakiyetli semereler vermesi muallim arkadaşlarımın vazifelerini azami bir fedakârlıkla yaptıklarını göstermektedir. Bu hakikatin memleket dahilinde büyük bir tedkik seyahati icra buyuran Reis-i Cumhur Hazretleri tarafından bizzat müşahade ve takdir ve bütün millete karşı ilan olunması muallimlerin mümessili sıfatıyla beni müftehir etmiştir.

Genç ve ebedi hayat Cumhuriyetimizin kurtarıcı mefkurelerine en samimi bir vecd ve heyecan ile sarılarak onları yalnız kendi müesseselerimizin mahdud dairelerinde değil, esasen müştak nur olan muhterem halkımız arasında yaymak suretiyle cehle ve taassuba karşı açtığımız kati mücadelede fedakârane çalışan kıymetli meslekdaşlarıma samimiyetle beyan-ı teşekkür ederim.

Asırlardan beri sultanın zehirli istibdadiyle müterafık olarak devam eden ve taassubun ve ona müstenid müesseselerle zümrelerin memleketi nasıl bir harabiye sürüklediğini bütün arkadaşlarım bilmektedir. Mukaddesatı ve dini bir alt menfaat gibi kullanarak şahsi menfaatleri uğrunda yeni fikirlere, medeni hayata, teceddüde hücum etmek isteyenler kurtarıcı mefkurelerimizin timsali olan maarif müesseselerimize düşmandırlar. Muallimlerimize düşen vazife halkın maarife olan iştîyak ve itimadına kuvvetle istinad etmek, bütün halk arasında irşadkâr bir tesir yapmak, muhitle daimi ve samimi bir irtibat tesis ederek cumhuriyetçilik, Türkçülük ve teceddüdperverlik umdelerini en derin tabakalara kadar yaymaktır.

Fedakârlık, vazifeperverlik gibi fezâil ile muhutine numune-i emsal olan bir muallim etrafında sühûletle temiz, imanlı, fedakâr bir muhit teceddüd yaratabilir. Memleketi asırlarca felaketten felakete sürükleyen ve ancak zulm ve istibdadın hadimi olan irticai nazariyelerin icrayı tahribat etmesine hiçbir zaman müsaade edilemez. Milletin vicdanından silinen köhne nazariyelerin, müessese ve zümrelerin, halkın idaresinden doğan Cumhuriyet idaresinde hakkı hayatı yoktur ve olamaz. Medeni bir millet halinde yaşamak ve yükselmek azim ve iradesini en parlak ve kuvvetli bir şekilde izhâr eden bir milletin muallimleri sıfatıyla bu hususda daima hassas, müteyakkız ve azimkâr olacaksınız.

Çocuklarımızda riyaya, taassuba, sahtekârlığa karşı derin bir nefret uyandırmak ve onları en medeni bir ilim ve ahlak mefkureleriyle techiz ederek Türkiye Cumhuriyeti'nin fedakâr, faziletli, milliyetçi ve teceddüdcü vatandaşlarını yetiştirmek vazifesiyle mükellefiz.

Milletin irade ve arzusuna timsâl olan mütefekkir Reis-i Cumhuremizin tensib ve ilan ettiği yeni hedeflerimize tamamen ve beheme-hâl vasıl olacağız. Bütün muallim arkadaşlarımı cehle ve taassuba ve bu yıkıcı amillerin istinadgahı olan zümrelere ve müesseselere karşı şuurlu bir cihada davet ederken kendilerine emniyetle istinad ettiğimi tamimen tebliğ ederim*.

* Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 5 Teşrin-i Sani 1924, Numara: 1262.

Ek-21

Vâsıf Bey'in 25 Mart 1925 Günü, 1925 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Layihası Münasebetiyle Mecliste Yaptığı Konuşma :

"Heyeti Celilenin malûmudur ki, muhterem arkadaşlar! Geçen sene Meclisi Âli Mübadele İmar ve İskân Vekâletini teşkil ederken, iki maksat istihdaf etmişti. Bunların birisi Lozan Muahedenamesi mücibince memleketimize gelen mübadillerin iskân ve tefviz muamelelerini yapmak, diğeri de memlekette bin türlü felaketten sonra, harap yerlerde perişan bir halde kalan ahali asliyemize mümkün olduğu kadar muavenet yapmaktır. Geçen sene bu Vekâlet bu maksatla teşekkül ettiği halde, bittabi mübadele işlerinin çokluğu, ehemmiyeti, müstaceliyeti Vekâleti ikinci derecedeki mesai üzerinde yürütmekten men etti ve bu suretle bugün Türk vatanında inleyen binlerce vatandaşlarımıza, hükûmetçe lâzım gelen muavenet yapılamadı. Nihayet Meclisi Âli'nin malumu olduğu üzere, Mübadele İmar ve İskan Vekaleti ilga edildi. Vekaletin ilgasıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin siyasi umumiyesinde de, dün memleketin müdafaası uğrunda perişan kalan, dün düşman zulmü altında inleyen Türk vatandaşlarına yardım siyaseti de ortadan kaldırılmış oldu. Sanki Vekâletin ilgası, bugün memlekette pek muhtaç bir halde kalan ve inleyen birçok bedbaht vatandaşlarımıza yardım etmek imkânını selbediyormuş gibi bu noktada zail oldu. Bugün arkadaşlar! Kemali teellümle itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, ev alamayan, yardım göremeyen ve topraklar üzerinde sefil bir tarzda inleyen binlerce kardeşlerimiz vardır. Bunların hiç sahibi yoktur.

Arkadaşlar! Gerek vilâyatı Şarkiyede ve gerek vilâyatı Garbiyede bulunan vatandaşlar; Türk vatanını istila eden düşmanın zulüm ve vahşeti altında kendi eşyalarını, kendi yurtlarını kaybetmişlerdir. Bunların bugün barınacak bir yurtları yoktur. İddia edemem ki hükûmetimiz çok zengindir, vasi bir bütçeye maliktir, binaenaleyh bu bedbahtlara para ile yardım etsin, kendi parasıyla bunların evlerini yapsın. Böyle iddiada bulunacak kadar safdil

değilim. Fakat şu muhakkaktır ki, evlerini yapmak için para vermek mümkün olmasa bile, bu zavallı halkın muhtelif vasaitle terfi hallerini temin etmenin imkanı vardır. Bu bütçede bir madde tayyolmuştur. Huzurunuzda bulunan bütçeyi tetkik edecek olursanız 325. fasılda altıncı madde olarak, harikzedegâna muavenet olmak üzere, hükümet tarafından 300 bin lira teklif edilmiş ki, şüphesiz bu paranın kıymeti yoktur. Fakat Muvazenei Maliye Encümeni başka maddelerden ve başka fasıllardan bu yardımı yapmak mümkündür diyerek, bu maddeyi kaldırmıştır. 300 bin liranın şüphesiz müessir bir kıymeti yoktur. Fakat bu maddenin büsbütün ilga edilmesi de, delâlet ettiği haleti ruhiye itibariyle çok şâyânı teessürdür. Arkadaşlar! Geçen sene İzmir'in istihlâsı münasebetiyle Meclisi Âli'nin o taraflara gönderdiği heyetler o havalide yanmış, yıkılmış birçok kasabalar görmüşlerdir. Bugün Aydın'da Menteşe'de, Kasaba'da, Alaşehir'de sizi temin ederim ki arkadaşlar! Yedi bin 10 bin haneden ibaret olan bu kasabalar, bugün tek bir eve malik değildir ve halk barakalar içinde, tahtadan yaptıkları kulübeler içinde, harabeler içerisinde, Hilâliahmer'in biraz yaptığı muavenet sayesinde perişan halde yaşamaktadırlar. Hiç şüphesiz o topraklara olan merbutiyetleri ve hayatları itibariyle, oradan ayırlanamamaktadırlar ve bu suretle orda bu vaziyette dahi olsalar yaşamak mecburiyetindedirler. Fakat kemali samimiyetle arz ve temin ederim ki geçirdikleri hayat, insani bir hayat değildir. Memleketin muhtelif hidematı umumiyesi için az çok para sarfettiğimiz bir zamanda, birçok bedbaht kardeşlerimizi bu şekilde bırakmak, Meclisi Âli'nin ve bilhassa bütün memleketçe malum ve müsellemler olan hissi merhameti, hissi şefkati, hissi refeti ile hiç şüphesiz kabili telif değildir. Bu bedbahtların muhtelif talepleri vardır. Bilhassa Ziraat Bankasından yardım istemektedirler. Halbuki maatteessüf bu yardım yapılmamaktadır. Geçen gün Kasaba'ya gitmiştim. Bu kadar zengin iken, harap ve perişan olan ve yedi bin evi yanan bu kasabaya, Ziraat Bankasının ettiği yardım 20-30 bin lirayı geçmemiştir. Şüphesiz bu meblağı tezyid etmek mümkündür. Bunların istedikleri, Meclisi Âli'nin kanun mucibince verdiği emvali metrukeden olan arazi ve emvalin bir araya getirilerek bir banka tesis edilmesi ve buna istinat ederek, memleketin imarı ve o memlekette bir hayat ihyası hususunda bir hareket meydana

getirilmesi, hiç şüphesizdir ki hükümetçe kabili temin olan bir şeydir. Sonra muhterem arkadaşlar! Bunların istedikleri kendi belediyelerine hükümet tarafından biraz yardım yapılmasıdır.

Arkadaşlar! Sizi temin ederim ki, bugün Kasaba'da içecek su yoktur. Evet halkın içeceği su bile yoktur. Suyu getirmek belediyenin vazifesi imiş. Belediyenin ise parası yoktur. Binaenaleyh su yollarını tamir ederek orada her daim su akıtmak için bile muavenete muhtaçtırlar. İşte arkadaşlar! Tasavvur buyurunuz ki, orada bulunan halk, bugün su içemeyecek vaziyettedir. Her tarafı yanarak hiçbir yerinde evi, dükkanı kalmayan bir kaza belediyesinin; böyle su yolları yaparak meydana getirmesinin imkanı yoktur. Ve arz ettiğim cihettendir ki, su getirmenin kudreti imkânını bulamamaktadır. Binaenaleyh Hükümet tarafından -hattâ ikraz suretiyle bile olsa- bu belediyelere yardım edilerek, kendi hareketlerine esas olabilecek bir faaliyet göstermesini istiyorlar. Yani şu tafsilatı vermekten maksadım, şu noktayı tebaruz ettirmek istiyorum: Bunların maksatları, hükümet evlerimizi yapsın ve iade etsin değildir. Kendileri de takdir ederler ki bu mümkün değildir. Memleketin sıa-i malisi de buna kâfi değildir. Fakat bu gibi idari tedbirlerle kendilerine yardım edilmesini arzu etmektedirler. Heyeti Celileden bilhassa istirham ederim ve bir takdir de takdim ediyorum. İskan bütçesinin o faslı geldiği zaman, Hükümetin teklifi veçhile o << 300 >> bin liranın reye vaz'ını Riyaseti Celileden rica eder ve bu kürsüden de gerek hükümetimizden gerek, Muavene-i Maliye Encümenimizden talep ve istirham eylerim. Bu miktarın tezyidini kendileri de kabul buyursunlar. Bu hususta bir takrir vermeye kalkışsam, Nizamname-i dahili mucübince elli imzalı takrir olmadıkça reye vaz edilmeyecektir. Fakat kuvvetle ümit ediyorum ki, gerek Maliye Vekili Bey ve gerekse Muazene-i Maliye Encümeni azayı muhteremesi, bu miktarın tezyidini lütfen kabul buyuracaklardır ve bu suretle muhtacı muavenet olan harikzede ve bedbaht kardeşlerimize, Meclisi Âli'nin küçük bir yardımını temin etmek imkanı bulunacaktır.

Bundan sonra bu havalide bir dert vardır ve kemali samimiyetle bu kürsüden ifade edeyim ki, bu dert, bu havaliden izale edilmeyecek olursa memleket dahilinde pek müzmin bir dert teşkil edebilir ve muzır bir cereyan ihdas edilmiş olur. Bu da harikzedelerin evlerde oturmaları meselesidir. Daha açık söyleyeyim muhterem arkadaşlar, mübadiller ile harikzedeler arasındaki vaziyettir. Şüphesiz mübadil için, gerekse on dört ziraat memuru için bütçeye ilave olunacak senelik maaşları (5.100) liradır*.

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi: 2, c.16, Ankara 1976, s.194-195.

Ek-22

**Vâsıf Bey 2 Nisan 1925 Tarihinde Mecliste Evkaf Müdüriyeti
Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçesi Hakkında Kanun Layihası
Münasebetiyle Yapmış Olduğu Konuşma :**

“Muhterem arkadaşlar; malûmuâîlileridir ki geçen senenin Martında memleketin zaruri ihtiyaçlarına istinat ederek Meclisi Âli, inkılâbı temin eden kanunları neşr ve ilân ederken, evkaf meselesini de sureti umumiye ve kemali dikkatle nazarı itibara almıştı. Bunun senelerden beri, çocukluğumuzdan beri müzmin bir dert olduğunu biliriz, işitiriz.

Efendiler; kemalî sarahat ve katiyetle ifade ederim ki Türkiye’de bir vatandaş yoktur ki evkaf namı altında bu memlekette bir maraz olduğunu, bir dert olduğunu, bu maraz ve derdin esaslı ve seri bir surette ıslahı lazım olduğunu tasdik ve iddia etmemiş olsun. Şüphesiz bu umumi telakki ve bu umumi kanaat bir takım hakayik ve delâile istinat etmektedir. Bütün Türklerin aklı selimi o kadar noksan değildir ki ortada hakiki bir sebep olmadan bunu izale ve tedavisi lazım olan bir dert olarak telakki etmesin. O halde gözümüzün önünde bir netice tebaruz ediyor. Türkiye’de esaslı bir tarzda halledilmesi icap eden müesseselerden biri evkaftır. Nitekim hatırı âlinizdedir ki geçen seneki içtimada bu, ehemmiyetle nazarı dikkate alınmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu, Hilafetin İlgaı Kanunu neşredildiği zaman evkaf meselesinin halledilmesi de derpiş edilmiştir. Fakat o zaman başvekil İsmet Paşa Hazretleri bu meselenin ehemmiyetine binaen bir kere tetkik edilmesini, tetkik mahsulü olarak vücuda getirilecek olan bir teklifi kanuniyi Heyeti Celilenize sevk ederek bu meseleyi kökünden halletmeyi tercih buyurdular ve Meclisi Âli de bu kabul etti. Zannediyorum ki İsmet Paşa Hazretleri İstanbul’dan birtakım mütehassıslar celbettiller, bir komisyon toplandı. Bu komisyon esaslı bir tetkikat yaptı ve müspet netayice vardı. Evkaf meselesini hakiki bir neticeye rapt etmek için projeler ihzar etti. Bu projelerin ne dereceye kadar muvaffık olduğunu bilmiyorum. Yalnız umumi bir nokta-i

nazar olarak söylüyorum. Yoksa salâhiyetim dahilinde bir mesele değildir. Fakat bu projeler, bu kanunlar ihzar edildiği halde 8-9 aydır Meclise gelmemiştir. Şimdi görüyoruz ki bu derde bir çare-i esasi olmadığı halde karşımıza milyonlardan ibaret bir bütçe gelmiştir.

Müdürü Umumi Bey burada vaki olan bazı suallere cevap vermiştir. Fakat samimiyetle söylüyorum ki Türkiye’de evkafın hiçbir hareketini göremiyorum. Ya gözlerim görmüyor veya dimağım anlamıyor. Evkaf idaresi müsmir ve memlekete nafi bir iş yapmış değildir. Bu kadar umumi işler içinde evkaftan beklediğimiz bir iki bina yapmak değildir ve bu, beklediğimiz netice ile kabili kıyas değildir. Yapılan binalarda senelerden beri uğraşıldığı halde hâlâ bitmemiştir. Bu da birkaç evdir. Üç dört ev ve bir de şayanı hicap bir derecede gayet garip bir şekilde bir otel yapmakla memlekette bir Evkaf İdaresi vardır, bir Evkaf Müdüriyeti umumiyesi vardır ve bir Evkaf Bütçesi vardır diye iddia edersek, kendimizi aldatmış oluruz. Bu sözlerimden Evkaf İdaresi çalışmaz manası anlaşılmasın. Ne teftiş ettim ne de gördüm. Ne bana ait, ne de Meclisi Âli’ye ait bir dairedir. Fakat ortadaki asar nokta-i nazarından istidlâl ediyorum ki Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi, Evkaf Dairesi iyi bir şekilde değildir.

Sonra arkadaşlar! Birçok azayı kiram, memleketlerinde evkafa ait birçok binaların hergün harap olmakta olduğunu görürler. Meselâ Müdürü Umumi Bey’in söyledikleri birçok medreseler, vakıflar vardır ki her gün için harap, heder olmaktadır. Meclisi Âliye şayanı hayret bir şey arz edeyim. 6-7 sene evvel Evkaf Nâzırı bulunan Hayri Bey Merhum bir kanun neşretmiştir. Kanunda müstağni-i anha olan medreselerin satılarak idare-i mahalliye devredilip mektepler yapılmasını kabul etmiştir. Bilhassa bu noktai nazara, dikkatinizi celb ederim. İdare-i Umumiyeye dair söylemiyorum. Doğrudan doğruya evkafın muhtası lehi mefkud olan medreselerin yerine mektep binaları yapılmasını Hayri Beyefendi kabul etmiştir. Bunun için kanun vardır. Arzu ederseniz okuyayım ve göstereyim. Halbuki geçen sene Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi Bütçe Kanunu lâyhâsına bu kanun düşünülmeden ve nazarı itibara alınmadan bir madde ilâve edilmiş ve bu maddede evkafa aid

binaların ve medreselerin satılmasından hasıl olacak paranın Evkaf namına tenmiyesi kabul edilmiştir. Arkadaşlar; ne medrese binaları satılmakta ne bunun için para alınmakta ve ne de tenmiye edilmektedir. Bu, laftır ve kanunda münderiç bir lafzı bimana olarak kalmıştır. Bu gibi binalar hergün harabi karşısındadır ve harap olmaktadır. Günahtır. Efendiler; bunlar, memleketin serveti milliyesidir.

Sonra; Türkiye'nin her tarafından en esaslı bir dert olarak tedrisatı iptidaiyeden bahsediyoruz. Bugün idarei mahalliye bütçeleri çok azdır. Biliyorsunuz ki âşârın ilgasından dolayı hisse-i menafi çok azalacaktır. Tedrisatı İptidaiye Vergisi memleketin heyeti umumiyesinde ruyu kabul görmüş bir vergi değildir. Tedrisatı İptidaiye Vergisinin tahsilatı yüzde altmıştan fazlayı geçmiyor. Bu suretle tedrisatı iptidaiyemiz perişan bir haldedir. Diğer taraftan da birçok kıymetli binalar, arsalar fenaya doğru gitmektedir. Ve biz de buna imzayı ayn ediyoruz. Bu hüsnü kabul edilecek bir nokta-i hareket değildir.

Efendim; Heyeti Umumiye müzakeresinde kısmen arz etmiştim. Tevhidi Tedrisat Kanunu mucibince seddedilen medreseler, arsa ve binaları bugün gayrı kabili intifa bir halde harap olmaktadır ve bundan hiç istifade edilememektedir. Her ne kadar evkafın nukudu mevküfeyi nemalandırmak gibi bir faslı varsa da Meclisi Âliniz dikkat buyurmuş ve görmüştür ki bu, ancak senede on bin liradan ibaret bir şeydir. Bunlar yalnız medrese binalarından ve arsalarından ibaret değildir. Alelittlak bütün müstağnii anha olup, aynından istifade edilmeyip satılan arsaların, akaratin, emlâkin neticesidir. Bunun yanıbaşında memleketin en kuvvetli bir ihtiyacı vardır. Hepimiz yakından temas etmekteyiz. İdare-i mahalliyelere tevdi edilen tedrisatı iptidaiyemiz çok feci bir şekilde devam etmektedir. Umumi bir misal olarak şunu arz edeyim: Arkadaşlar: Türkiye'de kırk altı bin köyümüz vardır. Buna mukabil ancak üç bin köy, kaza ve kasabada mektep vardır. Bu mikyası, göz önüne getirdiğimiz zaman Türkiye'deki tedrisatı iptidaiyenin ne kadar perişan bir halde olduğunu görürüz. Başka bir şey söylemeye hacet

yoktur. Bunun karşılığı olan tedrisatı iptidaiye vergisi kâfi gelmemektedir ve size az, çok Maarifte çalışmış bir arkadaş sıfatiyle kemalî katiyetle ve bütün imanımı arz edeyim ki bu şekilde bir varidat, bir karşılık gösterilmedikçe Maarifin temeli olan ilk tedrisatın inkişaf etmesine imkan yoktur. Ne kadar uğraşsak, ne kadar didinsek beyhudedir. Bu medreselerin arsaları ve binaları böyle harap olup gitmekten ise şüphesiz bunlardan istifade etmek daha lazımdır. Bunlar memlekette aynından istifade edilmeyen emlak ve akar sırasına geçmiştir ve bunları tamamen harap bir halde bırakmak da hiç şüphesiz serveti milliyenin harabisi nokta-i nazarından kabili tecviz değildir. Zaten daha evvel de arz etmiştim ki merhum Hayri Bey zamanında neşredilmiş böyle bir kanun vardır. Maddesini aynen okuyayım, hatırımda değildir. Fakat esas şudur: Böyle müstağni-i anha olan ve aynından istifade edilmeyen bilumum arsa, emlak ve akaratin evvelâ mesacid-i şerifeye, saniyen mekatibe, salisen hastanelere tahsisi hakkındadır. Evkaf bütçesi yapıldığı zaman madde konmuştur ve orada, şimdilik satılarak Evkaf Müdiriyeti Umumiyesi emrinde nemalandırılması esası tespit edilmiştir. Bunun nemalandırılmasından bir şey çıkmaz ve hiç intifa edilmemektedir. Halbuki kendisinden istifade mümkün olan yerler doğrudan doğruya mektep olarak kullanılır ve istifade mümkün olmayan aksam satılır, enkaz satılır, arsalar satılır. Bugün cidden kıymetli arsalar, kıymetli yerler vardır. Bunlar satılır ve bunlara mukabil köylerimizde, kazalarımızda ve vilayetlerimizde iptidai mektepleri yapılır. Zannediyorum ki bundan daha muvafık bir düşünce olamaz*.”

* T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İctima Senesi: 2, c.17, Ankara 1976, s.39,40,52,53.

Ek-23

**22 Ağustos 1924 Cuma Günü Milli Eğitim Bakanı Vâsıf Çınar'ın
Muallimler Kongresinde Yapmış Olduğu Konuşma :**

“Aziz arkadaşlarım! Yeni hayatın, yeni varlığın çok şuurlu ve kuvvetli devresinde kongrenizi selamlarken, derin iftihar duyuyorum. Karanlıklar içerisinde hedef-i asliyesini şaşırılmış, yabancı harşların tesirleri altında esas duygusunun, esas cevherinin harap olduğunu görmüş bir heyet-i ictimaiyyenin esaslarını, terbiye ve irfan esaslarını tespit ve tedvin edecek münevver bir kitlenin huzurundayım. Bu münevver kitle yeni itikatlarla, yeni imanlarla, yeni cümlelerle medeni varlığa doğru koşmak isteyen bir kitle-i ictimaiyyenin istinat noktasıdır. Bunların huzurunda söz söylemek fırsatını kazandığımdan dolayı mesudum, istiyorum ki dün aralarında samimi bir aşk ile çalıştığım, yarın da yine çalışacağı kutsi bir gaye telakki edeceğim. Meslekdaşlarıma, arkadaşlarıma bu fırsattan istifade ederek bir iki nokta-i nazarımı arz ve tavzih edeyim.

Muhterem arkadaşlarım! Çok iyi bilirsiniz ki Türk muhtelif devrelerde Anadolu'da kendi hayatını, kendi varlığını yaşatırken, her şeyden evvel, Altay'dan aşıp gelirken ruhundaki cevahir-i asliyesini muhafaza etmiş ve o cevahir-i asliyi muhafaza etmek imkanını kazandığı için mütemadi manevi tahribatın altında bugünkü milli varlığını idame edebilmiştir. Bilirsiniz ki arkadaşlar! Selçuk devri tarihiyesinde Türk'ün serdarları ve Türk'ün büyükleri, Türk'ün hakanları Acem harsı tesiri altında kalmışlardır.

Selçuk hükümdarları ve münevverleri Acem lisanı ile yazı yazmayı acem şivesi ile konuşmağı acem duygusuyla duymağı, en büyük zevk en büyük medeniyet telakki ediyorlardı. Bu tarihin devrini takip eden Osmanlı devri tarihiyyesi ise acem ve Arap harsının ve Arap medeniyetinin zebunu idi. Mukaddes bir lisan-ı dini diye telakki edilen Arap lisanına hürmet etmek, onunla hitap etmek, onunla Türk'ün ruhunu tesis etmek, bir gaye, bir şeref,

bir mazhariyet telakki ediliyordu. Bu suretledir ki başta padişahlar olduğu halde ve bu başta olan padişahların teşkil ettiği mutaassıb zümreler bulunduğu halde Türk'ün bütün harsını ve hüvviyet-i asliyesini teşkil eden hayatını, milli varlığını unutarak Arap harsını ve Arap medeniyetini hakim kılmak gaye ve esası takip ediliyordu. Fakat arkadaşlar bunu şükran ve iftihar ile söyleyeyim ki milletin asil ruhunun kuvvetini derin bir tebcil ile yad ederek söylerim ki bütün bu ihtiraslar ve arzular hakiki Türk milletinin cevahirini bozamamıştı.

Efendiler! Türk köylüsü bu mütemadi tahribata, bu mütemadi tazyikata rağmen ne kendi adet ve ananatını ne kendi lisanını, ne kendi milli ruhunu gaib etmiştir.

Arap medeniyetinin tesiri altında Türk serdarları, Türk hakanları, Türk hükümdarları, Türk münevverleri gezerken Arap lisanı üzerinde edebiyat yazarken, kendi lisanımızı Arap kaideleri içinde boğarken Türk köylüsü kendi lisanını gaib etmemiştir. Bu gayrı tabii vaziyetin devamına imkan yoktu. Bilhassa son asırların en büyük mevcudi olarak tespit etmek lazımdır ki, milli duygu, milli benlik, milli şuur, milli gaye bütün insanlar için en kuvvetli bir saik-i hayat telakki olunduğu zaman da Türk milleti yabancı bir lisanın yabancı bir medeniyetin, yabancı bir harsın tesiri altında mahkum kalamazdı. Bu aks-ül-amel muhtelif devrelerde tezahür etti. Avrupa medeniyeti ile garb medeniyeti ile yakından temasa başlandığı zamandan itibaren garbı sarsan inkılâbın fırtınaları, serpintileri az çok, Türk diyarına da temas etmeye başladığı zamandan itibaren Türklerin bazı münevverleri, Türklerin bazı büyükleri, milleti bu ictimai ve harsi illetten kurtamağa çok çalıştılar, çok uğraştılar. Selim-i salis devrinden beri meydana gelen bir çok münevverler ictimai hayatımızda, edebiyatımızda, lisanımızda, sinai-i nefisemizde, musikimizde bu inkılabı yapmak ve bütün bu ictimai müesseseler üzerinde milli harsımızı, milli şuurumuzu hakim yapmak istediler. Fakat muvaffak olamadılar. Çünkü miller kendi varlığına, kendi hayatına kavuştuğu zaman tacidarlar biliyorlardı ki kendileri için hakk-ı hayat yoktur. O tacidarların etrafında dini alet ittihaz

ederek kendi maddevi menfaatlerini temin etmek isteyen, kendi gururlarını hakim yapmak isteyen mutaassıb bir zümre elbette ki, milletin kendi varlığını duymasını arzu etmezdi. Ne zaman kurtuluşa doğru, yeni hayata doğru bir adım atılmak istenilmiş ise, karşısında müslüman dini siper olarak gösterilmiştir. Karşısında bu mutaassıb zümre dini kuvvetini istimal ederek bunların küfr olduğunu ve memleketin sebab-i felaketi olduğunu ilan etmişlerdir. O adamlar ki arkadaşlar! Yabancı bir harsın esiri olarak Türk benliğini, Türk ruhunu tahkir etmekten zevk alıyorlardı. O adamlar arkadaşlar! Yabancı bir harsın esiri olarak kendi mensup oldukları milletin felaketleri içerisinde yıpranmasına, ölmesine azm ediyorlardı. Mütemadi mukavemetin karşısında bir çok müteceddidlerimiz gayelerine ve emellerine mazhar olmadan sönüp gittiler. Fakat arkadaşlar! Bu fikir ölemezdi, öldürülemezdi. Bu bir hakikat, hayattan, zarurettten, yaşamak gayesinden ve emelinden doğmuş bir hakikatti. Bu hakikatin müesseriyeti, kuvveti karşısında yabancı dillerin, fikirlerin, emellerin, arzuların müebbed yaşamasına imkan yoktu. Böyle mütemadi tahripler altında zekasını ve inkişafını gaib eden Türk milleti harici savletlerin, harici düşmanların tesiri altında siyasette de esarete, mahkumiyete doğru gidiyordu. Bu feci manzara birçok vatanperverlerin ruhunu tehziz ediyordu.

Nihayet bu zavallı millet, düşürülmek istenen küreyveye düşmeye, ölüme mahkum olmaya ramak kalmıştı. Hep hatırlarsınız ki 35 mütarekesinden sonra milletin bütün istiklal-i hayatı bütün varlığı, en elim bir tehlike karşısında maruz u indiras olmuştu. Dahilden Arap harsının, Arap medeniyetinin tesiri altında, haricden kuvvetli garb medeniyetinin öldürmek isteyen tehacümleri karşısında bu millet şaşkın bir vaziyette gideceği hedefi şaşırmış, neticeden ümitvar ve metin olmakla beraber gideceği yolu takipten aci kalmıştı. Nihayet arkadaşlar! Ruhlarından, emellerinde, kalplerinde yalnız Türklüğün kuvvetini bilen büyük müceddidler, büyük vatanperverler her türlü yabancı tesirlerden, her türlü harsdan azade bir ruh, bir iman ile ortaya atıldılar. Ve Türk milletine yeni hedefi yeni gayeyi gösterdiler. Bu yeni hedef, yeni gaye zaten milletin ruhundan doğan bir gaye idi.

Zaten milletin aradığı, aramak istediği bir gaye idi. Fakat bulamamış idi. Rehberlerinin, büyüklerinin, vatanperverlerinin atıldığı ve gösterdiği bu yola millet bütün kuvvetiyle, bütün aşkıyla atıldı. Bugün medeniyet itibariyle, hars itibariyle, ruh itibariyle, siyaset itibariyle, iman itibariyle, müstakil milleti meydana getirmek imkanı hasıl oldu. Türk milleti tarihinin en lâ-yemût bir kahramanlık olarak yâd edeceği bir arzu ve kuvvetle kendi istiklalini, siyasi varlığını müstevli düşmanlardan kurtardı. Bunu kurtardıktan sonra da kendi ruhunu kemiren, ruhunun bütün feyza-feyz heyecanını ve aşkını öldüren ve tahrib eden müesseseleri yıkmayı hedef ittihaz etti. Onda da muvaffak oldu. Arkadaşlar hep hatırlarsınız ki geçen sene bütün cihana yeni bir milletin doğuşunu ilan eden, yeni bir milletin kazandığı kuvvetiyle hayat-ı medeniyete atıldığını ilan eden son kanunlar ve kararlar Türk milletini doğrudan doğruya kendi benliğinden doğan bir varlığa mazhar etti.

Etrafında ruhunun anlamadığı, ruhunun duymadığı ve kendisini daima küreyvelere sevk eden bütün müessesatın yıkıldığını derin bir zevkle, derin bir saadetle gördü ve artık kanî oldu ki ve iman etti ki milli varlığının istihdaf ettiği bütün gayelere, medeni varlıklara mazhar olmak için, kendisini isal etmek için hiçbir mani kalmadı. Gözünün önünde medeni bir şah-rah açıldı. O şah-rahta yürürken gözünün önünde, yalnız milli benliği ve yalnız milli mefkûreyi tutacaktır. Bu kuvvetin altında, bu kuvvetin verdiği heyecanların tesiri altında muhakkak hedefine vasıl olacak ve muhakkak yirminci asırda bütün medeni zümreler bütün ictimai kitleler arasında kendisine layık olan mevkii kazanacaktır. Yalnız bütün bu mukarreratın ve kanunların temin ettiği, istihdaf ettiği, yolda metin bir iman ve kuvve-i bir aşkla yürümek için, manen, ruhen kuvvetimizi, daima siyanet etmeye, daima muhafaza etmeye mecbur olduğumuzu unutmamak lazımdır. Türk milletini kendi milli varlığına ve milli benliğine isal eden bu inkılâbı hazmedemeyen ve bu inkılabı kendi varlıkları ve kendi mütefessih vücutları için bir felaket olarak telakki eden zümreler vardır. İman etmeliyiz ki Türk gençliği binlerce şehit verdikten sonra ve binlerce şehidin enkaz-ı matemi karşısında birçok zamanlar ağladıktan sonra

kavuştuğu bu saadet zamanını, tekrar karanlığa boğmamak için karşısına çıkacak bütün maniaları bilamerhamet yıkmağa azim olacaktır.

Yalnız arkadaşlar! Müsaadenizle bir nokta-i nazarı vazihen tespit etmek istiyorum. Gayeye doğru koşarken yalnız fikrin harekete gelmesi ile yalnız fikrin harekete gelmesinden mütevellit neticelerle yürümek imkanı yoktur. Bu gayeleri bütün hissimizle, bütün ruhumuzla, bütün aşkımızla ve bütün heyecanımızla saklayarak, müebbed saklayarak ve müebbed saklamak için bütün varlığımızı feda etmeye amade olarak yürümeliyiz. Bu yeni hayat ve iman, yeni neslin mefkuresi olmalıdır, mihrab-ı emeli olmalıdır. Ve bu mihrab karşısında durduğu zaman kalbinde coşkun bir aşkı daima duymalı ve terennüm etmelidir. Bu aşkın; ruhlarda heyecan ile, kuvvetle daima müebbed olarak yaşaması için yeni yetişecek olan neslin kalbinde, ruhunda daima aynı kuvvetle yetişmesi için amelleri dikkatle düşünmek ve bu amellerin vazifelerini dikkatle düşünmek mecburiyetindeyiz. İşte arkadaşlar, heyecanı müebbed yaşatacak, bu ruh ve mefkurenin kuvvetini, daima zinde ve kuvve olarak yaşatacak sizlersiniz, muallimlerdir, mürebbilerdir.

Eğer siz kendi ruhunuzdan duyduğunuz bu kuvveti, bu aşkı, ellerinize tevdi edilen çocukların ruhunda ve kalbinde en müebbed bir aşk olarak yaşatmağa muvaffak olursanız o zaman bu milletin istikbali müemmendir, rasindir, müebbeddir.

Fakat arkadaşlar; heyet-i ictimaiyemizin mürebbileri, hakiki bir aşkla ifaya mecbur olduğu vazifeyi ihmal ederler, sarsılırlarsa ve sarsıldıktan sonra gördükleri cereyanlar karşısında tereddütler gösterirlerse, işte o zaman bu millet için bir tehlike, bir felaket, bir fırtına vardır. Muhterem arkadaşlar! Ben bütün ruhumla eminim ki bu mütemadi felaketlerden sonra yeni doğan hayat için, yeni doğan varlık için en samimi fedakarlıkla daima nigh-bani olacak münevver kitle, muallimler, mürebbilerdir.

Sizin içinizden yetişmiş, sizin ruhlarınızı bütün heyecanı ile, bütün tesiri ile bilen bir arkadaşınız sıfatıyla, bütün cihana karşı arz ediyorum ki yeni hayatın ve varlığın en kuvvetli mesnetleri, en fedakar istinatgahları muallimlerdir, mürebbilerdir. Bu hakikati tekrar etmeye lüzum görmekliğim, etrafımızda hilafetten fikirler besleyen, fikirler beslemek isteyen kimileri varsa, onlara en bariz bir hakikati, ifade etmek istemekliğimden ileri gelmiştir. Yoksa bu, açık ve mütearef bir hakikattir. Hatırlarsınız ki arkadaşlar! Bundan dört sene evvel Türkiye'de bütün muallimleri, bir teşkilata ve bir müessesata rabt etmek arzusu hasıl oldu. O zaman Ankara'da teşekkül eden muallimler birliğini yavaş yavaş Anadolu'da yaymağa çalışmakla beraber memleketin en tehlikeli ve en mütereddit bir zamanda bu yeni hayata ve bu yeni varlığa doğru bir Türk kuvveti ile koşmağa başlamıştık. Bundan üç sene evvel muallimler birliğinin neşr ettiği bir beyannameyi bütün arkadaşlara hatırlatmak isterim. O beyannameyi okuyan arkadaşlar pek iyi hatırlarlar ki bundan dört sene evvel teşekkül eden muallimler birliği, Türk milleti için mukadder olan bu yeni hakikat ve yeni imanı bütün vuzuhiyle göstermiş ve bütün vuzuhiyle Türkleri bu hayata davet etmiştir. Muallimler birliği bugün kendi ideallerinin ve gayelerinin tahakkuk ettiğini büyük bir gururla görmektedir.

Arkadaşlar! Dün memleketi istila eden düşmanların tehlikesinden, ölümden bu milleti kurtarmak için çalışan, ortaya atılan naci bir zümre vardır. Ve bu zümrenin arasında ve başında da bütün dehasıyla, bütün imanı ile büyük milletine yeni varlığını gösteren bir vatanperver bir halaskar vardır. Bu zümre ve bu zümrenin büyük halaskarı ve büyük reis siyasi istiklali ve siyasi varlığı kurtardıktan sonra asıl hakiki varlığı, asıl müebbed hayatı bu millete nasib etmek için en cezri ve en seri hatveleri attı. Ve bütün cihan karşısında artık Türk milletinin eski harabilerden, eski ananelerden, eski batıl fikirlerden tamamiyle mücerred ederek yeni bir iman ile, yeni bir fikirle, yeni bir ruh ile medeniyet zümresine karışmak istediğini anlattı ve bu harap vatanda bu suretle türlü ve yeni bir afak doğdu. Ve bu afakın aydınlattığı yollarda muazzam bir şeh-rah vardır. Ve bu şeh-rah kurtuluş yoludur. Arkadaşlar bu şeh-rahın, bu kurtuluş yolunun piş-darları sizlersiniz. Bu şeh-rah ile gayesine

doğru ve bütün kuvvetiyle yürüyecek olan zümre için zafer muhakkaktır. Neticeye büyük bir ıtmî'nan ile vusul katidir. Bu husustaki gençliğin fikri, azmi lâ-yetegayyedir. Bunun karşısında şu veya bu fikirlere kapılarak istenilen herhangi bir tecrübeye kalkışacakları vakit göreceklerdir ki ölüm, cidal felaket muhakkaktır. İşte arkadaşlar! Muallimler birliği ve muallimler, bugün bu hayatın içinde kendi mesleki varlığını ve kendi mesleki gayelerini tespit etmek için toplanmak lüzumunu duydular. Bir hatıra olmak üzere yad etmekten geçemeyeceğim, bütün arkadaşlar hatırlarsınız ki üç sene evvel böyle muallimlerden mürekkeb bir maarif kongresi teşekkül etmişti. Çok muhterem bir arkadaşım maarif vekili bulunduğu zaman muallimleri toplamış ve bir kongre teşkil etmişti. Bu kongre içerisinde iki üç muallim hanım bulundu diye burada fırtınalar koptu. O muhterem arkadaş; bütün uzuvlarıyla ve bütün husumetleriyle tecavüz ettiler. Bugün biz ne mesuduz ki, ne bahtıyarız ki büyük halaskârımızın, büyük meclisin çok kuvvetli ve çok kıymetli uzuvları karşısında bizimle beraber aynı ruhu ve aynı hissi taşıyarak milleti a'la etmek isteyen muhterem bir hükümet karşısında hep beraber kadın ve erkek toplandık. Yeni yolu ve yeni medeniyeti arıyoruz. Memleketin her tarafında istikbalimizi hazırlamak vazifesini deruhte eden muallim arkadaşlarımız, muhtelif tesisler, muhtelif cemiyetler tesis etmişlerdir.

Bütün arkadaşların ruhunun tercümanı olarak şunu da vazihen söylemek isterdim ki müteferrik cemiyetlerin, müteferrik tesislerin bir amel etrafında, bir gaye etrafında toplanması ve bir birlik vücuda getirmesi, hepimizin ruhlarında hakim olan bir arzu idi. Bu arzuyu ben yakından duydum. Bundan altı ay evvel sizin reisiniz bulunurken yaptığım temaslar, aldığım mektuplar bu arzuyu vazihen bildiriyordu. O zaman bu arzunun muhakkak husul bulunacağını ve bir muallimler birliğinin meydana geleceğini bütün arkadaşlarıma arz etmiştim ve addetmiştim. Çok memnunum ki Ankara birliği bu hususta teşebbüs alarak, karar alarak, bu birliğin bugünkü teşekkülüne sebep olmuştur. Bu itibarla birliği meydana getirmek isteyen ve meydana getirmek için buraya teşrif eden ve iştirak eden muhterem

muallimler mümessillerine samimi ruhumla teşekkür ederim. Muvaffakiyet temenni ederim.

Yalnız şunu da bir arkadaşınız sıfatıyla arz edeyim ki kuvvetli, şuurlu ve müttehit bulunmak mecburiyetindesiniz. Bunun için müteferrik cemiyetler, müteferrik emeller, mütehâlif fikirler altında toplanmaktan ise muallim olmak dolayısıyla bu isim altında ve bu kutsi unvan altında hep beraber toplanarak kuvvetli bulunmak lüzumu vardır. Bütün arkadaşlarımı, bu fikrin etrafında ehemmiyetle düşünmeye davet ediyorum. Memleketin en münevver sınıfını teşkil eden arkadaşlar, bir emel altında, bir arzu altında, bir fikir altında birleşerek müttehit bir zümre meydana getirirlerse kani olalım ki gerek mesleki olan gayelerimiz ve gerekse bunların üstünde daha mukaddes ve daha yüksek olan milli ve ictimai gayelerimiz daha emin olarak tahakkuk edecektir.

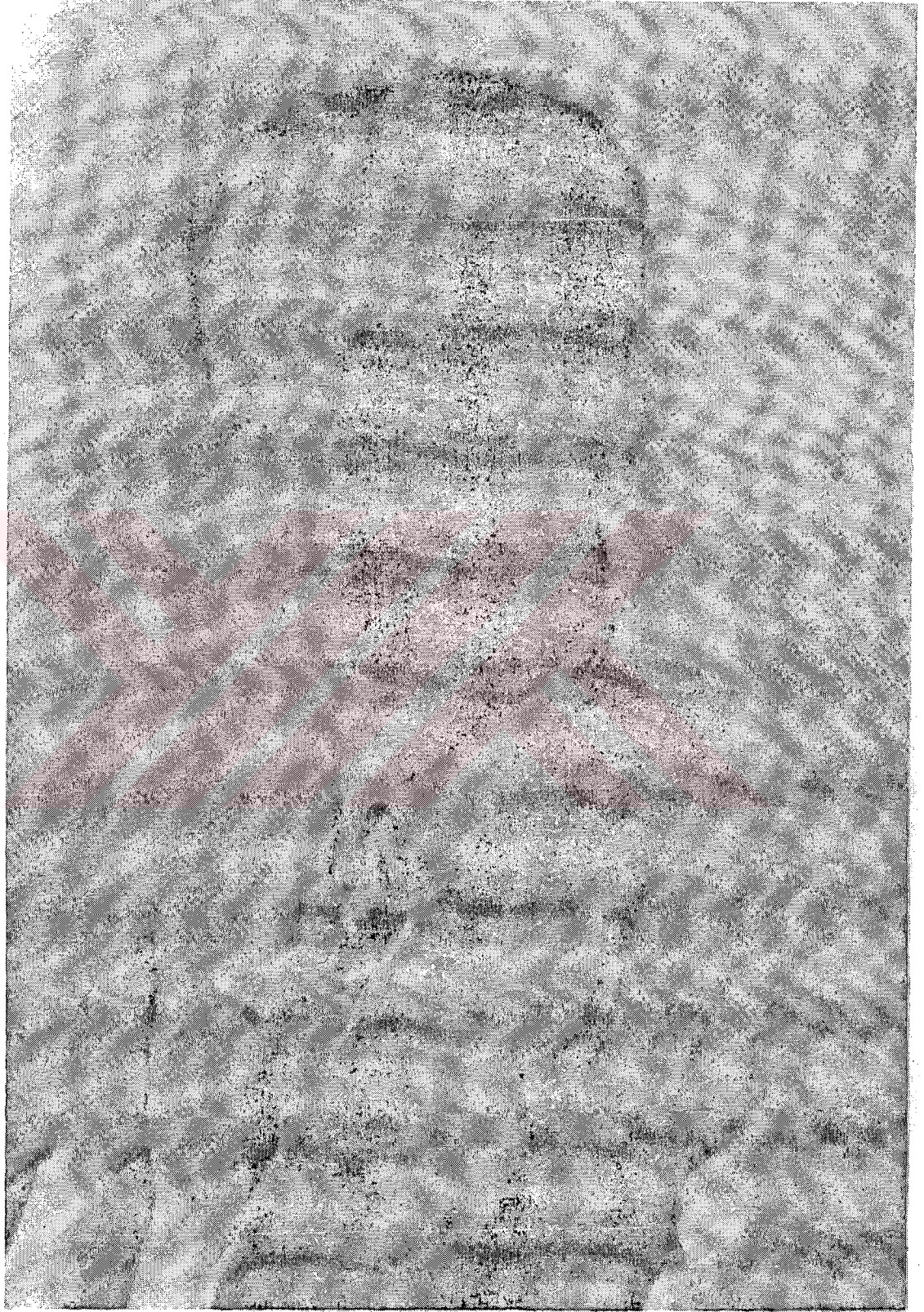
Muallim denince en bariz bir vasfı, en bariz bir seciyeyi tespit ederek sözüme nihayet vermek isterim. Arkadaşlar! Cihanın her tarafında bütün medeni ve iptidai milletlerde muallimler; en çok feragat-i nefis ve en çok fedakarlık hissi taşıyan bir zümredir. İnsanı insan yapan, insan yaratan ve insanlığı medeni ve mütekamil bir şekilde hayata kuvvetle atan bir zümre, çok kıraat-ı nefis ve çok fedakar olmağa mecburdur. Gözünüzün önünde harap bir vatan var ve bu harap vatanın üstünde yükselmek ihtiyacında bulunan bir heyet-i ictimaiye var. Bunu yükseltmek için fedakarlığı ruhumuzun en hakiki bir vasfı olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bugün mukadderatı idare eden hükümet ve bu hükümetin istinat ettiği kuvvet; çok derin bir hürmetle yâd ettiği muallimler zümresini, muallimler uzvunu mesut ve müreffeh yapmak için elinden gelen azami gayreti sarf ediyor. Bilirsiniz ki arkadaşlar! Diğer milletlerde muallimler; bütün meslek erbabı gibi kendi gayelerini istihsal etmek için çok mücadeleler yaparlar, çok uğraşırlar, fakat bugün içinizden doğan ve sizin bütün ruhlarınızı ve duygularınızı bilen bütün ruhlarınızda ki dertleri izale etmeyi, bir şiar olarak kabul eden bir hükümetiniz başınızdadır. Bu hükümetiniz; bütün samimi ruhuyla arz ediyor ki heyet-i ictimaiyenin en

müreffeh ve en mesut zümresi muallimler olsun. Çünkü: Buna layıkdırlar. Fakat memleketin bugünkü vaziyeti karşısında bu gayenin tahkikine bütün kuvvetimizle çalışmakla beraber ben; bütün meslekdaşlarımı, feragat-ı nefsinin ve diğer kemalin en yüksek tecellisine davet ediyorum.

İstiyorum ki: Türkiye'de ve Türk heyet-i ictimaiyyesinde muallimler; feragat-ı nefste ve diğer kemalde numune-i emsal olsunlar.!

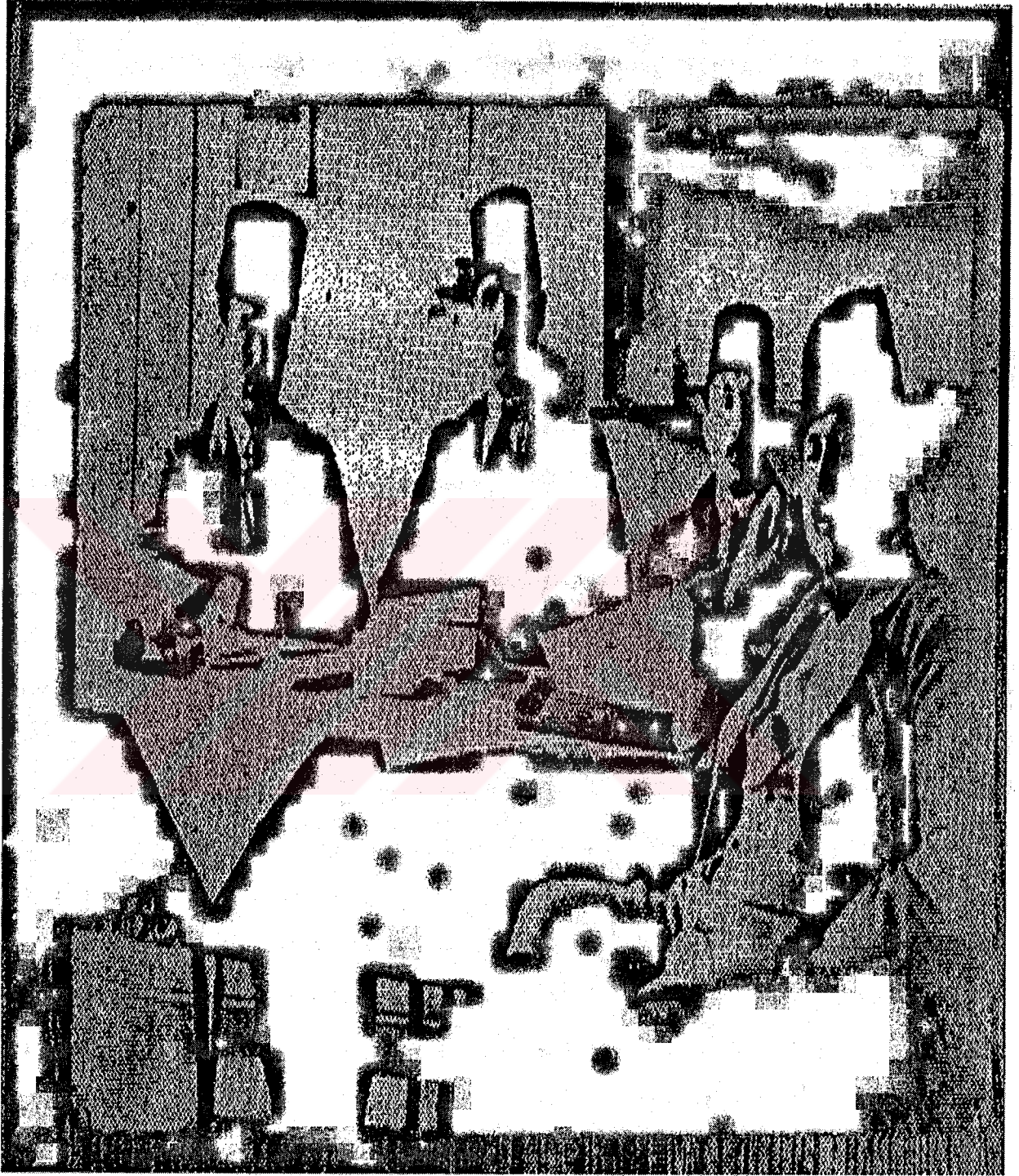

* Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 23 Ağustos 1924, Numara: 1202.

* Vâsîf Bey'in Geçlik Dönemine Ait Bir Fotoğraf

Ek-25*

* İzmir'e Doğru Gazetesi Başyazarı Vâsîf Bey (Sol uçta) ve Arkadaşları

Ek-26*

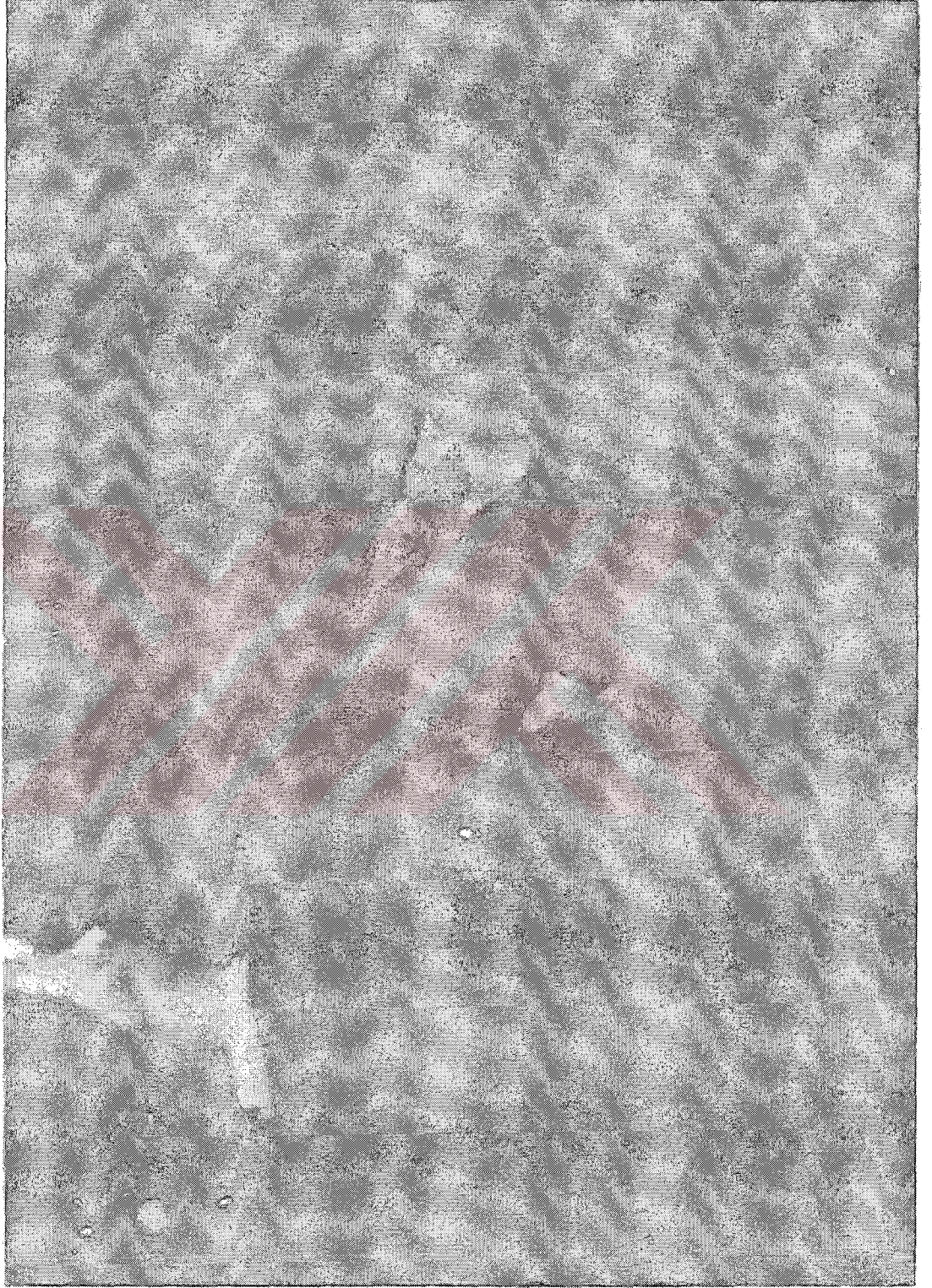
* Milli Mücadele Döneminde Vâsıf Bey'e Ait Bir Fotoğraf

Ek-27*

* Vâsîf Çınar'ın Milletvekilliği Dönemine Ait Bir Fotoğraf

Ek-28*

* Vâsıf Bey'e Ait Diğer Bir Fotoğraf

ÖZET

1892 yılında Girit'te doğan Vâsıf Bey, eski Söke Kaymakamı Abdullah Hulusi Bey'in oğludur. Vâsıf Bey 1910'da İzmir İdadisinden mezun oldu. 1916'da İstanbul Hukuk Mektebi'nden diploma aldı. 1915-1918 yıllarında İzmir Özel Şark Mektebinin yönetiminde ve öğretmenliğinde bulundu. İzmir Türk Ocağının açılmasında önemli görevler üstlendi. Mondros mütarekesinden sonra İzmir'in işgaline karşı halkı örgütlemeye çalıştı.

Kurtuluş Savaşı'nda Hacim Muhittin Çarıklı ile birlikte Batı Cephesi'nin kurulmasında büyük emeği geçen, Bölge halkını işgale karşı mücadeleye davet eden, konuşmalarıyla, İzmir'e Doğru gazetesinde yazdığı başyazılarla halkın mücadele gücünü ayakta tutmaya çalışan Vâsıf Çınar, Kurtuluş Savaşı sonrasında T.B.M.M'nin II. dönem seçimlerine katılmış, Saruhan Milletvekili olarak T.B.M.M'ye girmiştir. Bu dönemde T.B.M.M'de yaptığı ateşli konuşmalarla dikkati çekmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun en önemli uygulayıcısı olmuştur. 8,5 ay süren Milli Eğitim Bakanlığı'nın ardından Vâsıf Bey, Prag ve Budapeşte elçiliği, Moskova Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur.

Vâsıf Çınar, 1 Ocak 1929 tarihinde ölen yakın arkadaşı Mustafa Necati'den boşalan İzmir Milletvekilliğine seçildi. 2. defa Milli Eğitim Bakanlığı görevine atandı. Bu görevde 1,5 ay kalan Vâsıf Bey, IV. Dönem seçimlerinde T.B.M.M'ye İzmir Milletvekili olarak tekrar girmiş, ardından Roma Büyükelçiliğine, burada iki yıl kaldıktan sonra, tekrar Moskova Büyükelçiliğine atanmıştır. Vâsıf Bey Soyadı Kanunu ile Çınar soyadını almıştır.

Onun son görevi Moskova Büyükelçiliği olmuştur. 30 Mayıs 1935 akşamı bağırsaklarından rahatsızlanan Vâsıf Bey, 2 Haziran sabahı geçirdiği ameliyat sonrasında kalp ve nefes alma durmasından vefat etmiştir. Ölümü Moskova'da ve Türkiye'de derin üzüntü yaratmıştır. Moskova ve Türkiye'de yapılan törenlerin ardından Ankara'da Cebeci Mezarlığına gömülmüştür.

ABSTRACT

Mr. Vâsîf, who was born in Girit in 1892, is the son of Mr. Abdullah Hulusi, the former head official of Söke. Mr. Vâsîf graduated from İzmir Lycee in 1910. Then he studied law in İstanbul University and graduated from there in 1916. From 1915 to 1918, he was the manager of "İzmir özel Şark Mektebi" and he was also one of the teachers of that school. He strived for the establishment of "İzmir Türk Ocağı". After the armistice known as Mondros, he tried to organise the common people against the occupation of İzmir.

Vâsîf Çınar and Hacim Muhiddin expended great effort in establishing the west front. What's more he incited the local people to struggle against occupation forces. He tried to preserve the common people's power of struggle with the help of his articles in a newspaper called, "İzmir'e Doğru" and his speeches. After the Turkish war of independence, he attended to 2. term elections and entered the Turkish Grand National Assembly as the deputy of Saruhan. During this time he drew attention with his avid speeches in the Turkish Grand National Assembly. He was appointed as the minister of education just after the adoption of the bill called "Tevhid-i Tedrisat". In the strict sense of the word, he was the very person putting the bill into practise. After working as the minister of education for 8,5 months Mr. Vâsîf was appointed as the ambassador of Prag. The following years, he also worked in Budapest and Moscow.

Vâsîf Çınar was nominated ambassador of İzmir on 1 January 1929 when his best friend Mustafa Necati passed away. He was selected as the minister of education for the second time. Mr. Vâsîf, who was in charge for 1,5 month, entered the Turkish Grand National Assembly as the deputy of İzmir, in the fourth term elections. After that, he was posted to Rome embassy. After two years, he was posted to Moscow Embassy again. Mr. Vâsîf was known as Çınar after the bill of surname.

The Moscow Embassy was his last post. On the evening of 30 May 1935, Mr. Vâsîf was taken ill with his intestines. In the morning of 2 June he had an operation and as a result of this he suffered from a heart deficiency and then departed this life. People in Moscow and Turkey sorrowed over his death. Subsequent to the funerals made in Moscow and Turkey, he was burried in to Cebeci cemetery, in Ankara.

